This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

K PC 1129

PUBLII
VIRGILII
MARONIS
BUCOLICA,
GEORGICA,
ET
AENEIS;

AD OPTIMORUM EXEMPLARIUM FIDEM RECENSITA.

GLASGUAE:

EXCUDEBANT R. CHAPMAN ET A. DUNCAN

MDCCLXXV.

KPC 1729

HARV...
UNIVE...

P. VIRGILII MARONIS
BUCOLICON
LIBER.

ECLOGA PRIMA.

TITYRUS.

Arg. *Virgilius perſona Tityri fortunam ſuam beneficiaque Caeſaris explicat: ex adverſo Meliboeum introducit extorrem, exſulem.*

Meliboeus, Tityrus.

M. TITYRE, tu patulae recubans ſub tegmine fagi
Silveſtrem tenui Muſam meditaris avena:
Nos patriae fines, et dulcia linquimus arva;
Nos patriam fugimus: tu, Tityre, lentus in umbra
Formoſam reſonare doces Amaryllida ſilvas.
T. O Meliboee, Deus nobis haec otia fecit.
Namque erat ille mihi ſemper Deus: illius aram
Saepe tener noſtris ab ovilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boves, ut cernis, et ipſum
Ludere, quae vellem, calamo permiſit agreſti.
M. Non equidem invideo: miror magis; undique totis
Uſque adeo turbatur agris. En ipſe capellas
Protinus aeger ago; hanc etiam vix, Tityre, duco.
Hic inter denſas corylos modo namque gemellos,
Spem gregis, ah! ſilice in nuda connixa reliquit.
Saepe malum hoc nobis, ſi mens non laeva fuiſſet,
De coelo tactas memini praedicere quercus:
[Saepe ſiniſtra cava praedixit ab ilice cornix.]
Sed tamen, iſte Deus qui ſit, da, Tityre, nobis.
T. Urbem, quam dicunt Romam, Meliboee, puta
Stultus ego huic noſtrae ſimilem, quo ſaepe ſol

Paſtores ovium teneros depellere foetus.
Sic canibus catulos ſimiles, ſic matribus hoedos
Noram: ſic parvis componere magna ſolebam.
Verum haec tantum alias inter caput extulit urbes,
Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.
M. Et quae tanta fuit Romam tibi cauſſa videndi?
T. Libertas: quae ſera, tamen reſpexit inertem;
Candidior poſtquam tondenti barba cadebat:
Reſpexit tamen, et longo poſt tempore venit,
Poſtquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
Namque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat,
Nec ſpes libertatis erat, nec cura peculî.
Quamvis multa meis exiret victima ſeptis,
Pinguis et ingratae premeretur caſeus urbi;
Non unquam gravis aere domum mihi dextra redibat.
M. Mirabar, quid moeſta deos, Amarylli, vocares:
Cui pendere ſua patereris in arbore poma.
Tityrus hinc aberat. ipſae te, Tityre, pinus,
Ipſi te fontes, ipſa haec arbuſta vocabant.
T. Quid facerem? neque ſervitio me exire licebat,
Nec tam praeſentes alibi cognoſcere divos.
Hîc illum vidi juvenem, Meliboee, quotannis
Bis ſenos cui noſtra dies altaria fumant.
Hîc mihi reſponſum primus dedit ille petenti:
Paſcite, ut ante, boves, pueri; ſubmittite tauros.
M. Fortunate ſenex, ergo tua rura manebunt?
Et tibi magna ſatis: quamvis lapis omnia nudus,
Limoſoque palus obducat paſcua junco;
Non inſueta graves tentabunt pabula foetas;
Nec mala vicini pecoris contagia laedent.
Fortunate ſenex, hîc inter flumina nota,
Et fontes ſacros, frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quae ſemper vicino ab limite ſepes
Hyblaeis apibus florem depaſta ſalicti,
Saepe levi ſomnum ſuadebit inire ſuſurro.
Hinc alta ſub rupe canet frondator ad auras.
Nec tamen interea raucae, tua cura, palumbes,
gemere aëriâ ceſſabit turtur ab ulmo.
nte leves ergo paſcentur in aethere cervi,

Et freta deſtituent nudos in littore piſces:
Ante, pererratis amborum finibus, exſul,
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
Quam noſtro illius labatur pectore vultus.
M. At nos hinc, alii ſitientes ibimus Afros:
Pars Scythiam, et rapidum Cretae veniemus Oaxem,
Et penitus toto diviſos orbe Britannos.
En unquam patrios longo poſt tempore fines,
Pauperis et tuguri congeſtum ceſpite culmen,
Poſt aliquot, mea regna videns, mirabor ariſtas?
Impius haec tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has ſegetes? en quo diſcordia cives
Perduxit miſeros! en queis conſevimus agros!
Inſere nunc, Meliboee, pyros; pone ordine vites.
Ite meae, felix quondam pecus, ite capellae.
Non ego vos poſthac, viridi projectus in antro,
Dumoſa pendere procul de rupe videbo.
Carmina nulla canam. non, me paſcente, capellae,
Florentem cytiſum, et ſalices carpetis amaras.
T. Hîc tamen hanc mecum poteris requieſcere noctem
Fronde ſuper viridi. ſunt nobis mitia poma,
Caſtaneae molles, et preſſi copia lactis.
Et jam ſumma procul villarum culmina fumant,
Majoreſque cadunt altis de montibus umbrae.

ECLOGA SECUNDA.

ALEXIS.

ARG. *Sub perſona Corydonis queritur, quod apud Alexin parum ſit gratioſus. Imitatur Theocritum Eidyllio tertio, cui Comaſtes nomen eſt.*

FORMOSUM paſtor Corydon ardebat Alexin,
Delicias domini: nec, quid ſperaret, habebat.
Tantum inter denſas, umbroſa cacumina, fagos
Aſſidue veniebat. ibi haec incondita ſolus
Montibus et ſilvis ſtudio jactabat inani.
O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas;
Nil noſtri miſerere; mori me denique coges.

Nunc etiam pecudes umbras et frigora captant:
Nunc virides etiam occultant ſpineta lacertos:
Theſtylis et rapido feſſis meſſoribus aeſtu
Allia ſerpellumque herbas contundit olentes.
At mecum raucis, tua dum veſtigia luſtro,
Sole ſub ardenti reſonant arbuſta cicadis.
Nonne fuit ſatius, triſtes Amaryllidis iras
Atque ſuperba pati faſtidia? nonne Menalcan?
Quamvis ille niger, quamvis tu candidus eſſes.
O formoſe puer, nimium ne crede colori:
Alba liguſtra cadunt, vaccinia nigra leguntur.
Deſpectus tibi ſum, nec qui ſim quaeris, Alexi;
Quam dives pecoris nivei, quam lactis abundans.
Mille meae Siculis errant in montibus agnae:
Lac mihi non aeſtate, novum non frigore deſit.
Canto, quae ſolitus, ſi quando armenta vocabat,
Amphion Dircaeus in Actaeo Aracyntho.
Nec ſum adeo informis: nuper me in litore vidi,
Cùm placidum ventis ſtaret mare. non ego Daphnin,
Judice te, metuam, ſi nunquam fallat imago.
O tantum libeat mecum tibi ſordida rura,
Atque humiles habitare caſas, et figere cervos,
Hoedorumque gregem viridi compellere hibiſco!
Mecum una in ſilvis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cera conjungere plures
Inſtituit: Pan curat oves, oviumque magiſtros.
Nec te poeniteat calamo triviſſe labellum.
Haec eadem ut ſciret, quid non faciebat Amyntas?
Eſt mihi diſparibus ſeptem compacta cicutis
Fiſtula, Damoetas dono mihi quam dedit olim;
Et dixit moriens: Te nunc habet iſta ſecundum.
Dixit Damoetas: invidit ſtultus Amyntas.
Praeterea duo, nec tuta mihi valle reperti,
Capreoli, ſparſis etiam nunc pellibus albo,
(Bina die ſiccant ovis ubera:) quos tibi ſervo.
Jam pridem à me illos abducere Theſtylis orat:
Et faciet: quoniam ſordent tibi munera noſtra.
c ades, ô formoſe puer. tibi lilia plenis
ferunt nymphae calathis: tibi candida Nais,

Pallentes violas et ſumma papavera carpens,
Narciſſum et florem jungit bene olentis anethi.
Tum, caſia atque aliis intexens ſuavibus herbis,
Mollia luteola pingit vaccinia caltha.
Ipſe ego cana legam tenera lanugine mala,
Caſtaneaſque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
Addam cerea pruna: et honos erit huic quoque pomo.
Et vos, ô lauri, carpam, et te, proxima myrte:
Sic poſitae quoniam ſuaves miſcetis odores.
Ruſticus es, Corydon; nec munera curat Alexis:
Nec ſi muneribus certes, concedet Iolas.
Eheu, quid volui miſero mihi? floribus auſtrum
Perditus, et liquidis immiſi fontibus apros.
Quem fugis, ah, demens! habitarunt Dî quoque ſilvas,
Dardaniuſque Paris. Pallas, quas condidit arces
Ipſa colat; nobis placeant ante omnia ſilvae.
Torva leaena lupum ſequitur, lupus ipſe capellam;
Florentem cytiſum ſequitur laſciva capella;
Te Corydon, ô Alexi: trahit ſua quemque voluptas.
Aſpice, aratra jugo referunt ſuſpenſa juvenci,
Et ſol creſcentes decedens duplicat umbras;
Me tamen urit amor: quis enim modus adſit amori?
Ah Corydon, Corydon, quae te dementia cepit!
Semiputata tibi frondoſa vitis in ulmo eſt.
Quin tu aliquid ſaltem, potius quorum indiget uſus,
Viminibus mollique paras detexere junco?
Invenies alium, ſi te hic faſtidit, Alexin.

ECLOGA TERTIA.

PALAEMON.

Arg. *Lites ſub judice Palaemone: praemium victori. Sumtum eſt a Theocriti Nomeo.*

Menalcas, Damoetas, Palaemon.

M. DIC mihi, Damoeta, cujum pecus? an Meliboei?
D. Non: verum Aegonis. nuper mihi tradidit Aegon.
M. Infelix ô ſemper oves pecus! ipſe Neaeram,
Dum fovet, ac, ne me ſibi praeferat illa, veretur;

Hic alienus oves cuſtos bis mulget in hora:
Et ſuccus pecori, et lac ſubducitur agnis.
D. Parcius iſta viris tamen objicienda memento.
Novimus et qui te, tranſverſa tuentibus hircis,
Et quo, ſed faciles Nymphae riſere, ſacello.
M. Tum, credo, cùm me arbuſtum videre Myconis,
Atque mala vites incidere falce novellas.
D. Aut hîc ad veteres fagos, quum Daphnidis arcum
Fregiſti et calamos: quae tu, perverſe Menalca,
Et cùm vidiſti puero donata, dolebas;
Et, ſi non aliqua nocuiſſes, mortuus eſſes.
M. Quid domini faciant, audent cùm talia fures?
Non ego te vidi Damonis, peſſime, caprum
Excipere inſidiis, multum latrante Lyciſca?
Et cùm clamarem: Quo nunc ſe proripit ille?
Tityre, coge pecus: tu poſt carecta latebas.
D. An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruiſſet fiſtula, caprum?
Si neſcis, meus ille caper fuit: et mihi Damon
Ipſe fatebatur: ſed reddere poſſe negabat.
M. Cantando tu illum? aut unquam tibi fiſtula cera
Juncta fuit? non tu in triviis, indocte, ſolebas
Stridenti miſerum ſtipula diſperdere carmen?
D. Vis ergo inter nos, quid poſſit uterque, viciſſim
Experiamur? ego hanc vitulam, (ne forte recuſes,
Bis venit ad mulctram, binos alit ubere foetus,)
Depono; tu dic, mecum quo pignore certes.
M. De grege non auſim quicquam deponere tecum.
Eſt mihi namque domi pater, eſt injuſta noverca:
Biſque die numerant ambo pecus, alter et haedos.
Verum id, quod multo tute ipſe fatebere majus,
(Inſanire libet quoniam tibi) pocula ponam
Fagina, coelatum divini opus Alcimedontis:
Lenta quibus torno facili ſuperaddita vitis
Diffuſos edera veſtit pallente corymbos.
In medio duo ſigna, Conon; et quis fuit alter,
Deſcripſit radio totum qui gentibus orbem,
Tempora quae meſſor, quae curvus arator haberet?
Necdum illis labra admovi, ſed condita ſervo.

D. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit:
Et molli circum eſt anſas amplexus acantho;
Orpheaque in medio poſuit, ſilvaſque ſequentes.
Necdum illis labra admovi, ſed condita ſervo.
Si ad vitulam ſpectes, nihil eſt quod pocula laudes.
M. Nunquam hodie effugies. veniam quocumque vocaris.
Audiat haec tantum vel qui venit, ecce, Palaemon:
Efficiam poſthac ne quemquam voce laceſſas.
D. Quin age, ſi quid habes; in me mora non erit ulla,
Nec quemquam fugio. tantum, vicine Palaemon,
Senſibus haec imis (res eſt non parva) reponas.
P. Dicite; quandoquidem in molli conſedimus herba.
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos:
Nunc frondent ſilvae, nunc formoſiſſimus annus.
Incipe, Damoeta; tu deinde ſequêre, Menalca.
Alternis dicetis: amant alterna Camenae.
D. Ab Jove principium, Muſae: Jovis omnia plena:
Ille colit terras, illi mea carmina curae.
M. Et me Phoebus amat: Phoebo ſua ſemper apud me
Munera ſunt lauri, et ſuave rubens hyacinthus.
D. Malo me Galatea petit laſciva puella;
Et fugit ad ſalices, et ſe cupit ante videri.
M. At mihi ſeſe offert ultro meus ignis Amyntas:
Notior ut jam ſit canibus non Delia noſtris.
D. Parta meae Veneri ſunt munera; namque notavi
Ipſe locum, aëriae quo congeſſere palumbes.
M. Quod potui, puero ſilveſtri ex arbore lecta
Aurea mala decem miſi: cras altera mittam.
D. O quoties, et quae nobis Galatea locuta eſt!
Partem aliquam, venti, divûm referatis ad aures.
M. Quid prodeſt, quod me ipſe animo non ſpernis, A-
Si, dum tu ſectaris apros, ego retia ſervo? [mynta,
D. Phyllida mitte mihi; meus eſt natalis, Iola:
Cum faciam vitula pro frugibus, ipſe venito.
M. Phyllida amo ante alias; nam me diſcedere flevit:
Et, Longum formoſe vale, vale, inquit, Iola.
D. Triſte lupus ſtabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti, nobis Amaryllidis irae.
M. Dulce ſatis humor, depulſis arbutus haedis,

Lenta ſalix foeto pecori, mihi ſolus Amyntas.
D. Pollio amat noſtram, quamvis eſt ruſtica, Muſam:
Pierides, vitulam lectori paſcite veſtro.
M. Pollio et ipſe facit nova carmina; paſcite taurum,
Jam cornu petat, et pedibus qui ſpargat arenam.
D. Qui te, Pollio, amat, veniat, quo te quoque gaudet.
Mella fluant illi, ferat et rubus aſper amomum.
M. Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Maevi:
Atque idem jungat vulpes, et mulgeat hircos.
D. Qui legitis flores, et humi naſcentia fraga,
Frigidus, ô pueri, fugite hinc, latet anguis in herba.
M. Parcite oves nimium procedere; non bene ripae
Creditur; ipſe aries etiam nunc vellera ſiccat.
D. Tityre, paſcentes à flumine reîce capellas;
Ipſe, ubi tempus erit, omnes in fonte lavabo.
M. Cogite oves, pueri; ſi lac praeceperit aeſtus,
Ut nuper, fruſtra preſſabimus ubera palmis.
D. Eheu, quam pingui macer eſt mihi taurus in arvo!
Idem amor exitium pecori eſt, pecoriſque magiſtro.
M. His certe neque amor cauſſa eſt: vix oſſibus haerent.
Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.
D. Dic, quibus in terris, et eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat coeli ſpatium non amplius ulnas.
M. Dic, quibus in terris inſcripti nomina regum
Naſcantur flores; et Phyllida ſolus habeto.
P. Non noſtrum inter vos tantas componere lites:
Et vitula tu dignus, et hic: et quiſquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.
Claudite jam rivos, pueri, ſat prata biberunt.

ECLOGA QUARTA.

POLLIO.

ARG. *Genethliacon canit Salonino, Aſinio Pollione nato, poſt captas in Dalmatia Salonas. ſimul et Auguſti laudes Sibyllino carmine paullo altius intonant.*

SICELIDES Muſae, paullo majora canamus.
Non omnes arbuſta juvant, humileſque myricae.

Si canimus ſilvas, ſilvae ſint conſule dignae.
Ultima Cumaei venit jam carminis aetas:
Magnus ab integro ſaeclorum naſcitur ordo.
Jam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna:
Jam nova progenies coelo demittitur alto.
Tu modo naſcenti puero, quo ferrea primum
Deſinet, ac toto ſurget gens aurea mundo,
Caſta fave Lucina: tuus jam regnat Apollo.
Teque adeo decus hoc aevi, te conſule, inibit,
Pollio: et incipient magni procedere menſes.
Te duce, ſi qua manent ſceleris veſtigia noſtri,
Irrita perpetua ſolvent formidine terras.
Ille deûm vitam accipiet, diviſque videbit
Permixtos heroas, et ipſe videbitur illis,
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.
At tibi prima, puer, nullo munuſcula cultu,
Errantes ederas paſſim cum baccare tellus,
Mixtaque ridenti colocaſia fundet acantho.
Ipſae lacte domum referent diſtenta capellae
Ubera; nec magnos metuent armenta leones.
Ipſa tibi blandos fundent cunabula flores.
Occidet et ſerpens, et fallax herba veneni
Occidet: Aſſyrium vulgo naſcetur amomum.
At ſimul heroum laudes et facta parentis
Jam legere, et quae ſit poteris cognoſcere virtus:
Molli paullatim flaveſcet campus ariſtâ;
Incultiſque rubens pendebit ſentibus uva;
Et durae quercus ſudabunt roſcida mella.
Pauca tamen ſuberunt priſcae veſtigia fraudis,
Quae tentare Thetim ratibus, quae cingere muris
Oppida, quae jubeant tellure infindere ſulcos.
Alter erit tum Tiphys, et altera quae vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella;
Atque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.
Hinc, ubi jam firmata virum te fecerit aetas,
Cedet et ipſe mari vector; nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
Non raſtros patietur humus, non vinea falcem:
Robuſtus quoque jam tauris juga ſolvet arator.

Nec varios diſcet mentiri lana colores:
Ipſe ſed in pratis aries jam ſuave rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto.
Sponte ſua ſandyx paſcentes veſtiet agnos.
Talia ſaecla, ſuis dixerunt, currite, fuſis
Concordes ſtabili fatorum numine Parcae.
Aggredere, ô magnos (aderit jam tempus) honores,
Cara deûm ſoboles, magnum Jovis incrementum.
Aſpice convexo nutantem pondere mundum,
Terraſque, tractuſque maris, coelumque profundum;
Aſpice, venturo laetentur ut omnia ſaeclo.
O mihi tam longae maneat pars ultima vitae,
Spiritus et quantum ſat erit tua dicere facta!
Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus: huic mater quamvis, atque huic pater adſit;
Orphei Calliopea, Lino formoſus Apollo.
Pan etiam Arcadia mecum ſi judice certet,
Pan etiam Arcadia dicat ſe judice victum.
Incipe, parve puer, riſu cognoſcere matrem:
Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes.
Incipe, parve puer: cui non riſere parentes,
Nec deus hunc menſa, dea nec dignata cubili eſt.

ECLOGA QUINTA.

DAPHNIS.

ARG. *Paſtores alternatim, in perſona Daphnidis, Julii Caeſaris mortem deplorant, et divinos illi decernunt honores.*

MENALCAS, MOPSUS.

ME. CUR non, Mopſe, boni quoniam convenimus ambo,
Tu calamos inflare leves, ego dicere verſus,
Hîc corylis mixtas inter conſidimus ulmos?
MO. Tu major; tibi me eſt aequum parere, Menalca:
Sive ſub incertas Zephyris motantibus umbras,
Sive antro potius ſuccedimus: aſpice, ut antrum
Silveſtris raris ſparſit labruſca racemis.
ME. Montibus in noſtris ſolus tibi certat Amyntas.

MO. Quid ſi idem certet Phoebum ſuperar
ME. Incipe, Mopſe, prior; ſi quos aut Phy
Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri.
Incipe: paſcentes ſervabit Tityrus haedos.
MO. Immo haec, in viridi nuper quae cortice
Carmina deſcripſi, et modulans alterna notavi,
Experiar: tu deinde jubeto certet Amyntas.
ME. Lenta ſalix quantum pallenti cedit olivae,
Puniceis humilis quantum ſaliunca roſetis,
Judicio noſtro tantum tibi cedit Amyntas.
MO. Sed tu deſine plura, puer: ſucceſſimus antro.
Extinctum nymphae crudeli funere Daphnin
Flebant: vos coryli teſtes, et flumina nymphis:
Cùm, complexa ſui corpus miſerabile nati,
Atque deos atque aſtra vocat crudelia mater.
Non ulli paſtos illis egêre diebus
Frigida, Daphni, boves ad flumina: nulla neque amnem
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum Poenos etiam ingemuiſſe leones
Interitum, monteſque feri ſilvaeque loquuntur.
Daphnis et Armenias curru ſubjungere tigres
Inſtituit, Daphnis thiaſos inducere Baccho,
Et foliis lentas intexere mollibus haſtas.
Vitis ut arboribus decori eſt, ut vitibus uvae,
Ut gregibus tauri, ſegetes ut pinguibus arvis;
Tu decus omne tuis: poſtquam te fata tulerunt,
Ipſa Pales agros, atque ipſe reliquit Apollo.
Grandia ſaepe quibus mandavimus hordea ſulcis,
Infelix lolium, et ſteriles naſcuntur avenae.
Pro molli viola, pro purpureo narciſſo,
Carduus, et ſpinis ſurgit paliurus acutis.
Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras,
Paſtores: mandat fieri ſibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, et tumulo ſuperaddite carmen:
Daphnis ego in ſilvis, hinc uſque ad ſidera notus;
Formoſi pecoris cuſtos, formoſior ipſe.
ME. Tale tuum carmen nobis, divine poëta,
Quale ſopor feſſis in gramine: quale per aeſtum
Dulcis aquae ſaliente ſitim reſtinguere rivo.

14 is ſolum aequiparas, ſed voce magiſtrum.
N: puer, tu nunc eris alter ab illo.
nen haec quocunque modo tibi noſtra viciſſim
is; Daphninque tuum tollemus ad aſtra:
nim ad aſtra feremus; amavit nos quoque Daphnis.
An quidquam nobis tali ſit munere majus?
puer ipſe fuit cantari dignus: et iſta
m pridem Stimicon laudavit carmina nobis.
ME. Candidus inſuetum miratur limen Olympi,
Sub pedibuſque videt nubes et ſidera Daphnis.
Ergo alacris ſilvas, et cetera rura voluptas,
Panaque, paſtoreſque tenet, Dryadaſque puellas.
Nec lupus inſidias pecori, nec retia cervis
Ulla dolum meditantur; amat bonus otia Daphnis.
Ipſi laetitia voces ad ſidera jactant
Intonſi montes: ipſae jam carmina rupes,
Ipſa ſonant arbuſta: Deus, deus ille, Menalca.
Sis bonus, ô felixque tuis! en quatuor aras:
Ecce duas tibi, Daphni, duoque altaria Phoebo.
Pocula bina novo ſpumantia lacte quotannis,
Crateraſque duos ſtatuam tibi pinguis olivi:
Et, multo in primis hilarans convivia Baccho,
Ante focum, ſi frigus erit; ſi meſſis, in umbra;
Vina novum fundam calathis Arviſia nectar.
Cantabunt mihi Damoetas, et Lyctius Aegon:
Saltantes Satyros imitabitur Alpheſiboeus.
Haec tibi ſemper erunt, et cum ſolennia vota
Reddemus nymphis, et cum luſtrabimus agros.
Dum juga montis aper, fluvios dum piſcis amabit,
Dumque thymo paſcentur apes, dum rore cicadae;
Semper honos, nomenque tuum, laudeſque manebunt.
Ut Baccho Cererique, tibi ſic vota quotannis
Agricolae facient: damnabis tu quoque votis.
MO. Quae tibi, quae tali reddam pro carmine dona?
Nam neque me tantum venientis ſibilus auſtri,
Nec percuſſa juvant fluctu tam litora, nec quae
Saxoſas inter decurrunt flumina valles.
ME. Hac te nos fragili donabimus ante cicuta.
c nos, Formoſum Corydon ardebat Alexin;

Haec eadem docuit, Cujum pecus? an Meliboei?
MO. At tu ſume pedum, quod, me cum ſaepe rogaret,
Non tulit Antigenes, (et erat tum dignus amari)
Formoſum paribus nodis atque aere, Menalca.

ECLOGA SEXTA.

SILENUS.

ARG. *Epicurea ſecta exprimitur, et Silenum, quaſi voluptatis ſymbolum, inducit cum Satyris temulentum. Inſcriptio hujus Eclogae in Romano codice.*

PRIMA Syracoſio dignata eſt ludere verſu
Noſtra, nec erubuit ſilvas habitare, Thalia.
Cum canerem reges et praelia, Cynthius aurem
Vellit, et admonuit: Paſtorem, Tityre, pingues
Paſcere oportet oves, deductum dicere carmen.
Nunc ego (namque ſuper tibi erunt, qui dicere laudes,
Vare, tuas cupiant, et triſtia condere bella)
Agreſtem tenui meditabor arundine Muſam.
Non injuſſa cano: ſi quis tamen haec quoque, ſi quis
Captus amore leget; te noſtrae, Vare, myricae,
Te nemus omne canet: nec Phoebo gratior ulla eſt,
Quam ſibi quae Vari praeſcripſit pagina nomen.
Pergite, Pierides. Chromis et Mnaſylos in antro
Silenum pueri ſomno videri jacentem,
Inflatum heſterno venas, ut ſemper, Iaccho.
Serta procul tantum capiti delapſa jacebant:
Et gravis attrita pendebat cantharus anſa.
Aggreſſi (nam ſaepe ſenex ſpe carminis ambo
Luſerat) injiciunt ipſis ex vincula ſertis.
Addit ſe ſociam, timidiſque ſupervenit Aegle:
Aegle Naïadum pulcherrima; jamque videnti
Sanguineis frontem moris et tempora pingit.
Ille dolum ridens, Quo vincula nectitis? inquit.
Solvite me, pueri; ſatis eſt potuiſſe videri.
Carmina, quae vultis, cognoſcite: carmina vobis;
Huic aliud mercedis erit; ſimul incipit ipſe.
Tum vero in numerum Faunoſque feraſque videres

Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantum Phoebo gaudet Parnaſia rupes;
Nec tantum Rhodope mirantur et Iſmarus Orphea.
Namque canebat, utì magnum per inane coacta
Semina, terrarumque animaeque, mariſvè fuiſſent,
Et liquidi ſimul ignis: ut his exordia primis
Omnia, et ipſe tener mundi concreverit orbis.
Tum durare ſolum, et diſcludere Nerea ponto
Coeperit, et rerum paullatim ſumere formas.
Jamque novum ut terrae ſtupeant luceſcere ſolem,
Altiùs atque cadant ſubmotis nubibus imbres:
Incipiant ſilvae cùm primum ſurgere, cùmque
Rara per ignotos errent animalia montes.
Hinc lapides Pyrrhae jactos, Saturnia regna,
Caucaſiaſque refert volucres, furtumque Promethei.
His adjungit, Hylan nautae quo fonte relictum
Clamâſſent: ut littus, Hyla, Hyla, omne ſonaret.
Et fortunatam, ſi nunquam armenta fuiſſent,
Paſiphaën nivei ſolatur amore juvenci.
Ah, virgo infelix, quae te dementia cepit?
Proetides implêrunt falſis mugitibus agros:
At non tam turpes pecudum tamen ulla ſecuta eſt
Concubitus; quamvis collo timuiſſet aratrum,
Et ſaepe in laevi quaeſiſſet cornua fronte.
Ah, virgo infelix, tu nunc in montibus erras!
Ille, latus niveum molli fultus hyacintho,
Ilice ſub nigrâ pallentes ruminat herbas,
Aut aliquam in magno ſequitur grege. Claudite, nymphae,
Dictaeae nymphae, nemorum jam claudite ſaltus:
Si qua forte ferant oculis ſeſe obvia noſtris
Errabunda bovis veſtigia. Forſitan illum,
Aut herba captum viridi, aut armenta ſecutum,
Perducant aliquae ſtabula ad Gortynia vaccae.
Tum canit Heſperidum miratam mala puellam:
Tum Phaëtontiadas muſco circumdat amarae
Corticis, atque ſolo proceras erigit alnos.
Tum canit, errantem Permeſſi ad flumina Gallum
Aonas in montes ut duxerit una ſororum;
…e viro Phoebi chorus adſurrexerit omnis;

Ut Linus haec illi divino carmine paſtor,
Floribus atque apio crines ornatus amaro,
Dixerit: Hos tibi dant calamos (en accipe) Muſae,
Aſcraeo quos ante ſeni: quibus ille ſolebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi Grynaei nemoris dicatur origo:
Ne quis ſit lucus, quo ſe plus jactet Apollo.
Quid loquar, aut Scyllam Niſi; quam fama ſecuta eſt,
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris
Dulichias vexâſſe rates, et gurgite in alto,
Ah, *timidos*, nautas canibus lacerâſſe marinis!
Aut ut mutatos Terei narraverit artus:
Quas illi Philomela dapes, quae dona parârit?
Quo curſu deſerta petiverit, et quibus ante
Infelix ſua tecta ſupervolitaverit alis?
Omnia quae, Phoebo quondam meditante, beatus
Audiit Eurotas, juſſitque ediſcere lauros,
Ille canit; pulſae referunt ad ſidera valles.
Cogere donec ovis ſtabulis, numerumque referre
Juſſit, et invito proceſſit Veſper Olympo.

ECLOGA SEPTIMA.

MELIBOEUS.

ARG. *Contentionem duorum paſtorum habet. Amatoria eſt.*

MELIBOEUS, CORYDON, THYRSIS.

M. FORTE ſub arguta conſederat ilice Daphnis,
Compulerantque greges Corydon et Thyrſis in unum;
Thyrſis oves, Corydon diſtentas lacte capellas:
Ambo florentes aetatibus, Arcades ambo;
Et cantare pares, et reſpondere parati.
Hic mihi, dum teneras defendo à frigore myrtos,
Vir gregis ipſe caper deerraverat; atque ego Daphnin
Aſpicio: ille ubi me contra videt; Ocyus, inquit,
Huc ades, ô Meliboee: caper tibi ſalvus, et haedi:
Et, ſi quid ceſſare potes, requieſce ſub umbra.
Huc ipſi potum venient per prata juvenci:
Hic viridis tenera praetexit arundine ripas

Mincius, eque ſacra reſonant examina quercu.
Quid facerem? neque ego Alcippen, nec Phyllida habebam,
Depulſos à lacte domi quae clauderet agnos:
Et certamen erat, Corydon cum Thyrſide, magnum.
Poſthabui tamen illorum mea ſeria ludo.
Alternis igitur contendere verſibus ambo
Coepere: alternos Muſae meminiſſe volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrſis.
c. Nymphae, noſter amor, Libethrides, aut mihi carmen,
Quale meo Codro, concedite; proxima Phoebi
Verſibus ille facit: aut, ſi non poſſumus omnes,
Hîc arguta ſacra pendebit fiſtula pinu.
T. Paſtores, edera creſcentem ornate poëtam,
Arcades, invidia rumpantur ut ilia Codro:
Aut ſi ultra placitam laudârit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.
c. Setoſi caput hoc apri, tibi Delia, parvus
Et ramoſa Mycon vivacis cornua cervi.
Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
Puniceo ſtabis ſuras evincta cothurno.
T. Sinum lactis, et haec te liba, Priape, quotannis
Expectare ſat eſt: cuſtos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu,
Si foetura gregem ſuppleverit, aureus eſto.
c. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblae,
Candidior cycnis, edera formoſior alba;
Cùm primum paſti repetent praeſepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.
T. Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,
Horridior ruſco, projecta vilior alga;
Si mihi non haec lux toto jam longior anno eſt.
Ite domum paſti, ſi quis pudor, ite juvenci.
c. Muſcoſi fontes, et ſomno mollior herba,
Et quae vos rara viridis tegit arbutus umbra,
Solſtitium pecori defendite; jam venit aeſtas
Torrida: jam laeto turgent in palmite gemmae.
T. Hîc focus, et taedae pingues; hîc plurimus ignis
Semper, et aſſidua poſtes fuligine nigri.
Hîc tantum Boreae curamus frigora, quantum

Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.
c. Stant et juniperi, et caſtaneae hirſutae:
Strata jacent paſſim ſua quaeque ſub arbore poma;
Omnia nunc rident: at ſi formoſus Alexis
Montibus his abeat, videas et flumina ſicca.
T. Aret ager: vitio moriens ſitit aëris herba:
Liber pampineas invidit collibus umbras.
Phyllidis adventu noſtrae nemus omne virebit:
Jupiter et laeto deſcendet plurimus imbri.
c. Populus Alcidae gratiſſima, vitis Iaccho,
Formoſae myrtus Veneri, ſua laurea Phoebo.
Phyllis amat corylos: illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phoebi.
T. Fraxinus in ſilvis pulcherrima, pinus in hortis,
Populus in fluviis, abies in montibus altis:
Saepius at ſi me, Lycida formoſe, reviſas,
Fraxinus in ſilvis cedat tibi, pinus in hortis.
M. Haec memini, et victum fruſtra contendere Thyrſin.
Ex illo Corydon, Corydon eſt tempore nobis.

ECLOGA OCTAVA.

PHARMACEUTRIA.

ARG. *Habet duas partes, prior conqueſtionem, poſterior veneficia continet. Theocritea eſt.*

DAMON, ALPHESIBOEUS.

PASTORUM Muſam Damonis et Alpheſiboei,
Immemor herbarum quos eſt mirata juvenca
Certantes, quorum ſtupefactae carmine lynces,
Et mutata ſuos requiêrunt flumina curſus,
Damonis Muſam dicemus et Alpheſiboei.
Tu mihi, ſeu magni ſuperas jam ſaxa Timavi,
Sive oram Illyrici legis aequoris; en erit unquam
Ille dies, mihi cùm liceat tua dicere facta?
En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?
A te principium: tibi deſinet. Accipe juſſis
Carmina coepta tuis; atque hanc ſine tempora circ-

Inter victrices ederam tibi ſerpere lauros.
Frigida vix coelo noctis deceſſerat umbra,
Cum ros in tenera pecori gratiſſimus herba;
Incumbens tereti Damon ſic coepit olivae.
D. Naſcere, praeque diem veniens age, Lucifer, almum;
Conjugis indigno Niſae deceptus amore
Dum queror, et divos (quamquam nil teſtibus illis
Profeci) extrema moriens tamen adloquor hora.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, verſus.
Maenalus argutumque nemus pinoſque loquentes
Semper habet; ſemper paſtorum ille audit amores,
Panaque, qui primus calamos non paſſus inertes.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, verſus.
Mopſo Niſa datur; quid non ſperemus amantes?
Jungentur jam gryphes equis; aevoque ſequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damae.
Mopſe, novas incide faces; tibi ducitur uxor.
Sparge, marite, nuces; tibi deſeret Heſperus Oetam.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, verſus.
O digno conjuncta viro! dum deſpicis omnes,
Dumque tibi eſt odio mea fiſtula, dumque capellae,
Hirſutumque ſupercilium, promiſſaque barba;
Nec curare deum credis mortalia quemquam.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, verſus.
Sepibus in noſtris parvam te roſcida mala
(Dux ego veſter eram) vidi cum matre legentem.
Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus:
Jam fragiles poteram à terra contingere ramos.
Ut vidi, ut perii, ut me malus abſtulit error!
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, verſus.
Nunc ſcio, quid ſit Amor: duris in cotibus illum
Aut Iſtmarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
Nec generis noſtri puerum nec ſanguinis edunt.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, verſus.
Saevus Amor docuit gnatorum ſanguine matrem
Commaculare manus; crudelis tu quoque, mater:
Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer: crudelis tu quoque, mater.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, verſus.

Nunc et oves ultro fugiat lupus: aurea durae
Mala ferant quercus: narciſſo floreat alnus:
Pinguia corticibus ſudent electra myricae.
Certent et cycnis ululae: ſit Tityrus Orpheus:
Orpheus in ſilvis, inter delphinas Arion.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, verſus.
Omnia vel medium fiant mare: vivite ſilvae.
Praeceps aërii ſpecula de montis in undas
Deferar; extremum hoc munus morientis habeto.
Deſine Maenalios, jam deſine, tibia, verſus.
Haec Damon: vos, quae reſponderit Alpheſiboeus,
Dicite, Pierides: non omnia poſſumus omnes.
A. Effer aquam, et molli cinge haec altaria vitta:
Verbenaſque adole pingues et maſcula thura;
Conjugis ut magicis ſanos avertere ſacris
Experiar ſenſus: nihil hîc niſi carmina deſunt.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Carmina vel coelo poſſunt deducere Lunam:
Carminibus Circe ſocios mutavit Ulyſſei:
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Terna tibi haec primum triplici diverſa colore
Licia circumdo, terque haec altaria circum
Effigiem duco: numero deus impare gaudet.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores:
Necte, Amarylli, modo: et, Veneris, dic, vincula necto.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Limus ut hic dureſcit, et haec ut cera liqueſcit
Uno eodemque igni; ſic noſtro Daphnis amore.
Sparge molam, et fragiles incende bitumine lauros.
Daphnis me malus urit: ego hanc in Daphnide laurum.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Talis amor Daphnin, qualis, cum feſſa juvencum
Per nemora atque altos quaerendo bucula lucos
Propter aquae rivum viridi procumbit in ulva
Perdita, nec ſerae meminit decedere nocti:
Talis amor teneat; nec ſit mihi cura mederi.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphn

Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora cara ſui: quae nunc ego limine in ipſo,
Terra, tibi mando: debent haec pignora Daphnin.
  Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Has herbas, atque haec Ponto mihi lecta venena
Ipſe dedit Moeris; naſcuntur plurima Ponto.
His ego ſaepe lupum fieri, et ſe condere ſilvis
Moerin, ſaepe animas imis excire ſepulcris,
Atque ſatas alio vidi traducere meſſes.
  Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Fer cineres, Amarylli, foras: rivoque fluenti,
Tranſque caput jace: ne reſpexeris. His ego Daphnin
Aggrediar: nihil ille deos, nil carmina curat.
  Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
  Aſpice: corripuit tremulis altaria flammis
Sponte ſua, dum ferre moror, cinis ipſe: bonum ſit!
Neſcio quid certe eſt: et Hylax in limine latrat.
Credimus? an, qui amant, ipſi ſibi ſomnia fingunt?
  Parcite, ab urbe venit, jam parcite, carmina, Daphnis.

ECLOGA NONA.

MOERIS.

ARG. *Referta eſt querelis. Virgilius agros repetens pene occiſus eſt a centurione Atio. Miſcet et Auguſti laudes.*

LYCIDAS, MOERIS.

L. QUO te, Moeri, pedes? an, quo via ducit, in urbem?
M. O Lycida, vivi pervenimus, advena noſtri,
Quod nunquam veriti ſumus, ut poſſeſſor agelli
Diceret: Haec mea ſunt; veteres migrate coloni.
Nunc victi, triſtes, quoniam Fors omnia verſat,
Hos illi (quod nec bene vertat) mittimus haedos.
L. Certe equidem audierem, qua ſe ſubducere colles
Incipiunt, mollique jugum demittere clivo,
Uſque ad aquam et veteres, jam fracta cacumina, fagos,
Omnia carminibus veſtrum ſervâſſe Menalcan.
M. Audieras; et fama fuit. ſed carmina tantum
Noſtra valent. Lycida, tela inter Martia, quantum

Chaonias dicunt, aquila veniente, columbas.
Quod niſi me quacumque novas incidere lites
Ante ſiniſtra cava monuiſſet ab ilice cornix,
Nec tuus hic Moeris, nec viveret ipſe Menalcas.
L. Heu, cadit in quemquam tantum ſcelus! heu tua nobis
Paene ſimul tecum ſolatia rapta, Menalca!
Quis caneret nymphas? quis humum florentibus herbis
Spargeret? aut viridi fontes induceret umbra?
Vel quae ſublegi tacitus tibi carmina nuper,
Cum te ad delicias ferres Amaryllida noſtras?
Tityre, dum redeo, brevis eſt via, paſce capellas:
Et potum paſtas age, Tityre; et inter agendum
Occurſare capro, cornu ferit ille, caveto.
M. Immo haec, quae Varo nec dum perfecta canebat
Vare, tuum nomen, (ſuperet modo Mantua nobis,
Mantua, vae miſerae, nimium vicina Cremonae!)
Cantantes ſublime ferent ad ſidera cycni.
L. Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos:
Sic cytiſo paſtae diſtentent ubera vaccae.
Incipe, ſi quid habes. et me fecere poëtam
Pierides: ſunt et mihi carmina. me quoque dicunt
Vatem paſtores; ſed non ego credulus illis.
Nam neque adhuc Varo videor, nec dicere Cinna
Digna, ſed argutos inter ſtrepere anſer olores.
M. Id quidem ago; et tacitus, Lycida, mecum ipſe, voluto,
Si valeam meminiſſe; neque eſt ignobile carmen.
Huc ades, ô Galatea. quis eſt nam ludus in undis?
Hîc ver purpureum: varios hîc flumina circum
Fundit humus flores: hîc candida populus antro
Imminet, et lentae texunt umbracula vites.
Huc ades; inſani feriant ſine litora fluctus.
L. Quid, quae te pura ſolum ſub nocte canentem
Audieram? numeros memini, ſi verba tenerem.
M. Daphni, quid antiquos ſignorum ſuſpicis ortus?
Ecce Dionaei proceſſit Caeſaris aſtrum:
Aſtrum, quo ſegetes gauderent frugibus; et quo
Duceret apricis in collibus uva colorem.
Inſere, Daphni, piros; carpent tua poma nepotes.
Omnia fert aetas, animum quoque: ſaepe ego longos

Cantando puerum memini me condere ſoles.
Nunc oblita mihi tot carmina: vox quoque Moerim
Jam fugit ipſa: lupi Moerim videre priores.
Sed tamen iſta ſatis referet tibi ſaepe Menalcas.
L. Cauſando noſtros in longum ducis amores.
Et nunc omne tibi ſtratum ſilet aequor; et omnes
(Aſpice) ventoſi ceciderunt murmuris aurae.
Hinc adeo media eſt nobis via; namque ſepulcrum
Incipit apparere Bianoris. Hîc, ubi denſas
Agricolae ſtringunt frondes, hîc, Moeri, canamus:
Hîc haedos depone; tamen veniemus in urbem.
Aut, ſi, nox pluviam ne colligat ante, veremur,
Cantantes licet uſque (minus via laedat) eamus.
Cantantes ut eamus, ego hoc te faſce levabo.
M. Deſine plura, puer: et, quod nunc inſtat agamus.
Carmina tum melius, cum venerit ipſe, canemus.

ECLOGA DECIMA.

GALLUS.

ARG. *Gallum poeta de amiſſa amica, quam immodice amabat, ſolatur.*

EXTREMUM hunc, Arethuſa, mihi concede laborem.
Pauca meo Gallo, ſed quae legat ipſa Lycoris,
Carmina ſunt dicenda: neget quis carmina Gallo?
Sic tibi, cum fluctus ſubterlabere Sicanos,
Doris amara ſuam non intermiſceat undam.
Incipe: ſollicitos Galli dicamus amores,
Dum tenera attondent ſimae virgulta capellae.
Non canimus ſurdis: reſpondent omnia ſilvae.
Quae nemora, aut qui vos ſaltus habuere, puellae
Naïades, indigno cum Gallus amore periret?
Nam neque Parnaſſi vobis juga, nam neque Pindi
Ulla moram fecêre, neque Aoniae Aganippae.
Illum etiam lauri, etiam flevere myricae:
Pinifer illum etiam ſola ſub rupe jacentem
Maenalus, et gelidi fleverunt ſaxa Lycaei.
Stant et oves circum; noſtri nec poenitet illas:

Nec te poeniteat pecoris, divine poëta;
Et formoſus oves ad flumina pavit Adonis.
Venit et upilio; tardi venere bubulci;
Uvidus hiberna venit de glande Menalcas.
Omnes, unde amor iſte, rogant, tibi? venit Apollo:
Galle, quid inſanis? inquit: tua cura Lycoris,
Perque nives alium, perque horrida caſtra ſecuta eſt.
Venit et agreſti capitis Silvanus honore,
Florentes ferulas et grandia lilia quaſſans.
Pan deus Arcadiae venit: quem vidimus ipſi
Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem.
Ecquis erit modus? inquit; amor non talia curat.
Nec lacrymis crudelis amor, nec gramina rivis,
Nec cytiſo ſaturantur apes, nec fronde capellae.
Triſtis at ille: Tamen cantabitis, Arcades, inquit,
Montibus haec veſtris; ſoli cantare periti
Arcades. O mihi tum quam molliter oſſa quieſcant,
Veſtra meos olim ſi fiſtula dicat amores!
Atque utinam ex vobis unus, veſtrique fuiſſem
Aut cuſtos gregis, aut maturae vinitor uvae!
Certe ſive mihi Phyllis, ſive eſſet Amyntas,
Seu quicumque furor; (quid tum, ſi fuſcus Amyntas?
Et nigrae violae ſunt, et vaccinia nigra)
Mecum inter ſalices lenta ſub vite jaceret:
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
Hîc gelidi fontes, hîc mollia prata, Lycori:
Hîc nemus: hîc ipſo tecum conſumerer aevo.
Nunc inſanus amor duri me Martis in armis,
Tela inter media, atque adverſos detinet hoſtes.
Tu procul à patria (nec ſit mihi credere) tantum
Alpinas, ah dura! nives et frigora Rheni
Me ſine ſola vides. Ah te ne frigora laedant!
Ah tibi ne teneras glacies ſecet aſpera plantas!
Ibo, et Chalcidico quae ſunt mihi condita verſu
Carmina, paſtoris Siculi modulabor avena.
Certum eſt in ſilvis, inter ſpelaea ferarum,
Malle pati, teneriſque meos incidere amores
Arboribus: creſcent illae: creſcetis amores.
Interea mixtis luſtrabo Maenala nymphis;

Aut acres venabor apros: non me ulla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circumdare ſaltus.
Jam mihi per rupes videor lucoſque ſonantes
Ire: libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula; tanquam haec ſint noſtri medicina furoris,
Aut deus ille malis hominum miteſcere diſcat.
Jam neque Hamadryades rurſum, nec carmina nobis
Ipſa placent: ipſae rurſum concedite ſilvae.
Non illum noſtri poſſunt mutare labores;
Nec ſi frigoribus mediis Hebrumque bibamus,
Sithoniaſque nives hiemis ſubeamus aquoſae:
Nec ſi, cùm moriens alta liber aret in ulmo,
Aethiopum verſemus oves ſub ſidere Cancri.
Omnia vincit Amor; et nos cedamus Amori.
Haec ſat erit, Divae, veſtrum ceciniſſe poëtam,
Dum ſedet, et gracili fiſcellam texit hibiſco,
Pierides; vos haec facietis maxima Gallo:
Gallo, cujus amor tantum mihi creſcit in horas,
Quantum vere novo viridis ſe ſubjicit alnus.
Surgamus: ſolet eſſe gravis cantantibus umbra:
Juniperi gravis umbra; nocent et frugibus umbrae.
Ite domum ſaturae, venit Heſperus, ite capellae.

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICON.

LIBER PRIMUS.

Arg. *Enumerat univerſe quae hiſce quatuor libris eſt dicturus. Inde hoc libro de agricultus inſtrumento ſeu temporibus.*

Ad C. Cilnium Maecenatem.

QUID faciat laetas ſegetes; quo ſidere terram
Vertere, Maecenas, ulmiſque adjungere vites
Conveniat; quae cura boum, qui cultus habendo
Sit pecori; atque apibus quanta experientia parcis,
Hinc canere incipiam. Vos, ô clariſſima mundi
Lumina, labentem coelo quae ducitis annum,
Liber, et alma Ceres, veſtro ſi munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit ariſta,
Poculaque inventis Acheloïa miſcuit uvis:
Et vos, agreſtum praeſentia numina, Fauni;
Ferte ſimul Faunique pedem Dryadeſque puellae:
Munera veſtra cano. Tuque ô, cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percuſſa tridenti,
Neptune; et cultor nemorum, cui pinguia Ceae
Ter centem nivei tondent dumeta juvenci:
Ipſe nemus linquens patrium ſaltuſque Lycaei,
Pan ovium cuſtos, tua ſi tibi Maenala curae,
Adſis, ô Tegeaee, favens, oleaeque Minerva
Inventrix, uncique puer monſtrator aratri,
Et teneram ab radice ferens, Silvane, cupreſſum:
Dîque deaeque omnes, ſtudium quibus arva tueri,
Quique novas alitis non ullo ſemine fruges:
Quique ſatis largum coelo demittitis imbrem.
Tuque adeo, quem mox quae ſint habitura deorum
Concilia, incertum eſt: urbiſne inviſere, Caeſar,
Terrarumque velis curam, et te maximus orbis
Auctorem frugum, tempeſtatumque potentem

Accipiat, cingens materna tempora myrto:
An deus immenſi venias maris, ac tua nautae
Numina ſola colant: tibi ſerviat ultima Thule,
Teque ſibi generum Tethys emat omnibus undis:
Anne novum tardis ſidus te menſibus addas,
Qua locus Erigonem inter Chelaſque ſequentes
Panditur; ipſe tibi jam brachia contrahit ardens
Scorpius, et coeli juſta plus parte reliquit.
Quicquid eris; (nam te nec ſperent Tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:
Quamvis Elyſios miretur Graecia campos,
Nec repetita ſequi curet Proſerpina matrem)
Da facilem curſum, atque audacibus adnue coeptis,
Ignaroſque viae mecum miſeratus agreſtes,
Ingredere, et votis jam nunc adſueſce vocari.
Vere novo, gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, et Zephyro putris ſe gleba reſolvit;
Depreſſo incipiat jam tum mihi taurus aratro
Ingemere, et ſulco attritus ſplendeſcere vomer.
Illa ſeges demum votis reſpondet avari
Agricolae, bis quae ſolem, bis frigora ſenſit;
Illius immenſae ruperunt horrea meſſes.
At prius ignotum ferro quam ſcindimus aequor,
Ventos, et varium coeli praediſcere morem
Cura ſit, ac patrios cultuſque habituſque locorum,
Et quid quaeque ferat regio, et quid quaeque recuſet.
Hic ſegetes, illic veniunt felicius uvae:
Arborei foetus alibi atque injuſſa vireſcunt
Gramina. Nonne vides, croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua thura Sabaei?
At Chalybes nudi ferrum, viroſaque Pontus
Caſtorea, Eliadum palmas Epiros equarum?
Continuo has leges, aeternaque foedera certis
Impoſuit Natura locis, quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem:
Unde homines nati, durum genus. Ergo age, terrae
Pingue ſolum primis extemplo à menſibus anni
Fortes invertant tauri: glebaſque jacentes
Pulverulenta coquat maturis ſolibus aeſtas.

At ſi non fuerit tellus fecunda, ſub ipſum
Arcturum tenui ſat erit ſuſpendere ſulco:
Illic, officiant laetis ne frugibus herbae;
Hic, ſterilem exiguus ne deſerat humor arenam.
Alternis idem tonſas ceſſare novales,
Et ſegnem patiere ſitu dureſcere campum.
Aut ibi flava ſeres mutato ſidere farra,
Unde prius laetum ſiliqua quaſſante legumen,
Aut tenues foetus viciae, triſtiſque lupini
Suſtuleris fragiles calamos, ſilvamque ſonantem.
Urit enim lini campum ſeges, urit avenae:
Urunt Lethaeo perfuſa papavera ſomno.
Sed tamen alternis facilis labor: arida tantum
Ne ſaturare fimo pingui pudeat ſola; neve
Effoetos cinerem immundum jactare per agros.
Sic quoque mutatis requieſcunt foetibus arva:
Nec nulla interea eſt inaratae gratia terrae.
Saepe etiam ſteriles incendere profuit agros,
Atque levem ſtipulam crepitantibus urere flammis:
Sive inde occultas vires, et pabula terrae
Pinguia concipiunt; ſive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exſudat inutilis humor;
Seu plures calor ille vias et caeca relaxat
Spiramenta, novas veniat qua ſuccus in herbas;
Seu durat magis, et venas adſtringit hiantes;
Ne tenues pluviae, rapidive potentia ſolis
Acrior, aut Boreae penetrabile frigus adurat.
Multum adeo, raſtris glebas qui frangit inertes,
Vimineaſque trahit crates, juvat arva: neque illum
Flava Ceres alto nequicquam ſpectat Olympo:
Et qui, proſciſſo quae ſuſcitat aequore terga,
Rurſus in obliquum verſo perrumpit aratro,
Exercetque frequens tellurem, atque imperat arvis.
Humida ſolſtitia atque hiemes orate ſerenas,
Agricolae. hiberno laetiſſima pulvere farra,
Laetus ager. Nullo tantum ſe Myſia cultu
Jactat, et ipſa ſuas mirantur Gargara meſſes.
Quid dicam, jacto qui ſemine cominus arva
Inſequitur, cumuloſque ruit male pinguis arenae?

Deinde ſatis fluvium inducit, rivoſque ſequentes?
Et, cum exuſtus ager morientibus aeſtuat herbis,
Ecce ſupercilio clivoſi tramitis undam
Elicit. illa cadens raucum per levia murmur
Saxa ciet, ſcatebriſque arentia temperat arva.
Quid, qui, ne gravidis procumbat culmus ariſtis,
Luxuriem ſegetum tenera depaſcit in herba;
Cùm primum ſulcos aequant ſata? quique paludis
Collectum humorem bibula deducit arena?
Praeſertim incertis ſi menſibus amnis abundans
Exit, et obducto late tenet omnia limo;
Unde cavae tepido ſudant humore lacunae.
Nec tamen (haec cùm ſint hominumque boumque labores
Verſando terram experti) nihil improbus anſer,
Strymoniaeque grues, et amaris intuba fibris,
Officiunt, aut umbra nocet. Pater ipſe colendi
Haud facilem eſſe viam voluit, primuſque per artem
Movit agros, curis acuens mortalia corda;
Nec torpere gravi paſſus ſua regna veterno.
Ante Jovem nulli ſubigebant arva coloni;
Nec ſignare quidem aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quaerebant; ipſaque tellus
Omnia liberius, nullo poſcente, ferebat.
Ille malum virus ſerpentibus addidit atris,
Praedarique lupos juſſit, pontumque moveri:
Mellaque decuſſit foliis, ignemque removit,
Et paſſim rivis currentia vina repreſſit:
Ut varias uſus meditando extunderet artes
Paullatim, et ſulcis frumenti quaereret herbam;
Ut ſilicis venis abſtruſum excuderet ignem.
Tunc alnos primùm fluvii ſenſere cavatas:
Navita tum ſtellis numeros et nomina fecit,
Pleïades, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton.
Tum laqueis captare feras, et fallere viſco,
Inventum: et magnos canibus circumdare ſaltus.
Atque alius latum funda jam verberat amnem,
Alta petens: pelagoque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atque argutae lamina ſerrae:
(Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum)

Tum variae venere artes. Labor omnia vincit
Improbus, et duris urgens in rebus egeſtas.
Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Inſtituit: cùm jam glandes, atque arbuta ſacrae
Deficerent ſilvae, et victum Dodona negaret.
Mox et frumentis labor additus; ut mala culmos
Eſſet rubigo, ſegniſque horreret in arvis
Carduus. Intereunt ſegetes: ſubit aſpera ſilva,
Lappaeque tribulique; interque nitentia culta
Infelix lolium et ſteriles dominantur avenae.
Quod niſi et aſſiduis terram inſectabere raſtris,
Et ſonitu terrebis aves, et ruris opaci
Falce premes umbras, votiſque vocaveris imbrem;
Heu! magnum alterius fruſtra ſpectabis acervum,
Concuſſaque famem in ſilvis ſolabere quercu.

Dicendum, et quae ſint duris agreſtibus arma:
Queis ſine nec potuere ſeri, nec ſurgere meſſes.
Vomis, et inflexi primùm grave robur aratri,
Tardaque Eleuſinae matris volventia plauſtra,
Tribulaque, traheaeque, et iniquo pondere raſtri:
Virgea praeterea Celei, viliſque ſupellex,
Arbuteae crates, et myſtica vannus Iacchi.
Omnia quae multò ante memor proviſa repones;
Si te digna manet divini gloria ruris.
Continuo in ſilvis magna vi flexa domatur
In burim, et curvi formam accipit ulmus aratri.
Huic a ſtirpe pedes temo protentus in octo:
Binae aures, duplici aptantur dentalia dorſo.
Caeditur et tilia ante jugo levis, altaque fagus;
Stivaque, quae currus a tergo torqueat imos:
Et ſuſpenſa focis explorat robora fumus.
Poſſum multa tibi veterum praecepta referre,
Ni refugis, tenueſque piget cognoſcere curas.
Area cum primis ingenti aequanda cylindro,
Et vertenda manu, et creta ſolidanda tenaci;
Ne ſubeant herbae, neu pulvere victa fatiſcat.
Tum variae illudant peſtes. Saepe exiguus mus
Sub terris poſuitque domos, atque horrea fecit:
Aut oculis capti fodêre cubilia talpae.

Inventuſque cavis bufo, et quae plurima terrae
Monſtra ferunt: populat ingentem farris acervum
Curculio, atque inopi metuens formica ſenectae.
Contemplator item, cum ſe nux plurima ſilvis
Induet in florem, et ramos curvabit olentes:
Si ſuperant foetus, pariter frumenta ſequentur,
Magnaque cum magno veniet tritura calore.
Aut ſi luxuria foliorum exuberat umbra,
Nequidquam pingues palea teret area culmos.
Semina vidi equidem multos medicare ſerentes,
Et nitro prius, et nigra perfundere amurca,
Grandior ut foetus ſiliquis fallacibus eſſet.
Et, quamvis igni exiguo properata maderent,
Vidi lecta diu, et multo ſpectata labore,
Degenerare tamen: ni vis humana quotannis
Maxima quaeque manu legeret. ſic omnia fatis
In pejus ruere, ac retro ſublapſa referri:
Non aliter, quam qui adverſo vix flumine lembum
Remigiis ſubigit; ſi brachia forte remiſit,
Atque illum in praeceps prono rapit alveus amni.
Praeterea tam ſunt Arcturi ſidera nobis,
Hoedorumque dies ſervandi, et lucidus Anguis;
Quam quibus in patriam ventoſa per aequora vectis
Pontus et oſtriferi fauces tentantur Abydi.
Libra die ſomnique pares ubi fecerit horas,
Et medium luci atque umbris jam dividit orbem;
Exercete, viri, tauros; ſerite hordea campis,
Uſque ſub extremum brumae intractabilis imbrem.
Nec non et lini ſegetem, et Cereale papaver
Tempus humo tegere, et jamdudum incumbere aratris,
Dum ſicca tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis ſatio. tum te quoque, Medica, putres
Accipiunt ſulci; et milio venit annua cura.
Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, et averſo ſedens Canis occidit aſtro.
At ſi triticeam in meſſem robuſtaque farra
Exercebis humum, ſoliſque inſtabis ariſtis:
Ante tibi Eoae Atlantides abſcondantur,
Gnoſſiaque ardentis decedat ſtella Coronae,

Debita quam ſulcis committas ſemina, quamque
Invitae properes anni ſpem credere terrae.
Multi ante occaſum Maiae coepere: ſed illos
Exſpectata ſeges vanis eluſit avenis.
Si vero viciamque ſeres, vilemque faſelum,
Nec Peluſiacae curam aſpernabere lentis;
Haud obſcura cadens mittet tibi ſigna Bootes.
Incipe, et ad medias ſementem extende pruinas.
Idcirco certis dimenſum partibus orbem
Per duodena regit mundi Sol aureus aſtra.
Quinque tenent coelum zonae: quarum una coruſco
Semper ſole rubens, et torrida ſemper ab igni:
Quam circum extremae dextra laevaque trahuntur,
Caerulea glacie concretae atque imbribus atris.
Has inter mediamque, duae mortalibus aegris
Munere conceſſae divûm: et via ſecta per ambas,
Obliquus quà ſe ſignorum verteret ordo.
Mundus ut ad Scythiam Rhiphaeaſque arduus arces
Conſurgit; premitur Libyae devexus in auſtros.
Hic vertex nobis ſemper ſublimis: at illum
Sub pedibus Styx atra videt, Maneſque profundi.
Maximus hîc flexu ſinuoſo elabitur anguis
Circum, perque duas in morem fluminis Arctos,
Arctos Oceani metuentes aequore tingi.
Illic, ut perhibent, aut intempeſta ſilet nox
Semper, et obtenta denſantur nocte tenebrae;
Aut redit à nobis Aurora, diemque reducit:
Noſque ubi primus equis Oriens adflavit anhelis,
Illic ſera rubens accendit lumina Veſper.
Hinc tempeſtates dubio praediſcere coelo
Poſſumus: hinc meſſiſque diem, tempuſque ſerendi;
Et quando infidum remis impellere marmor
Conveniat: quando armatas deducere claſſes,
Aut tempeſtivam ſilvis evertere pinum.
Nec fruſtra ſignorum obitus ſpeculamur et ortus,
Temporibuſque parem diverſis quatuor annum.
Frigidus agricolam ſi quando continet imber,
Multa, forent quae mox coelo properanda ſereno,
Maturare datur: durum procudit arator

Vomeris obtuſi dentem: cavat arbore lintres:
Aut pecori ſignum, aut numeros impreſſit acervis.
Exacuunt alii vallos, furcaſque bicornes:
Atque Amerina parant lentae retinacula viti.
Nunc facilis rubea texatur fiſcina virga:
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite ſaxo.
Quippe etiam feſtis quaedam exercere diebus
Fas et jura ſinunt: rivos deducere nulla
Relligio vetuit, ſegeti praetendere ſepem,
Inſidias avibus moliri, incendere vepres,
Balantumque gregem fluvio merſare ſalubri.
Saepe oleo tardi coſtas agitator aſelli,
Vilibus aut onerat pomis: lapidemque revertens
Incuſum, aut atrae maſſam picis urbe reportat.
Ipſa dies alios alio dedit ordine Luna
Felices operum. Quintam fuge: pallidus Orcus,
Eumenideſque ſatae. Tum partu terra nefando
Coeumque Iapetumque creat, ſaevumque Typhoea,
Et conjuratos coelum reſcindere fratres.
Ter ſunt conati imponere Pelio Oſſam
Scilicet, atque Oſſae frondoſum involvere Olympum:
Ter Pater exſtructos disjecit fulmine montes.
Septima poſt decimam felix, et ponere vitem,
Et prenſos domitare boves, et licia telae
Addere; nona fugae melior, contraria furtis.
Multa adeo gelida melius ſe nocte dedere,
Aut cum ſole novo terras irrorat Eous.
Nocte leves melius ſtipulae, nocte arida prata
Tondentur: noctes lentus non deficit humor.
Et quidam ſeros hiberni ad luminis ignes
Pervigilat, ferroque faces inſpicat acuto.
Interea longum cantu ſolata laborem
Arguto conjunx percurrit pectine telas:
Aut dulcis muſti Vulcano decoquit humorem,
Et foliis undam tepidi deſpumat aheni.
At rubicunda Ceres medio ſucciditur aeſtu,
Et medio toſtas aeſtu terit area fruges.
Nudus ara, ſere nudus; hiems ignava colono.
Frigoribus parto agricolae plerumque fruuntur,

Mutaque inter ſe laeti convivia curant:
Invitat genialis hiems, curaſque reſolvit.
Ceu preſſae cum jam portum tetigere carinae,
Puppibus et laeti nautae impoſuêre coronas.
Sed tamen et quernas glandes tum ſtringere tempus,
Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta.
Tum gruibus pedicas et retia ponere cervis,
Auritoſque ſequi lepores: tum figere damas,
Stuppea torquentem Balearis verbera fundae,
Cùm nix alta jacet, glaciem cùm flumina trudunt.
Quid tempeſtates autumni et ſidera dicam?
Atque ubi jam breviorque dies, et mollior aeſtas,
Quae vigilanda viris? vel cum ruit imbriferum ver;
Spicea jam campis cùm meſſis inhorruit, et cùm
Frumenta in viridi ſtipula lactentia turgent?
Saepe ego, cùm flavis meſſorem induceret arvis
Agricola, et fragili jam ſtringeret hordea culmo,
Omnia ventorum concurrere proelia vidi;
Quae gravidam late ſegetem ab radicibus imis
Sublime expulſam eruerent: ita turbine nigro
Ferret hiems culmumque levem ſtipulaſque volantes.
Saepe etiam immenſum coelo venit agmen aquarum,
Et foedam glomerant tempeſtatem imbribus atris
Collectae ex alto nubes; ruit arduus aether,
Et pluvia ingenti ſata laeta boumque labores
Diluit: implentur foſſae, et cava flumina creſcunt
Cum ſonitu, fervetque fretis ſpirantibus aequor.
Ipſe Pater, media nimborum in nocte, coruſca
Fulmina molitur dextra: quo maxima motu
Terra tremit: fugêre ferae; et mortalia corda
Per gentes humilis ſtravit pavor. Ille flagranti
Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
Dejicit: ingeminant auſtri, et denſiſſimus imber:
Nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt.
Hoc metuens, coeli menſes et ſidera ſerva;
Frigida Saturni ſeſe quo ſtella receptet;
Quos ignis coeli Cylenius erret in orbes.
In primis venerare deos, atque annua magnae
Sacra refer Cereri, laetis operatus in herbis,

Extremae ſub caſum hiemis, jam vere ſereno.
Tunc agni pingues, et tunc molliſſima vina:
Tunc ſomni dulces, denſaeque in montibus umbrae.
Cuncta tibi Cererem pubes agreſtis adoret.
Cui tu lacte favos, et miti dilue Baccho:
Terque novas circum felix eat hoſtia fruges:
Omnis quam chorus, et ſocii comitentur ovantes;
Et Cererem clamore vocent in tecta: neque ante
Falcem maturis quiſquam ſupponat ariſtis,
Quam Cereri, torta redimitus tempora quercu,
Det motus incompoſitos, et carmina dicat.
  Atque haec ut certis poſſimus diſcere ſignis,
Aeſtuſque, pluviaſque, et agentes frigora ventos,
Ipſe Pater ſtatuit, quid menſtrua Luna moneret;
Quo ſigno caderent auſtri; quid ſaepe videntes
Agricolae, propius ſtabulis armenta tenerent.
Continuò ventis ſurgentibus, aut freta ponti
Incipiunt agitata tumeſcere, et aridus altis
Montibus audiri fragor; aut reſonantia longe
Litora miſceri, et nemorum increbreſcere murmur.
Jam ſibi tum curvis male temperat unda carinis,
Cùm medio celeres revolant ex aequore mergi,
Clamoremque ferunt ad litora: cumque marinae
In ſicco ludunt fulicae; notaſque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem.
Saepe etiam ſtellas, vento impendente, videbis
Praecipites coelo labi, noctiſque per umbram
Flammarum longos à tergo albeſcere tractus:
Saepe levem paleam, et frondes volitare caducas;
Aut ſumma nantes in aqua colludere plumas.
At Boreae de parte trucis cùm fulminat, et cùm
Eurique Zephyrique tonat domus; omnia plenis
Rura natant foſſis, atque omnis navita ponto
Humida vela legit. Nunquam imprudentibus imber
Obfuit: aut illum ſurgentem vallibus imis
Aëriae fugêre grues: aut bucula coelum
Suſpiciens, patulis captavit naribus auras:
Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo;
Et veterem in limo ranae cecinere querelam.

Saepius et tectis penetralibus extulit ova
Anguſtum formica terens iter: et bibit ingens
Arcus: et è paſtu decedens agmine magno
Corvorum increpuit denſis exercitus alis.
Jam varias pelagi volucres, et quae Aſia circum
Dulcibus in ſtagnis rimantur prata Cayſtri,
Certatim largos humeris infundere rores;
Nunc caput objectare fretis, nunc currere in undas,
Et ſtudio incaſſum videas geſtire lavandi.
Tum cornix plena pluviam vocat improba voce,
Et ſola in ſicca ſecum ſpatiatur arena.
Nec nocturna quidem carpentes penſa puellae
Neſcivere hiemem: teſta cum ardente viderent
Scintillare oleum, et putres concreſcere fungos.
  Nec minus ex imbri ſoles et aperta ſerena
Proſpicere, et certis poteris cognoſcere ſignis.
Nam neque tum ſtellis acies obtuſa videtur;
Nec fratris radiis obnoxia ſurgere Luna;
Tenuia nec lanae per coelum vellera ferri.
Non tepidum ad Solem pennas in litore pandunt
Dilectae Thetidi Alcyones: non ore ſolutos
Immundi meminere ſues jactare maniplos.
At nebulae magis ima petunt, campoque recumbunt:
Solis et occaſum ſervans de culmine ſummo
Nequicquam ſeros exercet noctua cantus.
Apparet liquido ſublimis in aëre Niſus,
Et pro purpureo poenas dat Scylla capillo.
Quacumque illa levem fugiens ſecat aethera pennis,
Ecce inimicus, atrox, magno ſtridore per auras
Inſequitur Niſus: qua ſe fert Niſus ad auras,
Illa levem fugiens raptim ſecat aethera pennis.
Tum liquidas corvi preſſo ter gutture voces
Aut quater ingeminant: et ſaepe cubilibus altis,
Neſcio qua praeter ſolitum dulcedine laeti,
Inter ſe foliis ſtrepitant: juvat, imbribus actis,
Progeniem parvam dulceſque reviſere nidos.
Haud equidem credo, quia ſit divinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia major:
Verum, ubi tempeſtas, et coeli mobilis humor

Mutavere vias; et Jupiter humidus Auſtris
Denſat, erant quae rara modo, et, quae denſa, relaxat;
Vertuntur ſpecies animorum, et pectora motus
Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiunt. Hinc ille avium concentus in agris,
Et laetae pecudes, et ovantes gutture corvi.
Si vero Solem ad rapidum Lunaſque ſequentes
Ordine reſpicies; nunquam te craſtina fallet
Hora, neque inſidiis noctis capiere ſerenae.
Luna reverentes cùm primùm colligit ignes,
Si nigrum obſcuro comprenderit aëra cornu;
Maximus agricolis pelagoque parabitur imber.
At, ſi virgineum ſuffuderit ore ruborem,
Ventus erit: vento ſemper rubet aurea Phoebe.
Sin ortu in quarto (namque is certiſſimus auctor)
Pura, neque obtuſis per coelum cornibus ibit;
Totus et ille dies, et qui naſcentur ab illo,
Exactum ad menſem, pluvia ventiſque carebunt:
Votaque ſervati ſolvent in litore nautae
Glauco, et Panopeae, et Inoo Melicertae.
Sol quoque, et exoriens, et cùm ſe condet in undas,
Signa dabit. Solem certiſſima ſigna ſequuntur,
Et quae mane refert, et quae ſurgentibus aſtris.
Ille ubi naſcentem maculis variaverit ortum
Conditus in nubem, medioque refugerit orbe;
Suſpecti tibi ſint imbres: namque urget ab alto
Arboribuſque ſatiſque Notus, pecorique ſiniſter.
Aut ubi ſub lucem denſa inter nubila ſeſe
Diverſi rumpent radii; aut ubi pallida ſurget
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Heu, male tum mites defendet pampinus uvas;
Tam multa in tectis crepitans ſalit horrida grando.
Hoc etiam, emenſo cùm jam decedet Olympo,
Profuerit meminiſſe magis: nam ſaepe videmus
Ipſius in vultu varios errare colores.
Caeruleus pluviam denuntiat; igneus Euros.
Sin maculae incipient rutilo immiſcerier igni;
Omnia tunc pariter vento nimbiſque videbis
Fervere. Non illa quiſquam me nocte per altum

Ire, neque à terra moneat convellere ſunem.
At ſi, cum referetque diem, condetque relatum,
Lucidus orbis erit; fruſtra terrebere nimbis,
Et claro ſilvas cernes Aquilone moveri.
Denique, quid veſper ſerus vehat, unde ſerenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auſter,
Sol tibi ſigna dabit. Solem quis dicere falſum
Audeat? Ille etiam caecos inſtare tumultus
Saepe monet, fraudemque et operta tumeſcere bella.
Ille etiam extincto miſeratus Caeſare Romam,
Cum caput obſcura nitidum ferrugine texit,
Impiaque aeternam timuerunt ſecula noctem.
Tempore quanquam illo tellus quoque, et aequora ponti,
Obſcoenique canes, importunaeque volucres
Signa dabant. Quoties Cyclopum effervere in agros
Vidimus undantem ruptis fornacibus Aetnam,
Flammarumque globos, liquefactaque volvere ſaxa?
Armorum ſonitum toto Germania coelo
Audiit; inſolitis tremuerunt motibus Alpes.
Vox quoque per lucos vulgo exaudita ſilentes
Ingens, et ſimulacra modis pallentia miris
Viſa ſub obſcurum noctis; pecudeſque locutae,
Infandum! ſiſtunt amnes, terraeque dehiſcunt;
Et moeſtum illacrymat templis ebur, aeraque ſudant:
Proluit inſano contorquens vortice ſilvas
Fluviorum rex Eridanus; campoſque per omnes
Cum ſtabulis armenta tulit. Nec tempore eodem
Triſtibus aut extis fibrae apparere minaces,
Aut puteis manare cruor ceſſavit; et alte
Per noctem reſonare, lupis ululantibus, urbes.
Non alias coelo ceciderunt plura ſereno
Fulgura; nec diri toties arſere cometae.
Ergo inter ſeſe paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi:
Nec fuit indignum ſuperis, bis ſanguine noſtro
Emathiam, et latos Haemi pingueſcere campos.
Scilicet et tempus veniet, cùm finibus illis
Agricola, incurvo terram molitus aratro,
Exeſa inveniet ſcabra rubigine pila:

Aut gravibus raſtris galeas pulſabit inanes,
Grandiaque effoſſis mirabitur oſſa ſepulcris.
  Dî patrii Indigetes, et Romule, Veſtaque mater,
Quae Tuſcum Tiberim, et Romana palatia ſervas;
Hunc ſaltem everſo juvenem ſuccurrere ſeclo
Ne prohibite. Satis jam pridem ſanguine noſtro
Laomedonteae luimus perjuria Trojae.
Jam pridem nobis coeli te regia, Caeſar,
Invidet, atque hominum queritur curare triumphos.
Quippe ubi fas verſum atque nefas; tot bella per orbem;
Tam multae ſcelerum facies: non ullus aratro
Dignus honos: ſqualent abductis arva colonis,
Et curvae rigidum falces conflantur in enſem.
Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum:
Vicinae ruptis inter ſe legibus urbes
Arma ferunt: ſaevit toto Mars impius orbe.
Ut cum carceribus ſeſe effudere quadrigae,
Addunt ſe in ſpatia, et fruſtra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

GEORGICON, LIB. II.

Arg. *Hic liber tractat rationem vitium colendarum: praeterea praecepta de olea et aliis arboribus.*

HACTENUS arvorum cultus, et ſidera coeli:
Nunc te, Bacche, canam, necnon ſilveſtria tecum
Virgulta, et prolem tarde creſcentis olivae.
Huc, pater ô Lenaee: (tuis hîc omnia plena
Muneribus: tibi pampineo gravidus autumno
Floret ager: ſpumat plenis vindemia labris:)
Huc, pater ô Lenaee, veni: nudataque muſto
Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.
  Principio arboribus varia eſt natura creandis:
Namque aliae, nullis hominum cogentibus, ipſae
Sponte ſua veniunt; campoſque et flumina late
Curva tenent; ut molle ſiler, lentaeque geniſtae,
Populus, et glauca canentia fronde ſalicta.

Pars autem poſito ſurgunt de ſemine: ut altae
Caſtaneae, nemorumque Jovi quae maxima frondet
Aeſculus, atque habitae Graiis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſilva:
Ut ceraſis, ulmiſque: etiam Parnaſia laurus
Parva ſub ingenti matris ſe ſubjicit umbra.
Hos Natura modos primùm dedit: his genus omne
Silvarum, fruticumque viret, nemorumque ſacrorum.
Sunt alii, quos ipſe via ſibi repperit uſus
Hic plantas tenero abſcindens de corpore matrum,
Depoſuit ſulcis: hic ſtirpes obruit arvo,
Quadrifidaſque ſudes, et acuto robore vallos:
Silvarumque aliae preſſos propaginis arcus
Exſpectant, et viva ſua plantaria terra.
Nil radicis egent aliae: ſummumque putator
Haud dubitat terrae referens mandare cacumen.
Quin et caudicibus ſectis (mirabile dictu)
Traditur è ſicco radix oleagina ligno.
Et ſaepe alterius ramos impune videmus
Vertere in alterius, mutatamque inſita mala
Ferre pyrum, et prunis lapidoſa rubeſcere corna.
Quare agite, ô proprios generatim diſcite cultus,
Agricolae, fructuſque feros mollite colendo:
Neu ſegnes jaceant terrae. Juvat Iſmara Baccho
Conſerere, atque olea magnum veſtire Taburnum.
Tuque ades, inceptumque una decurre laborem,
O decus, ô famae merito pars maxima noſtrae,
Maecenas; pelagoque volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti verſibus opto;
Non, mihi ſi linguae centum ſint, oraque centum,
Ferrea vox: ades, et primi lege litoris oram.
In manibus terrae; non hic te carmine ficto,
Atque per ambages, et longa exorſa tenebo.
Sponte ſua quae ſe tollunt in luminis auras,
Infecunda quidem, ſed laeta et fortia ſurgunt:
Quippe ſolo natura ſubeſt. Tamen haec quoque ſi quis
Inſerat, aut ſcrobibus mandet mutata ſubactis,
Exuerint ſilveſtrem animum: cultuque frequenti,
In quaſcunque voces artes, haud tarda ſequentur.

Nec non et ſterilis quae ſtirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos ſi ſit digeſta per agros:
Nunc altae frondes, et rami matris opacant,
Creſcentique adimunt foetus, uruntque ferentem.
Jam, quae ſeminibus jactis ſe ſuſtulit arbos,
Tarda venit, ſeris factura nepotibus umbram:
Pomaque degenerant ſuccos oblita priores:
Et turpes avibus praedam fert uva racemos.
Scilicet omnibus eſt labor impendendus, et omnes
Cogendae in ſulcum, ac multa mercede domandae.
Sed truncis oleae melius, propagine vites
Reſpondent; ſolido Paphiae de robore myrtus.
Plantis edurae coryli naſcuntur, et ingens
Fraxinus, Herculeaeque arbos umbroſa coronae,
Chaoniique patris glandes: etiam ardua palma
Naſcitur, et caſus abies viſura marinos.
Inſeritur vero ex foetu nucis arbutus horrida:
Et ſteriles platani malos geſſere valentes,
Caſtaneae fagus, ornuſque incanuit albo
Flore pyri: glandemque ſues fregere ſub ulmis.
Nec modus inſerere, atque oculos imponere ſimplex.
Nam qua ſe medio trudunt de cortice gemmae,
Et tenues rumpunt tunicas; anguſtus in ipſo
Fit nodo ſinus: huic aliena ex arbore germen
Includunt, udoque docent inoleſcere libro.
Aut rurſum enodes trunci reſecantur, et alte
Finditur in ſolidum cuneis via: deinde feraces
Plantae immittuntur: nec longum tempus, et ingens
Exiit ad coelum ramis felicibus arbos,
Miraturque novas frondes, et non ſua poma.
Praeterea genus haud unum, nec fortibus ulmis,
Nec ſalici, lotoque, nec Idaeis cypariſſis:
Nec pingues unam in faciem naſcuntur olivae,
Orchites, et radii, et amara panſia bacca,
Pomaque, et Alcinoi ſilvae: nec circulus idem
Cruſtumiis, Syriiſque pyris, gravibuſque volemis.
Non eadem arboribus pendet vindemia noſtris,
Quam Methymnaeo carpit de palmite Leſbos.
Sunt Thaſiae vites, ſunt et Mareotides albae:

Pinguis hae terris habiles, levioribus illae:
Et paſſo Pſythia utilior, tenuiſque Lageos,
Tentatura pedes olim, vincturaque linguam:
Purpureae, preciaeque: et, quo te carmine dicam,
Rhaetica? nec cellis ideo contende Falernis.
Sunt etiam Amminaeae vites, firmiſſima vina;
Tmolus et aſſurgit quibus, et rex ipſe Phanaeus:
Argitiſque minor; cui non certaverit ulla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
Non ego te, menſis, et Dis accepta ſecundis,
Tranſierim, Rhodia, et tumidis, bumaſte, racemis.
Sed neque quam multae ſpecies, nec nomina quae ſint,
Eſt numerus: neque enim numero comprendere refert:
Quem qui ſcire velit, Libyci velit aequoris idem
Diſcere quam multae Zephyro turbentur arenae;
Aut, ubi navigiis violentior incidit Eurus,
Noſſe, quot Ionii veniant ad litora fluctus.
Nec vero terrae ferre omnes omnia poſſunt.
Fluminibus ſalices, craſſiſque paludibus alni
Naſcuntur: ſteriles ſaxoſis montibus orni:
Litora myrtetis laetiſſima: denique apertos
Bacchus amat colles; Aquilonem et frigora taxi.
Aſpice et extremis domitum cultoribus orbem,
Eoaſque domos Arabum, pictoſque Gelonos.
Diviſae arboribus patriae. Sola India nigrum
Fert ebenum: ſolis eſt thurea virga Sabaeis.
Quid tibi odorato referam ſudantia ligno
Balſamaque, et baccas ſemper frondentis acanthi?
Quid nemora Aethiopum molli canentia lana?
Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres?
Aut quos oceano propior gerit India lucos,
Extremi ſinus orbis? ubi aera vincere ſummum
Arboris haud ullae jactu potuere ſagittae;
Et gens illa quidem ſumtis non tarda pharetris.
Media fert triſtes ſuccos, tardumque ſaporem
Felicis mali: quo non praeſentius ullum,
Pocula ſi quando ſaevae infecere novercae,
Miſcueruntque herbas et non innoxia verba,
Auxilium venit; ac membris agit atra venena.

Ipſa ingens arbos, faciemque ſimillima lauro;
Et, ſi non alium late jactaret odorem,
Laurus erat. Folia haud ullis labentia ventis:
Flos apprima tenax. Animas et olentia Medi
Ora fovent illo, et ſenibus medicantur anhelis.
 Sed neque Medorum ſilvae, ditiſſima terra,
Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
Laudibus Italiae certent: non Bactra neque Indi,
Totaque thuriferis Panchaïa pinguis arenis.
Haec loca non tauri ſpirantes naribus ignem
Invertêre, ſatis immanis dentibus hydri;
Nec galeis, denſiſque virûm ſeges horruit haſtis:
Sed gravidae fruges, et Bacchi Maſſicus humor
Implevêre, tenent oleaeque armentaque laeta.
Hinc bellator equus campo ſeſe arduus infert:
Hinc albi, Clitumne, greges, et maxima taurus
Victima, ſaepe tuo perfuſi flumine ſacro,
Romanos ad templa deûm duxêre triumphos.
Hîc ver aſſiduum, atque alienis menſibus aeſtas:
Bis gravidae pecudes, bis pomis utilis arbos.
At rabidae tigres abſunt, et ſaeva leonum
Semina: nec miſeros fallunt aconita legentes;
Nec rapit immenſos orbes per humum, neque tanto
Squameus in ſpiram tractu ſe colligit anguis.
Adde tot egregias urbes, operumque laborem;
Tot congeſta manu praeruptis oppida ſaxis;
Fluminaque antiquos ſubterlabentia muros.
An mare, quod ſupra, memorem, quodque alluit infra?
Anne lacus tantos? te, Lari maxime; teque,
Fluctibus et fremitu aſſurgens, Benace, marino?
An memorem portus, Lucrinoque addita clauſtra?
Atque indignatum magnis ſtridoribus aequor,
Julia qua ponto longe ſonat unda refuſo,
Tyrrhenuſque fretis immittitur aeſtus Avernis?
Haec eadem argenti rivos, aeriſque metalla
Oſtendit venis, atque auro plurima fluxit.
Haec genus acre virûm, Marſos, pubemque Sabellam,
Aſſuetumque malo Ligurem, Volſcoſque verutos
Extulit: haec Decios, Marios, magnoſque Camillos:

Scipiadas duros bello, et te, maxime Caeſar,
Qui nunc extremis Aſiae jam victor in oris,
Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus;
Magna virûm: tibi res antiquae laudis et artis
Ingredior, ſanctos auſus recludere fontes,
Aſcraeumque cano Romana per oppida carmen.
Nunc locus arvorum ingeniis; quae robora cuique,
Quis color, et quae ſit rebus natura ferendis.
Difficiles primùm terrae, colleſque maligni,
Tenuis ubi argilla, et dumoſis calculus arvis,
Palladia gaudent ſilva vivacis olivae.
Indicio eſt, tractu ſurgens oleaſter eodem
Plurimus, et ſtrati baccis ſilveſtribus agri.
At quae pinguis humus, dulcique uligine laeta,
Quique frequens herbis, et fertilis ubere campus,
Qualem ſaepe cava montis convalle ſolemus
Deſpicere; huc ſummis liquuntur rupibus amnes,
Felicemque trahunt limum: quique editus Auſtro,
Et filicem curvis inviſam paſcit aratris;
Hic tibi praevalidas olim, multoque fluentes
Sufficiet Baccho vites: hic fertilis uvae,
Hic laticis, qualem pateris libamus et auro,
Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus et pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis ſtudium vituloſque tueri,
Aut foetus ovium, aut urentes culta capellas;
Saltus, et ſaturi petito longinqua Tarenti;
Et qualem infelix amiſit Mantua campum,
Paſcentem niveos herboſo flumine cycnos.
Non liquidi gregibus fontes, non gramina deſunt:
Et quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra fere, et preſſo pinguis ſub vomere terra,
Et cui putre ſolum, (namque hoc imitamur arando)
Optima frumentis. Non ullo ex aequore cernes
Plura domum tardis decedere plauſtra juvencis:
Aut unde iratus ſilvam devexit arator,
Et nemora evertit multos ignava per annos,

Antiquaſque domos avium cum ſtirpibus imis
Eruit; illae altum nidis petiere relictis;
At rudis enituit impulſo vomere campus.
Nam jejuna quidem clivoſi glarea ruris
Vix humiles apibus caſias roremque miniſtrat:
Et tophus ſcaber, et nigris exeſa chelydris
Creta, negant alios aeque ſerpentibus agros
Dulcem ferre cibum, et curvas praebere latebras.
Quae tenuem exhalat nebulam, fumoſque volucres;
Et bibit humorem, et, cum vult, ex ſe ipſa remittit;
Quaeque ſuo viridi ſemper ſe gramine veſtit,
Nec ſcabie et ſalſa laedit rubigine ferrum:
Illa tibi laetis intexit vitibus ulmos;
Illa ferax oleae eſt: illam experiere colendo,
Et facilem pecori, et patientem vomeris unci.
Talem dives arat Capua, et vicina Veſevo
Ora jugo; et vacuis Clanius non aequus Acerris.

Nunc, quo quamque modo poſſis cognoſcere, dicam.
Rara ſit, an ſupra morem ſit denſa, requiras;
Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho;
Denſa magis Cereri, rariſſima quaeque Lyaeo:
Ante locum capies oculis, alteque jubebis
In ſolido puteum demitti, omnemque repones
Rurſus humum, et pedibus ſummas aequabis arenas.
Si deerunt; rarum, pecorique et vitibus almis
Aptius uber erit; ſin in ſua poſſe negabunt
Ire loca, et ſcrobibus ſuperabit terra repletis,
Spiſſus ager; glebas cunctantes, craſſaque terga
Exſpecta, et validis terram proſcinde juvencis.
Salſa autem tellus, et quae perhibetur amara,
Frugibus infelix, (ea nec manſueſcit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſervat)
Tale dabit ſpecimen. Tu ſpiſſo vimine qualos,
Colaque praelorum fumoſis deripe tectis.
Huc ager ille malus, dulceſque à fontibus undae
Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis
Scilicet, et grandes ibunt per vimina guttae.
At ſapor indicium faciet manifeſtus, et ora
Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaror.

Pinguis item quae ſit tellus, hoc denique pacto
Diſcimus: haud unquam manibus jactata fatiſcit;
Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo.
Humida majores herbas alit, ipſaque juſto
Laetior. Ah, nimium ne ſit mihi fertilis illa,
Neu ſe praevalidam primis oſtendat ariſtis!
Quae gravis eſt, ipſo tacitam ſe pondere prodit;
Quaeque levis. Promptum eſt oculis praediſcere nigram,
Et quis cui color. At ſceleratum exquirere frigus
Difficile eſt: piceae tantum, taxique nocentes
Interdum, aut ederae pandunt veſtigia nigrae.
His animadverſis, terram multo ante memento
Excoquere, et magnos ſcrobibus concidere montes;
Ante ſupinatas Aquiloni oſtendere glebas,
Quam laetum infodias vitis genus. Optima putri
Arva ſolo: id venti curant, gelidaeque pruinae,
Et labefacta movens robuſtus jugera foſſor.
At ſi quos haud ulla viros vigilantia fugit;
Ante locum ſimilem exquirunt, ubi prima paretur
Arboribus ſeges, et quo mox digeſta feratur;
Mutatam ignorent ſubito ne ſemina matrem.
Quin etiam coeli regionem in cortice ſignant:
Ut, quo quaeque modo ſteterit, qua parte calores
Auſtrinos tulerit, quae terga obverterit axi,
Reſtituant. Adeo in teneris conſueſcere multum eſt.
Collibus, an plano melius ſit ponere vitem,
Quaere prius. Si pinguis agros metabere campi,
Denſa ſere: in denſo non ſegnior ubere *Bacchus*.
Sin tumulis acclive ſolum colleſque ſupinos,
Indulge ordinibus; nec ſecius omnis in unguem
Arboribus poſitis ſecto via limite quadret.
Ut ſaepe ingenti bello cum longa cohortes
Explicuit legio, et campo ſtetit agmen aperto,
Directaeque acies, ac late fluctuat omnis
Aëre renidenti tellus; nec dum horrida miſcent
Praelia, ſed dubius mediis Mars errat in armis:
Omnia ſint paribus numeris dimenſa viarum:
Non animum modo uti paſcat proſpectus inanem,
Sed quia non aliter vires dabit omnibus aequas

Terra, neque in vacuum poterunt ſe extendere rami.
Forſitan et ſcrobibus quae ſint faſtigia quaeras.
Auſim vel tenui vitem committere ſulco.
Altius ac penitus terrae defigitur arbos;
Aeſculus in primis: quae quantum vertice ad auras
Aetherias, tantum radice in Tartara tendit.
Ergo non hiemes illam, non flabra, neque imbres
Convellunt: immota manet, multoſque per annos
Multa virûm volvens durando ſecula vincit.
Tum fortes late ramos et brachia tendens
Huc illuc, media ipſa ingentem ſuſtinet umbram.
Neve tibi ad ſolem vergant vineta cadentem:
Neve inter vites corylum ſere: neve flagella
Summa pete, aut ſummas defringe ex arbore plantas:
(Tantus amor terrae) neu ferro laede retuſo
Semina: neve oleae ſilveſtres inſere truncos.
Nam ſaepe incautis paſtoribus excidit ignis,
Qui furtim pingui primum ſub cortice tectus,
Robora comprendit, frondeſque elapſus in altas,
Ingentem coelo ſonitum dedit: inde ſecutus
Per ramos victor, perque alta cacumina regnat,
Et totum involvit flammis nemus, et ruit atram
Ad coelum picea craſſus caligine nubem:
Praeſertim ſi tempeſtas à vertice ſilvis
Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
Hoc ubi; non à ſtirpe valent, caeſaeque reverti
Poſſunt, atque ima ſimiles revireſcere terra:
Infelix ſuperat foliis oleaſter amaris.
Nec tibi tam prudens quiſquam perſuadeat auctor,
Tellurem Borea rigidam ſpirante movere.
Rura gelu tum claudit hiems: nec ſemine jacto
Concretam patitur radicem affigere terrae.
Optima vinetis ſatio, cùm vere rubenti
Candida venit avis longis inviſa colubris:
Prima vel autumi ſub frigora, cùm rapidus Sol
Nondum hiemem contingit equis; jam praeterit aeſtas.
Ver adeo frondi nemorum, ver utile ſilvis:
Vere tument terrae, et genetalia ſemina poſcunt.
Tum pater omnipotens fecundis imbribus Aether

Conjugis in gremium laetae deſcendit, et omnes
Magnus alit, magno commiſtus corpore, foetus.
Avia tum reſonant avibus virgulta canoris,
Et Venerem certis repetunt armenta diebus.
Parturit almus ager, Zephyrique tepentibus auris
Laxant arva ſinus: ſuperat tener omnibus humor:
Inque novos ſoles audent ſe gramina tuto
Credere: nec metuit ſurgentes pampinus Auſtros,
Aut actum coelo magnis Aquilonibus imbrem;
Sed trudit gemmas, et frondes explicat omnes.
Non alios prima creſcentis origine mundi
Illuxiſſe dies, aliumve habuiſſe tenorem
Crediderim; ver illud erat: ver magnus agebat
Orbis, et hibernis parcebant flatibus Euri:
Cùm primum lucem pecudes hauſere, viriimque
Ferrea progenies duris caput extulit arvis,
Immiſſaeque ferae ſilvis, et ſidera coelo.
Nec res hunc tenerae poſſent perferre laborem,
Si non tanta quies iret friguſque caloremque
Inter, et exciperet coeli indulgentia terras.
Quod ſupereſt; quaecunque premes virgulta per agros,
Sparge fimo pingui, et multa memor occule terra:
Aut lapidem bibulum, aut ſqualentes infode conchas:
Inter enim labentur aquae, tenuiſque ſubibit
Halitus, atque animos tollent ſata. Jamque reperti,
Qui ſaxo ſuper, atque ingentis pondere teſtae
Urgerent: hoc, effuſos munimen ad imbres:
Hoc, ubi hiulca ſiti findit Canis aeſtifer arva.
Seminibus poſitis, ſupereſt deducere terram
Saepius ad capita, et duros jactare bidentes:
Aut preſſo exercere ſolum ſub vomere, et ipſa
Flectere luctantes inter vineta juvencos:
Tum leves calamos, et raſae haſtilia virgae,
Fraxineaſque aptare ſudes, furcaſque bicornes:
Viribus eniti quarum, et contemnere ventos
Aſſueſcant, ſummaſque ſequi tabulata per ulmos.
Ac, dum prima novis adoleſcit frondibus aetas,
Parcendum teneris: et dum ſe laetus ad auras
Palmes agit laxis per purum immiſſus habenis,

Ipſa acies nondum falcis tentanda; ſed uncis
Carpendae manibus frondes, interque legendae.
Inde ubi jam validis amplexae ſtirpibus ulmos
Exiêrint: tum ſtringe comas, tum brachia tonde.
Ante reformidant ferrum: tum denique dura
Exerce imperia, et ramos compeſce fluentes.
Texendae ſepes etiam, et pecus omne tenendum:
Praecipue dum frons tenera imprudenſque laborum:
Cui, ſuper indignas hiemes, ſolemque potentem,
Silveſtres uri aſſidue, capreaeque ſequaces
Illudunt; paſcuntur oves, avidaeque juvencae.
Frigora nec tantum cana concreta pruina,
Aut gravis incumbens ſcopulis arentibus aeſtas;
Quantum illi nocuere greges, durique venenum
Dentis, et admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Caeditur, et veteres ineunt proſcenia ludi:
Praemiaque ingeniis pagos et compita circum,
Theſeidae poſuere; atque inter pocula laeti
Mollibus in pratis unctos ſaliere per utres.
Nec non Auſonii, Troja gens miſſa, coloni
Verſibus incomtis ludunt, riſuque ſoluto;
Oraque corticibus ſumunt horrenda cavatis:
Et te, Bacche, vocant, per carmina laeta, tibique
Oſcilla ex alta ſuſpendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubeſcit vinea foetu:
Complentur valleſque cavae, ſaltuſque profundi;
Et quocumque deus circum caput egit honeſtum.
Ergo rite ſuos Baccho dicemus honores
Carminibus patriis, laneeſque et liba feremus:
Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aram:
Pinguiaque in verubis torrebimus exta colurnis.
  Eſt etiam ille labor curandis vitibus alter;
Cui nunquam exhauſti ſatis eſt: namque omne quotannis
Terque quaterque ſolum ſcindendum, glebaque verſis
Aeternum frangenda bidentibus: omne levandum
Fronde nemus. Redit agricolis labor actus in orbem;
Atque in ſe ſua per veſtigia volvitur annus.
Et jam olim ſeras poſuit cum vinea frondes,

Frigidus et ſilvis Aquilo decuſſit honorem:
Jam tum acer curas venientem extendit in annum
Ruſticus; et curvo Saturni dente relictam
Perſequitur vitem attondens, fingitque putando.
Primus humum fodito, primus devecta cremato
Sarmenta, et vallos primus ſub tecta referto;
Poſtremus metito. Bis vitibus ingruit umbra;
Bis ſegetem denſis obducunt ſentibus herbae:
Durus uterque labor. Laudato ingentia rura;
Exiguum colito. Nec non etiam aſpera rufci
Vimina per ſilvam, et ripis fluvialis arundo
Caeditur; incultique exercet cura ſalicti.
Jam vinctae vites; jam falcem arbuſta reponunt;
Jam canit extremos effoetus vinitor antes:
Sollicitanda tamen tellus, pulviſque movendus;
Et jam maturis metuendus Jupiter uvis.
  Contra, non ulla eſt oleis cultura: neque illae
Procurvam exſpectant falcem, raſtroſque tenaces;
Cùm ſemel haeſerunt arvis, auraſque tulerunt.
Ipſa ſatis tellus, cum dente recluditur unco,
Sufficit humorem, et gravidas cum vomere fruges.
Hoc pinguem et placitam paci nútritor olivam.
Poma quoque, ut primum truncos ſenſere valentes,
Et vires habuere ſuas; ad ſidera raptim
Vi propria nituntur, opiſque haud indiga noſtrae.
Nec minus interea foetu nemus omne graveſcit;
Sanguineiſque inculta rubent aviaria baccis.
Tondentur cytiſi, taedas ſilva alta miniſtrat,
Paſcunturque ignes nocturni, et lumina fundunt.
Et dubitant homines ſerere, atque impendere curam?
Quid majora ſequar? ſalices, humileſque geniſtae,
Aut illae pecori frondem, aut paſtoribus umbram,
Sufficiunt, ſepemque ſatis, et pabula melli.
Et juvat undantem buxo ſpectare Cytorum,
Naryciaeque picis lucos: juvat arva videre,
Non raſtris hominum, non ulli obnoxia curae.
Ipſae Caucaſeo ſteriles in vertice ſilvae,
Quas animoſi Euri aſſidue franguntque feruntque,
Dant alios aliae foetus: dant utile lignum

Navigiis pinos, domibus cedroſque cupreſſoſque.
Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plauſtris.
Agricolae, et pandas ratibus poſuere carinas,
Viminibus ſalices foecundae, frondibus ulmi:
At myrtus validis haſtilibus, et bona bello
Cornus: Ityraeos taxi torquentur in arcus.
Nec tiliae leves, aut torno raſile buxum,
Non formam accipiunt, ferroque cavantur acuto.
Nec non et torrentem undam levis innatat alnus,
Miſſa Pado: nec non et apes examina condunt
Corticibuſque cavis, vitioſaeque ilicis alveo.
Quid memorandum aeque Baccheïa dona tulerunt?
Bacchus et ad culpam cauſſas dedit: ille furentes
Centauros letho domuit, Rhoetumque, Pholumque,
Et magno Hylaeum Lapithis cratere minantem.
O fortunatos nimium, ſua ſi bona nôrint,
Agricolas! quibus ipſa, procul diſcordibus armis,
Fundit humo facilem victum juſtiſſima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta ſuperbis
Mane ſalutantum totis vomit aedibus undam;
Nec varios inhiant pulchra teſtudine poſtes,
Illuſaſque auro veſtes, Ephyreïaque aera;
Alba neque Aſſyrio fucatur lana veneno;
Nec caſia liquidi corrumpitur uſus olivi:
At ſecura quies, et neſcia fallere vita,
Dives opum variarum: at latis otia fundis,
Speluncae, vivique lacus; at frigida Tempe,
Mugituſque boum, molleſque ſub arbore ſomni
Non abſunt. Illic ſaltus, ac luſtra ferarum,
Et patiens operum, parvoque aſſueta juventus;
Sacra deûm, ſanctique patres; extrema per illos
Juſtitia excedens terris veſtigia fecit.
Me vero primum dulces ante omnia Muſae,
Quarum ſacra fero, ingenti percuſſus amore,
Accipiant; coelique vias, et ſidera monſtrent;
Defectus Solis varios, Lunaeque labores;
Unde tremor terris; qua vi maria alta tumeſcant
Objicibus ruptis, rurſuſque in ſe ipſa reſidant;
Quid tantum Oceano properent ſe tingere ſoles

Hiberni, vel quae tardis mora noctibus obſtet.
Sin, has ne poſſim naturae accedere partes,
Frigidus obſtiterit circum praecordia ſanguis;
Rura mihi, et rigui placeant in vallibus amnes;
Flumina amem, ſilvaſque inglorius. O, ubi campi,
Sperchiuſque, et virginibus bacchata Lacaenis
Taygeta! ô, qui me gelidis in vallibus Haemi
Siſtat, et ingenti ramorum protegat umbra!
Felix, qui potuit rerum cognoſcere cauſſas;
Atque metus omnes, et inexorabile Fatum
Subjecit pedibus, ſtrepitumque Acherontis avari!
Fortunatus et ille, Deos qui novit agreſtes,
Panaque, Silvanumque ſenem, Nymphaſque ſorores!
Illum non populi faſces, non purpura regum
Flexit, et infidos agitans diſcordia fratres;
Aut conjurato deſcendens Dacus ab Hiſtro:
Non res Romanae, perituraque regna: neque ille
Aut doluit miſerans inopem, aut invidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipſa volentia rura
Sponte tulêre ſua, carpſit: nec ferrea jura,
Inſanumque forum, aut populi tabularia vidit.
Sollicitant alii remis freta caeca, ruuntque
In ferrum; penetrant aulas, et limina regum.
Hic petit excidiis urbem, miſeroſque Penates,
Ut gemma bibat, et Sarrano dormiat oſtro:
Condit opes alius, defoſſoque incubat auro.
Hic ſtupet attonitus Roſtris: hunc plauſus hiantem
Per cuneos (geminatur enim) plebiſque patrumque
Corripuit: gaudent perfuſi ſanguine fratrum;
Exilioque domos, et dulcia limina mutant;
Atque alio patriam quaerunt ſub ſole jacentem.
Agricola incurvo terram dimovit aratro.
Hinc anni labor: hinc patriam parvoſque nepotes
Suſtinet; hinc armenta boum, meritoſque juvencos.
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
Aut foetu pecorum, aut Cerealis mergite culmi:
Proventuque oneret ſulcos, atque horrea vincat.
Venit hiems; teritur Sicyonia bacca trapetis,
Glande ſues laeti redeunt, dant arbuta ſilvae:

Et varios ponit foetus autumnus; et alte
Mitis in apricis coquitur vindemia ſaxis.
Interea dulces pendent circum oſcula nati;
Caſta pudicitiam ſervat domus; ubera vaccae
Lactea demittunt; pinguesque in gramine laeto
Inter ſe adverſis luctantur cornibus hoedi.
Ipſe dies agitat feſtos; fuſiſque per herbam,
Ignis ubi in medio, et ſocii cratera coronant,
Te libans, Lenaee, vocat; pecoriſque magiſtris
Velocis jaculi certamina ponit in ulmo;
Corporaque agreſti nudat praedura palaeſtra.
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
Hanc Remus et frater: ſic fortis Etruria crevit;
Scilicet et rerum facta eſt pulcherrima Roma,
Septemque una ſibi muro circumdedit arces.
Ante etiam ſceptrum Dictaei regis, et ante
Impia quam caeſis gens eſt epulata juvencis;
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Necdum etiam audierant inflari claſſica; necdum
Impoſitos duris crepitare incudibus enſes.
Sed nos immenſum ſpatiis confecimus aequor;
Et jam tempus equûm fumantia ſolvere colla.

GEORGICON, LIB. III.

ARG. *Tertius liber continet deſcriptionem animantium, et quarum beſtiarum eſt maximus uſus.*

TE quoque, magna Pales, et te memorande canemus,
Paſtor ab Amphryſo; vos ſilvae amneſque Lycaei.
Caetera, quae vacuas tenuiſſent carmina mentes,
Omnia jam vulgata. Quis aut Euryſthea durum,
Aut illaudati neſcit Buſiridis aras?
Cui non dictus Hylas puer, et Latonia Delos?
Hippodameque, humeroque Pelops inſignis eburno,
Acer equis? tentanda via eſt, qua me quoque poſſim
Tollere humo, victorque virûm volitare per ora.
Primus ego in patriam mecum, modo vita ſuperſit,

Aonio rediens deducam vertice Muſas:
Primus Idumaeas referam tibi, Mantua, palmas:
Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, et tenera praetexit arundine ripas
In medio mihi Caeſar erit, templumque tenebit.
Illi victor ego, et Tyrio conſpectus in oſtro,
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alpheum linquens lucoſque Molorchi,
Curſibus et crudo decernet Graecia caeſtu.
Ipſe caput tonſae foliis ornatus olivae
Dona feram. Jam nunc ſolennes ducere pompas
Ad delubra juvat, caeſoſque videre juvencos:
Vel ſcena ut verſis diſcedat frontibus; utque
Purpurea intexti tollant aulaea Britanni.
In foribus pugnam ex auro ſolidoque elephanto
Gangaridum faciam, victoriſque arma Quirini:
Atque hic undantem bello, magnumque fluentem
Nilum, ac navali ſurgentes aere columnas.
Addam urbes Aſiae domitas, pulſumque Niphatem,
Fidentemque fuga Parthum verſiſque ſagittis;
Et duo rapta manu diverſo ex hoſte tropaea,
Biſque triumphatas utroque ab litore gentes.
Stabunt et Parii lapides, ſpirantia ſigna,
Aſſaraci proles, demiſſaeque ab Jove gentis
Nomina, Troſque parens, et Trojae Cynthius auctor.
Invidia infelix Furias amnemque ſeverum
Cocyti metuet, tortoſque Ixionis angues,
Immanemque rotam, et non exſuperabile ſaxum.
  Interea Dryadum ſilvas ſaltuſque ſequamur
Intactos, tua, Maecenas, haud mollia juſſa.
Te ſine nil altum mens inchoat: en age, ſegnes
Rumpe moras: vocat ingenti clamore Cithaeron,
Taygetique canes, domitrixque Epidaurus equorum;
Et vox aſſenſu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
Caeſaris, et nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abeſt ab origine Caeſar.
  Seu quis, Olympiacae miratus praemia palmae,

Paſcit equos, ſeu quis fortes ad aratra juvencos,
Corpora praecipue matrum legat. Optima torvae
Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
Et crurum tenus à mento palearia pendent.
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna;
Pes etiam, et camuris hirtae ſub cornibus aures.
Nec mihi diſpliceat maculis inſignis et albo,
Aut juga detrectans, interdumque aſpera cornu,
Et faciem tauro propior, quaeque ardua tota,
Et gradiens ima verrit veſtigia cauda.
Aetas Lucinam, juſtoſque pati hymenaeos
Deſinit ante decem, poſt quatuor incipit annos:
Caetera nec foeturae habilis, nec fortis aratris.
Interea, ſuperat gregibus dum laeta juventus,
Solve mares: mitte in Venerem pecuaria primus;
Atque aliam ex alia generando ſuffice prolem.
Optima quaeque dies miſeris mortalibus aevi
Prima fugit: ſubeunt morbi, triſtiſque ſenectus;
Et labor, et durae rapit inclementia mortis.
Semper erunt, quarum mutari corpora malis.
Semper enim refice: ac, ne poſt amiſſa requiras,
Anteveni, et ſobolem armento ſortire quotannis.
  Nec non et pecori eſt idem delectus equino.
Tu modo, quos in ſpem ſtatues ſubmittere gentis,
Praecipuum jam inde à teneris impende laborem.
Continuo pecoris generoſi pullus in arvis
Altius ingreditur, et mollia crura reponit;
Primus et ire viam, et fluvios tentare minaces
Audet, et ignoto ſeſe committere ponti:
Nec vanos horret ſtrepitus. Illi ardua cervix,
Argutumque caput, brevis alvus, obeſaque terga:
Luxuriatque toris animoſum pectus: honeſti
Spadices, glaucique; color deterrimus albis,
Et gilvo. Tum, ſi qua ſonum procul arma dedere,
Stare loco neſcit: micat auribus, et tremit artus;
Collectumque premens volvit ſub naribus ignem:
Denſa juba, et dextro jactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos ſpina, cavatque
Tellurem, et ſolido graviter ſonat ungula cornu.

Talis Amyclaei domitus Pollucis habenis
Cyllarus; et, quorum Graii meminere poëtae,
Martis equi bijuges; et magni currus Achillis.
Talis et ipſe jubam cervice effudit equina
Conjugis adventu pernix Saturnus, et altum
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.
Hunc quoque, ubi aut morbo gravis, aut jam ſegnior annis
Deficit, abde domo; nec turpi ignoſce ſenectae.
Frigidus in Venerem ſenior, fruſtraque laborem
Ingratum trahit; et, ſi quando ad proelia ventum eſt,
Ut quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis,
Incaſſum furit. Ergo animos aevumque notabis
Praecipue; hinc alias artes, prolemque parentum,
Et quis cuique dolor victo, quae gloria palmae.
Nonne vides? cùm praecipiti certamine campum
Corripuere, ruuntque effuſi carcere currus;
Cùm ſpes arrectae juvenum, exſultantiaque haurit
Corda pavor pulſans: illi inſtant verbere torto,
Et proni dant lora; volat vi fervidus axis.
Jamque humiles, jamque elati ſublime videntur
Aëra per vacuum ferri, atque aſſurgere in auras.
Nec mora, nec requies: at fulvae nimbus arenae
Tollitur: humeſcunt ſpumis, flatuque ſequentum.
Tantus amor laudum, tantae eſt victoria curae.
Primus Erichthonius currus et quatuor auſus
Jungere equos, rapidiſque rotis inſiſtere victor.
Fraena Pelethronii Lapithae, gyroſque dedere
Impoſiti dorſo; atque equitem docuere ſub armis
Inſultare ſolo, et greſſus glomerare ſuperbos.
Aequus uterque labor; aeque juvenemque magiſtri
Exquirunt, calidumque animis, et curſibus acrem:
Quamvis ſaepe fuga verſos ille egerit hoſtes,
Et patriam Epirum referat, forteſque Mycenas;
Neptunique ipſa deducat origine gentem.
His animadverſis, inſtant ſub tempus, et omnes
Impendunt curas denſo diſtendere pingui,
Quem legêre ducem, et pecori dixere maritum:
Pubenteſque ſecant herbas, fluvioſque miniſtrant,
Farraque; ne blando nequeat ſupereſſe labori;

Invalidique patrum referant jejunia nati.
Ipſa autem macie tenuant armenta volentes:
Atque, ubi concubitus primos jam nota voluptas
Sollicitat, frondeſque negant, et fontibus arcent:
Saepe etiam curſu quatiunt, et Sole fatigant,
Cùm graviter tunſis gemit area frugibus, et cùm
Surgentem ad Zephyrum paleae jactantur inanes.
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtuſior uſus
Sit genitali arvo, et ſulcos oblimet inertes;
Sed rapiat ſitiens Venerem, interiuſque recondat.
Rurſus cura patrum cadere, et ſuccedere matrum
Incipit; exactis gravidae cum menſibus errant:
Non illas gravibus quiſquam juga ducere plauſtris,
Non ſaltu ſuperare viam ſit paſſus, et acri
Carpere prata fuga, fluvioſque innare rapaces.
Saltibus in vacuis paſcant, et plena ſecundum
Flumina; muſcus ubi, et viridiſſima gramine ripa,
Speluncaeque tegant, et ſaxea procubet umbra.
Eſt, lucos Silari circa, iliciburſque virentem
Plurimus Alburnum, volitans, cui nomen aſylo
Romanum eſt, oeſtron Graii vertere vocantes;
Aſper, acerba ſonans: quo tota exterrita ſilvis
Diffugiunt armenta; furit mugitibus aether
Concuſſus, ſilvaeque et ſicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monſtro horribiles exercuit iras
Inachiae Juno peſtem meditata juvencae.
Hunc quoque, (nam mediis fervoribus acrior inſtat,)
Arcebis gravido pecori; armentaque paſces
Sole recens orto, aut noctem ducentibus aſtris.
Poſt partum cura in vitulos traducitur omnis;
Continuoque notas, et nomina gentis inurunt:
Et quos aut pecori malint ſubmittere habendo,
Aut aris ſervare ſacros, aut ſcindere terram,
Et campum horrentem fractis invertere glebis.
Caetera paſcuntur virides armenta per herbas.
Tu quos ad ſtudium atque uſum formabis agreſtem,
Jam vitulos hortare, viamque inſiſte domandi,
Dum faciles animi juvenum, dum mobilis aetas.
Ac primum laxos tenui de vimine circlos

Cervici ſubnecte: dehinc, ubi libera colla
Servitio aſſuêrunt, ipſis è torquibus aptos
Junge pares, et coge gradum conferre juvencos:
Atque illis jam ſaepe rotae ducantur inanes
Per terram, et ſummo veſtigia pulvere ſignent.
Poſt valido nitens ſub pondere faginus axis
Inſtrepat, et junctos temo trahat aereus orbes.
Interea pubi indomitae non gramina tantum,
Nec veſcas ſalicum frondes, ulvamque paluſtrem,
Sed frumenta manu carpes ſata: nec tibi foetae,
More patrum, nivea implebunt mulctralia vaccae;
Sed tota in dulces conſument ubera natos.
Sin ad bella magis ſtudium, turmaſque feroces,
Aut Alphea rotis praelabi flumina Piſae,
Et Jovis in luco currus agitare volantes;
Primus equi labor eſt, animos atque arma videre
Bellantum, lituoſque pati, tractuque gementem
Ferre rotam, et ſtabulo fraenos audire ſonantes;
Tum magis atque magis blandis gaudere magiſtri
Laudibus, et plauſae ſonitum cervicis amare.
Atque haec jam primo depulſus ab ubere matris
Audiat; inque vicem det mollibus ora capiſtris
Invalidus, etiamque tremens, etiam inſcius aevi.
At tribus exactis, ubi quarta acceſſerit aeſtas,
Carpere mox gyrum incipiat, gradibuſque ſonare
Compoſitis, ſinuetque alterna volumina crurum:
Sitque laboranti ſimilis. Tum curſibus auras
Provocet; ac per aperta volans, ceu liber habenis,
Aequora, vix ſumma veſtigia ponat arena.
Qualis Hyperboreis Aquilo cum denſus ab oris
Incubuit, Scythiaeque hiemes atque arida differt
Nubila: tum ſegetes altae, campique natantes
Lenibus horreſcunt flabris; ſummaeque ſonorem
Dant ſilvae, longique urgent ad litora fluctus:
Ille volat, ſimul arva fuga, ſimul aequora verrens.
Hic, vel ad Elei metas, et maxima campi
Sudabit ſpatia, et ſpumas aget ore cruentas:
Belgica vel molli melius feret eſſeda collo.
Tum demum craſſa magnum farragine corpus

Creſcere jam domitis ſinito: namque ante domandum
Ingentes tollent animos; prenſique negabunt
Verbera lenta pati, et duris parere lupatis.
Sed non ulla magis vires induſtria firmat,
Quam Venerem et caeci ſtimulos avertere amoris;
Sive boum, ſive eſt cui gratior uſus equorum.
Atque ideo tauros procul, atque in ſola relegant
Paſcua, poſt montem oppoſitum, et trans flumina lata:
Aut intus clauſos ſatura ad praeſepia ſervant.
Carpit enim vires paullatim, uritque videndo
Femina: nec nemorum patitur meminiſſe, nec herbae.
Dulcibus illa quidem illecebris et ſaepe ſuperbos
Cornibus inter ſe ſubigit decernere amantes.
Paſcitur in magna ſilva formoſa juvenca:
Illi alternantes multa vi proelia miſcent
Vulneribus crebris: lavit ater corpora ſanguis,
Verſaque in obnixos urgentur cornua vaſto
Cum gemitu: reboant ſilvaeque et magnus Olympus.
Nec mos bellantes una ſtabulare: ſed alter
Victus abit, longeque ignotis exſulat oris;
Multa gemens ignominiam, plagaſque ſuperbi
Victoris, tum quos amiſit inultus amores;
Et ſtabula aſpectans regnis exceſſit avitis.
Ergo omni cura vires exercet, et inter
Dura jacet pernox inſtrato ſaxa cubili,
Frondibus hirſutis et carice paſtus acuta:
Et tentat ſeſe, atque iraſci in cornua diſcit
Arboris obnixus trunco; ventoſque laceſſit
Ictibus, et ſparſa ad pugnam proludit arena.
Poſt, ubi collectum robur, vireſque receptae,
Signa movet, praecepſque oblitum fertur in hoſtem:
Fluctus ut, in medio coepit cum albeſcere ponto,
Longius ex altoque ſinum trahit; utque volutus
Ad terras, immane ſonat per ſaxa, nec ipſo
Monte minor procumbit: at ima exaeſtuat unda
Vorticibus, nigramque alte ſubjectat arenam.
Omne adeo genus in terris hominumque ferarumque,
Et genus aequoreum, pecudes, pictaeque volucres,
In furias ignemque ruunt; amor omnibus idem.

Tempore non alio catulorum oblita leaena
Saevior erravit campis; nec funera vulgo
Tum multa informes urſi ſtragemque dedêre
Per ſilvas: tum ſaevus aper, tum peſſima tigris.
Heu! male tum Libyae ſolis erratur in agris.
Nonne vides, ut tota tremor pertentet équorum
Corpora, ſi tantum notas odor attulit auras?
Ac neque eos jam frena virûm, neque verbera ſaeva,
Non ſcopuli, rupeſque cavae, atque objecta retardant
Flumina, correptoſque unda torquentia montes.
Ipſe ruit, denteſque Sabellicus exacuit ſus,
Et pede proſubigit terram, fricat arbore coſtas,
Atque hinc atque illinc humeros ad vulnera durat.
Quid juvenis, magnum cui verſit in oſſibus ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat caeca ſerus freta: quem ſuper ingens
Porta tonat coeli, et ſcopulis illiſa reclamant
Aequora: nec miſeri poſſunt revocare parentes,
Nec moritura ſuper crudeli funere virgo.
Quid lynces Bacchi variae, et genus acre luporum,
Atque canum? quid, quae imbelles dant proelia cervi?
Scilicet ante omnes furor eſt inſignis equarum:
Et mentem Venus ipſa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra abſumpſere quadrigae.
Illas ducit amor trans Gargara, tranſque ſonantem
Aſcanium: ſuperant montes, et flumina tranant:
Continuoque avidis ubi ſubdita flamma medullis,
Vere magis (quia vere calor redit oſſibus) illae
Ore omnes verſae in Zephyrum, ſtant rupibus altis,
Exceptantque levis auras: et ſaepe ſine ullis
Conjugiis, vento gravidae, (mirabile dictu)
Saxa per et ſcopulos, et depreſſas convalles
Diffugiunt: non, Eure, tuos, neque Solis ad ortus,
In Boream Caurumque; aut unde nigerrimus Auſter
Naſcitur, et pluvio contriſtat frigore coelum.
Hinc demum, hippomanes vero quod nomine dicunt
Paſtores, lentum deſtillat ab inguine virus;
Hippomanes, quod ſaepe malae legêre novercae,
Miſcueruntque herbas, et non innoxia verba.

Puppibus illa prius patulis, nunc hoſpita plauſtris.
Aeraque diſſiliunt vulgo, veſteſque rigeſcunt
Indutae, caeduntque ſecuribus humida vina,
Et totae ſolidam in glaciem vertêre lacunae,
Stiriaque impexis induruit horrida barbis:
Interea toto non ſecius aëre ningit;
Intereunt pecudes; ſtant circumfuſa pruinis
Corpora magna boum; confertoque agmine cervi
Torpent mole nova, et ſummis vix cornibus exſtant.
Hos non immiſſis canibus, non caſſibus ullis,
Puniceaeve agitant pavidos formidine pennae:
Sed fruſtra oppoſitum trudentes pectore montem,
Cominus obtruncant ferro; graviterque rudentes
Caedunt, et magno laeti clamore reportant.
Ipſi in defoſſis ſpecubus, ſecura ſub alta
Otia agunt terra, congeſtaque robora, totaſque
Advolvere focis ulmos, ignique dedêre:
Hic noctem ludo ducunt; et pocula laeti
Fermento atque acidis imitantur vitea ſorbis.
Talis Hyperboreo ſeptem ſubjecta trioni
Gens effraena virûm Rhiphaeo tunditur Euro:
Et pecudum fulvis velantur corpora ſetis.
Si tibi lanicium curae; primum aſpera ſilva,
Lappaeque tribulique abſint: fuge pabula laeta;
Continuoque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem, quamvis aries ſit candidus ipſe,
Nigra ſubeſt udo tantum cui lingua palato,
Rejice, ne maculis infuſcet vellera pullis
Naſcentum; plenoque alium circumſpice campo.
Munere ſic niveo lanae, ſi credere dignum eſt,
Pan deus Arcadiae captam te, Luna, fefellit,
In nemora alta vocans: nec tu aſpernata vocantem.
At cui lactis amor, cytiſum, lotoſque frequentes
Ipſe manu, ſalſaſque ferat praeſepibus herbas.
Hinc et amant fluvios magis, et magis ubera tendunt,
Et ſalis occultum referunt in lacte ſaporem.
Multi jam excretos prohibent à matribus hoedos,
Primaque ferratis praefigunt ora capiſtris.
Quod ſurgente die mulſere horiſque diurnis,

Nocte premunt; quod jam tenebris et Sole cadente,
Sub lucem exportans calathis adit oppida paſtor:
Aut parco ſale contingunt, hiemique reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit poſtrema; ſed una
Veloces Spartae catulos, acremque Moloſſum
Paſce ſero pingui. Nunquam cuſtodibus illis,
Nocturnum ſtabulis furem, incurſuſque luporum,
Aut impacatos à tergo horrebis Iberos.
Saepe etiam curſu timidos agitabis onagros,
Et canibus leporem, canibus venabere damas.
Saepe volutabris pulſos ſilveſtribus apros
Latratu turbabis agens; monteſque per altos
Ingentem clamore premes ad retia cervum.
Diſce et odoratam ſtabulis accendere cedrum,
Galbaneoque agitare graves nidore chelydros.
Saepe ſub immotis praeſepibus aut mala tactu
Vipera delituit, coelumque exterrita fugit;
Aut tecto aſſuetus coluber ſuccedere et umbrae,
Peſtis acerba boum, pecorique aſpergere virus,
Fovit humum. Cape ſaxa manu, cape robora, paſtor;
Tollentemque minas, et ſibila colla tumentem
Dejice: jamque fuga timidum caput abdidit alte,
Cum medii nexus, extremaeque agmina caudae
Solvuntur, tardoſque trahit ſinus ultimus orbes.
Eſt etiam ille malus Calabris in ſaltibus anguis,
Squamea convolvens ſublato pectore terga,
Atque notis longam maculoſus grandibus alvum:
Qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus, et dum
Vere madent udo terrae, ac pluvialibus Auſtris,
Stagna colit; ripiſque habitans, hîc piſcibus atram
Improbus ingluviem, raniſque loquacibus explet.
Poſtquam exhauſta palus, terraeque ardore dehiſcunt,
Exſilit in ſiccum; et flammantia lumina torquens
Saevit agris, aſperque ſiti, atque exterritus aeſtu.
Ne mihi tum molles ſub dio carpere ſomnos,
Neu dorſo nemoris libeat jacuiſſe per herbas;
Cùm poſitis novus exuviis, nitiduſque juventa
Volvitur; aut catulos tectis, aut ova relinquens,
Arduus ad Solem, et linguis micat ore triſulcis.

Morborum quoque te cauſſas, et ſigna docebo.
Turpis oves tentat ſcabies, ubi frigidus imber
Altius ad vivum perſedit, et horrida cano
Bruma gelu: vel cùm tonſis illotus adhaeſit
Sudor, et hirſuti ſecuerunt corpora vepres.
Dulcibus idcirco fluviis pecus omne magiſtri
Perfundunt, udiſque aries in gurgite villis
Merſatur, miſſuſque ſecundo defluit amni:
Aut tonſum triſti contingunt corpus amurca,
Et ſpumas miſcent argenti, vivaque ſulfura,
Idaeaſque pices, et pingues unguine ceras,
Scillamque, elleboroſque graves, nigrumque bitumen.
Non tamen ulla magis praeſens fortuna laborum eſt,
Quam ſi quis ferro potuit reſcindere ſummum
Ulceris os: alitur vitium, vivitque tegendo;
Dum medicas adhibere manus ad vulnera paſtor
Abnegat, et meliora Deos ſedet omnia poſcens.
Quin etiam ima dolor balantum lapſus ad oſſa
Cùm furit, atque artus depaſcitur arida febris;
Profuit incenſos aeſtus avertere, et inter
Ima ferire pedis ſalientem ſanguine venam:
Biſaltae quo more ſolent, acerque Gelonus,
Cùm fugit in Rhodopen, atque in deſerta Getarum,
Et lac concretum cum ſanguine potat equino.
Quam procul aut molli ſuccedere ſaepius umbrae
Videris; aut ſummas carpentem ignavius herbas,
Extremamque ſequi, aut medio procumbere campo
Paſcentem, et ſerae ſolam decedere nocti;
Continuo culpam ferro compeſce, prius quam
Dira per incautum ſerpant contagia vulgus.
Non tam creber agens hiemem ruit aequore turbo,
Quam multae pecudum peſtes. Nec ſingula morbi
Corpora corripiunt; ſed tota aeſtiva repente,
Spemque gregemque ſimul, cunctamque ab origine gentem.
Tum ſciat, aërias Alpes, et Norica ſi quis
Caſtella in tumulis, et Iapidis arva Timavi,
Nunc quoque poſt tanto videat, deſertaque regna
Paſtorum, et longe ſaltus lateque vacantes.
Hìc quondam morbo coeli miſeranda coorta eſt

Tempeſtas; totoque autumni incanduit aeſtu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum:
Corrupitque lacus; infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat ſimplex; ſed ubi ignea venis
Omnibus acta ſitis miſeros adduxerat artus,
Rurſus abundabat fluidus liquor; omniaque in ſe
Oſſa minutatim in morbo collapſa trahebat.
Saepe in honore Deûm medio ſtans hoſtia ad aram,
Lanea dum nivea circumdatur infula vitta,
Inter cunctantes cecidit moribunda miniſtros.
Aut ſi quam ferro mactaverat ante ſacerdos;
Inde neque impoſitis ardent altaria fibris;
Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates:
Ac vix ſuppoſiti tinguntur ſanguine cultri,
Summaque jejuna ſanie infuſcatur arena.
Hinc laetis vituli vulgo moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad praeſepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit; et quatit aegros
Tuſſis anhela ſues, ac faucibus angit obeſis.
Labitur infelix ſtudiorum, atque immemor herbae,
Victor equus, fonteſque avertitur, et pede terram
Crebra ferit; demiſſae aures; incertus ibidem
Sudor, et ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, et ad tactum tractanti dura reſiſtit.
Haec ante exitium primis dant ſigna diebus.
Sin in proceſſu coepit crudeſcere morbus;
Tum vero ardentes oculi, atque attractus ab alto
Spiritus, interdum gemitu gravis; imaque longo
Ilia ſingultu tendunt: it naribus ater
Sanguis; et obſeſſas fauces premit aſpera lingua.
Profuit inſerto latices infundere cornu
Lenaeos; ea viſa ſalus morientibus una:
Mox erat hoc ipſum exitio; furiiſque refecti
Ardebant, ipſique ſuos, jam morte ſub aegra,
(Dî meliora piis, erroremque hoſtibus illum!)
Diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans ſub vomere taurus
Concidit, et miſtum ſpumis vomit ore cruorem,
Extremoſque ciet gemitus. It triſtis arator,

Moerentem abjungens fraterna morte juvencum,
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
Non umbrae altorum nemorum, non mollia poſſunt
Prata movere animum, non qui per ſaxa volutus
Purior electro campum petit amnis; at ima
Solvuntur latera, atque oculos ſtupor urget inertes;
Ad terramque fluit devexo pondere cervix.
Quid labor, aut benefacta juvant? quid vomere terras
Invertiſſe graves? atqui non Maſſica Bacchi
Munera, non illis epulae nocuêre repoſtae:
Frondibus et victu paſcuntur ſimplicis herbae:
Pocula ſunt fontes liquidi, atque exercita curſu
Flumina; nec ſomnos abrumpit cura ſalubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis
Quaeſitas ad ſacra boves Junonis; et uris
Imparibus ductos alta ad donaria currus.
Ergo aegre raſtris terram rimantur, et ipſis
Unguibus infodiunt fruges; monteſque per altos
Contenta cervice trahunt ſtridentia plauſtra.
Non lupus inſidias explorat ovilia circum,
Nec gregibus nocturnus obambulat: acrior illum
Cura domat. Timidi damae, cervique fugaces
Nunc interque canes et circum tecta vagantur.
Jam maris immenſi prolem, et genus omne natantum
Litore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
Proluit: inſolitae fugiunt in flumina phocae.
Interit et curvis fruſtra defenſa latebris
Vipera, et attoniti ſquammis aſtantibus hydri.
Ipſis eſt aër avibus non aequus; et illae
Praecipites alta vitam ſub nube relinquunt.
Praeterea, nec jam mutari pabula refert,
Quaeſitaeque nocent artes: ceſſere magiſtri,
Phillyrides Chiron, Amythaoniuſque Melampus.
Saevit et in lucem Stygiis emiſſa tenebris
Pallida Tiſiphone: morbos agit ante metumque;
Inque dies avidum ſurgens caput altius effert.
Balatu pecorum, et crebris mugitibus amnes,
Arenteſque ſonant ripae, colleſque ſupini.
Jamque catervatim dat ſtragem, atque aggerat ipſis

In ſtabulis turpi dilapſa cadavera tabo:
Donec humo tegere, ac foveis abſcondere diſcunt.
Nam neque erat coriis uſus: nec viſcera quiſquam
Aut undis abolere poteſt, aut vincere flamma:
Nec tondere quidem morbo illuvieque pereſa
Vellera, nec telas poſſunt attingere putres.
Verum etiam inviſos ſi quis tentârat amictus,
Ardentes papulae, atque immundus olentia ſudor
Membra ſequebatur: nec longo deinde moranti
Tempore, contactos artus ſacer ignis edebat.

GEORGICON, LIB. IV.

ARG. *Quartus liber apum curam; mellificiique rationem habet.*

PROTINUS aërii mellis coeleſtia dona
Exſequar. Hanc etiam, Maecenas, aſpice partem.
Admiranda tibi levium ſpectacula rerum,
Magnanimoſque duces, totiuſque ordine gentis
Mores, et ſtudia, et populos, et proelia dicam.
In tenui labor: at tenuis non gloria; ſi quem
Numina laeva ſinunt, auditque vocatus Apollo.
Principio ſedes apibus ſtatioque petenda,
Quo neque ſit ventis aditus, (nam pabula venti
Ferre domum prohibent) neque oves hoedique petulci
Floribus inſultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, et ſurgentes atterat herbas.
Abſint et picti ſqualentia terga lacerti
Pinguibus à ſtabulis, meropeſque, aliaeque volucres;
Et manibus Progne pectus ſignata cruentis.
Omnia nam late vaſtant, ipſaſque volantes
Ore ferunt, dulcem nidis immitibus eſcam.
At liquidi fontes et ſtagna virentia muſco
Adſint, et tenuis fugiens per gramina rivus;
Palmaque veſtibulum aut ingens oleaſter inumbret:
Ut, cùm prima novi ducent examina reges
Vere ſuo, ludetque favis emiſſa juventus,

Vicina invitet decedere ripa calori,
Obviaque hoſpitiis teneat frondentibus arbos.
In medium, ſeu ſtabit iners, ſeu profluet humor,
Tranſverſas ſalices, et grandia conjice ſaxa:
Pontibus ut crebris poſſint conſiſtere, et alas
Pandere ad aeſtivum ſolem; ſi forte morantes
Sparſerit, aut praeceps Neptuno immerſerit Eurus.
Haec circum caſiae virides, et olentia late
Serpylla, et graviter ſpirantis copia thymbrae
Floreat: irriguumque bibant violaria fontem.
Ipſa autem, ſeu corticibus tibi ſuta cavatis,
Seu lento fuerint alvearia vimine texta,
Anguſtos habeant aditus; nam frigore mella
Cogit hiems, eademque calor liquefacta remittit:
Utraque vis apibus pariter metuenda: neque illae
Nequicquam in tectis certatim tenuia cera
Spiramenta linunt, fucoque et floribus oras
Explent; collectumque haec ipſa ad munera gluten,
Et viſco et Phrygiae ſervant pice lentius Idae.
Saepe etiam effoſſis (ſi vera eſt fama) latebris
Sub terra fovêre larem: penituſque repertae
Pumicibuſque cavis, exeſaeque arboris antro.
Tu tamen et levi rimoſa cubilia limo
Unge, fovens circum, et raras ſuperinjice frondes.
Neu propius tectis taxum ſine; neve rubentes
Ure foco cancros; altae neu crede paludi:
Aut ubi odor coeni gravis, aut ubi concava pulſu
Saxa ſonant, vociſque offenſa reſultat imago.
Quod ſupereſt, ubi pulſam hiemem ſol aureus egit
Sub terras, coelumque aeſtiva luce recluſit;
Illae continuo ſaltus ſilvaſque peragrant,
Purpureoſque metunt flores, et flumina libant
Summa leves. Hinc, neſcio qua dulcedine laetae,
Progeniem nidoſque fovent: hinc arte recentes
Excudunt ceras, et mella tenacia fingunt.
Hinc ubi jam emiſſum caveis ad ſidera coeli
Nare per aeſtatem liquidam ſuſpexeris agmen,
Obſcuramque trahi vento mirabere nubem;
Contemplator: aquas dulces, et frondea ſemper

Tecta petunt: huc tu juſſos aſperge ſapores,
Trita meliſphylla, et cerinthae ignobile gramen:
Tinnituſque cie, et Matris quate cymbala circum.
Ipſae conſident medicatis ſedibus; ipſae
Intima more ſuo ſeſe in cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint (nam ſaepe duobus
Regibus inceſſit magno diſcordia motu)
Continuoque animos vulgi et trepidantia bello
Corda licet longe praeſciſcere: namque morantes
Martius ille aeris rauci canor increpat; et vox
Auditur fractos ſonitus imitata tubarum.
Tum trepidae inter ſe coëunt, penniſque coruſcant;
Spiculaque exacuunt roſtris, aptantque lacertos:
Et circa regem atque ipſa ad praetoria denſae
Miſcentur, magniſque vocant clamoribus hoſtem.
Ergo, ubi ver nactae ſudum, campoſque patentes,
Erumpunt portis; concurritur; aethere in alto
Fit ſonitus: magnum miſtae glomerantur in orbem,
Praecipiteſque cadunt: non denſior aëre grando,
Nec de concuſſa tantum pluit ilice glandis.
Ipſi per medias acies, inſignibus alis,
Ingentes animos anguſto in pectore verſant:
Uſque adeo obnixi non cedere, dum gravis aut hos,
Aut hos verſa fuga victor dare terga ſubegit.
Hi motus animorum, atque haec certamina tanta,
Pulveris exigui jactu compreſſa quieſcent.
Verum ubi ductores acie revocaveris ambos;
Deterior qui viſus, eum, ne prodigus obſit,
Dede neci: melior vacua ſine regnet in aula.
Alter erit maculis auro ſqualentibus ardens:
(Nam duo ſunt genera) hic melior, inſignis et ore,
Et rutilis clarus ſquamis: ille horridus alter
Deſidia, latamque trahens inglorius alvum.
Ut binae regum facies, ita corpora gentis.
Namque aliae turpes horrent; ceu pulvere ab alto
Cùm venit, et terram ſicco ſpuit ore viator
Aridus: elucent aliae, et fulgore coruſcant,
Ardentes auro, et paribus lita corpora guttis.
Haec potior ſoboles: hinc coeli tempore certo

Dulcia mella premes; nec tantum dulcia, quantum
Et liquida, et durum Bacchi domitura ſaporem.
At cùm incerta volant, coeloque examina ludunt,
Contemnuntque favos, et frigida tecta relinquunt;
Inſtabiles animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor: tu regibus alas
Eripe; non illis quiſquam cunctantibus altum
Ire iter, aut caſtris audebit vellere ſigna.
Invitent croceis halantes floribus horti;
Et cuſtos furum atque avium cum falce ſaligna
Helleſpontiaci ſervet tutela Priapi.
Ipſe thymum pinoſque ferens de montibus altis,
Tecta ferat late circum, cui talia curae;
Ipſe labore manum duro terat; ipſe feraces
Figat humo plantas, et amicos irriget imbres.
Atque equidem, extremo ni jam ſub fine laborum
Vela traham, et terris feſtinem advertere proram;
Forſitan et, pingues hortos quae cura colendi
Ornaret, canerem, biferique roſaria Paeſti;
Quoque modo potis gauderent intyba rivis;
Et virides apio ripae; tortuſque per herbam
Creſceret in ventrem cucumis: nec ſera comantem
Narciſſum, aut flexi tacuiſſem vimen acanthi,
Pallenteſque ederas, et amantes litora myrtos.
Namque ſub Oebaliae memini me turribus altis,
Qua niger humectat flaventia culta Galeſus,
Corycium vidiſſe ſenem: cui pauca relicti
Jugera ruris erant: nec fertilis illa juvencis,
Nec pecori opportuna ſeges, nec commoda Baccho.
Hic rarum tamen in dumis olus, albaque circum
Lilia, verbenaſque premens, veſcumque papaver,
Regum aequabat opes animis; ſeraque revertens
Nocte domum, dapibus menſas onerabat inemtis.
Primus vere roſam atque autumno carpere poma;
Et cùm triſtis hiems etiamnum frigore ſaxa
Rumperet, et glacie curſus fraenaret aquarum;
Ille comam mollis jam tum tondebat acanthi,
Aeſtatem increpitans ſeram, Zephyroſque morantes.
Ergo apibus foetis idem atque examine multo

Primus abundare; et ſpumantia cogere preſſis
Mella favis: illi tiliae, atque uberrima pinus:
Quotque in flore novo pomis ſe fertilis arbos
Induerat, totidem autumno matura tenebat.
Ille etiam ſeras in verſum diſtulit ulmos,
Eduramque pyrum, et ſpinos jam pruna ferentes,
Jamque miniſtrantem platanum potantibus umbras.
Verum haec ipſe equidem, ſpatiis excluſus iniquis
Praetereo, atque aliis poſt me memoranda relinquo.
  Nunc age, naturas apibus quas Jupiter ipſe
Addidit, expediam: pro qua mercede, canoros
Curetum ſonitus crepitantiaque aera ſecutae,
Dictaeo coeli regem pavere ſub antro.
Solae communes natos, conſortia tecta
Urbis habent, magniſque agitant ſub legibus aevum:
Et patriam ſolae, et certos novere penates:
Venturaeque hiemis memores, aeſtate laborem
Experiuntur, et in medium quaeſita reponunt.
Namque aliae victu invigilant, et foedere pacto
Exercentur agris; pars intra ſepta domorum
Narciſſi lacrymam, et lentum de cortice gluten,
Prima favis ponunt fundamina; deinde tenaces
Suſpendunt ceras: aliae, ſpem gentis, adultos
Educunt foetus; aliae puriſſima mella
Stipant, et liquido diſtendunt nectare cellas.
Sunt, quibus ad portas cecidit cuſtodia ſorti;
Inque vicem ſpeculantur aquas, et nubila coeli:
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus à praeſepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
Ac veluti, lentis Cyclopes fulmina maſſis
Cùm properant, alii taurinis follibus auras
Accipiunt redduntque; alii ſtridentia tingunt
Aera lacu: gemit impoſitis incudibus Aetna:
Illi inter ſeſe magna vi brachia tollunt
In numerum, verſantque tenaci forcipe ferrum.
Non aliter, ſi parva licet componere magnis,
Crecopias innatus apes amor urget habendi,
Munere quamque ſuo. Grandaevis oppida curae,

Et munire favos, et Daedala fingere tecta.
At feſſae multa referunt ſe nocte minores,
Crura thymo plenae; paſcuntur et arbuta paſſim,
Et glaucas ſalices, caſiamque, crocumque rubentem,
Et pinguem tiliam, et ferrugineos hyacinthos.
Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.
Mane ruunt portis; nuſquam mora. Rurſus eaſdem
Veſper ubi è paſtu tandem decedere campis
Admonuit; tum tecta petunt, tum corpora curant:
Fit ſonitus, muſſantque oras et limina circum.
Poſt, ubi jam thalamis ſe compoſuêre, ſiletur
In noctem, feſſoſque ſopor ſuus occupat artus.
Nec vero à ſtabulis, pluvia impendente, recedunt
Longius; aut credunt coelo, adventantibus Euris:
Sed circum tutae ſub moenibus urbis aquantur,
Excurſuſque breves tentant: et ſaepe lapillos,
Ut cymbae inſtabiles, fluctu jactante, ſaburram,
Tollunt: his ſeſe per inania nubila librant.
Illum adeo placuiſſe apibus mirabere morem,
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora ſegnes
In Venerem ſolvunt, aut foetus nixibus edunt.
Verum ipſae è foliis natos, et ſuavibus herbis
Ore legunt: ipſae regem parvoſque Quirites
Sufficiunt; aulaſque et cerea regna refingunt.
Saepe etiam, duris errando in cotibus, alas
Attrivere, ultroque animam ſub faſce dedere:
Tantus amor florum, et generandi gloria mellis.
Ergo ipſas quamvis anguſti terminus aevi
Excipiat; (neque enim plus ſeptima ducitur aeſtas)
At genus immortale manet, multoſque per annos
Stat fortuna domûs, et avi numerantur avorum.
Praeterea regem non ſic Aegyptus, et ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaſpes
Obſervant. Rege incolumi, mens omnibus una eſt;
Amiſſo, rupere fidem; conſtructaque mella
Diripuere ipſae, et crates ſolvere favorum.
Ille operum cuſtos, illum admirantur, et omnes
Circumſtant fremitu denſo, ſtipantque frequentes,
ſaepe attollunt humeris, et corpora bello

Objectant, pulchramque petunt per vulnera mortem.
His quidam ſignis; atque haec exempla ſecuti,
Eſſe apibus partem divinae mentis, et hauſtus
Aetherios dixere: Deum namque ire per omnes
Terraſque tractuſque maris, coelumque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque ſibi tenues naſcentem arceſſere vitas.
Scilicet huc reddi deinde, ac reſolutā referri
Omnia: nec morti eſſe locum; ſed viva volare
Sideris in numerum, atque alto ſuccedere coelo.
Si quando ſedem anguſtam, ſervataque mella
Theſauris relines; prius hauſtu ſparſus aquarum
Ora fove, fumoſque manu praetende ſequaces.
Bis gravidos cogunt foetus, duo tempora meſſis;
Taygete ſimul os terris oſtendit honeſtum
Pleias, et Oceani ſpretos pede reppulit amnes:
Aut eadem ſidus fugiens ubi Piſcis aquoſi
Triſtior hibernas coelo deſcendit in undas.
Illis ira modum ſupra eſt, laeſaeque venenum
Morſibus inſpirant, et ſpicula caeca relinquunt
Affixae venis; animaſque in vulnere ponunt.
Sin duram metues hiemem, parceſque futuro,
Contuſoſque animos, et res miſerabere fractas:
At ſuffire thymo, ceraſque recidere inanes
Quis dubitet? nam ſaepe favos ignotus adedit
Stellio, et lucifugis congeſta cubilia blattis;
Immuniſque ſedens aliena ad pabula fucus,
Aut aſper crabro imparibus ſe immiſcuit armis;
Aut durum tineae genus; ut inviſa Minervae
Laxos in foribus ſuſpendit aranea caſſes.
Quo magis exhauſtae fuerint, hoc acrius omnes
Incumbent generis lapſi ſarcire ruinas,
Complebuntque foros, et floribus horrea texent.
Si vero (quoniam caſus apibus quoque noſtros
Vita tulit) triſti languebunt corpora morbo;
Quod jam non dubiis poteris cognoſcere ſignis;
Continuo eſt aegris alius color; horrida vultum
Deformat macies; tum corpora luce carentum
Exportant tectis, et triſtia funera ducunt:

Aut illae pedibus connexae ad limina pendent;
Aut intus clauſis cunctantur in aedibus omnes,
Ignavaeque fame, et contracto frigore pigrae.
Tum ſonus auditur gravior, tractimque ſuſurrant:
Frigidus ut quondam ſilvis immurmurat Auſter;
Ut mare ſollicitum ſtridit refluentibus undis;
Aeſtuat ut clauſis rapidus fornacibus ignis.
Hîc jam galbaneos ſuadebo incendere odores;
Mellaque arundineis inferre canalibus, ultro
Hortantem, et feſſas ad pabula nota vocantem.
Proderit et tunſum gallae admiſcere ſaporem,
Arenteſque roſas, aut igni pinguia multo
Defruta, vel Pſythia paſſos de vite racemos,
Cecropiumque thymum, et grave olentia centaurea.
Eſt etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolae; facilis quaerentibus herba:
Namque uno ingentem tollit de ceſpite ſilvam,
Aureus ipſe; ſed in foliis, quae plurima circum
Funduntur, violae ſublucet purpura nigrae.
Saepe Deûm nexis ornatae torquibus arae;
Aſper in ore ſapor: tonſis in vallibus illum
Paſtores, et curva legunt prope flumina Mellae.
Hujus odorato radices incoque Baccho;
Pabulaque in foribus plenis appone caniſtris.
Sed ſi quem proles ſubito defecerit omnis,
Nec, genus unde novae ſtirpis revocetur, habebit;
Tempus et Arcadii memoranda inventa magiſtri
Pandere; quoque modo caeſis jam ſaepe juvencis
Inſincerus apes tulerit cruor: altius omnem
Expediam prima repetens ab origine famam.
Nam qua Pellaei gens fortunata Canopi
Accolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur ſua rura phaſelis;
Quaque pharetratae vicinia Perſidis urget,
Et viridem Aegyptum nigra fecundat arena,
Et diverſa ruens ſeptem diſcurrit in ora,
Uſque coloratis amnis devexus ab Indis;
Omnis in hac certam regio jacit arte ſalutem.
Exiguus primum, atque ipſos contractus ad uſus,

Eligitur locus; hunc anguſtique imbrice tecti,
Parietibuſque premunt arctis: et quatuor addunt
Quatuor à ventis obliqua luce feneſtras.
Tum vitulus, bima curvans jam cornua fronte,
Quaeritur: huic geminae nares, et ſpiritus oris
Multa reluctanti obſtruitur: plagiſque peremto
Tunſa per integram ſolvuntur viſcera pellem.
Sic poſitum in clauſo linquunt; et ramea coſtis
Subjiciunt fragmenta, thymum, caſiaſque recentes.
Hoc geritur, Zephyris primum impellentibus undas,
Ante novis rubeant quam prata coloribus, ante
Garrula quam tignis nidum ſuſpendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in oſſibus humor
Aeſtuat, et viſenda modis animalia miris
Trunca pedum primo, mox et ſtridentia pennis
Miſcentur; tenuemque magis magis aëra carpunt:
Donec, ut aeſtivis effuſus nubibus imber,
Erupêre; aut ut nervo pulſante ſagittae,
Prima leves ineunt ſi quando proelia Parthi.
Quis Deus hanc, Muſae, quis nobis extudit artem?
Unde nova ingreſſus hominum experientia cepit?
Paſtor Ariſtaeus fugiens Peneïa Tempe,
Amiſſis (ut fama) apibus morboque fameque,
Triſtis ad extremi ſacrum caput aſtitit amnis,
Multa querens; atque hac affatus voce parentem:
Mater Cyrene, mater, quae gurgitis hujus
Ima tenes, quid me praeclara ſtirpe deorum,
(Si modo, quem perhibes, pater eſt Thymbraeus Apollo)
Inviſum fatis genuiſti? aut quo tibi noſtri
Pulſus amor? quid me coelum ſperare jubebas?
En, etiam hunc ipſum vitae mortalis honorem,
Quem mihi vix frugum et pecudum cuſtodia ſolers
Omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.
Quin age, et ipſa manu felices erue ſilvas;
Fer ſtabulis inimicum ignem, atque interfice meſſes;
Ure ſata, et validam in vites molire bipennem:
Tanta meae ſi te ceperunt taedia laudis.
At mater ſonitum thalamo ſub fluminis alti
Senſit: eam circum Mileſia vellera Nymphae

Carpebant, hyali ſaturo fucata colore:
Drymoque, Xanthoque, Ligeaque, Phyllodoceque,
Caeſariem effuſae nitidam per candida colla;
Neſaee, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,
Cydippeque, et flava Lycorias; altera virgo,
Altera tum primos Lucinae experta labores:
Clioque, et Beroe ſoror, Oceanitides ambae,
Ambae auro, pictis incinctae pellibus ambae;
Atque Ephyre, atque Opis, et Aſia Deïopeia;
Et tandem poſitis velox Arethuſa ſagittis.
Quas inter curam Clymene narrabat inanem
Vulcani, Martiſque dolos, et dulcia furta:
Aque Chao denſos divum numerabat amores.
Carmine quo captae, fuſis dum mollia penſa
Devolvunt; iterum maternas impulit aures
Luctus Ariſtaei; vitreiſque ſedilibus omnes
Obſtupuere: ſed ante alias Arethuſa ſorores
Proſpiciens, ſumma flavum caput extulit unda;
Et procul: O gemitu non fruſtra exterrita tanto,
Cyrene ſoror, ipſe tibi, tua maxima cura,
Triſtis Ariſtaeus, Penei genitoris ad undam
Stat lacrymans, et te crudelem nomine dicit.
Huic, percuſſa nova mentem formidine mater,
Duc age, duc ad nos; fas illi limina divûm
Tangere, ait. Simul alta jubet diſcedere late
Flumina, qua juvenis greſſus inferret. At illum
Curvata in montis faciem circumſtetit unda,
Accepitque ſinu vaſto, miſitque ſub amnem.
Jamque domum mirans genetricis, et humida regna,
Speluncíſque lacus clauſos, lucoſque ſonantes,
Ibat, et, ingenti motu ſtupefactus aquarum,
Omnia ſub magna labentia flumina terra
Spectabat diverſa locis; Phaſimque, Lycumque,
Et caput, unde altus primum ſe erumpit Enipeus,
Unde pater Tiberinus, et unde Aniena fluenta,
Saxoſumque ſonans Hypanis, Myſuſque Caïcus,
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus; quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior influit amnis.

Poſtquam eſt in thalami pendentia pumice tecta
Perventum, et nati fletus cognovit inanes
Cyrene; manibus liquidos dant ordine fontes
Germanae, tonſiſque ferunt mantilia villis.
Pars epulis onerant menſas, et plena reponunt
Pocula. Panchaeis adoleſcunt ignibus arae.
Et mater, Cape Maeonii carcheſia Bacchi,
Oceano libemus, ait. Simul ipſa precatur
Oceanumque patrem rerum, Nymphaſque ſorores,
Centum quae ſilvas, centum quae flumina ſervant.
Ter liquido ardentem perfudit nectare Veſtam;
Ter flamma ad ſummum tecti ſubjecta reluxit.
Omine quo firmans animum, ſic incipit ipſa:
Eſt, in Carpathio Neptuni gurgite, vates,
Caeruleus Proteus, magnum qui piſcibus aequor
Et juncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathiae portus patriamque reviſit
Pallenen: hunc et Nymphae veneramur, et ipſe
Grandaevus Nereus; novit namque omnia vates,
Quae ſint, quae fuerint, quae mox ventura trahantur.
Quippe ita Neptuno viſum eſt; immania cujus
Armenta, et turpes paſcit ſub gurgite phocas.
Hic tibi, nate, prius vinclis capiendus, ut omnem
Expediat morbi cauſſam, eventuſque ſecundet.
Nam ſine vi non ulla dabit praecepta, neque illum
Orando flectes: vim duram et vincula capto
Tende: doli circum haec demum frangentur inanes.
Ipſa ego te, medios cùm Sol accenderit aeſtus,
Cùm ſitiunt herbae, et pecori jam gratior umbra eſt,
In ſecreta ſenis ducam, quo feſſus ab undis
Se recipit; facile ut ſomno aggrediare jacentem.
Verum ubi correptum manibus vincliſque tenebis;
Tum variae eludent ſpecies, atque ora ferarum.
Fiet enim ſubito ſus horridus, atraque tigris,
Squamoſuſque draco, et fulva cervice leaena:
Aut acrem flammae ſonitum dabit, atque ita vinclis
Excidet; aut in aquas tenues dilapſus abibit.
Sed quanto ille magis formas ſe vertet in omnes,
Tanto, nate, magis contende tenacia vincla;

Donec talis erit, mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeret cùm lumina ſomno.
Haec ait, et liquidum ambroſiae diffudit odorem;
Quo totum nati corpus perfudit. At illi
Dulcis compoſitis ſpiravit crinibus aura,
Atque habilis membris venit vigor. Eſt ſpecus ingens
Exeſi latere in montis, quo plurima vento
Cogitur, inque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos:
Deprenſis olim ſtatio tutiſſima nautis.
Intus ſe vaſti Proteus tegit objice ſaxi.
Hîc juvenem in latebris averſum à lumine Nympha
Collocat: ipſa procul nebulis obſcura reſiſtit.
Jam rapidus, torrens ſitientes, Sirius, Indos
Ardebat coelo; et medium Sol igneus orbem
Hauſerat: arebant herbae; et cava flumina ſiccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant;
Cùm Proteus conſueta petens è fluctibus antra
Ibat: eum vaſti circum gens humida ponti
Exſultans rorem late diſpergit amarum.
Sternunt ſe ſomno diverſae in litore phocae.
Ipſe, velut ſtabuli cuſtos in montibus olim,
Veſper ubi è paſtu vitulos ad tecta reducit,
Auditiſque lupos acuunt balatibus agni,
Conſidit ſcopulo medius, numerumque recenſet.
Cujus Ariſtaeo quoniam eſt oblata facultas;
Vix defeſſa ſenem paſſus componere membra,
Cum clamore ruit magno; maniciſque jacentem
Occupat. Ille, ſuae contra non immemor artis,
Omnia transformat ſeſe in miracula rerum,
Ignemque, horribilemque feram, fluviumque liquentem.
Verum, ubi nulla fugam reperit fallacia, victus
In ſeſe redit, atque hominis tandem ore locutus:
Nam quis te, juvenum confidentiſſime, noſtras
Juſſit adire domos? quidve hinc petis? inquit. At ille:
Scis, Proteu, ſcis ipſe; neque eſt te fallere cuiquam:
Sed tu deſine velle. Deûm praecepta ſecuti
Venimus huc, lapſis quaeſitum oracula rebus.
Tantum effatus. Ad haec vates vi denique multa
Ardentes oculos intorſit lumine glauco,

Et graviter frendens, ſic fatis ora reſolvit.
Non te nullius exercent numinis irae:
Magna luis commiſſa; tibi has miſerabilis Orpheus
Haudquaquam ob meritum poenas, ni fata reſiſtant,
Suſcitat; et rapta graviter pro conjuge ſaevit.
Illa quidem, dum te fugeret per flumina praeceps,
Immanem ante pedes hydrum moritura puella
Servantem ripas alta non vidit in herba.
At chorus aequalis Dryadum clamore ſupremos
Implêrunt montes: flêrunt Rhodopeiae arces,
Altaque Pangaea, et Rheſi Mavortia tellus,
Atque Getae, atque Hebrus, et Actias Orithyia.
Ipſe cava ſolans aegrum teſtudine amorem,
Te dulcis conjux, te ſolo in litore ſecum,
Te veniente die, te decedente canebat.
Taenarias etiam fauces, alta oſtia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingreſſus, Maneſque adiit, Regemque tremendum,
Neſciaque humanis precibus manſueſcere corda.
At cantu commotae Erebi de ſedibus imis
Umbrae ibant tenues, ſimulacraque luce carentum:
Quam multa in ſilvis avium ſe millia condunt,
Veſper ubi, aut hibernus agit de montibus imber:
Matres, atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimûm heroum, pueri, innuptaeque puellae,
Impoſitique rogis juvenes ante ora parentum;
Quos circum limus niger, et deformis arundo
Cocyti, tardaque palus inamabilis unda
Alligat, et novies Styx interfuſa coërcet.
Quin ipſae ſtupuere domus, atque intima Lethi
Tartara, caeruleoſque implexae crinibus angues
Eumenides, tenuitque inhians tria Cerberus ora,
Atque Ixionei vento rota conſtitit orbis.
Jamque pedem referens, caſus evaſerat omnes;
Redditaque Eurydice ſuperas veniebat ad auras,
Pone ſequens; namque hanc dederat Proſerpina legem:
Cum ſubita incautum dementia cepit amantem,
Ignoſcenda quidem, ſcirent ſi ignoſcere Manes.
Reſtitit, Eurydicenque ſuam, jam luce ſub ipſa,

Immemor, heu! victuſque animi, reſpexit: ibi omnis
Effuſus labor, atque immitis rupta tyranni
Foedera; terque fragor ſtagnis auditus Avernis.
Illa, quis et me, inquit, miſeram, et te perdidit, Orpheu?
Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
Fata vocant, conditque natantia lumina ſomnus.
Jamque vale: feror ingenti circumdata nocte,
Invalidaſque tibi tendens, heu! non tua, palmas.
Dixit; et ex oculis ſubito, ceu fumus in auras
Commiſtus tenues, fugit diverſa: neque illum,
Prenſantem nequicquam umbras, et multa volentem
Dicere, praeterea vidit; nec portitor Orci
Amplius objectam paſſus tranſire paludem.
Quid faceret? quo ſe rapta bis conjuge ferret?
Quo fletu Manes, qua numina voce moveret?
Illa quidem Stygia nabat jam frigida cymba.
Septem illum totos perhibent ex ordine menſes,
Rupe ſub aëria, deſerti ad Strymonis undam
Fleviſſe, et gelidis haec evolviſſe ſub antris,
Mulcentem tigres, et agentem carmine quercus.
Qualis populea moerens philomela ſub umbra
Amiſſos queritur foetus; quos durus arator
Obſervans nido implumes detraxit: at illa
Flet noctem, ramoque ſedens miſerabile carmen
Integrat, et moeſtis late loca queſtibus implet.
Nulla Venus, nullique animum flexere Hymenaei.
Solus Hyperboreas glacies, Tanaïmque nivalem,
Arvaque Riphaeis nunquam viduata pruinis
Luſtrabat, raptam Eurydicen, atque irrita Ditis
Dona querens. Spreto Ciconum quo munere matres,
Inter ſacra deûm, nocturnique Orgia Bacchi,
Diſcerptum latos juvenem ſparſere per agros.
Tum quoque marmorea caput à cervice revulſum,
Gurgite cùm medio portans Oeagrius Hebrus
Volveret, Eurydicen vox ipſa, et frigida lingua,
Ah, miſeram Eurydicen, anima fugiente, vocabat:
Eurydicen toto referebant flumine ripae.
Haec Proteus: et ſe jactu dedit aequor in altum:
Quaque dedit, ſpumantem undam ſub vortice torſit.

At non Cyrene: namque ultro affata timentem:
Nate, licet triſtes animo deponere curas.
Haec omnis morbi cauſſa; hinc miſerabile Nymphae,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium miſere apibus: tu munera ſupplex
Tende, petens pacem, et faciles venerare Napaeas:
Namque dabunt veniam votis, iraſque remittent.
Sed modus orandi qui ſit, prius ordine dicam.
Quatuor eximios praeſtanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depaſcunt ſumma Lycaei,
Delige, et intacta totidem cervice juvencas.
Quatuor his aras alta ad delubra Dearum
Conſtitue, et ſacrum jugulis demitte cruorem:
Corporaque ipſa boum frondoſo deſere luco.
Poſt, ubi nona ſuos Aurora oſtenderit ortus,
Inferias Orphei Lethaea papavera mittes,
Placatam Eurydicen vitula venerabere caeſa,
Et nigram mactabis ovem, lucumque reviſes.
Haud mora: continuo matris praecepta faceſſit:
Ad delubra venit; monſtratas excitat aras:
Quatuor eximios praeſtanti corpore tauros.
Ducit, et intacta totidem cervice juvencas.
Poſt, ubi nona ſuos Aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumque reviſit.
Hic vero ſubitum ac dictu mirabile monſtrum
Aſpiciunt, liquefacta boum per viſcera toto
Stridere apes utero, et ruptis effervere coſtis;
Immenſaſque trahi nubes: jamque arbore ſumma
Confluere, et lentis uvam demittere ramis.
Haec ſuper arvorum cultu, pecorumque canebam,
Et ſuper arboribus; Caeſar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victorque volentes
Per populos dat jura, viamque affectat Olympo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, ſtudiis florentem ignobilis oti:
Carmina qui luſi paſtorum; audaxque juventa,
Tityre, te patulae cecini ſub tegmine fagi.

P. VIRGILII MARONIS

AENEIDOS.

LIBER PRIMUS.

Arg. *Duplex eſt Aeneidos argumentum; bella Aeneae, et navigatio. Haec civilis vitae et privatae exemplum exhibet: Illa adumbrant heroum vitam. Primus hic autem liber tempeſtatem Aeneae et ad Carthaginem appulſum continet.*

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen, et egreſſus ſilvis, vicina coegi,
Ut quamvis avido parerent arva colono;
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis.

ARMA, virumque cano, Trojae qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Laviniaque venit
Litora: multum ille et terris jactatus et alto,
Vi ſuperûm, ſaevae memorem Junonis ob iram:
Multa quoque et bello paſſus, dum conderet urbem,
Inferretque deos Latio. Genus unde Latinum,
Albanique patres, atque altae moenia Romae.
Muſa, mihi cauſſas memora, quo numine laeſo,
Quidve dolens regina deûm, tot volvere caſus
Inſignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit. Tantaene animis coeleſtibus irae?
Urbs antiqua fuit (Tyrii tenuêre coloni)
Carthago, Italiam contra Tiberinaque longe
Oſtia, dives opum, ſtudiiſque aſperrima belli:
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
Poſthabita coluiſſe Samo. Hîc illius arma,
Hîc currus fuit: hoc regnum dea gentibus eſſe.
Si qua fata ſinant, jam tum tenditque fovetque.
Progeniem ſed enim Trojano a ſanguine duci
Audierat, Tyrias olim quae verteret arces:
Hinc populum late regem, belloque ſuperbum

Venturum excidio Libyae: ſic volvere Parcas.
Id metuens, veteriſque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Trojam pro caris geſſerat Argis;
Nec dum etiam cauſſae irarum ſaevique dolores
Exciderant animo; manet alta mente repoſtum
Judicium Paridis, ſpretaeque injuria formae;
Et genus inviſum, et rapti Ganymedis honores:
His accenſa ſuper, jactatos aequore toto
Troas, relliquias Danaûm atque immitis Achillei,
Arcebat longe Latio; multoſque per annos
Errabant acti fatis maria omnia circum:
Tantae molis erat Romanam condere gentem.
Vix è conſpectu Siculae telluris in altum
Vela dabant laeti, et ſpumos ſalis aere ruebant,
Cùm Juno aeternum ſervans ſub pectore vulnus,
Haec ſecum: Mene incepto deſiſtere victam?
Nec poſſe Italia Teucrorum avertere regem?
Quippe vetor fatis! Pallaſne exurere claſſem
Argivûm, atque ipſos potuit ſubmergere ponto,
Unius ob noxam, et furias Ajacis Oilei?
Ipſa, Jovis rapidum jaculata è nubibus ignem,
Disjecitque rates, evertitque aequora ventis:
Illum exſpirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit, ſcopuloque infixit acuto.
Aſt ego, quae divûm incedo regina, Joviſque
Et ſoror, et conjux, una cum gente tot annos
Bella gero: et quiſquam numen Junonis adoret
Praeterea, aut ſupplex aris imponat honorem?
Talia flammato ſecum Dea corde volutans,
Nimborum in patriam, loca foeta furentibus Auſtris,
Aeoliam venit. Hîc vaſto rex Aeolus antro
Luctantes ventos, tempeſtateſque ſonoras
Imperio premit, ac vinclis et carcere fraenat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum clauſtra fremunt. Celſa cedet Aeolus arce,
Sceptra tenens, mollitque animos, et temperat iras.
Ni faciat, maria, ac terras, coelumque profundum
Quippe ferant rapidi ſecum, verrantque per auras.
Sed pater omnipotens ſpeluncis abdidit atris,

Hoc metuens; molemque et montes inſuper altos
Impoſuit; regemque dedit, qui foedere certo
Et premere, et laxas ſciret dare juſſus habenas.
Ad quem tum Juno ſupplex his vocibus uſa eſt:
Aeole, (namque tibi Divûm pater atque hominum rex
Et mulcere dedit fluctus, et tollere vento)
Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat aequor,
Ilium in Italiam portans, victoſque Penates:
Incute vim ventis, ſubmerſaſque obrue puppes;
Aut age diverſas; et disjice corpora ponto.
Sunt mihi bis ſeptem praeſtanti corpore Nymphae;
Quarum, quae forma pulcherrima, Deïopeiam,
Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo:
Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
Exïgat, et pulchra faciat te prole parentem.
Aeolus haec contra: Tuus, ô regina, quid optes
Explorare labor: mihi juſſa capeſſere fas eſt.
Tu mihi, quodcunque hoc regni, tu ſceptra Jovemque
Concilias: tu das epulis accumbere Divûm,
Nimborumque facis tempeſtatumque potentem.
Haec ubi dicta, cavum converſa cuſpide montem
Impulit in latus: ac venti, velut agmine facto,
Qua data porta, ruunt, et terras turbine perflant.
Incubuere mari, totumque à ſedibus imis
Una Euruſque Notuſque ruunt, creberque procellis
Africus, et vaſtos volvunt ad litora fluctus.
Inſequitur clamorque virûm ſtridorque rudentum.
Eripiunt ſubito nubes coelumque diemque
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, et crebris micat ignibus aether:
Praeſentemque viris intentant omnia mortem.
Extemplo Aeneae ſolvuntur frigore membra.
Ingemit, et, duplices tendens ad ſidera palmas,
Talia voce refert: O terque quaterque beati,
Queis ante ora patrum Trojae ſub moenibus altis
Contigit opetere! ô Danaûm fortiſſime gentis
Tydide, mene Iliacis occumbere campis
Non potuiſſe, tuaque animam hanc effundere dextra?
Saevus ubi Aeacidae telo jacet Hector, ubi ingens

Sarpedon: ubi tot Simoïs correpta ſub undis
Scuta virûm, galeaſque, et fortia, corpora volvit.
 Talia jactanti, ſtridens Aquilone procella
Velum adverſa ferit, fluctuſque ad ſidera tollit.
Franguntur remi; tum prora avertit; et undis
Dat latus; inſequitur cumulo praeruptus aquae mons.
Hi ſummo in fluctu pendent: his unda dehiſcens
Terram inter fluctus aperit, furit aeſtus arenis.
Tres Notus abreptas in ſaxa latentia torquet;
Saxa, vocant Itali, mediis quae in fluctibus, aras,
Dorſum immane mari ſummo: tres Eurus ab alto
In brevia et Syrtes urget, miſerabile viſu;
Illiditque vadis, atque aggere cingit arenae.
Unam, quae Lycios fidumque vehebat Orontem,
Ipſius ante oculos ingens à vertice pontus
In puppim ferit: excutitur, pronuſque magiſter
Volvitur in caput: aſt illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circum, et rapidus vorat aequore vortex.
Apparent rari nantes in gurgite vaſto;
Arma virûm, tabulaeque et Troïa gaza per undas.
Jam validam Ilionei navem, jam fortis Achatae,
Et qua vectus Abas, et qua grandaevus Alethes,
Vicit hiems: laxis laterum compagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem, rimiſque fatiſcunt.
 Interea magno miſceri murmure pontum,
Emiſſamque hiemem ſenſit Neptunus, et imis
Stagna refuſa vadis: graviter commotus, et alto
Proſpiciens, ſumma placidum caput extulit unda.
Disjectam Aeneae toto videt aequore claſſem;
Fluctibus oppreſſos Troas, coelique ruina:
Nec latuere doli fratrem Junonis, et irae.
Eurum ad ſe Zephyrumque vocat: dehinc talia fatur:
Tantane vos generis tenuit fiducia veſtri?
Jam coelum terramque meo ſine numine, venti,
Miſcere; et tantas audetis tollere moles?
Quos ego——Sed motos praeſtat componere fluctus.
Poſt mihi non ſimili poena commiſſa luetis.
Maturate fugam, regique haec dicite veſtro:
Non illi imperium pelagi ſaevumque tridentem,

Sed mihi ſorte datum; tenet ille immania ſaxa,
Veſtras, Eure, domos: illa ſe jactet in aula
Aeolus, et clauſo ventorum carcere regnet.
Sic ait, et dicto citius tumida aequora placat:
Collectaſque fugat nubes, Solemque reducit.
Cymothoë ſimul et Triton adnixus, acuto
Detrudunt naves ſcopulo: levat ipſe tridenti,
Et vaſtas aperit Syrtes, et temperat aequor:
Atque rotis ſummas levibus perlabitur undas.
Ac, veluti magno in populo cùm ſaepe coorta eſt
Seditio, ſaevitque animis ignobile vulgus;
Jamque faces, et ſaxa volant; furor arma miniſtrat:
Tum, pietate gravem ac meritis ſi forte virum quem
Conſpexêre, ſilent; arrectiſque auribus adſtant:
Ille regit dictis animos, et pectora mulcet.
Sic cunctus pelagi cecidit fragor; aequora poſtquam
Proſpiciens genitor, coeloque invectus aperto,
Flectit equos, curruque volans dat lora ſecundo.
Defeſſi Aeneadae, quae proxima, litora curſu
Contendunt petere, et Libyae vertuntur ad oras.
Eſt in ſeceſſu longo locus; inſula portum
Efficit, objectu laterum, quibus omnis ab alto
Frangitur, inque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos.
Hinc atque hinc vaſtae rupes, geminique minantur
In coelum ſcopuli; quorum ſub vertice late
Aequora tuta ſilent: tum ſilvis ſcena coruſcis
Deſuper, horrentique atrum nemus imminet umbra.
Fronte ſub adverſa ſcopulis pendentibus antrum:
Intus aquae dulces, vivoque ſedilia ſaxo,
Nympharum domus: hic feſſas non vincula naves
Ulla tenent: unco non alligat anchora morſu.
Huc ſeptem Aeneas collectis navibus omni
Ex numero ſubit: ac magno telluris amore
Egreſſi, optata potiuntur Troës arenâ,
Et ſale tabentes artus in litore ponunt.
Ac primum ſilici ſcintillam excudit Achates,
Suſcepitque ignem foliis, atque arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.
Tum Cererem corruptam undis, Cerealiaque arma

Expediunt feſſi rerum; frugeſque receptas
Et torrere parant flammis, et frangere ſaxo.
Aeneas ſcopulum interea conſcendit, et omnem
Proſpectum late pelago petit; Anthea ſi qua
Jactatum vento videat Phrygiaſque biremes,
Aut Capyn, aut celſis in puppibus arma Caïci.
Navem in conſpectu nullam, tres litore cervos
Proſpicit errantes: hos tota armenta ſequuntur
A tergo; et longum per valles paſcitur agmen.
Conſtitit hîc, arcumque manu, celereſque ſagittas
Corripuit; fidus quae tela gerebat Achates:
Ductoreſque ipſos primum, capita alta ferentes
Cornibus arboreis, ſternit, tum vulgus; et omnem
Miſcet agens telis nemora inter frondea turbam.
Nec prius abſiſtit, quàm ſeptem ingentia victor
Corpora fundat humi, et numerum cum navibus aequet.
Hinc portum petit, et ſocios partitur in omnes.
Vina, bonus quae deinde cadis onerârat Aceſtes
Litore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros,
Dividit, et dictis moerentia pectora mulcet:
O ſocii, (neque enim ignari ſumus ante malorum)
O paſſi graviora! dabit Deus his quoque finem.
Vos, et Scyllaeam rabiem, penituſque ſonantes
Acceſtis ſcopulos; vos et Cyclópea ſaxa
Experti: revocate animos, moeſtumque timorem
Mittite; forſan et haec olim meminiſſe juvabit.
Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum,
Tendimus in Latium; ſedes ubi fata quietas
Oſtendunt: illic fas regna reſurgere Trojae.
Durate, et voſmet rebus ſervate ſecundis.
Talia voce refert, curiſque ingentibus aeger,
Spem vultu ſimulat: premit altum corde dolorem.
Illi ſe praedae accingunt, dapibuſque futuris:
Tergora deripiunt coſtis, et viſcera nudant.
Pars in fruſtra ſecant, verubuſque trementia figunt:
Litore ahena locant alii, flammaſque miniſtrant.
Tum victu revocant vires, fuſique per herbam,
Implentur veteris Bacchi, pinguiſque ferinae.
Poſtquam exempta fames epulis, menſaeque remotae,

Amiſſos longo ſocios ſermone requirunt;
Spemque metumque inter dubii: ſeu vivere credant,
Sive extrema pati, nec jam exaudire vocatos.
Praecipue pius Aeneas, nunc acris Orontei,
Nunc Amyci caſum gemit, et crudelia ſecum
Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
Et jam finis erat, cùm Jupiter aethere ſummo
Deſpiciens mare velivolum, terraſque jacentes,
Litoraque, et latos populos, ſic vertice coeli
Conſtitit, et Libyae defixit lumina regnis.
Atque illum tales jactantem pectore curas,
Triſtior, et lacrymis oculos ſuffuſa nitentes,
Alloquitur Venus: O, qui res hominumque Deûmque
Aeternis regis imperiis, et fulmine terres,
Quid meus Aeneas in te committere tantum,
Quid Troës potuêre? quibus tot funera paſſis,
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
Certe hinc Romanos olim, volventibus annis,
Hinc fore ductores, revocato à ſanguine Teucri,
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus: quae te, genitor, ſententia vertit?
Hoc equidem occaſum Trojae, triſteſque ruinas
Solabar, fatis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot caſibus actos
Inſequitur: quem das finem, rex magne, laborum?
Antenor potuit, mediis elapſus Achivis,
Illyricos penetrare ſinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, et fontem ſuperare Timavi:
Unde per ora novem vaſto cum murmure montis
It mare proruptum, et pelago premit arva ſonanti.
Hîc tamen ille urbem Patavi, ſedeſque locavit
Teucrorum, et genti nomen dedit, armaque fixit
Troïa: nunc placida compoſtus pace quieſcit.
Nos, tua progenies, coeli quibus annuis arcem,
Navibus (infandum) amiſſis, unius ob iram
Prodimur, atque Italis longe disjungimur oris.
Hic pietatis honos? ſic nos in ſceptra reponis?
Olli ſubridens hominum ſator atque Deorum,
Vultu quo coelum tempeſtateſque ſerenat,

Oſcula libavit natae; dehinc talia fatur:
Parce metu, Cytherea; manent immota tuorum
Fata tibi; cernes urbem et promiſſa Lavini
Moenia, ſublimemque feres ad ſidera coeli
Magnanimum Aeneam: neque me ſententia vertit.
Hic tibi (fabor enim, quando haec te cura remordet,
Longius et volvens fatorum arcana movebo)
Bellum ingens geret Italia, populoſque feroces
Contundet; moreſque viris et moenia ponet,
Tertia dum Latio regnantem viderit aeſtas,
Ternaque tranſierint Rutulis hiberna ſubactis.
At puer Aſcanius, cui nunc cognomen Iülo
Additur (Ilus erat, dum res ſtetit Ilia regno)
Triginta magnos, volvendis menſibus, orbes
Imperio explebit, regnumque à ſede Lavini
Transferet, et longam multa vi muniet Albam.
Hìc jam tercentum totos regnabitur annos
Gente ſub Hectorea; donec regina ſacerdos
Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
Inde lupae fulvo nutricis tegmine laetus
Romulus excipiet gentem, et Mavortia condet
Moenia, Romanoſque ſuo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum, nec tempora pono;
Imperium ſine fine dedi. Quin aſpera Juno,
Quae mare nunc terraſque metu coelumque fatigat,
Conſilia in melius referet, mecumque fovebit
Romanos rerum dominos, gentemque togatam.
Sic placitum. Veniet luſtris labentibus aetas,
Cùm domus Aſſaraci Phthiam claraſque Mycenas
Servitio premet, ac victis dominabitur Argis.
Naſcetur pulchra Trojanus origine Caeſar,
(Imperium Oceano, famam qui terminet aſtris)
Julius, à magno demiſſum nomen Iülo.
Hunc tu olim coelo, ſpoliis Orientis onuſtum,
Accipies ſecura: vocabitur hic quoque votis.
Aſpera tum poſitis miteſcent ſaecula bellis:
Cana Fides, et Veſta, Remo cum fratre Quirinus
Jura dabunt: dirae ferro et compagibus arctis
Claudentur belli portae; Furor impius intus

aeva ſedens ſuper arma, et centum vinctus ahenis
'oſt tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
Haec ait, et Maia genitum demittit ab alto;
Jt terrae, utque novae pateant Carthaginis arces
Ioſpitio Teucris: ne fati neſcia Dido
'inibus arceret. Volat ille per aëra magnum
ˌemigio alarum, ac Libyae citus adſtitit oris.
:t jam juſſa facit: ponuntque ferocia Poeni
:orda, volente Deo. In primis regina quietum
ˌccipit in Teucros animum, mentemque benignam.
At pius Aeneas per noctem plurima volvens,
Jt primum lux alma data eſt, exire, locoſque
:xplorare novos, quas vento acceſſerit oras:
Qui teneant (nam inculta videt) homineſne, feraene,
Quaerere conſtituit, ſociiſque exacta referre.
'laſſem in convexo nemorum, ſub rupe cavata,
ˌrboribus clauſam circum atque horrentibus umbris
'cculit. Ipſe uno graditur comitatus Achate,
ina manu lato criſpans haſtilia ferro.
Cui mater media ſeſe tulit obvia ſilva,
irginis os habitumque gerens, et virginis arma
partanae; vel qualis equos Threïſſa fatigat
arpalyce, volucremque fuga praevertitur Hebrum.
amque humeris de more habilem ſuſpenderat arcum
enatrix, dederatque comam diffundere ventis;
uda genu, nodoque ſinus collecta fluentes.
c prior, Heus, inquit, juvenes, monſtrate mearum
idiſtis ſi quam hic errantem forte ſororum,
ıccinctam pharetra et maculoſae tegmine lyncis,
ut ſpumantis apri curſum clamore prementem.
c Venus; et Veneris contra ſic filius orſus:
ulla tuarum audita mihi neque viſa ſororum,
(quam te memorem?) virgo! Namque haud tibi vultus
lortalis, nec vox hominem ſonat. O dea, certe!
n Phoebi ſoror, an Nympharum ſanguinis una?
s felix, noſtrumque leves quaecunque laborem,
t quo ſub coelo tandem, quibus orbis in oris
ıctemur, doceas: ignari hominumque locorumque
rramus, vento huc et vaſtis fluctibus acti.

Multa tibi ante aras noſtra cadet hoſtia dextra.
Tunc Venus: Haud equidem tali me dignor honore.
Virginibus Tyriis mos eſt geſtare pharetram,
Purpureoque alte ſuras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios, et Agenoris urbem;
Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
Imperium Dido Tyria regit urbe profecta,
Germanum fugiens. Longa eſt injuria, longae
Ambages: ſed ſumma ſequar faſtigia rerum.
Huic conjux Sichaeus erat, ditiſſimus agri
Phoenicum, et magno miſerae dilectus amore;
Cui pater intactam dederat, primiſque jugârat
Ominibus: ſed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, ſcelere ante alios immanior omnes.
Quos inter medius venit furor: ille Sichaeum
Impius ante aras, atque auri caecus amore,
Clam ferro incautum ſuperat, ſecurus amorum
Germanae: factumque diu celavit; et aegram,
Multa malus ſimulans, vana ſpe luſit amantem.
Ipſa ſed in ſomnis inhumati venit imago
Conjugis, ora modis attollens pallida miris:
Crudeles aras, trajectaque pectora ferro
Nudavit, caecumque domus ſcelus omne retexit.
Tum celerare fugam patriaque excedere ſuadet;
Auxiliumque viae veteres tellure recludit
Theſauros, ignotum argenti pondus et auri.
His commota fugam Dido ſocioſque parabat.
Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
Aut metus acer erat: naves, quae forte paratae,
Corripiunt, onerantque auro. Portantur avari
Pygmalionis opes pelago: dux femina facti.
Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes
Moenia, ſurgentemque novae Carthaginis arcem;
Mercatique ſolum, facti de nomine Byrſam,
Taurino quantum poſſent circumdare tergo.
Sed vos qui tandem? quibus adveniſtis ab oris?
Quove tenetis iter? Quaerenti talibus, ille
Suſpirans, imoque trahens à pectore vocem:
O Dea, ſi prima repetens ab origine pergam,

Et vacet annales noſtrorum audire laborum;
Ante diem clauſo componet veſper Olympo.
Nos Troja antiqua, (ſi veſtras forte per aures
Trojae nomen iit) diverſa per aequora vectos,
Forte ſua Libycis tempeſtas appulit oris.
Sum pius Aeneas, raptos qui ex hoſte Penates
Claſſe veho mecum; fama ſuper aethera notus.
Italiam quaero patriam, et genus ab Jove ſummo.
Bis denis Phrygium conſcendi navibus aequor;
Matre dea monſtrante viam, data fata ſecutus:
Vix ſeptem convulſae undis Euroque ſuperſunt.
Ipſe ignotus, egens, Libyae deſerta peragro;
Europa atque Aſia pulſus. Nec plura querentem
Paſſa Venus, medio ſic interfata dolore eſt:
Quiſquis es, haud (credo) inviſus coeleſtibus auras
Vitales carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
Perge modo, atque hinc te reginae ad limina perfer:
Namque tibi reduces ſocios, claſſemque relatam
Nuntio, et in tutum verſis Aquilonibus actam;
Ni fruſtra augurium vani docuere parentes.
Aſpice bis ſenos laetantes agmine cycnos,
Aetheria quos lapſa plaga Jovis ales aperto
Turbabat coelo; nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas jam deſpectare videntur:
Ut reduces illi ludunt ſtridentibus alis,
Et coetu cinxere polum, cantuſque dedere;
Haud aliter puppeſque tuae, pubeſque tuorum,
Aut portam tenet, aut pleno ſubit oſtia velo.
Perge modo, et qua te ducit via, derige greſſum.
Dixit, et avertens roſea cervice refulſit,
Ambroſiaeque comae divinum vertice odorem
Spiravere: pedes veſtis defluxit ad imos,
Et vera inceſſu patuit dea. Ille, ubi matrem
Agnovit, tali fugientem eſt voce ſecutus:
Quid natum toties crudelis tu quoque falſis
Ludis imaginibus? cur dextrae jungere dextram
Non datur, ac veras audire et reddere voces?
Talibus incuſat, greſſumque ad moenia tendit.
At Venus obſcuro gradientes aëre ſepſit,

Et multo nebulae circum dea fudit amictu;
Cernere ne quis eos, neu quis contingere poſſet,
Molirive moram, aut veniendi poſcere cauſſas.
Ipſa Paphum ſublimis abit, ſedeſque reviſit
Laeta ſuas; ubi templum illi, centumque Sabaeo
Thure calent arae, ſertiſque recentibus halant.
  Corripuere viam interea, qua ſemita monſtrat:
Jamque adſcendebant collem, qui plurimus urbi
Imminet, adverſaſque aſpectat deſuper arces.
Miratur molem Aeneas, magalia quondam:
Miratur portas, ſtrepitumque, et ſtrata viarum.
Inſtant ardentes Tyrii: pars ducere muros,
Molirique arcem, et manibus ſubvolvere ſaxa:
Pars aptare locum tecto, et concludere ſulco,
Jura, magiſtratuſque legunt, ſanctumque ſenatum.
Hîc portus alii effodiunt: hîc alta theatris
Fundamenta locant alii; immaneſque columnas
Rupibus excidunt, ſcenis decora alta futuris.
Qualis apes aeſtate nova per florea rura
Exercet ſub ſole labor, cùm gentis adultos
Educunt foetus, aut cùm liquentia mella
Stipant, et dulci diſtendunt nectare cellas;
Aut onera accipiunt venientum; aut, agmine facto,
Ignavum fucos pecus à praeſepibus arcent:
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
O fortunati, quorum jam moenia ſurgunt!
Aeneas ait; et faſtigia ſuſpicit urbis.
Infert ſe ſeptus nebula (mirabile dictu)
Per medios, miſcetque viris, neque cernitur ulli.
Lucus in urbe fuit media, laetiſſimus umbra;
Quo primum jactati undis et turbine Poeni
Effodêre loco ſignum, quod regia Juno
Monſtrârat, caput acris equi: ſic nam fore bello
Egregiam, et facilem victu per ſaecula gentem.
Hîc templum Junoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum et numine divae:
Aerea cui gradibus ſurgebant limina, nexaeque
Aere trabes, foribus cardo ſtridebat ahenis.
Hoc primum in luco nova res oblata timorem

.eniit: hîc primum Aeneas ſperare ſalutem
Auſus, et afflictis melius confidere rebus.
Namque, ſub ingenti luſtrat dum ſingula templo,
Reginam opperiens; dum quae fortuna ſit urbi,
Artificumque manus inter ſe operumque laborem
Miratur; videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellaque jam fama totum vulgata per orbem;
Atridas, Priamumque, et ſaevum ambobus Achillem.
Conſtitit, et lacrymans, Quis jam locus, inquit, Achate,
Quae regio in terris noſtri non plena laboris?
En Priamus! ſunt hîc etiam ſua praemia laudi:
unt lacrymae rerum: et mentem mortalia tangunt.
olve metus: feret haec aliquam tibi fama ſalutem.
ic ait: atque animum pictura paſcit inani,
Multa gemens, largoque humectat flumine vultum.
Namque videbat, uti bellantes Pergama circum
Hac fugerent Graii; premeret Trojana juventus:
Hac Phryges; inſtaret curru criſtatus Achilles.
Nec procul hinc Rheſi niveis tentoria velis
Agnoſcit lacrimans; primo quae prodita ſomno
Tydides multa vaſtabat caede cruentus:
Ardenteſque avertit equos in caſtra, prius quam
Pabula guſtâſſent Trojae, Xanthumque bibiſſent.
Parte alia, fugiens amiſſis Troïlus armis,
nfelix puer, atque impar congreſſus Achilli!
ertur equis, curruque haeret reſupinus inani,
.ora tenens tamen: huic cervixque comaeque trahuntur
Per terram, et verſa pulvis inſcribitur haſta.
nterea ad templum non aequae Palladis ibant
Crinibus Iliades paſſis, peplumque ferebant
uppliciter triſtes, et tunſae pectora palmis.
Diva ſolo fixos oculos averſa tenebat.
Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
Ut ſpolia, ut currus, utque ipſum corpus amici,
Tendentemque manus Priamum conſpexit inermes.
e quoque principibus permiſtum agnovit Achivis,
Eoaſque acies, et nigri Memnonis arma.

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Penthesilea furens, mediiſque in millibus ardet,
Aurea ſubnectens exſertae cingula mammae
Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.
  Haec dum Dardanio Aeneae miranda videntur,
Dum ſtupet, obtutuque haeret defixus in uno;
Regina ad templum forma pulcherrima Dido
Inceſſit, magna juvenum ſtipante caterva.
Qualis in Eurotae ripis, aut per juga Cynthi
Exercet Diana choros, quam mille ſecutae
Hinc atque hinc glomerantur Oreades; illa pharetram
Fert humero, gradienſque Deas ſupereminet omnes;
Latonae tacitum pertentant gaudia pectus:
Talis erat Dido; talem ſe laeta ferebat
Per medios, inſtans operi, regniſque futuris.
Tum foribus divae, media teſtudine templi,
Septa armis, ſolioque alte ſubnixa reſedit.
Jura dabat legeſque viris, operumque laborem
Partibus aequabat juſtis, aut ſorte trahebat.
Cùm ſubito Aeneas concurſu accedere magno
Anthea, Sergeſtumque videt, fortemque Cloanthum,
Teucrorumque alios, ater quos aequore turbo
Diſpulerat, penituſque alias advexerat oras.
Obſtupuit ſimul ipſe, ſimul perculſus Achates
Laetitiaque metuque, avidi conjungere dextras
Ardebant; ſed res animos incognita turbat.
Diſſimulant, et nube cava ſpeculantur amicti,
Quae fortuna viris; claſſem quo litore linquant;
Quid veniant: cunctis nam lecti navibus ibant,
Orantes veniam, et templum clamore petebant.
  Poſtquam introgreſſi, et coram data copia fandi,
Maximus Ilioneus placido ſic pectore coepit:
O regina, novam cui condere Jupiter urbem,
Juſtitiaque dedit gentes fraenare ſuperbas;
Troës te miſeri, ventis maria omnia vecti,
Oramus: prohibe infandos à navibus ignes;
Parce pio generi, et propius res aſpice noſtras.
Non nos aut ferro Libycos populare Penates
Venimus, aut raptas ad litora vertere praedas.

Non ea vis animo, nec tanta ſuperbia victis.
Eſt locus, Heſperiam Graii cognomine dicunt;
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebae:
Oenotri coluêre viri: nunc fama, minores
Italiam dixiſſe, ducis de nomine gentem.
Huc curſus fuit.
Cùm ſubito aſſurgens fluctu nimboſus Orion
In vada caeca tulit, penituſque procacibus Auſtris,
Perque undas, ſuperante ſalo, perque invia ſaxa
Diſpulit: huc pauci veſtris adnavimus oris. [rem
Quod genus hoc hominum? quaeve hunc tam barbara mo-
Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenae:
Bella cient, primaque vetant conſiſtere terra.
Si genus humanum et mortalia temnitis arma;
At ſperate Deos memores fandi atque nefandi.
Rex erat Aeneas nobis, quo juſtior alter
Nec pietate fuit, nec bello major et armis:
Quem ſi fata virum ſervant, ſi veſcitur aura
Aetheria, neque adhuc crudelibus occubat umbris;
Non metus, officio nec te certâſſe priorem
Poeniteat. Sunt et Siculis regionibus urbes,
Armaque, Trojanoque à ſanguine clarus Aceſtes.
Quaſſatam ventis liceat ſubducere claſſem,
Et ſilvis aptare trabes, et ſtringere remos,
Si datur Italiam, ſociis et rege recepto,
Tendere, ut Italiam laeti Latiumque petamus:
Sin abſumta ſalus, et te, pater optime Teucrûm!
Pontus habet Libyae, nec ſpes jam reſtat Iüli;
At freta Sicaniae ſaltem, ſedeſque paratas,
Unde huc advecti, regemque petamus Aceſten.
Talibus Ilioneus: cuncti ſimul ore fremebant
Dardanidae.

Tum breviter Dido, vultum demiſſa, profatur:
Solvite corde metum, Teucri, ſecludite curas.
Res dura, et regni novitas me talia cogunt
Moliri, et late fines cuſtode tueri.
Quis genus Aeneadum, quis Trojae neſciat urbem,
Virtuteſque, viroſque, et tanti incendia belli?
Non obtuſa adeo geſtamus pectora Poeni;

Nec tam averſus equos Tyria Sol jungit ab urbe.
Seu vos Heſperiam magnam, Saturniaque arva,
Sive Erycis fines, regemque optatis Aceſten;
Auxilio tutos dimittam, opibuſque juvabo.
Vultis et his mecum pariter conſidere regnis?
Urbem quam ſtatuo, veſtra eſt; ſubducite naves:
Tros Tyriuſque mihi nullo diſcrimine agetur.
Atque utinam rex ipſe, Noto compulſus eodem,
Afforet Aeneas! equidem per litora certos
Dimittam, et Libyae luſtrare extrema jubebo;
Si quibus ejectus ſilvis, aut urbibus errat.
His animum arrecti dictis, et fortis Achates,
Et pater Aeneas, jamdudum erumpere nubem
Ardebant: prior Aenean compellat Achates:
Nate Dea, quae nunc animo ſententia ſurgit?
Omnia tuta vides; claſſem, ſocioſque receptos.
Unus abeſt, medio in fluctu quem vidimus ipſi
Submerſum: dictis reſpondent cetera matris.
Vix ea fatus erat, cùm circumfuſa repente
Scindit ſe nubes, et in aethera purgat apertum.
Reſtitit Aeneas, clarâque in luce refulſit,
Os humeroſque Deo ſimilis: namque ipſa decoram
Caeſariem nato genetrix, lumenque juventae
Purpureum, et laetos oculis afflârat honores;
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum, Pariuſve lapis circumdatur auro.
Tum ſic reginam alloquitur, cunctiſque repente
Improviſus, ait: Coram, quem quaeritis, adſum,
Troïus Aeneas, Libycis ereptus ab undis.
O ſola infandos Trojae miſerata labores!
Quae nos, relliquias Danaûm, terraeque mariſque
Omnibus exhauſtos jam caſibus, omnium egenos,
Urbe, domo ſocias! Grates perſolvere dignas
Non opis eſt noſtrae, Dido, nec quicquid ubique eſt
Gentis Dardaniae, magnum quae ſparſa per orbem:
Dî tibi, ſi qua pios reſpectant numina, ſi quid
Uſquam juſtitiae eſt, et mens ſibi conſcia recti,
Praemia digna ferant. Quae te tam laeta tulerunt
Saecula? qui tanti talem genuêre parentes?

In freta dum fluvii current, dum montibus umbrae
Luſtrabunt convexa, polus dum ſidera paſcet;
Semper honos, nomenque tuum, laudeſque manebunt,
Quae me cunque vocant terrae. Sic fatus, amicum
Ilionea petit dextra, laevaque Sereſtum;
Poſt alios, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
  Obſtupuit primo aſpectu Sidonia Dido,
Caſu deinde viri tanto, et ſic ore locuta eſt:
Quis te, nate Dea, per tanta pericula caſus
Inſequitur? quae vis immanibus applicat oris?
Tune ille Aeneas, quem Dardanio Anchiſae
Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam?
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
Finibus expulſum patriis, nova regna petentem,
Auxilio Beli. Genitor tum Belus opimam
Vaſtabat Cyprum, et victor ditione tenebat.
Tempore jam ex illo caſus mihi cognitus urbis
Trojanae, nomenque tuum, regeſque Pelaſgi.
Ipſe hoſtis Teucros inſigni laude ferebat,
Seque ortum antiqua Teucrorum à ſtirpe volebat.
Quare agite, ô tectis, juvenes, ſuccedite noſtris.
Me quoque per multos ſimilis fortuna labores
Jactatam, hac demum voluit conſiſtere terra.
Non ignara mali, miſeris ſuccurrere diſco.
  Sic memorat: ſimul Aenean in regia ducit
Tecta, ſimul Divûm templis indicit honorem.
Nec minus interea ſociis ad litora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga ſuum, pingues centum cum matribus agnos.
Munera, laetitiamque Dei.
At domus interior regali ſplendida luxu
Inſtruitur, mediiſque parant convivia tectis.
Arte laboratae veſtes, oſtroque ſuperbo:
Ingens argentum menſis, caelataque in auro
Fortia facta patrum, ſeries longiſſima rerum
Per tot ducta viros antiquae ab origine gentis.
  Aeneas (neque enim patrius conſiſtere mentem
Paſſus amor) rapidum ad naves praemittit Achaten,
Aſcanio ferat haec, ipſumque ad moenia ducat.

Omnis in Aſcanio cari ſtat cura parentis.
Munera praeterea, Iliacis erepta ruinis,
Ferre jubet, pallam ſignis auroque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho;
Ornatus Argivae Helenae: quos illa Mycenis,
Pergama cum peteret, inconceſſosque Hymenaeos,
Extulerat; matris Ledae mirabile donum.
Praeterea ſceptrum, Ilione quod geſſerat olim,
Maxima natarum Priami, colloque monile
Baccatum, et duplicem gemmis auroque coronam.
Haec celerans, iter ad naves tendebat Achates.
At Cytherea novas artes, nova pectore verſat
Conſilia; ut faciem mutatus et ora Cupido
Pro dulci Aſcanio veniat, doniſque furentem
Incendat reginam, atque oſſibus implicet ignem.
Quippe domum timet ambiguam Tyrioſque bilingues:
Urit atrox Juno, et ſub noctem cura recurſat.
Ergo his aligerum dictis affatur Amorem:
Nate, meae vires, mea magna potentia; ſolus,
Nate, Patris ſummi qui tela Typhoea temnis;
Ad te confugio, et ſupplex tua numina poſco.
Frater ut Aeneas pelago tuus omnia circum
Litora jactetur, odiis Junonis iniquae,
Nota tibi: et noſtro doluiſti ſaepe dolore.
Hunc Phoeniſſa tenet Dido, blandiſque moratur
Vocibus; et vereor, quo ſe Junonia vertant
Hoſpitia: haud tanto ceſſabit cardine rerum.
Quocirca capere ante dolis, et cingere flamma
Reginam meditor; ne quo ſe numine mutet:
Sed magno Aeneae mecum teneatur amore.
Qua facere id poſſis, noſtram nunc accipe mentem.
Regius, accitu cari genitoris, ad urbem
Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura;
Dona ferens pelago, et flammis reſtantia Trojae.
Hunc ego ſopitum ſomno, ſuper alta Cythera,
Aut ſuper Idalium, ſacrata in ſede recondam;
Ne qua ſcire dolos, mediuſve occurrere poſſit.
Tu faciem illius, noctem non amplius unam,
Falle dolo; et notos pueri puer indue vultus:

Ut, cùm te gremio accipiet laetiſſima Dido,
Regales inter menſas, laticemque Lyaeum,
Cum dabit amplexus, atque oſcula dulcia figet;
Occultum inſpires ignem, fallaſque veneno.
Paret Amor dictis carae genetricis, et alas
Exuit, et greſſu gaudens incedit Iüli.
At Venus Aſcanio placidam per membra quietem
Irrigat, et fotum gremio Dea tollit in altos
Idaliae lucos: ubi mollis amaracus illum
Floribus, et dulci aſpirans complectitur umbra.
Jamque ibat dicto parens, et dona Cupido
Regia portabat Tyriis, duce laetus Achate.
Cùm venit, aulaeis jam ſe regina ſuperbis
Aurea compoſuit ſponda, mediamque locavit.
Jam pater Aeneas, et jam Trojana juventus
Conveniunt, ſtratoque ſuper diſcumbitur oſtro.
Dant famuli manibus lymphas, Cereremque caniſtris
Expediunt, tonſiſque ferunt mantelia villis.
Quinquaginta intus famulae, quibus ordine longo
Cura penum ſtruere, et flammis adolere penates.
Centum aliae, totidemque pares aetate miniſtri,
Qui dapibus menſas onerent, et pocula ponant.
Nec non et Tyrii per limina laeta frequentes
Convenêre, toris juſſi diſcumbere pictis.
Mirantur dona Aeneae; mirantur Iülum,
Flagranteſque Dei vultus, ſimulataque verba,
Pallamque, et pictum croceo velamen acantho.
Praecipue infelix, peſti devota futurae,
Expleri mentem nequit, ardeſcitque tuendo
Phoeniſſa; et puero pariter doniſque movetur.
Ille, ubi complexu Aeneae colloque pependit,
Et magnum falſi implevit genitoris amorem;
Reginam petit. Haec oculis, haec pectore toto
Haeret; et interdum gremio fovet, inſcia Dido
Inſideat quantus miſerae Deus. At memor ille
Matris Acidaliae, paullatim abolere Sichaeum
Incipit; et vivo tentat praevertere amore
Jampridem reſides animos, deſuetaque corda.
Poſtquam prima quies epulis, menſaeque remotae;

Crateras magnos ſtatuunt, et vina coronant.
Fit ſtrepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incenſi, et noctem flammis funalia vincunt.
Hic regina gravem gemmis auroque popoſcit,
Implevitque mero, pateram; quam Belus, et omnes
A Belo ſoliti. Tum facta ſilentia tectis:
Jupiter, (hoſpitibus nam te dare jura loquuntur)
Hunc laetum Tyriiſque diem, Trojaque profectis,
Eſſe velis, noſtroſque hujus meminiſſe minores.
Adſit laetitiae Bacchus dator, et bona Juno:
Et vos ô coetum Tyrii celebrate faventes.
Dixit; et in menſa laticum libavit honorem;
Primaque libato ſummo tenus attigit ore:
Tum Bitiae dedit increpitans: ille impiger hauſit
Spumantem pateram, et pleno ſe proluit auro:
Poſt alii proceres. Cithara crinitus Iopas
Perſonat aurata, docuit quae maximus Atlas.
Hic canit errantem Lunam, Soliſque labores;
Unde hominum genus, et pecudes; unde imber, et ignes;
Arcturum, pluviaſque Hyadas, geminoſque Triones;
Quid tantum Oceano properent ſe tingere ſoles
Hiberni, vel quae tardis mora noctibus obſtet.
Ingeminant plauſum Tyrii, Troëſque ſequuntur.
Nec non et vario noctem ſermone trahebat
Infelix Dido, longumque bibebat amorem;
Multa ſuper Priamo rogitans, ſuper Hectore multa;
Nunc, quibus Aurorae veniſſet filius armis;
Nunc, quales Diomedis equi; nunc, quantus Achilles.
Immo age, et à prima, dic, hoſpes, origine nobis
Inſidias, inquit, Danaûm, caſuſque tuorum,
Erroreſque tuos: nam te jam ſeptima portat
Omnibus errantem terris et fluctibus aeſtas.

LIBER SECUNDUS.

Arg. *Didus voluntati morem gerens Aeneas, excidii Trojani ſeriem narrat.*

CONTICUERE omnes, intentique ora tenebant.
Inde toro pater Aeneas ſic orſus ab alto:
Infandum, regina, jubes renovare dolorem;
Trojanas ut opes, et lamentabile regnum
Eruerint Danaï; quaeque ipſe miſerrima vidi,
Et quorum pars magna fui. Quis talia fando
Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Ulyſſei
Temperet à lacrimis! et jam nox humida coelo
Praecipitat, ſuadentque cadentia ſidera ſomnos.
Sed, ſi tantus amor caſus cognoſcere noſtros,
Et breviter Trojae ſupremum audire laborem,
Quanquam animus meminiſſe horret, luctuque refugit,
Incipiam. Fracti bello, fatiſque repulſi
Ductores Danaûm, tot jam labentibus annis,
Inſtar montis equum, divina Palladis arte
Aedificant; ſectaque intexunt abiete coſtas.
Votum pro reditu ſimulant; ea fama vagatur.
Huc delecta virûm ſortiti corpora furtim
Includunt caeco lateri; penituſque cavernas
Ingentes, uterumque armato milite complent.
Eſt in conſpectu Tenedos, notiſſima fama
Inſula, dives opum, Priami dum regna manebant;
Nunc tantum ſinus, et ſtatio male fida carinis.
Huc ſe provecti deſerto in litore condunt.
Nos abiiſſe rati, et vento petiiſſe Mycenas.
Ergo omnis longo ſolvit ſe Teucria luctu;
Panduntur portae; juvat ire, et Dorica caſtra,
Deſertoſque videre locos, lituſque relictum.
Hic Dolopum manus, hic ſaevus tendebat Achilles;
Claſſibus hic locus; hic acie certare ſolebant.
Pars ſtupet innuptae donum exitiale Minervae,
Et molem mirantur equi: primuſque Thymoetes
Duci intra muros hortatur, et arce locari;

Sive dolo, ſeu jam Trojae ſic fata ferebant.
At Capys, et quorum melior ſententia menti,
Aut pelago Danaûm inſidias ſuſpectaque dona
Praecipitare jubent, ſubjectiſque urere flammis;
Aut terebrare cavas uteri et tentare latebras.
Scinditur incertum ſtudia in contraria vulgus.
Primus ibi ante omnes, magna comitante caterva,
Laocoon ardens ſumma decurrit ab arce:
Et procul: O miſeri, quae tanta inſania, cives?
Creditis avectos hoſtes? aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaûm? ſic notus Ulyſſes?
Aut hoc incluſi ligno occultantur Achivi;
Aut haec in noſtros fabricata eſt machina muros,
Inſpectura domos, venturaque deſuper urbi;
Aut aliquis latet error: equo ne credite, Teucri.
Quicquid id eſt, timeo Danaos, et dona ferentes.
Sic fatus, validis ingentem viribus haſtam
In latus, inque feri curvam compagibus alvum
Contorſit. Stetit illa tremens, uteroque recuſſo
Inſonuêre cavae gemitumque dedêre cavernae.
Et, ſi fata Deûm, ſi mens non laeva fuiſſet,
Impulerat ferro Argolicas foedare latebras;
Trojaque nunc ſtares, Priamique arx alta maneres!
Ecce manus juvenem interea poſt terga revinctum
Paſtores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidae, qui ſe ignotum venientibus ultro,
Hoc ipſum ut ſtrueret, Trojamque aperiret Achivis,
Obtulerat; fidens animi, atque in utrumque paratus;
Seu verſare dolos, ſeu certae occumbere morti.
Undique viſendi ſtudio Trojana juventus
Circumfuſa ruit, certantque illudere capto.
Accipe nunc Danaûm inſidias, et crimine ab uno
Diſce omnes.
Namque, ut conſpectu in medio turbatus inermis
Conſtitit, atque oculis Phrygia agmina circumſpexit:
Heu, quae nunc tellus, inquit, quae me aequora poſſunt
Accipere? aut quid jam miſero mihi denique reſtat?
Cui neque apud Danaos uſquam locus; et ſuper ipſi
Dardanidae infenſi poenas cum ſanguine poſcunt.

Quidve petunt? quae relligio? aut quae machina belli?
Dixerat. Ille dolis inſtructus et arte Pelaſga,
Suſtulit exutas vinclis ad ſidera palmas:
Vos, aeterni ignes, et non violabile veſtrum
Teſtor numen, ait! vos arae, enſeſque nefandi,
Quos fugi, vittaeque Deûm, quas hoſtia geſſi!
Fas mihi Grajorum ſacrata reſolvere jura;
Fas odiſſe viros, atque omnia ferre ſub auras,
Si qua tegunt: teneor patriae nec legibus ullis.
Tu modo promiſſis maneas, ſervataque ſerves
Troja fidem; ſi vera feram, ſi magna rependam.
Omnis ſpes Danaûm, et coepti fiducia belli,
Palladis auxiliis ſemper ſtetit: impius ex quo
Tydides ſed enim, ſcelerumque inventor Ulyſſes,
Fatale aggreſſi ſacrato avellere templo
Palladium, caeſis ſummae cuſtodibus arcis,
Corripuêre ſacram effigiem, manibuſque cruentis
Virgineas auſi Divae contingere vittas;
Ex illo fluere ac retro ſublapſa referri
Spes Danaûm; fractae vires, averſa Deae mens.
Nec dubiis ea ſigna dedit Tritonia monſtris:
Vix poſitum caſtris ſimulacrum, arſere coruſcae
Luminibus flammae arrectis, ſalſuſque per artus
Sudor iit, terque ipſa ſolo (mirabile dictu)
Emicuit, parmamque ferens, haſtamque trementem.
Extemplo tentanda fuga canit aequora Calchas,
Nec poſſe Argolicis exſcindi Pergama telis,
Omina ni repetant Argis, numenque reducant,
Quod pelago et curvis ſecum avexêre carinis.
Et nunc, quod patrias vento petiêre Mycenas,
Armaque Deoſque parant comites; pelagoque remenſo
Improviſi aderunt: ita digerit omina Calchas.
Hanc pro Palladio moniti, pro numine laeſo,
Effigiem ſtatuêre, nefas quae triſte piaret:
Hanc tamen immenſam Calchas attollere molem
Roboribus textis, caeloque educere juſſit;
Ne recipi portis, aut duci in moenia poſſit;
Neu populum antiqua ſub relligione tueri.
Nam ſi veſtra manus violâſſet dona Minervae;

Tum magnum exitium (quod Di prius omen in ipſ[um]
Convertant) Priami imperio Phrygibuſque futurum:
Sin manibus veſtris veſtram aſcendiſſet in urbem,
Ultro Aſiam magno Pelopeia ad moenia bello
Venturam, et noſtros ea fata manere nepotes.
Talibus inſidiis perjurique arte Sinonis
Credita res: captique dolis, lacrimiſque coactis,
Quos neque Tydides, nec Lariſſaeus Achilles,
Non anni domuêre decem, non mille carinae.
Hic aliud majus miſeris multoque tremendum
Objicitur magis, atque improvida pectora turbat.
Laocoon, ductus Neptuno ſorte ſacerdos,
Solennes taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta,
(Horreſco referens) immenſis orbibus angues
Incumbunt pelago, pariterque ad litora tendunt:
Pectora quorum inter fluctus arrecta, jubaeque
Sanguineae exſuperant undas; pars caetera pontum
Pone legit, ſinuatque immenſa volumine terga.
Fit ſonitus, ſpumante ſalo; jamque arva tenebant,
Ardenteſque oculos ſuffecti ſanguine, et igni,
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
Diffugimus viſu exſangues: illi agmine certo
Laocoonta petunt; et primum parva duorum
Corpora natorum ſerpens amplexus uterque
Implicat, et miſeros morſu depaſcitur artus.
Poſt ipſum auxilio ſubeuntem ac tela ferentem
Corripiunt, ſpiriſque ligant ingentibus; et jam
Bis medium amplexi, bis collo ſquamea circum
Terga dati, ſuperant capite et cervicibus altis.
Ille ſimul manibus tendit divellere nodos,
Perfuſus ſanie vittas atroque veneno:
Clamores ſimul horrendos ad ſidera tollit;
Quales mugitus, fugit cùm ſaucius aram
Taurus, et incertam excuſſit cervice ſecurim.
At gemini lapſu delubra ad ſumma dracones
Effugiunt, ſaevaeque petunt Tritonidis arcem,
Sub pedibuſque Deae, clypeique ſub orbe teguntur.
Tum vero tremefacta novus per pectora cunctis

Inſinuat pavor; et ſcelus expendiſſe merentem
Laocoonta ferunt: ſacrum qui cuſpide robur
Laeſerit, et tergo ſceleratam intorſerit haſtam.
Ducendum ad ſedes ſimulacrum, orandaque Divae
Numina conclamant.
Dividimus muros, et moenia pandimus urbis.
Accingunt omnes operi; pedibuſque rotarum
Subjiciunt lapſus, et ſtupea vincula collo
Intendunt: ſcandit fatalis machina muros,
Foeta armis. Pueri circum, innuptaeque puellae
Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
Illa ſubit, mediaeque minans illabitur urbi.
O patria, ô Divûm domus Ilium, et inclyta bello
Moenia Dardanidum! quater ipſo in limine portae
Subſtitit, atque utero ſonitum quater arma dedêre.
Inſtamus tamen immemores, caecique furore,
Et monſtrum infelix ſacrata ſiſtimus arce.
Tunc etiam fatis aperit Caſſandra futuris
Ora, Dei juſſu, non [illegible] credita Teucris.
Nos delubra Deûm miſeri, quibus ultimus eſſet
Ille dies, feſta velamus fronde per urbem.
Vertitur interea coelum, et ruit Oceano nox,
Involvens umbra magna terramque polumque,
Myrmidonumque dolos: fuſi per moenia Teucri
Conticuêre: ſopor feſſos complectitur artus.
Et jam Argiva phalanx inſtructis navibus ibat
A Tenedo, tacitae per amica ſilentia Lunae,
Litora nota petens: flammas cum regia puppis
Extulerat; fatiſque Deûm defenſus iniquis,
Incluſos utero Danaos, et pinea furtim
Laxat clauſtra Sinon: illos patefactus ad auras
Reddit equus; laetique cavo ſe robore promunt
Theſſandrus Sthenelusque duces, et dirus Uliſſes,
Demiſſum lapſi per funem; Athamaſque, Thoaſque,
Pelideſque Neoptolemus; primuſque Machaon,
Et Menelaus, et ipſe doli fabricator Epeus.
Invadunt urbem ſomno vinoque ſepultam.
Caeduntur vigiles; portiſque patentibus omnes
Accipiunt ſocios, atque agmina conſcia jungunt.

Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris
Incipit, et dono Divûm gratiſſima ſerpit:
In ſomnis, ecce, ante oculos moeſtiſſimus Hector
Viſus adeſſe mihi, largoſque effundere fletus;
Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento
Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentes.
Hei mihi, qualis erat! quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuvias indutus Achillei,
Vel Danaûm Phrygios jaculatus puppibus ignes!
Squalentem barbam, et concretos ſanguine crines,
Vulneraque illa gerens, quae circum plurima muros
Accepit patrios: ultro flens ipſe videbar
Compellare virum, et moeſtas expromere voces:
O lux Dardaniae! ſpes ô fidiſſima Teucrûm!
Quae tantae tenuêre morae? quibus Hector ab oris
Exſpectate venis? ut te poſt multa tuorum
Funera, poſt varios hominumque urbiſque labores
Defeſſi aſpicimus! quae cauſſa indigna ſerenos
Foedavit vultus? aut cur haec vulnera cerno?
Ille nihil: nec me quaerentem vana moratur:
Sed, graviter gemitus imo de pectore ducens,
Heu fuge! nate Dea, teque his, ait, eripe flammis.
Hoſtis habet muros; ruit alto à culmine Troja;
Sat patriae, Priamoque datum: ſi Pergama dextra
Defendi poſſent, etiam hac defenſa fuiſſent.
Sacra ſuoſque tibi commendat Troja Penates:
Hos cape fatorum comites: his moenia quaere,
Magna pererrato ſtatues quae denique ponto.
Sic ait, et manibus vittas, Veſtamque potentem,
Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.
Diverſo interea miſcentur moenia luctu;
Et magis atque magis, quanquam ſecreta parentis
Anchiſae domus, arboribuſque obtecta receſſit,
Clareſcunt ſonitus, armorumque ingruit horror.
Excutior ſomno, et ſummi faſtigia tecti
Aſcenſu ſupero, atque arrectis auribus aſto.
In ſegetem veluti cum flamma furentibus Auſtris
Incidit; aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, ſternit ſata laeta boumque labores,

Præcipitesque trahit ſylvas: ſtupet inſcius alto
Accipiens ſonitum ſaxi de vertice paſtor.
Tum verò manifeſta fides Danaûmque pateſcunt
Inſidiæ: jam Deiphobi dedit ampla ruinam,
Vulcano ſuperante, domus: jam proximus ardet
Ucalegon: Sigea igni freta lata relucent.
Exoritur clamorque virûm, clangorque tubarum.
Arma amens capio, nec ſat rationis in armis:
Sed glomerare manum bello, et concurrere in arcem
Cum ſociis ardent animi: furor iraque mentem
Præcipitant; pulchrumque mori ſuccurrit in armis.
Ecce autem telis Pantheus elapſus Achivûm,
Pantheus Othryades, arcis Phœbique ſacerdos,
Sacra manu, victoſque Deos, parvumque nepotem
Ipſe trahit; curſuque amens ad limina tendit.
Quo res ſumma loco, Pantheu? quam prendimus arcem?
Vix ea fatus eram, gemitu cùm talia reddit:
Venit ſumma dies, et ineluctabile tempus
Dardaniæ; fuimus Troës; fuit Ilium, et ingens
Gloria Teucrorum: ferus omnia Jupiter Argos
Tranſtulit; incenſa Danaï dominantur in urbe.
Arduus armatos mediis in mœnibus adſtans
Fundit equus, victorque Sinon incendia miſcet
Inſultans: portis alii bipatentibus adſunt,
Millia quot magnis nunquam venêre Mycenis.
Obſedêre alii telis anguſta viarum
Oppoſiti; ſtat ferri acies mucrone corusco
Stricta, parata neci: vix primi prœlia tentant
Portarum vigiles, et cæco Marte reſiſtunt.
Talibus Othryadæ dictis, et numine Divûm
In flammas et in arma feror; quo triſtis Erinnys,
Quo fremitus vocat, et ſublatus ad æthera clamor.
Addunt ſe ſocios Ripheus, et maximus armis
Iphitus (oblati per lunam) Hypaniſque Dymaſque:
Et lateri agglomerant noſtro; juveniſque Corœbus
Mygdonides: illis qui ad Trojam forte diebus
Venerat, inſano Caſſandræ incenſus amore:
Et gener auxilium Priamo Phrygibuſque ferebat:
Infelix, qui non ſponſæ præcepta furentis

Audierit.
Quos ubi confertos audere in proelia vidi,
Incipio ſuper his: Juvenes, fortiſſima fruſtra
Pectora, ſi vobis audentem extrema cupido,
Certa ſequi; quae ſit rebus fortuna, videtis.
Exceſſere omnes adytis ariſque relictis
Dî, quibus imperium hoc ſteterat: ſuccurritis urbi
Incenſae: moriamur, et in media arma ruamus.
Una ſalus victis nullam ſperare ſalutem.
Sic animis juvenum furor additus. Inde, lupi ceu
Raptores, atra in nebula, quos improba ventris
Exegit caecos rabies, catulique relicti
Faucibus exſpectant ſiccis, per tela, per hoſtes
Vadimus haud dubiam in mortem, mediaeque tenemus
Urbis iter: nox atra cava circumvolat umbra.
Quis cladem illius noctis, quis funera, fando
Explicet? aut poſſit lacrymis aequare labores?
Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos:
Plurima perque vias ſternuntur inertia paſſim
Corpora, perque domos, et relligioſa Deorum
Limina. Nec ſoli poenas dant ſanguine Teucri:
Quondam etiam victis redit in praecordia virtus,
Victoreſque cadunt Danaï: crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, et plurima mortis imago.
Primus ſe Danaûm, magna comitante caterva,
Androgeos offert nobis, ſocia agmina credens,
Inſcius; atque ultro verbis compellat amicis:
Feſtinate viri, nam quae tam ſera moratur
Segnities? alii rapiunt incenſa feruntque
Pergama: vos celſis nunc primum à navibus itis?
Dixit; et extemplo (neque enim reſponſa dabantur
Fida ſatis) ſenſit medios delapſus in hoſtes:
Obſtupuit, retroque pedem cum voce repreſſit.
Improviſum aſpris veluti qui ſentibus anguem
Preſſit humi nitens, trepiduſque repente refugit
Attolentem iras, et caerula colla tumentem:
Haud ſecus Androgeos viſu tremefactus abibat.
Irruimus, denſis et circumfundimur armis;
Ignaroſque loci paſſim et formidine captos

Sternimus: aſpirat primo fortuna labori.
Atque hic ſucceſſu exſultans animiſque Coroebus,
O ſocii, qua prima, inquit, fortuna ſalutis
Monſtrat iter, quaque oſtendit ſe dextra, ſequamur.
Mutemus clypeos, Danaûmque inſignia nobis
Aptemus; dolus, an virtus, quis in hoſte requirat?
Arma dabunt ipſi. Sic fatus, deinde comantem
Androgei galeam, clypeique inſigne decorum
Induitur; laterique Argivum accommodat enſem:
Hoc Ripheus, hoc ipſe Dymas, omniſque juventus
Laeta facit; ſpoliis ſe quiſque recentibus armat.
Vadimus immixti Danaïs, haud numine noſtro:
Multaque per caecam congreſſi praelia noctem
Conſerimus; multos Danaûm demittimus Orco.
Diffugiunt alii ad naves, et litora curſu
Fida petunt: pars ingentem formidine turpi
Scandunt rurſus equum, et nota conduntur in alvo.
Heu, nihil invitis fas quenquam fidere Divis!
Ecce trahebatur paſſis Priameïa virgo
Crinibus a templo Caſſandra adytiſque Minervae,
Ad coelum tendens ardentia lumina fruſtra:
Lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.
Non tulit hanc ſpeciem furiata mente Coroebus,
Et ſeſe medium injecit moriturus in agmen.
Conſequimur cuncti, et denſis incurrimus armis.
Hic primum ex alto delubri culmine telis
Noſtrorum obruimur, oriturque miſerrima caedes,
Armorum facie, et Graiarum errore jubarum.
Tum Danaï gemitu, atque ereptae virginis ira,
Undique collecti invadunt; acerrimus Ajax,
Et gemini Atridae, Dolopumque exercitus omnis.
Adverſi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt, Zephyruſque, Notuſque, et laetus Eois
Eurus equis; ſtridunt ſilvae, ſaevitque tridenti
Spumeus, atque imo Nereus ciet aequora fundo.
Illi etiam, ſi quos obſcura nocte per umbram
Fudimus inſidiis, totaque agitavimus urbe,
Apparent; primi clypeos, mentitaque tela
Agnoſcunt, atque ora ſono diſcordia ſignant.

Ilicet obruimur numero, primuſque Coroebus
Penelei dextra, Divae armipotentis ad aram,
Procumbit: cadit et Ripheus, juſtiſſimus unus
Qui fuit in Teucris, et ſervantiſſimus aequi:
Dis aliter viſum. Pereunt Hypaniſque, Dymaſque,
Confixi a ſociis: nec te tua plurima, Panthen,
Labentem pietas, nec Apollinis infula, texit.
Iliaci cineres, et flamma extrema meorum!
Teſtor, in occaſu veſtro, nec tela, nec ullas
Vitaviſſe vices Danaûm; et, ſi fata fuiſſent
Ut caderem, meruiſſe, manu. Divellimur inde,
Iphitus et Pelias mecum; quorum Iphitus aevo
Jam gravior, Pelias et vulnere tardus Ulyſſei,
Protinus ad ſedes Priami clamore vocati.
Hic vero ingentem pugnam, ceu cetera nuſquam
Bella forent, nulli toto morerentur in urbe;
Sic Martem indomitum, Danaoſque ad tecta ruentes
Cernimus, obſeſſumque acta teſtudine limen.
Haerent parietibus ſcalae, poſteſque ſub ipſos
Nituntur gradibus, clypeoſque ad tela ſiniſtris
Protecti objiciunt, prenſant faſtigia dextris.
Dardanidae contra turres ac tecta domorum,
Culmina convellunt; (his ſe, quando ultima cernunt,
Extrema jam in morte parant defendere telis)
Auratasque trabes, veterum decora alta parentum,
Devolvunt: alii ſtrictis mucronibus imas
Obſedere fores, has ſervant agmine denſo.
Inſtaurati animi, regis ſuccurrere tectis,
Auxilioque levare viros, vimque addere victis.
Limen erat, caecaeque fores, et pervius uſus
Tectorum inter ſe Priami, poſteſque relicti
A tergo, infelix qua ſe, dum regna manebant,
Saepius Andromache ferre incomitata ſolebat
Ad ſoceros, et avo puerum Aſtyanacta trahebat.
Evado ad ſummi faſtigia culminis, unde
Tela manu miſeri jactabant irrita Teucri.
Turrim in praecipiti ſtantem, ſummiſque ſub aſtra
Eductam tectis, (unde omnis Troja videri,
Et Danaûm ſolitae naves, et Achaïa caſtra,)

Aggreſſi ferro circum, qua ſumma labantes
Juncturas tabulata dabant; convellimus altis
Sedibus, impulimuſque: ea lapſa repente ruinam
Cum ſonitu trahit, et Danaûm ſuper agmina late
Incidit: aſt alii ſubeunt; nec ſaxa, nec ullum
Telorum interea ceſſat genus.
Veſtibulum ante ipſum primoque in limine Pyrrhus
Exſultat telis, et luce coruſcus ahena:
Qualis ubi in lucem coluber, mala gramina paſtus,
Frigida ſub terra tumidum quem bruma tegebat;
Nunc poſitis novus exuviis, nitiduſque juventa,
Lubrica convolvit ſublato pectore terga
Arduus ad ſolem, et linguis micat ore triſulcis.
Una ingens Periphas, et equorum agitator Achillis
Armiger Automedon, una omnis Scyria pubes
Succedunt tecto, et flammas ad culmina jactant.
Ipſe inter primos, correpta dura bipenni,
Limina perrumpit, poſteſque à cardine vellit
Aeratos: jamque exciſa trabe firma cavavit
Robora, et ingentem lato dedit ore feneſtram.
Apparet domus intus, et atria longa pateſcunt:
Apparent Priami et veterum penetralia regum;
Armatoſque vident ſtantes in limine primo.
At domus interior gemitu miſeroque tumultu
Miſcetur; penituſque cavae plangoribus aedes
Femineis ululant: ferit aurea ſidera clamor.
Tum pavidae tectis matres ingentibus errant,
Amplexaeque tenent poſtes, atque oſcula figunt.
Inſtat vi patria Pyrrhus; nec clauſtra, neque ipſi
Cuſtodes ſufferre valent: labat ariete crebro
Janua, et emoti procumbunt cardine poſtes.
Fit via vi: rumpunt aditus, primoſque trucidant
Immiſſi Danai, et late loca milite complent.
Non ſic, aggeribus ruptis cum ſpumeus amnis
Exiit, oppoſitaſque evicit gurgite moles,
Fertur in arva furens cumulo, campoſque per omnes
Cum ſtabulis armenta trahit. Vidi ipſe furentem
Caede Neoptolemum, geminoſque in limine Atridas:
Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque per aras

Sanguine foedantem, quos ipſe ſacraverat, ignes.
Quinquaginta illi thalami, ſpes tanta nepotum,
Barbarico poſtes auro ſpoliiſque ſuperbi,
Procubuére: tenent Danai, qua deficit ignis.
Forſitan et Priami fuerint quae fata requiras.
Urbis ubi captae caſum convulſaque vidit
Limina tectorum, et medium in penetralibus hoſtem,
Arma diu ſenior deſueta trementibus aevo
Circumdat nequicquam humeris, et inutile ferrum
Cingitur, ac denſos fertur moriturus in hoſtes.
Aedibus in mediis, nudoque ſub aetheris axe,
Ingens ara fuit, juxtaque veterrima laurus,
Incumbens arae, atque umbra complexa Penates.
Hic Hecuba, et natae nequicquam altaria circum,
Praecipites atra ceu tempeſtate columbae,
Condenſae, et Divûm amplexae ſimulacra tenebant.
Ipſum autem ſumtis Priamum juvenilibus armis
Ut vidit, Quae mens tam dira, miſerrime conjux,
Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit.
Non tali auxilio, nec defenſoribus iſtis,
Tempus eget; non, ſi ipſe meus nunc afforet Hector.
Huc tandem concede: haec ara tuebitur omnes,
Aut moriere ſimul. Sic ore effata, recepit
Ad ſeſe, et ſacra longaevum in ſede locavit.
Ecce autem elapſus Pyrrhi de caede Polites,
Unus natorum Priami, per tela, per hoſtes,
Porticibus longis fugit, et vacua atria luſtrat
Saucius: illum ardens infeſto vulnere Pyrrhus
Inſequitur, jam jamque manu tenet, et premit haſta.
Ut tandem ante oculos evaſit et ora parentum,
Concidit, ac multo vitam cum ſanguine fudit.
Hic Priamus, quamquam in media jam morte tenetur,
Non tamen abſtinuit, nec voci, iraeque pepercit:
At tibi pro ſcelere, exclamat, pro talibus auſis,
Di, ſi qua eſt coelo pietas, quae talia curet,
Perſolvant grates dignas, et praemia reddant
Debita, qui nati coram me cernere letum
Feciſti, et patrios foedaſti funere vultus.
At non ille, ſatum quo te mentiris, Achilles

Talis in hoſte fuit Priamo; ſed jura fidemque
Supplicis erubuit, corpuſque exſangue ſepulcro
Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remiſit.
Sic fatus ſenior, telumque imbelle ſine ictu
Conjecit; rauco quod protinus aere repulſum,
Et ſummo clypei nequicquam umbone pependit.
Cui Pyrrhus: referes ergo haec, et nuntius ibis
Pelidae genitori: illi mea triſtia facta,
Degeneremque Neoptolemum, narrare memento:
Nunc morere. Haec dicens, altaria ad ipſa trementem
Traxit, et in multo lapſantem ſanguine nati:
Implicuitque comam laeva; dextraque coruſcum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit enſem.
Haec finis Priami fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit, Trojam incenſam, et prolapſa videntem
Pergama, tot quondam populis terriſque ſuperbum
Regnatorem Aſiae: jacet ingens litore truncus,
Avulſumque humeris caput, et ſine nomine corpus.
At me tum primum ſaevus circumſtetit horror;
Obſtupui; ſubiit cari genitoris imago,
Ut regem aequaevum crudeli vulnere vidi
Vitam exhalantem: ſubiit deſerta Creuſa,
Et direpta domus, et parvi caſus Iuli.
Reſpicio, et quae ſit me circum copia luſtro.
Deſeruêre omnes defeſſi, et corpora ſaltu
Ad terram miſêre, aut ignibus aegra dedêre.
Jamque adeo ſuper unus eram, cùm limina Veſtae
Servantem, et tacitam ſecreta in ſede latentem,
Tyndarida aſpicio: dant clara incendia lucem
Erranti, paſſimque oculos per cuncta ferenti.
Illa ſibi infeſtos everſa ob Pergama Teucros,
Et poenas Danaûm, et deſerti conjugis iras
Permetuens, Trojae et patriae communis Erinnys,
Abdiderat ſeſe, atque aris inviſa ſedebat.
Exarſêre ignes animo; ſubit ira cadentem
Ulciſci patriam, et ſceleratas ſumere poenas.
Scilicet haec Spartam incolumis patriaſque Mycenas
Aſpiciet? partoque ibit regina triumpho?
Conjugiumque, domumque, patres, natoſque videbit,

Iliadum turba et Phrygiis comitata miniſtris?
Occiderit ferro Priamus? Troja arſerit igni?
Dardaniûm toties ſudârit ſanguine litus?
Non ita: namque etſi nullum memorabile nomen
Feminea in poena eſt, nec habet victoria laudem;
Extinxiſſe nefas tamen, et ſumſiſſe merentis
Laudabor poenas; animumque expleſſe juvabit
Ultricis flammae, et cineres ſatiaſſe meorum.
Talia jactabam, et furiata mente ferebar;
Cùm mihi ſe, non ante oculis tam clara, videndam
Obtulit, et pura per noctem in luce refulſit
Almà parens, confeſſa Deam, qualiſque videri
Caelicolis et quanta ſolet: dextraque prehenſum
Continuit, roſeoque haec inſuper addidit ore:
Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
Quid furis? aut quonam noſtri tibi cura receſſit?
Non prius aſpicies, ubi feſſum aetate parentem
Liqueris Anchiſen? ſuperet conjuxne Creüſa,
Aſcaniuſque puer? quos omnes undique Graiae
Circum errant acies; et, ni mea cura reſiſtat,
Jam flammae tulerint, inimicus et hauſerit enſis.
Non tibi Tyndaridis facies inviſa Lacaenae,
Culpatuſve Paris: Divûm inclementia, Divûm
Has evertit opes, ſternitque à culmine Trojam.
(Aſpice; namque omnem, quae nunc obducta tuenti
Mortales hebetat viſus tibi, et humida circum
Caligat, nubem eripiam: tu ne qua parentis
Juſſa time, neu praeceptis parere recuſa.)
Hîc, ubi disjectas moles, avulſaque ſaxis
Saxa vides, mixtoque undantem pulvere fumum,
Neptunus muros, magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit, totamque à ſedibus urbem
Eruit. Hîc Juno Scaeas ſaeviſſima portas
Prima tenet, ſociumque furens à navibus agmen
Ferro accincta vocat.
Jam ſummas arces Tritonia (reſpice) Pallas
Incedit, nimbo effulgens et Gorgone ſaeva.
Ipſe Pater Danaïs animos vireſque ſecundas
Sufficit: ipſe Deos in Dardana ſuſcitat arma.

Eripe, nate, fugam; finemque impone labori.
Nuſquam abero, et tutum patrio te limine ſiſtam.
Dixerat, et ſpiſſis noctis ſe condidit umbris.
Apparent dirae facies, inimicaque Trojae
Numina magna Deûm.
Tum vero omne mihi viſum conſidere in ignes
Ilium, et ex imo verti Neptunia Troja.
Ac veluti ſummis antiquam in montibus ornum,
Cùm ferro acciſam, crebriſque bipennibus inſtant
Eruere agricolae certatim; illa uſque minatur,
Et tremefacta comam concuſſo vertice nutat;
Vulneribus donec paullatim evicta ſupremum
Congemuit, traxitque jugis avulſa ruinam.
Deſcendo, ac, ducente Deo, flammam inter et hoſtes
Expedior: dant tela locum, flammaeque recedunt.
Aſt ubi jam patriae perventum ad limina ſedis,
Antiquaſque domos; genitor, quem tollere in altos
Optabam primum montes, primumque petebam,
Abnegat exciſa vitam producere Troja,
Exiliumque pati. Vos ô quibus integer aevi
Sanguis, ait, ſolidaeque ſuo ſtant robore vires,
Vos agitate fugam.
Me ſi coelicolae voluiſſent ducere vitam,
Has mihi ſervaſſent ſedes; ſatis una ſuperque
Vidimus excidia, et captae ſuperavimus urbi.
Sic ô, ſic poſitum affati diſcedite corpus.
Ipſe manu mortem inveniam: miſerebitur hoſtis,
Exuviaſque petet: facilis jactura ſepulchri.
Jampridem inviſus Divis, et inutilis, annos
Demoror, ex quo me Divûm pater atque hominum rex
Fulminis afflavit ventis, et contigit igni.
Talia perſtabat memorans, fixuſque manebat.
Nos contra effuſi lacrymis, conjuxque Creüſa,
Aſcaniuſque, omniſque domus, ne vertere ſecum
Cuncta pater, fatoque urgenti incumbere, vellet.
Abnegat, inceptoque, et ſedibus haeret in iſdem.
Rurſus in arma feror, mortemque miſerrimus opto.
Nam quod conſilium, aut quae jam fortuna dabatur?
Mene efferre pedem, genitor, te poſſe relicto

Speraſti? tantumque nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta Superis placet urbe relinqui;
Et ſedet hoc animo, perituraeque addere Trojae
Teque tuoſque juvat; patet iſti janua letho.
Jamque aderit multo Priami de ſanguine Pyrrhus,
Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras.
Hoc erat, alma parens, quod me per tela, per ignes,
Eripis, ut mediis hoſtem in penetralibus, utque
Aſcaniumque, patremque meum, juxtaque Creüſam,
Alterum in alterius mactatos ſanguine cernam?
Arma, viri, ferte arma: vocat lux ultima victos.
Reddite me Danaïs, ſinite inſtaurata reviſam
Proelia: nunquam omnes hodie moriemur inulti.
Hic ferro accingor rurſus; clypeoque ſiniſtro
Inſertabam aptans, meque extra tecta ferebam.
Ecce autem complexa pedes in limine conjux
Haerebat, parvumque patri tendebat Iülum.
Si periturus abis, et nos rape in omnia tecum:
Sin aliquam expertus ſumtis ſpem ponis in armis,
Hanc primum tutare domum: cui parvus Iülus,
Cui pater, et conjux, quondam tua dicta relinquor?
Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat:
Cùm ſubitum, dictuque oritur mirabile monſtrum;
Namque manus inter, moeſtorumque ora parentum,
Ecce laevis ſummo de vertice viſus Iüli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli
Lambere flamma comas, et paſci tempora circum.
Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem
Excutere, et ſanctos reſtinguere fontibus ignes.
At pater Anchiſes oculos ad ſidera laetus
Extulit, et coelo palmas cum voce tetendit:
Jupiter omnipotens, precibus ſi flecteris ullis,
Aſpice nos; hoc tantum: et, ſi pietate meremur,
Da deinde auxilium, pater; atque haec omina firma.
Vix ea fatus erat ſenior: ſubitoque fragore
Intonuit laevum, et de coelo lapſa per umbras
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
Illam, ſumma ſuper labentem culmina tecti,
Cernimus Idaea claram ſe condere ſilva,

Signantemque vias; longo tum limite ſulcus
Dat lucem, et late circum loca ſulfure fumant.
Hic vero victus genitor ſe tollit ad auras,
Affaturque Deos, et ſanctum ſidus adorat:
Jam jam nulla mora eſt; ſequor, et, qua ducitis, adſ
Di patrii, ſervate domum, ſervate nepotem:
Veſtrum hoc augurium, veſtroque in numine Troja eſt
Cedo equidem, nec, nate, tibi comes ire recuſo.
Dixerat ille: et jam per moenia clarior ignis
Auditur, propiuſque aeſtus incendia volvunt.
Ergo age, care pater, cervice imponere noſtrae:
Ipſe ſubibo humeris; nec me labor iſte gravabit.
Quo res cunque cadent, unum et commune periclum,
Una ſalus ambobus erit: mihi parvus Iülus
Sit comes, et longe ſervet veſtigia conjux.
Vos famuli, quae dicam, animis advertite veſtris.
Eſt urbe egreſſis tumulus, templumque vetuſtum
Deſertae Cereris; juxtaque antiqua cupreſſus,
Relligione patrum multos ſervata per annos.
Hanc ex diverſo ſedem veniemus in unam.
Tu, genitor, cape ſacra manu, patrioſque Penates.
Me, bello è tanto digreſſum et caede recenti,
Attrectare nefas; donec me flumine vivo
Abluero.
Haec fatus, latos humeros ſubjectaque colla
Veſte ſuper, fulvique inſternor pelle leonis;
Succedoque oneri: dextrae ſe parvus Iülus
Implicuit, ſequiturque patrem non paſſibus aequis:
Pone ſubit conjux: ferimur per opaca locorum.
Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
Tela, neque adverſo glomerati ex agmine Graii,
Nunc omnes terrent aurae, ſonus excitat omnis
Suſpenſum, et pariter comitique onerique timentem.
Jamque propinquabam portis, omnemque videbar
Evaſiſſe viam, ſubito cum creber ad aures
Viſus adeſſe pedum ſonitus: genitorque, per umbram
Proſpiciens, Nate, exclamat, fuge, nate, propinquant
Ardentes clypeos, atque aera micantia cerno.
Hic mihi neſcio quod trepido male numen amicum

Confuſam eripuit mentem: namque avia curſu
Dum ſequor, et noto excedo regione viarum,
Heu! miſero conjux fatone erepta Creüſa
Subſtitit, erravitne via, ſeu laſſa reſedit,
Incertum: nec poſt oculis eſt reddita noſtris.
Nec prius amiſſam reſpexi, animumque reflexi,
Quam tumulum antiquae Cereris, ſedemque ſacratam,
Venimus: hîc, demum collectis omnibus, una
Defuit, et comites, natumque, virumque fefellit.
Quem non incuſavi amens hominumque Deorumque!
Aut quid in everſa vidi crudelius urbe!
Aſcanium, Anchiſenque patrem, Teucroſque Penates,
Commendo ſociis, et curva valle recondo.
Ipſe urbem repeto, et cingor fulgentibus armis.
Stat caſus renovare omnes, omnemque reverti
Per Trojam, et rurſus caput objectare periclis.
Principio muros, obſcuraque limina portae,
Qua greſſum extuleram, repeto; et veſtigia retro
Obſervata ſequor per noctem, et lumine luſtro.
Horror ubique animos, ſimul ipſa ſilentia terrent.
Inde domum, ſi forte pedem, ſi forte tuliſſet,
Me refero: irruerant Danaï, et tectum omne tenebant.
Ilicet ignis edax ſumma ad faſtigia vento
Volvitur; exſuperant flammae; furit aeſtus ad auras.
Procedo, et Priami ſedes, arcemque reviſo.
Et jam porticibus vacuis, Junonis aſylo,
Cuſtodes lecti Phoenix et dirus Ulyſſes
Praedam aſſervabant: huc undique Troïa gaza
Incenſis erepta adytis, menſaeque Deorum,
Crateresque auro ſolidi, captivaque veſtis
Congeritur: pueri et pavidae longo ordine matres
Stant circum.
Auſus quinetiam voces jactare per umbram,
Implevi clamore vias, moeſtuſque Creüſam
Nequicquam ingeminans, iterumque iterumque vocavi.
Quaerenti, et tectis urbis ſine fine furenti,
Infelix ſimulacrum atque ipſius umbra Creüſae
Viſa mihi ante oculos, et nota major imago.
Obſtupui, ſteteruntque comae, et vox faucibus haeſit.

Tum ſic affari, et curas his demere dictis:
Quid tantum inſano juvat indulgere dolori,
O dulcis conjux? non haec ſine numine Divûm
Eveniunt: nec te hinc comitem aſportare Creüſam
Fas, aut ille ſinit ſuperi regnator Olympi.
Longa tibi exſilia, et vaſtum maris aequor arandum.
Et terram Heſperiam venies, ubi Lydius arva
Inter opima virûm, leni fluit agmine Tybris.
Illic res laetae, regnumque, et regia conjux,
Parta tibi: lacrymas dilectae pelle Creüſae.
Non ego Myrmidonum ſedes, Dolopumve ſuperbas
Aſpiciam, aut Graiis ſervitum matribus ibo,
Dardanis, et divae Veneris nurus:
Sed me magna Deûm genetrix his detinet oris.
Jamque vale, et nati ſerva communis amorem.
Haec ubi dicta dedit, lacrymantem et multa volentem
Dicere deſeruit, tenueſque receſſit in auras.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum;
Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomno.
  Sic demum ſocios conſumta nocte reviſo.
Atque hîc ingentem comitum affluxiſſe novorum
Invenio, admirans, numerum; matreſque, viroſque,
Collectam exſilio pubem, miſerabile vulgus!
Undique convenêre, animis opibuſque parati,
In quaſcunque velim pelago deducere terras.
Jamque jugis ſummae ſurgebat Lucifer Idae,
Ducebatque diem; Danaïque obſeſſa tenebant
Limina portarum: nec ſpes opis ulla dabatur.
Ceſſi, et ſublato montem genitore petivi.

AENEIDOS LIB. III.

ARG. *Aeneae navigationem, ejuſque varios errores continet: mores rituſque gentium.*

POSTQUAM res Aſiae Priamique evertere gentem
Immeritam viſum Superis, ceciditque ſuperbum

Ilium, et omnis humo fumat Neptunia Troja;
Diverſa exſilia, et deſertas quaerere terras
Auguriis agimur Divûm, claſſemque ſub ipſa
Antandro, et Phrygiae molimur montibus Idae;
Incerti quo fata ferant, ubi ſiſtere detur,
Contrahimuſque viros. Vix prima inceperat aeſtas,
Et pater Anchiſes dare fatis vela jubebat.
Litora cùm patriae lacrymans portuſque relinquo,
Et campos ubi Troja fuit: feror exſul in altum,
Cum ſociis, natoque, Penatibus, et magnis Dîs.
Terra procul vaſtis colitur Mavortia campis,
(Thraces arant) acri quondam regnata Lycurgo,
Hoſpitium antiquum Trojae, ſociique Penates,
Dum fortuna fuit. Feror huc, et litore curvo
Moenia prima loco, fatis ingreſſus iniquis:
Aeneadaſque meo nomen de nomine fingo.
Sacra Dionaeae matri, Diviſque, ferebam
Auſpicibus coeptorum operum; ſuperoque nitentem
Coelicolûm regi mactabam in litore taurum.
Forte fuit juxta tumulus, quo cornea ſummo
Virgulta, et denſis haſtilibus horrida myrtus.
Acceſſi, viridemque ab humo convellere ſilvam
Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras,
Horrendum, et dictu video mirabile monſtrum.
Nam, quae prima ſolo ruptis radicibus arbos
Vellitur, huic atro liquuntur ſanguine guttae,
Et terram tabo maculant: mihi frigidus horror
Membra quatit, geliduſque coit formidine ſanguis.
Rurſus et alterius lentum convellere vimen
Inſequor, et cauſſas penitus tentare latentes:
Ater et alterius ſequitur de cortice ſanguis.
Multa movens animo, Nymphas venerabar agreſtes,
Gradivumque patrem, Geticis qui praeſidet arvis;
Rite ſecundarent viſus, omenque levarent.
Tertia ſed poſtquam majore haſtilia niſu
Aggredior, genibuſque adverſae obluctor arenae;
(Eloquar, an ſileam?) gemitus lacrymabilis imo
Auditur tumulo, et vox reddita fertur ad aures:
Quid miſerum, Aenea, laceras? jam parce ſepulto,

Parce pias ſcelerare manus: non me tibi Troja
Externum tulit: aut cruor hic de ſtipite manat.
Heu fuge crudeles terras, fuge litus avarum.
Nam Polydorus ego; hîc confixum ferrea texit
Telorum ſeges, et jaculis increvit acutis.
Tum vero, ancipiti mentem formidine preſſus,
Obſtupui: ſteteruntque comae, et vox faucibus haeſit.
Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
Infelix Priamus furtim mandârat alendum
Threïcio regi; cùm jam diffideret armis
Dardaniae, cingique urbem obſidione videret.
Ille, ut opes fractae Teucrûm, et fortuna receſſit,
Res Agamemnonias, victriciaque arma ſecutus,
Fas omne abrumpit, Polydorum obtruncat, et auro
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis,
Auri ſacra fames! poſtquam pavor oſſa reliquit,
Delectos populi ad proceres, primumque parentem,
Monſtra Deûm refero; et, quae ſit ſententia, poſco.
Omnibus idem animus ſcelerata excedere terra,
Linquere pollutum hoſpitium, et dare claſſibus Auſtros.
Ergo inſtauramus Polydoro funus, et ingens
Aggeritur tumulo tellus: ſtant Manibus arae,
Caeruleis moeſtae vittis atràque cupreſſo;
Et circum Iliades crinem de more ſolutae.
Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte,
Sanguinis et ſacri pateras: animamque ſepulcro
Condimus, et magna ſupremum voce ciemus.
  Inde, ubi prima fides pelago, placataque venti
Dant maria, et lene crepitans vocat Auſter in altum,
Deducunt ſocii naves, et litora complent.
Provehimur portu, terraeque urbeſque recedunt.
  Sacra mari colitur medio gratiſſima tellus
Nereidum matri, et Neptuno Aegaeo:
Quam pius Arcitenens, oras et litora circum
Errantem, Gyaro celſa Myconeque revinxit,
Immotamque coli dedit, et contemnere ventos.
Huc feror: haec feſſos tuto placidiſſima portu
Accipit: egreſſi veneramur Apollinis urbem.
  Rex Anius, rex idem hominum Phoebique ſacerdos,

Vittis et ſacra redimitus tempora lauro,
Occurrit: veterem Anchiſen agnoſcit amicum.
Jungimus hoſpitio dextras, et tecta ſubimus.
Templa Dei ſaxo venerabar ſtructa vetuſto:
Da propriam, Thymbraee, domum; da moenia feſſis,
Et genus, et manſuram urbem; ſerva altera Trojae
Pergama, relliquias Danaûm atque immitis Achillei.
Quem ſequimur? quove ire jubes? ubi ponere ſedes?
Da, pater, augurium, atque animis illabere noſtris.
Vix ea fatus eram; tremere omnia viſa repente,
Liminaque, lauruſque Dei; totuſque moveri
Mons circum, et mugire adytis cortina recluſis.
Submiſſi petimus terram, et vox fertur ad aures:
Dardanidae duri, quae vos à ſtirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos ubere laeto
Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem.
Hîc domus Aeneae cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, et qui naſcentur ab illis.
Haec Phoebus: miſtoque ingens exorta tumultu
Laetitia; et cuncti quae ſint ea moenia quaerunt;
Quo Phoebus vocet errantes, jubeatque reverti.
Tum genitor, veterum volvens monumenta virorum,
Audite, ô proceres, ait, et ſpes diſcite veſtras:
Creta Jovis magni medio jacet inſula ponto,
Mons Idaeus ubi, et gentis cunabula noſtrae:
Centum urbes habitant magnas, uberrima regna:
Maximus unde pater, ſi rite audita recordor,
Teucrus Rhoeteas primum eſt advectus in oras,
Optavitque locum regno. Nondum Ilium, et arces
Pergameae ſteterant; habitabant vallibus imis.
Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiaque aera,
Idaeumque nemus: hinc fida ſilentia ſacris,
Et juncti currum dominae ſubiere leones.
Ergo agite, et, Divûm ducunt qua juſſa, ſequamur:
Placemus ventos, et Gnoſſia regna petamus:
Nec longo diſtant curſu; modo Jupiter adſit,
Tertia lux claſſem Cretaeis ſiſtit in oris.
Sic fatus, meritos aris mactavit honores,

Nigram Hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam.
Fama volat, pulſum regnis ceſſiſſe paternis
Idomenea ducem, deſertaque litora Cretae :
Hoſte vacare domos, ſedeſque aſtare relictas.
Linquimus Ortygiae portus, pelagoque volamus:
Bacchatamque jugis Naxon, viridemque Donyſam,
Olearon, niveamque Paron, ſparſaſque per aequor
Cycladas, et crebris legimus freta conſita terris.
Nauticus exoritur vario certamine clamor:
Hortantur ſocii, Cretam proavoſque petamus.
Proſequitur ſurgens à puppi ventus euntes,
Et tandem antiquis Curetum adlabimur oris.
Ergo avidus muros optatae mollior urbis,
Pergameamque voco; et laetam cognomine gentem
Hortor amare focos, arcemque attollere tectis.
Jamque fere ſicco ſubductae litore puppes,
Connubiis arviſque novis operata juventus;
Jura domoſque dabam: ſubito cùm tabida membris,
Corrupto coeli tractu, miſerandaque venit
Arboribuſque, ſatiſque lues, et lethifer annus.
Linquebant dulces animas, aut aegra trahebant
Corpora. Tum ſteriles exurere Sirius agros.
Arebant herbae, et victum ſeges aegra negabat.
Rurſus ad oraclum Ortygiae, Phoebumque, remenſo
Hortatur pater ire mari, veniamque precari;
Quem feſſis finem rebus ferat; unde laborum
Tentare auxilium jubeat; quo vertere curſus.
Nox erat, et terris animalia ſomnus habebat.
Effigies ſacrae Divûm, Phrygiique Penates,
Quos mecum à Troja, mediiſque ex ignibus urbis,
Extuleram, viſi ante oculos adſtare jacentis
Inſomnis, multo manifeſti lumine, qua ſe
Plena per inſertas fundebat Luna feneſtras.
Tum ſic affari, et curas his demere dictis:
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo eſt,
Hîc canit, et tua nos en ultro ad limina mittit.
Nos te, Dardania incenſa, tuaque arma ſecuti;
Nos tumidum ſub te permenſi claſſibus aequor;
[illegible] venturos tollemus in aſtra nepotes,

Imperiumque urbi dabimus, tu moenia magnis
Magna para, longumque fugae ne linque laborem.
Mutandae ſedes: non haec tibi litora ſuaſit
Delius, aut Cretae juſſit conſidere, Apollo.
Eſt locus, Heſperiam Graii cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebae:
Oenotri coluêre viri: nunc fama, minores
Italiam dixiſſe, ducis de nomine, gentem.
Hae nobis propriae ſedes: hinc Dardanus ortus,
Iaſiuſque pater, genus à quo principe noſtrum.
Surge, age, et haec laetus longaevo dicta parenti
Haud dubitanda refer: Coritum, terraſque require
Auſonias: Dictaea negat tibi Jupiter arva.
  Talibus attonitus viſis ac voce Deorum,
(Nec ſopor illud erat, ſed coram agnoſcere vultus,
Velataſque comas, praeſentiaque ora videbar;
Tum gelidus toto manabat corpore ſudor)
Corripio è ſtratis corpus, tendoque ſupinas
Ad coelum cum voce manus, et munera libo
Intemerata focis: perfecto laetus honore
Anchiſen facio certum, remque ordine pando.
Agnovit prolem ambiguam, geminoſque parentes,
Seque novo veterum deceptum errore locorum.
Tum memorat: Nate Iliacis exercite fatis,
Sola mihi tales caſus Caſſandra canebat.
Nunc repeto haec generi portendere debita noſtro,
Et ſaepe Heſperiam, ſaepe Itala regna vocare.
Sed quis ad Heſperiae venturos litora Teucros
Crederet? aut quem tum vates Caſſandra moveret?
Cedamus Phoebo, et moniti meliora ſequamur.
Sic ait; et cuncti dictis paremus ovantes.
Hanc quoque deſerimus ſedem, pauciſque relictis
Vela damus, vaſtumque cava trabe currimus aequor.
  Poſtquam altum tenuere rates, nec jam amplius ullae
Apparent terrae, coelum undique, et undique pontus;
Tum mihi caeruleus ſupra caput aſtitit imber,
Noctem hyememque ferens; et inhorruit unda tenebris.
Continuo venti volvunt mare, magnaque ſurgunt
Aequora: diſperſi jactamur gurgite vaſto:

Involvere diem nimbi, et nox humida coelum
Abſtulit; ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur curſu, et caecis erramus in undis.
Ipſe diem noctemque negat diſcernere coelo,
Nec meminiſſe viae media Palinurus in unda.
Tres adeo incertos caeca caligine ſoles
Erramus pelago, totidem ſine ſedere noctes.
Quarto terra die primum ſe attollere tandem
Viſa, aperire procul montes, ac volvere fumum.
Vela cadunt, remis inſurgimus: haud mora, nautae
Adnixi torquent ſpumas, et caerula verrunt.
Servatum ex undis Strophadum me litora primum
Accipiunt. Strophades Graio ſtant nomine dictae
Inſulae Ionio in magno; quas dira Celaeno,
Harpyiaeque colunt aliae. Phineïa poſtquam
Clauſa domus, menſaſque metu liquêre priores.
Triſtius haud illis monſtrum, nec ſaevior ulla
Peſtis et ira Deûm Stygiis ſeſe extulit undis.
Virginei volucrum vultus, foediſſima ventris
Proluvies, uncaeque manus, et pallida ſemper
Ora fame.
Huc ubi delati portus intravimus, ecce
Laeta boum paſſim campis armenta videmus,
Caprigenumque pecus, nullo cuſtode, per herbas.
Irruimus ferro, et Divos ipſumque vocamus
In partem praedamque Jovem: tunc litore curvo
Extruimuſque toros, dapibuſque epulamur opimis.
At ſubitae horrifico lapſu de montibus adſunt
Harpyiae, et magnis quatiunt clangoribus alas;
Diripiuntque dapes, contactuque omnia foedant
Immundo: tum vox tetrum dira inter odorem.
Rurſum in ſeceſſu longo ſub rupe cavata,
Arboribus clauſi circum atque horrentibus umbris,
Inſtruimus menſas, ariſque reponimus ignem.
Rurſum ex diverſo coeli, caeciſque latebris,
Turba ſonans praedam pedibus circumvolat uncis:
Polluit ore dapes. Sociis tunc, arma capeſſant
Edico, et dira bellum cum gente gerendum.
·id ſecus ac juſſi faciunt, tectóſque per herbam

Diſponunt enſes, et ſcuta latentia condunt.
Ergo ubi delapſae ſonitum per curva dedêre
Litora, dat ſignum ſpecula Miſenus ab alta
Aere cavo: invadunt ſocii, et nova proelia tentant,
Obſcoenas pelagi ferro foedare volucres.
Sed neque vim plumis ullam, nec vulnera tergo,
Accipiunt; celerique fuga ſub ſidera lapſae,
Semeſam praedam et veſtigia foeda relinquunt.
Una in praecelſa conſedit rupe Celaeno,
Infelix vates, rupitque hanc pectore vocem:
Bellum etiam pro caede boum, ſtratiſque juvencis,
Laomedontiadae, bellumne inferre paratis,
Et patrio Harpyias inſontes pellere regno?
Accipite ergo, animis atque haec mea figite dicta:
Quae Phoebo pater omnipotens, mihi Phoebus Apollo
Praedixit, vobis furiarum ego maxima pando.
Italiam curſu petitis, ventiſque vocatis
Ibitis Italiam, portuſque intrare licebit:
Sed non ante datam cingetis moenibus urbem,
Quam vos dira fames, noſtraeque injuria caedis,
Ambeſas ſubigat malis abſumere menſas.
Dixit, et in ſylvam pennis ablata refugit.
At ſociis ſubita gelidus formidine ſanguis
Diriguit: cecidere animi: nec jam amplius armis,
Sed votis precibuſque, jubent expoſcere pacem;
Sive Deae, ſeu ſint dirae obſcoenaeque volucres.
Et pater Anchiſes, paſſis de litore palmis,
Numina magna vocat, meritoſque indicit honores:
Dî, prohibete minas; Dî, talem avertite caſum,
Et placidi ſervate pios. Tum litore funem
Diripere, excuſſoſque jubet laxare rudentes.
Tendunt vela Noti: fugimus ſpumantibus undis,
Qua curſum ventuſque gubernatorque vocabant.
Jam medio apparet fluctu nemoroſa Zacynthos,
Dulichiumque, Sameque, et Neritos ardua ſaxis.
Effugimus ſcopulos Ithacae, Laërtia regna,
Et terram altricem ſaevi exſecramur Ulyſſis.
Mox et Leucatae nimboſa cacumina montis,
Et formidatus nautis aperitur Apollo.

Hunc petimus feſſi, et parvae ſuccedimus urbi.
Anchora de prora jacitur; ſtant litore puppes.
Ergo inſperata tandem tellure potiti,
Luſtramurque Jovi, votiſque incendimus aras;
Actiaque Iliacis celebramus litora ludis.
Exercent patrias oleo labente palaeſtras
Nudati ſocii: juvat evaſiſſe tot urbes
Argolicas, medioſque fugam tenuiſſe per hoſtes.
Interea magnum Sol circumvolvitur annum,
Et glacialis hyems Aquilonibus aſperat undas.
Aere cavo clypeum, magni geſtamen Abantis,
Poſtibus adverſis figo, et rem carmine ſigno:
AENEAS HAEC DE DANAIS VICTORIBUS ARMA.
Linquere tum portus jubeo, et conſidere tranſtris.
Certatim ſocii feriunt mare, et aequora verrunt.
Protenus aërias Phaeacum abſcondimus arces,
Litoraque Epiri legimus, portuque ſubimus
Chaonio, et celſam Buthroti aſcendimus urbem.
Hic incredibilis rerum fama occupat aures,
Priamiden Helenum Graias regnare per urbes,
Conjugio Aeacidae Pyrrhi ſceptriſque potitum,
Et patrio Andromachen iterum ceſſiſſe marito.
Obſtupui, miroque incenſum pectus amore,
Compellare virum, et caſus cognoſcere tantos.
Progredior portu, claſſes et litora linquens.
Solennes cùm forte dapes, et triſtia dona,
Ante urbem, in luco, falſi Simoëntis ad undam,
Libabat cineri Andromache, Maneſque vocabat
Hectoream ad tumulum, viridi quem ceſpite inanem,
Et geminas, cauſſam lacrymis, ſacraverat aras.
Ut me conſpexit venientem, et Troïa circum
Arma amens vidit, magnis exterrita monſtris,
Diriguit viſu in medio; calor oſſa reliquit;
Labitur, et longo vix tandem tempore fatur:
Verane te facies, verus mihi nuntius affers,
Nate Dea? viviſne? aut, ſi lux alma receſſit,
Hector ubi eſt? Dixit, lacrymaſque effudit, et omnem
Implevit clamore locum. Vix pauca furenti
Subjicio, et raris turbatus vocibus hiſco:

Vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco.
Ne dubita; nam vera vides.
Heu! quis te caſus dejectam conjuge tanto
Excipit? aut quae digna ſatis Fortuna reviſit?
Hectoris Andromache, Pyrrhin' connubia ſervas?
  Dejecit vultum, et demiſſa voce locuta eſt:
O felix una ante alias Priameïa virgo,
Hoſtilem ad tumulum Trojae ſub moenibus altis
Juſſa mori; quae ſortitus non pertulit ullos,
Nec victoris heri tetigit captiva cubile!
Nos, patria incenſa, diverſa per aequora vectae,
Stirpis Achilleae faſtus, juvenemque ſuperbum,
Servitio enixae, tulimus; qui deinde ſecutus
Ledaeam Hermionen, Lacedaemonioſque Hymenaeos,
Me famulo famulamque Heleno tranſmiſit habendam:
Aſt illum, ereptae magno inflammatus amore
Conjugis, et ſcelerum Furiis agitatus, Oreſtes,
Excipit incautum, patriaſque obtruncat ad aras.
Morte Neoptolemi regnorum reddita ceſſit
Pars Heleno; qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamque omnem, Trojano à Chaone dixit;
Pergamaque, Iliacamque jugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui curſum venti, quae fata dedêre?
Aut quis te ignarum noſtris Deus appulit oris?
Quid puer Aſcanius? ſuperatne, et veſcitur aura?
Quem tibi jam Troja ****
Ecqua jam puero eſt amiſſae cura parentis?
Ecquid in antiquam virtutem animoſque viriles,
Et pater Aeneas, et avunculus excitat Hector?
  Talia fundebat lacrymans, longoſque ciebat
Incaſſum fletus; cùm ſeſe à moenibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus affert,
Agnoſcitque ſuos, laetuſque ad limina ducit;
Et multum lacrymas verba inter ſingula fundit.
Procedo, et parvam Trojam, ſimulataque magnis
Pergama, et ârentem Xanthi cognomine rivum,
Agnoſco, Scaeaeque amplector limina portae.
Nec non et Teucri ſocia ſimul urbe fruuntur.
Illos porticibus rex accipiebat in amplis.

Aulai in medio libabant pocula Bacchi,
Impoſitis auro dapibus, pateraſque tenebant.
Jamque dies, alterque dies proceſſit; et aurae
Vela vocant, tumidoque inflatur carbaſus Auſtro.
His vatem aggredior dictis, ac talia quaeſo:
Trojugena, interpres Divûm, qui numina Phoebi,
Qui tripodas, Clarii lauros, qui ſidera ſentis,
Et volucrum linguas, et praepetis omina pennae,
Fare, age; (namque omnem curſum mihi proſpera dixit
Relligio, et cuncti ſuaſerunt numine Divi
Italiam petere, et terras tentare repoſtas:
Sola novum dictuque nefas Harpyia Celaeno
Prodigium canit, et triſtes denuntiat iras,
Obſcoenamque famem;) quae prima pericula vito?
Quidve ſequens tantos poſſim ſuperare labores?
Hîc Helenus, caeſis primum de more juvencis,
Exorat pacem Divûm, vittaſque reſolvit
Sacrati capitis, meque ad tua limina, Phoebe,
Ipſe manu multo ſuſpenſum numine ducit;
Atque haec deinde canit divino ex ore ſacerdos:
Nate Dea, (nam te majoribus ire per altum
Auſpiciis manifeſta fides, ſic fata Deûm rex
Sortitur, volvitque vices, is vertitur ordo,)
Pauca tibi è multis, quo tutior hoſpita luſtres
Aequora, et Auſonio poſſis conſidere portu,
Expediam dictis; prohibent nam caetera Parcae
Scire, Helenum farique vetat Saturnia Juno.
Principio, Italiam, quam tu jam rere propinquam,
Vicinoſque ignare paras invadere portus,
Longa procul longis via dividit invia terris.
Ante et Trinacria lentandus remus in unda,
Et ſalis Auſonii luſtrandum navibus aequor,
Infernique lacus, Aeaeaeque inſula Circes,
Quam tuta poſſis urbem componere terra.
Signa tibi dicam: tu condita mente teneto.
Cum tibi ſollicito, ſecreti ad fluminis undam,
Litoreis ingens inventa ſub ilicibus ſus,
Triginta capitum foetus enixa jacebit,
...a, ſolo recubans, albi circum ubera nati;

Is locus urbis erit: requies ea certa laborum.
Nec tu menſarum morſus horreſce futuros:
Fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo.
Has autem terras, Italique hanc literis oram,
Proxima quae noſtri perfunditur aequoris aeſtu,
Effuge: cuncta malis habitantur moenia Graiis.
Hîc et Narycii poſuerunt moenia Locri,
Et Sallentinos obſedit milite campos
Lyctius Idomeneus: hîc illa ducis Meliboei
Parva Philoctetae ſubnixa Petilia muro.
Quin, ubi tranſmiſſae ſteterint trans aequora claſſes,
Et poſitis aris jam vota in litore ſolves,
Purpureo velare comas adopertus amictu;
Ne qua inter ſanctos ignes in honore Deorum
Hoſtilis facies occurrat, et omina turbet.
Hunc ſocii morem ſacrorum, hunc ipſe teneto:
Hac caſti maneant in relligione nepotes.
Aſt ubi digreſſum Siculae te admoverit orae
Ventus, et anguſti rareſcent clauſtra Pelori;
Laeva tibi tellus, et longo laeva petantur
Aequora circuitu: dextrum fuge litus, et undas.
Haec loca vi quondam, et vaſta convulſa ruina
(Tantum aevi longinqua valet mutare vetuſtas)
Diſſiluiſſe ferunt; cùm protinus utraque tellus
Una foret, venit medio vi pontus, et undis
Heſperium Siculo latus abſcidit; arvaque, et urbes
Litore diductas anguſto interluit aeſtu.
Dextrum Scylla latus, laevum implacata Charybdis
Obſidet, atque imo barathri ter gurgite vaſtos
Sorbet in abruptum fluctus, rurſuſque ſub auras
Erigit alternos, et ſidera verberat unda.
At Scyllam caecis cohibet ſpelunca latebris,
Ora exſertantem, et naves in ſaxa trahentem:
Prima hominis facies, et pulchro pectore virgo,
Pube tenus: poſtrema immani corpore priſtis,
Delphinum caudas utero commiſſa luporum.
Praeſtat Trinacrii metas luſtrare Pachyni
Ceſſantem, longos et circumflectere curſus.

Sortiti remos, paſſimque in litore ſicco
Corpora curamus: feſſos ſopor irrigat artus.
Necdum orbem medium nox horis acta ſubibat;
Haud ſegnis ſtrato ſurgit Palinurus, et omnes
Explorát ventos, atque auribus aëra captat.
Sidera cuncta notat tacito labentia coelo,
Arcturum, pluviaſque Hyadas, geminoſque Triones,
Armatumque auro circumſpicit Oriona.
Poſtquam cuncta videt coelo conſtare ſereno,
Dat clarum è puppi ſignum: nos caſtra movemus,
Tentamuſque viam, et velorum pandimus alas.
Jamque rubeſcebat ſtellis Aurora fugatis,
Cùm procul obſcuros colles humilemque videmus
Italiam. Italiam primus conclamat Achates;
Italiam laeto ſocii clamore ſalutant.
Tum pater Anchiſes magnum cratera corona
Induit, implevitque mero; Divoſque vocavit,
Stans celſa in puppi.
Dî, maris et terrae tempeſtatumque potentes,
Ferte viam vento facilem, et ſpirate ſecundi.
Crebreſcunt optatae aurae, portuſque pateſcit
Jam propior, templumque apparet in arce Minervae.
Vela legunt ſocii, et proras ad litora torquent.
Portus ab Eoo fluctu curvatur in arcum,
Objectae ſalſa ſpumant aſpargine cautes;
Ipſe latet; gemino demittunt brachia muro
Turriti ſcopuli, refugitque à litore templum.
Quatuor hîc, primum omen, equos in gramine vidi
Tondentes campum late, candore nivali.
Et pater Anchiſes: Bellum, ô terra hoſpita, portas:
Bello armantur equi: bellum haec armenta minantur.
Sed tamen iidem olim curru ſuccedere ſueti
Quadrupedes, et fraena jugo concordia ferre:
Spes eſt pacis, ait. Tum numina ſancta precamur
Palladis armiſonae, quae prima accepit ovantes;
Et capita ante aras Phrygio velamur amictu:
Praeceptiſque Heleni, dederat quae maxima, rite
Junoni Argivae juſſos adolemus honores.
Haud mora, continuo perfectis ordine votis,

Cornua velatarum obvertimus antennarum,
Grajugenûmque domos, ſuſpectaque linquimus arva.
Hinc ſinus Herculei, ſi vera eſt fama, Tarenti
Cernitur: attollit ſe Diva Lacinia contra,
Caulonîſque arces, et navifragum Scylacaeum.
Tum procul è fluctu Trinacria cernitur Aetna;
Et gemitum ingentem pelagi, pulſataque ſaxa
Audimus longe, fractaſque ad litora voces:
Exſultantque vada, atque aeſtu miſcentur araenae.
Et pater Anchiſes: Nimirum haec illa Charybdis:
Hos Helenus ſcopulos, haec ſaxa horrenda canebat:
Eripite, ô ſocii, pariterque inſurgite remis.
Haud minus ac juſſi faciunt, primuſque rudentem
Contorſit laevas proram Palinurus ad undas.
Laevam cuncta cohors remis ventiſque petivit.
Tollimur in coelum curvato gurgite, et iidem
Subducta ad Manes imos deſcendimus unda:
Ter ſcopuli clamorem inter cava ſaxa dedêre;
Ter ſpumam eliſam et rorantia vidimus aſtra.
  Interea feſſos ventus cum Sole reliquit;
Ignarique viae, Cyclopum allabimur oris.
Portus ab acceſſu ventorum immotus, et ingens
Ipſe; ſed horrificis juxta tonat Aetna ruinis;
Interdumque atram prorumpit ad aethera nubem,
Turbine fumantem piceo, et candente favilla;
Attollitque globos flammarum, et ſidera lambit:
Interdum ſcopulos, avulſaque viſcera montis
Erigit eructans, liquefactaque ſaxa ſub auras
Cum gemitu glomerat; fundoque exaeſtuat imo.
Fama eſt, Enceladi ſemuſtum fulmine corpus
Urgeri mole hac, ingentemque inſuper Aetnam
Impoſitam, ruptis flammam exſpirare caminis:
Et, feſſum quoties mutat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, et coelum ſubtexere fumo.
Noctem illam tecti ſylvis immania monſtra
Perferimus, nec, quae ſonitum det cauſſa, videmus.
Nam neque erant aſtrorum ignes, nec lucidus aethra
Siderea polus, obſcuro ſed nubila coelo,
Et Lunam in nimbo nox intempeſta tenebat.

'oſtera jamque dies primo ſurgebat Eoo,
nentemque Aurora polo dimoverat umbram:
n ſubito è ſilvis, macie confecta ſuprema,
oti nova forma viri, miſerandaque cultu
cedit; ſupplexque manus ad litora tendit.
picimus: dira illuvies, immiſſaque barba,
ıſertum tegmen ſpinis; at caetera Graius,
quondam patriis ad Trojam miſſus in armis.
ıe ubi Dardanios habitus et Troïa vidit
na procul; paulum aſpectu conterritus haeſit,
ıtinuitque gradum: mox ſeſe ad litora praeceps
n fletu precibuſque tulit. Per ſidera teſtor,
Superos, atque hoc coeli ſpirabile lumen,
lite me, Teucri; quaſcunque abducite terras,
: ſat erit. Scio me Danaïs è claſſibus unum,
bello Iliacos fateor petiiſſe Penates.
quo, ſi ſceleris tanta eſt injuria noſtri,
rgite me in fluctus, vaſtoque immergite ponto.
ıereo, hominum manibus periiſſe juvabit.
erat, et genua amplexus, genibuſque volutans
rebat: Qui ſit, fari, quo ſanguine cretus,
tamur; quae deinde agitet fortuna, fateri.
pater dextram Anchiſes, haud multa moratus,
juveni; atque animum praeſenti pignore firmat.
haec, depoſita tandem formidine, fatur:
ı patria ex Ithaca, comes infelicis Ulyſſei,
nen Achaemenides, Trojam genitore Adamaſto
pere (manſiſſetque utinam fortuna!) profectus.
me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
nemores ſocii vaſto Cyclopis in antro
eruêre: domus ſanie dapibuſque cruentis,
ıs opaca, ingens: ipſe arduus, altaque pulſat
ra, (Dî, talem terris avertite peſtem)
viſu facilis, nec dictu affabilis ulli:
eribus miſerorum, et ſanguine veſcitur atro.
egomet, duo de numero cùm corpora noſtro,
ıſa manu magna, medio reſupinus in antro,
ıgeret ad ſaxum, ſanieque aſperſa natarent
ina: vidi, atro cùm membra fluentia tabo

Manderet, et tepidi tremerent ſub dentibus artus.
Haud impune quidem: nec talia paſſus Ulyſſes,
Oblituſve ſui eſt Ithacus diſcrimine tanto.
Nam ſimul expletus dapibus, vinoque ſepultus,
Cervicem inflexam poſuit, jacuitque per antrum
Immenſus, ſaniem eructans, ac fruſta cruento
Per ſomnum commiſta mero; nos, magna precati
Numina, ſortitique vices, una undique circum
Fundimur, et telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torva ſolum ſub fronte latebat,
Argolici clypei, aut Phoebeae lampadis inſtar;
Et tandem laeti ſociorum ulciſcimur umbras.
Sed fugite, ô miſeri, fugite, atque ab litore funem
Rumpite.
Nam qualis quantuſque cavo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit pecudes, atque ubera preſſat;
Centum alii curva haec habitant ad litora vulgo
Infandi Cyclopes, et altis montibus errant.
Tertia jam Lunae ſe cornua lumine complent,
Cùm vitam in ſylvis, inter deſerta ferarum
Luſtra domoſque, traho, vaſtoſque ab rupe Cyclopas
Proſpicio, ſonitumque pedum vocemque tremiſco.
Victum infelicem, baccas, lapidoſaque corna
Dant rami, et vulſis paſcunt radicibus herbae.
Omnia colluſtrans, hanc primum ad litora claſſem
Conſpexi venientem; huic me, quaecunque fuiſſet,
Addixi: ſatis eſt gentem effugiſſe nefandam.
Vos animam hanc potius quocunque abſumite letho.
Vix ea fatus erat, ſummo cùm monte videmus
Ipſum inter pecudes vaſta ſe mole moventem
Paſtorem Polyphemum, et litora nota petentem:
Monſtrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademtum.
Trunca manum pinus regit, et veſtigia firmat:
Lanigerae comitantur oves; ea ſola voluptas,
Solamenque mali.
Poſtquam altos tetigit fluctus, et ad aequora venit;
Luminis effoſſi fluidum lavit inde cruorem,
Dentibus infrendens gemitu: graditurque per aequor
Jam medium, nec dum fluctus latera ardua tinxit.

Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto
Supplice, ſic merito; tacitique incidere funem;
Verrimus et proni certantibus aequora remis.
Senſit, et ad ſonitum vocis veſtigia torſit.
Verum ubi nulla datur dextram affectare poteſtas,
Nec potis Ionios fluctus aequare ſequendo;
Clamorem immenſum tollit, quo pontus, et omnes
Intremuêre undae, penituſque exterrita tellus
Italiae, curviſque immugiit Aetna cavernis.
At genus è ſylvis Cyclopum et montibus altis
Excitum ruit ad portus, et litora complent.
Cernimus aſtantes nequicquam lumine torvo
Aetnaeos fratres, coelo capita alta ferentes;
Concilium horrendum: quales cùm vertice celſo
Aëriae quercus, aut coniferae cypariſſi
Conſtiterunt, ſylva alta Jovis, lucuſve Dianae.
Praecipites metus acer agit quocunque rudentes
Excutere, et ventis intendere vela ſecundis.
Contra, juſſa monent Heleni, Scyllam atque Charybdim,
Inter utramque viam, lethi diſcrimine parvo,
Ni teneant curſus: certum eſt dare lintea retro.
  Ecce autem Boreas anguſta ab ſede Pelori
Miſſus adeſt: vivo praetervehor oſtia ſaxo
Pantagiae, Megaroſque ſinus, Tapſumque jacentem.
Talia monſtrabat relegens errata retrorſum
Litora Achaemenides, comes infelicis Ulyſſei.
  Sicanio praetenta ſinu jacet inſula contra
Plemmyrium undoſum; nomen dixere priores
Ortygiam. Alpheum fama eſt huc Elidis amnem
Occultas egiſſe vias ſubter mare; qui nunc
Ore, Arethuſa, tuo Siculis confunditur undis.
Juſſi numina magna loci veneramur: et inde
Exſupero praepingue ſolum ſtagnantis Helori.
Hinc altas cautes projectaque ſaxa Pachyni
Radimus; et fatis nunquam conceſſa moveri
Apparet Camerina procul, campique Geloi,
Immaniſque Gela, fluvii cognomine dicta.
Arduus inde Agragas oſtentat maxima longe
Moenia, magnanimûm quondam generator equorum.

Teque datis linquo ventis, palmoſa Selinus;
Et vada dura lego ſaxis Lilybeïa caecis.
Hinc Drepani me portus et illaetabilis ora
Accipit: hîc, pelagi tot tempeſtatibus actus,
Heu! genitorem, omnis curae caſuſque levamen,
Amitto Anchiſen: hîc me, pater optime, feſſum
Deſeris, heu! tantis nequicquam erepte periclis.
Nec vates Helenus, cùm multa horrenda moneret,
Hos mihi praedixit luctus; non dira Celaeno.
Hic labor extremus, longarum haec meta viarum.
Hinc me digreſſum veſtris Deus appulit oris.
Sic pater Aeneas, intentis omnibus, unus
Fata renarrabat Divûm, curſuſque docebat.
Conticuit tandem, factoque hîc fine quievit.

AENEIDOS LIB. IV.

Arg. *Amorem Didus in Aeneam continet: furtivas nuptias, eas ſolutas, Deo jubente; et Didus mortem impotentia amoris.*

AT regina, gravi jamdudum ſaucia cura,
Vulnus alit venis, et caeco carpitur igni.
Multa viri virtus animo, multuſque recurſat
Gentis honos; hàerent infixi pectore vultus,
Verbaque; nec placidam membris dat cura quietem.
Poſtera Phoebea luſtrabat lampade terras,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram;
Cùm ſic unanimem alloquitur male ſana ſororem:
Anna ſoror, quae me ſuſpenſam inſomnia terrent!
Quis novus hic noſtris ſucceſſit ſedibus hoſpes!
Quem ſeſe ore ferens! quam forti pectore, et armis!
Credo equidem (nec vana fides) genus eſſe Deorum.
Degeneres animos timor arguit. Heu, quibus ille
Jactatus fatis! quae bella exhauſta canebat!
Si mihi non animo fixum, immotumque ſederet,
Ne cui me vinclo vellem ſociare jugali,
Poſtquam primus amor deceptam morte fefellit;

Si non pertaeſum thalami taedaeque fuiſſet;
Huic uni forſan potui ſuccumbere culpae.
Anna, fatebor enim, miſeri poſt fata Sichaei
Conjugis, et ſparſos fraterna caede Penates,
Solus hic inflexit ſenſus, animumque labantem
Impulit: agnoſco veteris veſtigia flammae.
Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiſcat,
Vel Pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
Pallentes umbras Erebi, noctemque profundam,
Ante, pudor, quam te violo, aut tua jura reſolvo.
Ille meos, primus qui me ſibi junxit, amores
Abſtulit: ille habeat ſecum, ſervetque ſepulcro.
Sic effata, ſinum lacrymis implevit obortis.
Anna refert: O luce magis dilecta ſorori,
Solane perpetua moerens carpere juventa?
Nec dulces natos, Veneris nec praemia noris?
Id cinerem, aut Manes credis curare ſepultos?
Eſto, aegram nulli quondam flexere mariti.
Non Libyae, non ante Tyro: deſpectus Iarbas,
Ductoreſque alii, quos Africa terra triumphis
Dives alit; placitone etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem quorum conſederis arvis?
Hinc Gaetulae urbes, genus inſuperabile bello,
Et Numidae infraeni cingunt, et inhoſpita Syrtis;
Hinc deſerta ſiti regio, lateque furentes
Barcaei. Quid bella Tyro ſurgentia dicam,
Germanique minas?
Dis equidem auſpicibus reor, et Junone ſecunda,
Huc curſum Iliacas vento tenuiſſe carinas.
Quam tu urbem, ſoror, hanc cernes! quae ſurgere regna
Conjugio tali! Teucrûm comitantibus armis,
Punica ſe quantis attollet gloria rebus!
Tu modo poſce Deos veniam, ſacriſque litatis
Indulge hoſpitio, cauſſaſque innecte morandi;
Dum pelago deſaevit hyems, et aquoſus Orion,
Quaſſataeque rates, et non tractabile coelum.
His dictis incenſum animum inflammavit amore,
Spemque dedit dubiae menti, ſolvitque pudorem.
Principio delubra adeunt, pacemque per aras

Exquirunt; mactant lectas de more bidentes
Legiferae Cereri, Phoeboque, patrique Lyaeo;
Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curae.
Ipſa tenens dextra pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccae media inter cornua fundit:
Aut ante ora Deûm pingues ſpatiatur ad aras,
Inſtauratque diem donis; pecudumque recluſis
Pectoribus inhians, ſpirantia conſulit exta.
Heu vatum ignarae mentes! quid vota furentem,
Quid delubra juvant? eſt mollis flamma medullas
Interea, et tacitum vivit ſub pectore vulnus.
Uritur infelix Dido, totaque vagatur
Urbe furens; qualis conjecta cerva ſagitta,
Quam procul incautam nemora inter Creſia fixit
Paſtor agens telis, liquitque volatile ferrum
Neſcius: illa fuga ſylvas ſaltuſque peragrat
Dictaeos; haeret lateri lethalis arundo.
Nunc media Aenean ſecum per moenia ducit,
Sidoniaſque oſtentat opes, urbemque paratam.
Incipit effari, mediaque in voce reſiſtit.
Nunc eadem, labente die, convivia quaerit;
Iliacoſque iterum demens audire labores
Expoſcit, pendetque iterum narrantis ab ore.
Poſt, ubi digreſſi, lumenque obſcura viciſſim
Luna premit, ſuadentque cadentia ſidera ſomnos,
Sola domo moeret vacua, ſtratiſque relictis
Incubat. Illum abſens abſentem auditque videtque:
Aut gremio Aſcanium, genitoris imagine capta,
Detinet, infandum ſi fallere poſſit amorem.
Non coeptae aſſurgunt turres; non arma juventus
Exercet; portuſve, aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minaeque
Murorum ingentes, aequataque machina coelo.
Quam ſimul ac tali perſenſit peſte teneri
Cara Jovis conjux, nec famam obſtare furori;
Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis:
Egregiam vero laudem et ſpolia ampla refertis
Tuque puerque tuus, magnum et memorabile nomen,
Una dolo Divûm ſi femina victa duorum eſt.

Nec me adeo fallit, veritam te moenia noſtra,
Suſpectas habuiſſe domos Carthaginis altae.
Sed quis erit modus? aut quo nunc certamine tanto?
Quin potius pacem aeternam pactoſque Hymenaeos
Exercemus? habes, tota quod mente petiſti;
Ardet amans Dido, traxitque per oſſa furorem.
Communem hunc ergo populum, paribuſque regamus
Auſpiciis: liceat Phrygio ſervire marito,
Dotaleſque tuae Tyrios permittere dextrae.
Olli (ſenſit enim ſimulata mente locutam,
Quo regnum Italiae Libycas averteret oras)
Sic contra eſt ingreſſa Venus: Quis talia demens
Abnuat, aut tecum malit contendere bello?
Si modo, quod memoras, factum fortuna ſequatur.
Sed fatis incerta feror, ſi Jupiter unam
Eſſe velit Tyriis urbem Trojaque profectis;
Miſcerive probet populos, aut foedera jungi.
Tu conjux; tibi fas animam tentare precando.
Perge, ſequar. Tum ſic excepit regia Juno:
Mecum erit iſte labor: nunc, qua ratione, quod inſtat,
Confieri poſſit, paucis (adverte) docebo.
Venatum Aeneas unaque miſerrima Dido,
In nemus ire parant, primos ubi craſtinus ortus
Extulerit Titan, radiiſque retexerit orbem.
His ego nigrantem commiſta grandine nimbum,
Dum trepidant alae, ſaltuſque indagine cingunt,
Deſuper infundam, ac tonitru coelum omne ciebo.
Diffugient comites, et nocte tegentur opaca;
Speluncam Dido dux et Trojanus eandem
Devenient. Adero, et, tua ſi mihi certa voluntas,
Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo.
Hic Hymenaeus erit. Non adverſata, petenti
Adnuit, atque dolis riſit Cytherea repertis.
  Oceanum interea ſurgens Aurora reliquit:
It portis, jubare exorto, delecta juventus:
Retia rara, plagae, lato venabula ferro,
Maſſylique ruunt equites, et odora canum vis.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Poenorum exſpectant: oſtroque inſignis et auro

Stat ſonipes, ac fraena ferox ſpumantia mandit.
Tandem progreditur, magna ſtipante caterva,
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo:
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem.
Nec non et Phrygii comites, et laetus Iülus,
Incedunt. Ipſe ante alios pulcherrimus omnes
Infert ſe ſocium Aeneas, atque agmina jungit:
Qualis, ubi hybernam Lyciam, Xanthique fluenta,
Deſerit, ac Delum maternam inviſat Apollo,
Inſtauratque choros: miſtique altaria circum
Cretesque Dryopesque fremunt, pictique Agathyrſi:
Ipſe jugis Cynthi graditur, mollique fluentem
Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro:
Tela ſonant humeris. Haud illo ſegnior ibat
Aeneas: tantum egregio decus enitet ore.
Poſtquam altos ventum in montes, atque invia luſtra;
Ecce ferae ſaxi dejectae vertice caprae
Decurrêre jugis: alia de parte patentes,
Tranſmittunt curſu campos, atque agmina cervi
Pulverulenta fuga glomerant, monteſque relinquunt.
At puer Aſcanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo, jamque hos curſu, jam praeterit illos;
Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fulvum deſcendere monte leonem.
  Interea magno miſceri murmure coelum
Incipit; inſequitur commiſta grandine nimbus.
Et Tyrii comites paſſim, et Trojana juventus,
Dardaniuſque nepos Veneris, diverſa per agros
Tecta metu petiêre; ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido dux et Trojanus eandem
Deveniunt. Prima et Tellus et pronuba Juno
Dant ſignum: fulsêre ignes, et conſcius aether
Connubii; ſummoque ulularunt vertice Nymphae.
Ille dies primus lethi primuſque malorum
Cauſſa fuit: neque enim ſpecie famave movetur;
Nec jam furtivum Dido meditatur amorem:
Conjugium vocat; hoc praetexit nomine culpam.
  Extemplo Libyae magnas it fama per urbes;

Fama, malum quo non aliud velocius ullum
Mobilitate viget, vireſque acquirit eundo;
Parva metu primo; mox ſeſe attollit in auras,
Ingrediturque ſolo, et caput inter nubila condit.
Illam Terra parens, ira irritata Deorum,
Extremam, ut perhibent, Coeo Enceladoque ſororem
Progenuit, pedibus celerem, et pernicibus alis;
Monſtrum horrendum, ingens: cui, quot ſunt corpore
Tot vigiles oculi ſubter, mirabile dictu, [plumae,
Tot linguae, totidem ora ſonant, tot ſubrigit aures.
Nocte volat coeli medio, terraeque per umbram
Stridens, nec dulci declinat lumina ſomno:
Luce ſedet cuſtos aut ſummi culmine tecti,
Turribus aut altis, et magnas territat urbes;
Tam ficti pravique tenax, quam nuntia veri.
Haec tum multiplici populos ſermone replebat,
Gaudens, et pariter facta atque infecta canebat;
Veniſſe Aenean Trojano à ſanguine cretum,
Cui ſe pulchra viro dignetur jungere Dido;
Nunc hyemem inter ſe luxu, quam longa, fovere,
Regnorum immemores, turpique cupidine captos.
Haec paſſim Dea foeda virûm diffundit in ora.
Protenus ad regem curſus detorquet Iarbam,
Incenditque animum dictis, atque aggerat iras.
Hic Ammone ſatus, rapta Garamantide Nympha,
Templa Jovi centum, latis immania regnis,
Centum aras poſuit, vigilemque ſacraverat ignem,
Excubias Divûm aeternas, pecudumque cruore
Pingue ſolum, et variis florentia limina ſertis.
Iſque amens animi, et rumore accenſus amaro,
Dicitur ante aras, media inter numina Divûm,
Multa Jovem manibus ſupplex oràſſe ſupinis:
Jupiter omnipotens, cui nunc Mauruſia pictis
Gens epulata toris, Lenaeum libat honorem,
Aſpicis haec? an te, genitor, cùm fulmina torques,
Nequicquam horremus? caecique in nubibus ignes
Terrificant animos, et inania murmura miſcent?
Femina, quae noſtris errans in finibus urbem
guam pretio poſuit, cui litus arandum,

Cuique loci leges dedimus, connubia noſtra
Repulit, ac dominum Aenean in regna recepit.
Et nunc ille Paris, cum ſemiviro comitatu,
Maeonia mentum mitra crinemque madentem
Subnexus, rapto potitur; nos munera templis
Quippe tuis ferimus, famamque fovemus inanem.
Talibus orantem dictis, araſque tenentem
Audiit omnipotens, oculoſque ad moenia torſit
Regia, et oblitos famae melioris amantes.
Tum ſic Mercurium alloquitur, ac talia mandat:
Vade, age, nate, voca Zephyros, et labere pennis;
Dardaniumque ducem, Tyria Carthagine qui nunc
Exſpectat, fatiſque datas non reſpicit urbes,
Alloquere, et celeres defer mea dicta per auras.
Non illum nobis genetrix pulcherrima talem
Promiſit, Graiûmque ideo bis vindicat armis:
Sed fore, qui gravidam imperiis, belloque frementem
Italiam regeret, genus alto à ſanguine Teucri
Proderet, ac totum ſub leges mitteret orbem.
Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe ſua molitur laude laborem;
Aſcanione pater Romanas invidet arces?
Quid ſtruit? aut qua ſpe inimica in gente moratur?
Nec prolem Auſoniam, et Lavinia reſpicit arva?
Naviget. Haec ſumma eſt: hic noſtri nuntius eſto.
Dixerat: ille patris magni parere parabat
Imperio: et primum pedibus talaria nectit
Aurea; quae ſublimem aliis, ſive aequora ſupra,
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.
Tum virgam capit: hac animas ille evocat Orco
Pallentes, alias ſub Tartara triſtia mittit;
Dat ſomnos adimitque, et lumina morte reſignat.
Illa fretus, agit ventos, et turbida tranat
Nubila. Jamque volans apicem et latera ardua cernit
Atlantis duri, coelum qui vertice fulcit;
Atlantis, cinctum aſſidue cui nubibus atris
Piniferum caput et vento pulſatur et imbri:
Nix humeros infuſa tegit: tum flumina mento
Praecipitant ſenis, et glacie riget horrida barba.

Hîc primum paribus nitens Cyllenius alis
Conſtitit; hinc toto praeceps ſe corpore ad undas
Miſit, avi ſimilis, quae circum litora, circum
Piſcoſos ſcopulos, humilis volat aequora juxta:
Haud aliter, terras inter coelumque, volabat;
Litus arenoſum Libyae, ventoſque ſecabat,
Materno veniens ab avo Cyllenia proles.
Ut primum alatis tetigit magalia plantis,
Aenean fundantem arces ac tecta novantem
Conſpicit; atque illi ſtellatus iaſpide fulva
Enſis erat, Tyrioque ardebat murice laena
Demiſſa ex humeris: dives quae munera Dido
Fecerat, et tenui telas diſcreverat auro.
Continuo invadit: Tu nunc Carthaginis altae
Fundamenta locas, pulchramque uxorius urbem
Exſtruis? heu, regni, rerumque oblite tuarum!
Ipſe Deûm tibi me claro demittit Olympo
Regnator; coelum ac terras qui numine torquet:
Ipſe haec ferre jubet celeres mandata per auras.
Quid ſtruis? aut qua ſpe Libycis teris otia terris?
Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe tua moliris laude laborem;
Aſcanium ſurgentem, et ſpes heredis Iüli
Reſpice; cui regnum Italiae Romanaque tellus
Debentur. Tali Cyllenius ore locutus
Mortales viſus medio ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
  At vero Aeneas aſpectu obmutuit amens;
Arrectaeque horrore comae, et vox faucibus haeſit.
Ardet abire fuga, dulceſque relinquere terras,
Attonitus tanto monitu, imperioque Deorum.
Heu! quid agat? quo nunc reginam ambire furentem
Audeat affatu? quae prima exordia ſumat?
Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In parteſque rapit varias, perque omnia verſat.
Haec alternanti potior ſententia viſa eſt:
Mneſthea, Sergeſtumque vocat, fortemque Cloanthum,
Claſſem aptent taciti, ſocios ad litora cogant;
Arma parent, et, quae rebus ſit cauſſa novandis,

Diſſimulent. Seſe interea, quando optima Dido
Neſciat, et tantos rumpi non ſperet amores,
Tentaturum aditus, et quae molliſſima fandi
Tempora; quis rebus dexter modus. Ocius omnes
Imperio laeti parent, ac juſſa faceſſunt.
  At regina dolos (quis fallere poſſit amantem?)
Praeſenſit, motuſque excepit prima futuros,
Omnia tuta timens: eadem impia Fama furenti
Detulit armari claſſem, curſumque parari.
Saevit inops animi, totamque incenſa per urbem
Bacchatur; qualis commotis excita ſacris
Thyas, ubi audito ſtimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnuſque vocat clamore Cithaeron.
Tandem his Aenean compellat vocibus ultro:
Diſſimulare etiam ſperâſti, perfide, tantum
Poſſe nefas? tacituſque mea decedere terra?
Nec te noſter amor, nec te data dextera quondam,
Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
Quin etiam hyberno moliris ſidere claſſem,
Et mediis properas Aquilonibus ire per altum,
Crudelis? quid, ſi non arva aliena domoſque
Ignotas peteres, et Troja antiqua maneret;
Troja per undoſum peteretur claſſibus aequor?
Mene fugis? per ego has lacrymas, dextramque tuam te,
(Quando aliud mihi jam miſerae nihil ipſa reliqui)
Per connubia noſtra, per inceptos Hymenaeos;
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
Dulce meum; miſerere domus labentis, et iſtam,
Oro, ſi quis adhuc precibus locus, exue mentem.
Te propter Libycae gentes, Nomadumque tyranni
Odere, infenſi Tyrii: te propter eundem
Extinctus pudor, et, qua ſola ſidera adibam,
Fama prior. Cui me moribundam deſeris, hoſpes!
Hoc ſolum nomen quoniam de conjuge reſtat.
Quid moror? an mea Pygmalion dum moenia frater
Deſtruat, aut captam ducat Gaetulus Iarbas?
Saltem, ſi qua mihi de te ſuſcepta fuiſſet
Ante fugam ſoboles; ſi quis mihi parvulus aula
Luderet Aeneas, qui te tamen ore referret;

n equidem omnino capta ac deſerta viderer.
Dixerat: ille Jovis monitis immota tenebat
mina, et obnixus curam ſub corde premebat.
ndem pauca refert: Ego te, quae plurima fando
umerare vales, nunquam, regina, negabo
›meritam; nec me meminiſſe pigebit Eliſae,
m memor ipſe mei, dum ſpiritus hos regit artus.
› re pauca loquar. Neque ego hanc abſcondere furto
ravi, ne finge, fugam; nec conjugis unquam
etendi taedas, aut haec in foedera veni.
ſi fata meis paterentur ducere vitam
ſpiciis, et ſponte mea componere curas;
›em Trojanam primum, dulceſque meorum
liquias colerem; Priami tecta alta manerent;
recidiva manu poſuiſſem Pergama victis.
nunc Italiam magnam Grynaeus Apollo,
iam Lyciae juſſere capeſſere ſortes.
amor, haec patria eſt. Te ſi Carthaginis arces
›eniſſam, Libycaeque aſpectus detinet urbis;
.e tandem, Auſonia Teucros conſidere terra,
dia eſt? et nos fas extera quaerere regna.
patris Anchiſae, quoties humentibus umbris
: operit terras, quoties aſtra ignea ſurgunt,
nonet in ſomnis, et turbida terret imago;
puer Aſcanius, capitiſque injuria cari,
m regno Heſperiae fraudo, et fatalibus arvis.
ıc etiam interpres Divûm, Jove miſſus ab ipſo,
ſtor utrumque caput) celeres mandata per auras
:lit. Ipſe Deum manifeſto in lumine vidi
ıntem muros, vocemque his auribus hauſi.
ıe meque tuis incendere teque querelis:
am non ſponte ſequor.
alia dicentem jamdudum averſa tuetur,
illuc volvens oculos, totumque pererrat
ınibus tacitis, et ſic accenſa profatur:
tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor,
ıde; ſed duris genuit te cautibus horrens
:aſus, Hyrcanaeque admôrunt ubera tigres.
ı quid diſſimulo, aut quae me ad majora reſervo?

Num fletu ingemuit noſtro? num lumina flexit?
Num lacrymas victus dedit, aut miſeratus amantem eſt?
Quae quibus anteferam? jam jam nec maxima Juno,
Nec Saturnius haec oculis pater aſpicit aequis.
Nuſquam tuta fides. Ejectum litore, egentem
Excepi, et regni demens in parte locavi:
Amiſſam claſſem, ſocios a morte reduxi.
Heu! Furiis incenſa feror: Nunc augur Apollo,
Nunc Lyciae ſortes, nunc et Jove miſſus ab ipſo
Interpres Divûm fert horrida juſſa per auras.
Scilicet is Superis labor eſt; ea cura quietos
Sollicitat. Neque te teneo, neque dicta refello.
I, ſequere Italiam ventis, pete regna per undas.
Spero equidem mediis, ſi quid pia numina poſſunt,
Supplicia hauſurum ſcopulis, et nomine Dido
Saepe vocaturum. Sequar atris ignibus abſens:
Et, cum frigida mors anima ſeduxerit artus,
Omnibus umbra locis adero. Dabis, improbe, poenas.
Audiam, et haec manes veniet mihi fama ſub imos.
His medium dictis ſermonem abrumpit, et auras
Aegra fugit, ſeque ex oculis avertit et aufert;
Linquens multa metu cunctantem, et multa parantem
Dicere. Suſcipiunt famulae, collapſaque membra
Marmoreo referunt thalamo, ſtratiſque reponunt.
At pius Aeneas, quanquam lenire dolentem
Solando cupit, et dictis avertere curas,
Multa gemens, magnoque animum labefactus amore,
Juſſa tamen Divûm exſequitur, claſſemque reviſit.
Tum vero Teucri incumbunt, et litore celſas
Deducunt toto naves: natat uncta carina,
Frondenteſque ferunt remos, et robora ſylvis
Infabricata, fugae ſtudio.
Migrantes cernas, totaque ex urbe ruentes.
Ac veluti ingentem formicae farris acervum
Cùm populant, hyemes memores, tectoque reponunt,
It nigrum campis agmen, praedamque per herbas
Convectant calle anguſto; pars grandia trudunt
Obnixae frumenta humeris; pars agmina cogunt,
Caſtigantque moras: opere omnis ſemita fervet.

Quis tibi tunc, Dido, cernenti talia ſenſus?
Quoſve dabas gemitus, cùm litora fervere late
Proſpiceres arce ex ſumma, totumque videres
Miſcere ante oculos tantis clamoribus aequor?
Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis?
Ire iterum in lacrymas, iterum tentare precando
Cogitur, et ſupplex animos ſubmittere amori;
Ne quid inexpertum, fruſtra moritura, relinquat.
Anna, vides toto properari litore circum;
Undique convenêre; vocat jam carbaſus auras;
Puppibus et laeti nautae impoſuêre coronas.
Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem;
Et perferre, ſoror, potero. Miſerae hoc tamen unum
Exſequere, Anna, mihi; ſolam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere ſenſus:
Sola viri molles aditus, et tempora nôras.
I, ſoror, atque hoſtem ſupplex affare ſuperbum:
Non ego cum Danaïs Trojanam exſcindere gentem
Aulide juravi, claſſemve ad Pergama miſi;
Nec patris Anchiſae cineres maneſve revelli.
Cur mea dicta negat duras demittere in aures?
Quo ruit? extremum hoc miſerae det munus amanti;
Exſpectet facilemque fugam, ventoſque ferentes.
Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro;
Nec pulchro ut Latio careat, regnumque relinquat:
Tempus inane peto, requiem ſpatiumque furori;
Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
Extremam hanc oro veniam (miſerere ſororis)
Quam mihi cùm dederit, cumulatum morte remittam.
Talibus orabat, taleſque miſerrima fletus
Fertque refertque ſoror: ſed nullis ille movetur
Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit.
Fata obſtant; placidaſque viri Deus obſtruit aures.
Ac veluti annoſo validam cùm robore quercum
Alpini Boreae nunc hinc, nunc flatibus illinc
Eruere inter ſe certant; it ſtridor, et alte
Conſternunt terram concuſſo ſtipite frondes;
Ipſa haeret ſcopulis, et quantum vertice ad auras
Aetherias, tantum radice in Tartara tendit:

Haud ſecus aſſiduis hinc atque hinc vocibus heros
Tunditur, et magno perſentit pectore curas;
Mens immota manet; lacrymae volvuntur inanes.
  Tum verò infelix fatis exterrita Dido
Mortem orat: taedit coeli convexa tueri.
Quo magis inceptum peragat, lucemque relinquat;
Vidit, thuricremis cùm dona imponerit aris,
(Horrendum dictu!) latices nigreſcere ſacros,
Fuſaque in obſcoenum ſe vertere vina cruorem.
Hoc viſum nulli, non ipſi effata ſorori.
Praeterea fuit in tectis de marmore templum
Conjugis antiqui, miro quod honore colebat,
Velleribus niveis et feſta fronde revinctum.
Hinc exaudiri voces, et verba vocantis
Viſa viri; nox cùm terras obſcura teneret.
Solaque culminibus ferali carmine bubo
Saepe queri, et longas in fletum ducere voces.
Multaque praeterea vatum praedicta piorum
Terribili monitu horrificant: agit ipſe furentem
In ſomnis ferus Aeneas: ſemperque relinqui
Sola ſibi, ſemper longam incomitata videtur
Ire viam, et Tyrios deſerta quaerere terra.
Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
Et ſolem geminum, et duplices ſe oſtendere Thebas:
Aut Agamemnonius ſcenis agitatus Oreſtes,
Armatam facibus matrem et ſerpentibus atris
Cùm fugit, ultriceſque ſedent in limine Dirae.
  Ergo ubi concepit Furias evicta dolore,
Decrevitque mori, tempus ſecum ipſa modumque
Exigit; et moeſtam dictis aggreſſa ſororem,
Conſilium vultu tegit, ac ſpem fronte ſerenat:
Inveni, germana, viam, (gratare ſorori)
Quae mihi reddat eum, vel eo me ſolvat, amantem.
Oceani finem juxta, Solemque cadentem,
Ultimus Aethiopum locus eſt, ubi maximus Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum:
Hinc mihi Maſſylae gentis monſtrata ſacerdos;
Heſperidum templi cuſtos, epulaſque draconi
Quae dabat, et ſacros ſervabat in arbore ramos,

Spargens humida mella ſoporiferumque papaver.
Haec ſe carminibus promittit ſolvere mentes
Quas velit; aſt aliis duras immittere curas;
Siſtere aquam fluviis, et vertere ſidera retro;
Nocturnoſque ciet Manes. Mugire videbis
Sub pedibus terram, et deſcendere montibus ornos.
Teſtor, cara, Deos, et te, germana, tuumque
Dulce caput, magicas invitam accingier artes.
Tu ſecreta pyram tecto interiore ſub auras
Erige; et arma viri, thalamo quae fixa reliquit
Impius, exuviaſque omnes, lectumque jugalem,
Quo perii, ſuperimponas. Abolere nefandi
Cuncta viri monumenta jubet, monſtratque ſacerdos.
Haec effata ſilet: pallor ſimul occupat ora.
Non tamen Anna novis praetexere funera ſacris
Germanam credit: nec tantos mente furores
Concipit; aut graviora timet, quam morte Sichaei.
Ergo juſſa parat.
At regina, pyra penetrali in ſede ſub auras
Erecta ingenti, taedis atque ilice ſecta,
Intenditque locum ſertis, et fronde coronat
Funerea: ſuper exuvias, enſemque relictum,
Effigiemque toro locat, haud ignara futuri.
Stant arae circum: et crines effuſa ſacerdos
Tercentum tonat ore Deos, Erebumque, Chaoſque,
Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianae.
Sparſerat et latices ſimulatos fontis Averni:
Falcibus et meſſae ad Lunam quaeruntur ahenis
Pubentes herbae, nigri cum lacte veneni:
Quaeritur et naſcentis equi de fronte revulſus,
Et matri praereptus amor.
Ipſa mola, manibuſque piis, altaria juxta,
Unum exuta pedem vinclis, in veſte recincta,
Teſtatur moritura Deos, et conſcia fati
Sidera: tum, ſi quod non aequo foedere amantes
Curae numen habet, juſtumque memorque precatur.
Nox erat; et placidum carpebant feſſa ſoporem
Corpora per terras, ſylvaeque et ſaeva quierant
Aequora: cum medio volvuntur ſidera lapſu;

Cùm tacet omnis ager: pecudes, pictaeque volucres,
Quaeque lacus late liquidos, quaeque aſpera dumis
Rura tenent, ſomno poſitae ſub nocte ſilenti
Lenibant curas; et corda oblita laborum.
At non infelix animi Phoeniſſa, neque unquam
Solvitur in ſomnos, oculiſve aut pectore noctem
Accipit: ingeminant curae, rurſuſque reſurgens
Saevit amor, magnoque irarum fluctuat aeſtu.
Sic adeo inſiſtit, ſecumque ita corde volutat:
En quid ago? rurſuſne procos irriſa priores
Experiar? Nomadumque petam connubia ſupplex,
Quos ego ſum toties jam dedignata maritos?
Iliacas igitur claſſes atque ultima Teucrûm
Juſſa ſequar? quiane auxilio juvat ante levatos,
Et bene apud memores veteris ſtat gratia facti?
Quis me autem (fac velle) ſinet; ratibuſque ſuperbis
Inviſam accipiet? neſcis heu, perdita, necdum
Laomedonteae ſentis perjuria gentis?
Quid tum? ſola fuga nautas comitabor ovantes?
An Tyriis, omnique manu ſtipata meorum
Inſequar? et quos Sidonia vix urbe revelli,
Rurſus agam pelago, et ventis dare vela jubebo?
Quin morere, ut merita es, ferroque averte dolorem.
Tu lacrymis evicta meis, tu prima furentem
His, germana, malis oneras, atque objicis hoſti.
Non licuit thalami expertem ſine crimine vitam
Degere, more ferae, tales nec tangere curas?
Non ſervata fides, cineri promiſſa Sichaeo.
Tantos illa ſuo rumpebat pectore queſtus.
Aeneas celſa in puppi, jam certus eundi,
Carpebat ſomnos, rebus jam rite paratis.
Huic ſe forma Dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in ſomnis, rurſuſque ita viſa monere eſt;
Omnia Mercurio ſimilis, vocemque, coloremque,
Et crines flavos, et membra decora juventae:
Nate Dea, potes hoc ſub caſu ducere ſomnos?
Nec, quae te circumſtent deinde pericula, cernis?
Demens! nec Zephyros audis ſpirare ſecundos?
Illa dolos, dirumque nefas in pectore verſat,

Certa mori, varioque irarum fluctuat aeſtu.
Non fugis hinc praeceps, dum praecipitare poteſtas?
Jam mare turbari trabibus, ſaevaſque videbis
Collucere faces; jam fervere litora flammis,
Si te his attigerit terris Aurora morantem.
Eia age, rumpe moras: varium et mutabile ſemper
Femina. Sic fatus, nocti ſe inmiſcuit atrae.
  Tum vero Aeneas, ſubitis exterritus umbris,
Corripit è ſomno corpus, ſocioſque fatigat:
Praecipites vigilate, viri, et conſidite tranſtris;
Solvite vela citi: Deus aethere miſſus ab alto,
Feſtinare fugam, tortoſque incidere funes,
Ecce iterum ſtimulat. Sequimur te, ſancte Deorum,
Quiſquis es, imperioque iterum paremus ovantes.
Adſis ô, placiduſque juves, et ſidera coelo
Dextra feras. Dixit, vaginaque eripit enſem
Fulmineum, ſtrictoque ferit retinacula ferro.
Idem omnes ſimul ardor habet: rapiuntque, ruuntque;
Litora deſeruêre; latet ſub claſſibus aequor;
Adnixi torquent ſpumas, et caerula verrunt.
  Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile;
Regina è ſpeculis, ut primum albeſcere lucem
Vidit, et aequatis claſſem procedere velis,
Litoraque et vacuos ſenſit ſine remige portus;
Terque quaterque manu pectus percuſſa decorum,
Flaventeſque abſciſſa comas; Proh Jupiter! ibit
Hic, ait, et noſtris illuſerit advena regnis?
Non arma expedient, totaque ex urbe ſequentur?
Diripientque rates alii navalibus? ite,
Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.
Quid loquor? aut ubi ſum? quae mentem inſania mutat?
Infelix Dido! nunc te fata impia tangunt?
Tum decuit, cùm ſceptra dabas. En dextra fideſque!
Quem ſecum patrios aiunt portare Penates!
Quem ſubiiſſe humeris confectum aetate parentem!
Non potui abreptum divellere corpus, et undis
Spargere? non ſocios, non ipſum abſumere ferro
Aſcanium, patriiſque epulandum apponere menſis?

Verum anceps pugnae fuerat fortuna! fuiſſet.
Quem metui moritura? faces in caſtra tuliſſem,
Implêſſemque foros flammis, natumque patremque
Cum genere exſtinxem: memet ſuper ipſa dediſſem.
Sol, qui terrarum flammis opera omnia luſtras,
Tuque harum interpres curarum, et conſcia Juno,
Nocturniſque Hecate triviis ululata per urbes,
Et Dirae ultrices, et Dî morientis Eliſae,
Accipite haec, meritumque malis advertite numen,
Et noſtras audite preces: Si tangere portus
Infandum caput, ac terris adnare neceſſe eſt,
Et ſic fata Jovis poſcunt, hic terminus haeret:
At bello audacis populi vexatus et armis,
Finibus extorris, complexu avulſus Iüli,
Auxilium imploret, videatque indigna ſuorum
Funera: nec, cùm ſe ſub leges pacis iniquae
Tradiderit, regno, aut optata luce fruatur;
Sed cadat ante diem, mediaque inhumatus arena.
Haec precor, hanc vocem extremam cum ſanguine fundo.
Tum vos, ô Tyrii, ſtirpem et genus omne futurum
Exercete odiis; cinerique haec mittite noſtro
Munera: nullus amor populis, nec foedera ſunto.
Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus ultor,
Qui face Dardanios ferroque ſequare colonos,
Nunc, olim, quocunque dabunt ſe tempore vires:
Litora litoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis: pugnent ipſique nepotes.
Haec ait, et partes animum verſabat in omnes;
Inviſam quaerens quamprimum abrumpere lucem.
Tum breviter Barcen nutricem affata Sichaei;
Namque ſuam patria antiqua cinis ater habebat:
Annam, cara, mihi, nutrix, huc ſiſte ſororem:
Dic corpus properet fluviali ſpargere lympha,
Et pecudes ſecum et monſtrata piacula ducat:
Sic veniat. Tuque ipſa pia tege tempora vitta.
Sacra Jovi Stygio, quae rite incepta paravi,
Perficere eſt animus, finemque imponere curis;
Dardaniique rogum capitis permittere flammae.
Sic ait: illa gradum ſtudio celerabat anili.

At trepida, et coeptis immanibus effera Dido,
Sanguineam volvens aciem, maculiſque trementes
Interfuſa genas, et pallida morte futura,
Interiora domus irrumpit limina, et altos
Conſcendit furibunda rogos, enſemque recludit
Dardanium, non hos quaeſitum munus in uſus.
Hìc, poſtquam Iliacas veſtes notumque cubile
Conſpexit, paullum lacrymis et mente morata,
Incubuitque toro, dìxitque noviſſima verba:
Dulces exuviae, dum fata Deuſque ſinebant,
Accipite hanc animam, meque his exſolvite curis.
Vixi, et, quem dederat curſum fortuna, peregi;
Et nunc magna mei ſub terras ibit imago.
Urbem praeclaram ſtatui: mea moenia vidi:
Ulta virum, poenas inimico à fratre recepi;
Felix, heu! nimium felix, ſi litora tantum
Nunquam Dardaniae tetigiſſent noſtra carinae!
Dixit: et, os impreſſa toro, Moriemur inultae?
Sed moriamur, ait: ſic, ſic juvat ire ſub umbras.
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, et noſtrae ſecum ferat omina mortis.
Dixerat: atque illam media inter talia ferro
Collapſam aſpiciunt comites, enſemque cruore
Spumantem, ſparſaſque manus. It clamor ad alta
Atria: concuſſam bacchatur fama per urbem;
Lamentis, gemituque, et femineo ululatu
Tecta fremunt: reſonat magnis plangoribus aether:
Non aliter, quam ſi immiſſis ruat hoſtibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros; flammaeque furentes
Culmina perque hominum volvantur perque Deorum.
Audiit exanimis, trepidoque exterrita curſu,
Unguibus ora ſoror foedans, et pectora pugnis,
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat:
Hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas?
Hoc rogus iſte mihi, hoc ignes araeque parabant?
Quid primum deſerta querar? comitemne ſororem
Spreviſti moriens? eadem me ad fata vocâſſes:
Idem ambas ferro dolor, atque eadem hora tuliſſet.
His etiam ſtruxi manibus, patrioſque vocavi

Voce Deos, ſic te ut poſita crudelis abeſſem?
Exſtinxſti te meque, ſoror, populumque, patreſque
Sidonios, urbemque tuam. Date, vulnera lymphis
Abluam; et, extremus ſi quis ſuper halitus errat,
Ore legam. Sic fata, gradus evaſerat altos,
Semianimemque ſinu germanam amplexa fovebat
Cum gemitu, atque atros ſiccabat veſte cruores.
Illa graves oculos conata attollere, rurſus
Deficit: infixum ſtridit ſub pectore vulnus.
Ter ſeſe attollens, cubitoque adnixa, levavit;
Ter revoluta toro eſt; oculiſque errantibus alto
Quaeſivit coelo lucem, ingemuitque reperta.
Tum Juno omnipotens, longum miſerata dolorem,
Difficileſque obitus, Irim demiſit Olympo,
Quae luctantem animam nexoſque reſolveret artus.
Nam, quia nec fato, merita nec morte peribat,
Sed miſera ante diem, ſubitoque accenſa furore,
Nondum illi flavum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.
Ergo Iris croceis per coelum roſcida pennis,
Mille trahens varios adverſo Sole colores,
Devolat, et ſupra caput aſtitit: Hunc ego Diti
Sacrum juſſa fero, teque iſto corpore ſolvo.
Sic ait, et dextra crinem ſecat: omnis et una
Dilapſus calor, atque in ventos vita receſſit.

AENEIDOS LIB. V.

ARG. *Aeneas Siciliam appellit: patri parentat, et ludos funebres facit. Claſſis a feminis, fraude Junonis, exuritur. Ipſe cum robore et flore virorum Italiam petit.*

INTEREA medium Aeneas jam claſſe tenebat
Certus iter, fluctuſque atros Aquilone ſecabat;
Moenia reſpiciens, quae jam infelicis Eliſae
Collucent flammis. Quae tantum accenderit ignem
Cauſſa latet: duri magno ſed amore dolores
Polluto, notumque furens quid femina poſſit,

Triſte per augurium Teucrorum pectora ducunt.
Ut pelagus tenuêre rates, nec jam amplius ulla
Occurrit tellus; maria undique, et undique coelum:
Olli caeruleus ſupra caput aſtitit imber,
Noctem hymemque ferens, et inhorruit unda tenebris.
Ipſe gubernator puppi Palinurus ab alta,
Heu! quianam tanti cinxerunt aethera nimbi?
Quidve, pater Neptune, paras? ſic deinde locutus,
Colligere arma jubet, validiſque incumbere remis;
Obliquatque ſinùs in ventum, ac talia fatur:
Magnanime Aenea, non, ſi mihi Jupiter auctor
Spondeat, hoc ſperem Italiam contingere coelo.
Mutati tranſverſa fremunt, et veſpere ab atro
Conſurgunt venti, atque in nubem cogitur aër.
Nec nos obniti contra, nec tendere tantum
Sufficimus. Superat quoniam fortuna, ſequamur:
Quoque vocat, vertamus iter: nec litora longe
Fida reor fraterna Erycis, portuſque Sicanos;
Si modo rite memor ſervata remetior aſtra.
Tum pius Aeneas: Equidem ſic poſcere ventos
Jamdudum, et fruſtra cerno te tendere contra.
Flecte viam velis. An ſit mihi gratior ulla,
Quoque magis feſſas optem dimittere naves,
Quam quae Dardanium tellus mihi ſervat Aceſten,
Et patris Anchiſae gremio complectitur oſſa?
Haec ubi dicta, petunt portus; et vela ſecundi
Intendunt Zephyri. Fertur cita gurgite claſſis:
Et tandem laeti notae advertuntur arenae.
At procul excelſo miratus vertice montis
Adventum, ſociaſque rates occurrit Aceſtes,
Horridus in jaculis et pelle Libyſtidis urſae:
Troïa Criniſo conceptum flumine mater
Quem genuit. Veterum non immemor ille parentum,
Gratatur reduces, et gaza laetus agreſti
Excipit, ac feſſos opibus ſolatur amicis.
Poſtera cùm primo ſtellas Oriente fugârat
Clara dies, ſocios in coetum litore ab omni
Advocat Aeneas, tumulique ex aggere fatur:
Dardanidae magni, genus alto à ſanguine Divûm,

Annuus exactis completur menſibus orbis,
Ex quo relliquias divinique oſſa parentis
Condidimus terra, moeſtaſque ſacravimus aras.
Jamque dies (ni fallor) adeſt, quem ſemper acerbum,
Semper honoratum (ſic Dî voluiſtis) habebo.
Hunc ego, Gaetulis agerem ſi Syrtibus exſul,
Argolicove mari deprenſus, et urbe Mycenae;
Annua vota tamen, ſolenneſque ordine pompas
Exſequerer, ſtrueremque ſuis altaria donis.
Nunc ultro ad cineres ipſius et oſſa parentis,
Haud equidem ſine mente, reor, ſine numine Divûm,
Adſumus; et portus delati intramus amicos.
Ergo agite, et laetum cuncti celebremus honorem:
Poſcamus ventos, atque haec me ſacra quotannis
Urbe velit poſita templis ſibi ferre dicatis.
Bina boum vobis Troja generatus Aceſtes
Dat numero capita in naves: adhibete Penates
Et patrios epulis, et quos colit hoſpes Aceſtes.
Praeterea, ſi nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, radiiſque retexerit orbem,
Prima citae Teucris ponam certamina claſſis.
Quique pedum curſu valet, et qui viribus audax,
Aut jaculo incedit melior, leviboſque ſagittis,
Seu crudo fidit pugnam committere caeſtu;
Cuncti adſint, meritaeque expectent praemia palmae:
Ore favete omnes, et tempora cingite ramis.
  Sic fatus, velat materna tempora myrto.
Hoc Helymus facit, hoc aevi maturus Aceſtes,
Hoc puer Aſcanius: ſequitur quos caetera pubes.
Ille è concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magna medius comitante caterva.
Hîc duo rite mero libans carcheſia Baccho
Fundit humi, duo lacte novo, duo ſanguine ſacro,
Purpureoſque jacit flores, ac talia fatur:
Salve, ſancte parens: iterum ſalvete, recepti
Nequicquam cineres, animaeque umbraeque paternae.
Non licuit fines Italos fataliaque arva,
Nec tecum Auſonium, quicunque eſt, quaerere Tybrim.
Dixerat haec; adytis cùm lubricus anguis ab imis

Septem ingens gyros, ſeptena volumina traxit;
Amplexus placide tumulum, lapſuſque per aras:
Caeruleae cui terga notae, maculoſus et auro
Squamam incendebat fulgor: ceu nubibus arcus
Mille trahit varios adverſo Sole colores.
Obſtupuit viſu Aeneas. Ille agmine longo
Tandem inter pateras, et levia pocula ſerpens,
Libavitque dapes, rurſuſque innoxius imo
Succeſſit tumulo, et depaſta altaria liquit.
Hoc magis inceptos genitori inſtaurat honores,
Incertus Geniumne loci, famulumne parentis
Eſſe putet. Caedit quinas de more bidentes,
Totque ſues, totidem nigrantes terga juvencos:
Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat
Anchiſae magni, Maneſque Acheronte remiſſos.
Nec non et ſocii, quae cuique eſt copia, laeti
Dona ferunt; onerantque aras, mactantque juvencos.
Ordine ahena locant alii, fuſique per herbam
Subjiciunt verubus prunas, et viſcera torrent.
Exſpectata dies aderat, nonamque ſerena
Auroram Phaëthontis equi jam luce vehebant;
Famaque finitimos et clari nomen Aceſtae
Excierat. Laeto complērant litora coetu,
Viſuri Aeneadas, pars et certare parati.
Munera principio ante oculos, circoque locantur
In medio, ſacri tripodes, virideſque coronae,
Et palmae, pretium victoribus; armaque, et oſtro
Perfuſae veſtes, argenti aurique talenta:
Et tuba commiſſos medio canit aggere ludos.
Prima pares ineunt gravibus certamina remis
Quatuor, ex omni delectae claſſe, carinae.
Velocem Mnestheus agit acri remige Priſtin,
Mox Italus Mneſtheus, genus à quo nomine Memmî:
Ingentemque Gyas ingenti mole Chimaeram,
Urbis opus: triplici pubes quam Dardana verſu
Impellunt; terno conſurgunt ordine remi.
Sergeſtuſque, domus tenet à quo Sergia nomen,
Centauro invehitur magno; Scyllaque Cloanthus
Caerulea, genus unde tibi, Romane Cluenti.

Eſt procul in pelago ſaxum, ſpumantia contra
Litora, quod tumidis ſubmerſum tunditur olim
Fluctibus, hyberni condunt ubi ſidera Cori:
Tranquillo ſilet, immotaque attollitur unda
Campus, et apricis ſtatio gratiſſima mergis.
Hic viridem Aeneas frondenti ex ilice metam
Conſtituit, ſignum nautis, pater: unde reverti
Scirent, et longos ubi circumflectere curſus.
Tum loca ſorte legunt, ipſique in puppibus auro
Ductores longe effulgent oſtroque decori.
Caetera populea velatur fronde juventus,
Nudatoſque humeros oleo perfuſa niteſcit.
Conſidunt tranſtris, intentaque brachia remis:
Intenti exſpectant ſignum; exſultantiaque haurit
Corda pavor pulſans, laudumque arrecta cupido.
Inde, ubi clara dedit ſonitum tuba, finibus omnes
(Haud mora) proſiluêre ſuis: ferit aethera clamor
Nauticus; adductis ſpumant freta verſa lacertis.
Infindunt pariter ſulcos: totumque dehiſcit
Convulſum remis roſtriſque tridentibus aequor.
Non tam praecipites bijugo certamine campum
Corripuêre, ruuntque effuſi carcere currus:
Nec ſic immiſſis aurigae undantia lora
Concuſsêre jugis, pronique in verbera pendent.
Tum plauſu, fremituque virûm, ſtudiiſque faventum
Conſonat omne nemus: vocemque incluſa volutant
Litora: pulſati colles clamore reſultant.
Effugit ante alios, primiſque elabitur undis, [thus
Turbam inter fremitumque, Gyas: quem deinde Cloan-
Conſequitur, melior remis; ſed pondere pinus
Tarda tenet. Poſt hos, aequo diſcrimine, Priſtis
Centauruſque locum tendunt ſuperare priorem.
Et nunc Priſtis habet; nunc victam praeterit ingens
Centaurus; nunc una ambae junctiſque feruntur
Frontibus, et longa ſulcant vada ſalſa carina.
Jamque propinquabant ſcopulo, metamque tenebant,
Cùm princeps, medioque Gyas in gurgite victor,
Rectorem navis compellat voce Menoeten:
Quo tantum mihi dexter abis? huc dirige curſum;

Litus ama, et laevas ſtringat ſine palmula cautes;
Altum alii teneant. Dixit: ſed caeca Menoetes
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad undas.
Quo diverſus abis? iterum, pete ſaxa, Menoete,
Cum clamore Gyas revocabat: et ecce Cloanthum
Reſpicit inſtantem tergo, et propiora tenentem.
Ille inter navemque Gyae ſcopuloſque ſonantes
Radit iter laevum interior, ſubitùſque priorem
Praeterit; et metis tenet aequora tuta relictis.
Tum vero exarſit juveni dolor oſſibus ingens:
Nec lacrymis caruêre genae; ſegnemque Menoeten,
Oblitus decoriſque ſui ſociûmque ſalutis,
In mare praecipitem puppi deturbat ab alta.
Ipſe gubernaculo rector ſubit, ipſe magiſter:
Hortaturque viros, clavumque ad litora torquet.
At gravis ut fundo vix tandem redditus imo eſt
Jam ſenior, madidaque fluens in veſte, Menoetes;
Summa petit ſcopuli, ſiccaque in rupe reſedit.
Illum et labentem Teucri, et riſêre natantem;
Et ſalſos rident revomentem pectore fluctus.
Hic laeta extremis ſpes eſt accenſa duobus,
Sergeſto Mneſtheoque, Gyan ſuperare morantem.
Sergeſtus capit antè locum, ſcopuloque propinquat;
Nec tota tamen ille prior praeeunte carina:
Parte prior, partem roſtro premit aemula Priſtis.
At media ſocios incedens nave per ipſos
Hortatur Mneſtheus: Nunc, nunc inſurgite remis,
Hectorei ſocii, Trojae quos ſorte ſuprema
Delegi comites; nunc illas promitte vires,
Nunc animos, quibus in Gaetulis Syrtibus uſi,
Ionioque mari, Maleaeque ſequacibus undis.
Non jam prima peto Mneſtheus, nec vincere certo:
Quanquam ô! ſed ſuperent, quibus hoc, Neptune, dediſti.
Extremos pudeat rediiſſe. Hoc vincite, cives,
Et prohibete nefas. Olli certamine ſummo
Procumbunt: vaſtis tremit ictibus aerea puppis,
Subtrahiturque ſolum. Tum creber anhelitus artus,
Aridaque ora quatit: ſudor fluit undique rivis.
Attulit ipſe viris optatum caſus honorem.

Namque furens animi, dum proram ad ſaxa ſuburget
Interior, ſpatioque ſubit Sergeſtus iniquo,
Infelix ſaxis in procurrentibus haeſit.
Concuſſae cautes, et acuto in murice remi
Obnixi crepuêre; illiſaque prora pependit.
Conſurgunt nautae, et magno clamore morantur,
Ferrataſque ſudes, et acuta cuſpide contos
Expediunt, fractoſque legunt in gurgite remos.
At laetus Mneſtheus, ſucceſſuque acrior ipſo,
Agmine remorum celeri, ventiſque vocatis,
Prona petit maria, et pelago decurrit aperto.
Qualis ſpelunca ſubito, commota columba,
Cui domus et dulces latebroſo in pumice nidi,
Fertur in arva volans, plauſumque exterrita pennis
Dat tecto ingentem; mox aëre lapſa quieto
Radit iter liquidum, celeres neque commovet alas:
Sic Mneſtheus, ſic ipſa fuga ſecat ultima Priſtis
Aequora; ſic illam fert impetus ipſe volantem.
Ac primum in ſcopulo luctantem deſerit alto
Sergeſtum, brevibuſque vadis, fruſtraque vocantem
Auxilia, et fractis diſcentem currere remis.
Inde Gyan, ipſamque ingenti molle Chimaeram
Conſequitur. Cedit, quoniam ſpoliata magiſtro eſt.
Solus jamque ipſo ſupereſt in fine Cloanthus:
Quem petit, et ſummis adnixus viribus urget.
Tum vero ingeminat clamor, cunctique ſequentem
Inſtigant ſtudiis: reſonatque fragoribus aether.
Hi proprium decus, et partum indignantur honorem,
Ni teneant: vitamque volunt pro laude paciſci.
Hos ſucceſſus alit: poſſunt, quia poſſe videntur.
Et fors aequatis cepiſſent praemia roſtris;
Ni, palmas ponto tendens utraſque, Cloanthus
Fudiſſetque preces, Divoſque in vota vocâſſet:
Dî, quibus imperium eſt pelagi, quorum aequora curro,
Vobis laetus ego hoc candentem in litore taurum
Conſtituam ante aras, voti reus, extaque ſalſos
Porriciam in fluctus, et vina liquentia fundam.
Dixit; eumque imis ſub fluctibus audiit omnis
Nereïdum Phorcique chorus, Panopeaque virgo;

Et pater ipſe manu magna Portunus euntem
Impulit. Illa Noto citius volucrique ſagitta
Ad terram fugit, et portu ſe condidit alto.
Tum ſatus Anchiſa, cunctis è more vocatis,
Victorem magna praeconis voce Cloanthum
Declarat, viridique advelat tempora lauro:
Muneraque in naves, ternos optare juvencos,
Vinaque, et argenti magnum dat ferre talentum.
Ipſis praecipuos ductoribus addit honores;
Victori chlamydem auratam, quam plurima circum
Purpura maeandro duplici Meliboea cucurrit;
Intextuſque puer frondoſa regius Ida
Veloces jaculo cervos curſuque fatigat,
Acer, anhelanti ſimilis; quem praepes ab Ida
Sublimem pedibus rapuit Jovis armiger uncis:
Longaevi palmas nequicquam ad ſidera tendunt
Cuſtodes; ſaevitque canum latratus in auras.
At qui deinde locum tenuit virtute ſecundum,
Levibus huic hamis conſertam auroque trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipſe
Victor apud rapidum Simoënta ſub Ilio alto,
Donat habere viro, decus et tutamen in armis.
Vix illam famuli Phegeus Sagariſque ferebant
Multiplicem, connixi humeris. Indutus at olim
Demoleus, curſu palantes Troas agebat.
Tertia dona facit geminos ex aere lebetas,
Cymbiaque argento perfecta, atque aſpera ſignis.
Jamque adeo donati omnes, opibuſque ſuperbi,
Puniceis ibant evincti tempora taeniis;
Cùm ſaevo è ſcopulo multa vix arte revulſus,
Amiſſis remis, atque ordine debilis uno,
Irriſam ſine honore ratem Sergeſtus agebat.
Qualis ſaepe viae deprenſus in aggere ſerpens,
Aerea quem obliquum rota tranſiit, aut gravis ictu
Seminecem liquit ſaxo lacerumque viator,
Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus;
Parte ferox, ardenſque oculis, et ſibila colla
Arduus attollens; pars vulnere clauda retentat
Nexantem nodos, ſeque in ſua membra plicantem.

Tali remigio navis ſe tarda movebat:
Vela facit tamen, et velis ſubit oſtia plenis.
Sergeſtum Aeneas promiſſo munere donat,
Servatam ob navem laetus, ſociosque reductos.
Olli ſerva datur, operum haud ignara Minervae,
Creſſa genus, Pholoë, geminique ſub ubere nati.
Hoc, pius Aeneas, miſſo certamine, tendit
Gramineum in campum, quem collibus undique curvis
Cingebant ſilvae; mediaque in valle theatri
Circus erat: quo ſe multis cum millibus heros
Conſeſſu medium tulit, exſtructoque reſedit.
Hic, qui forte velint rapido contendere curſu,
Invitat pretiis animos, et praemia ponit.
Undique conveniunt Teucri, miſtique Sicani:
Niſus et Euryalus, primi.
Euryalus forma inſignis, viridique juventa;
Niſus, amore pio pueri: quos deinde ſecutus
Regius egregia Priami de ſtirpe Diores.
Hunc Salius, ſimul et Patron: quorum alter Acarnan;
Alter ab Arcadia, Tegaeae ſanguine gentis.
Tum duo Trinacrii juvenes, Elymus, Panopeſque,
Aſſueti ſylvis, comites ſenioris Aceſtae.
Multi praeterea, quos fama obſcura recondit.
Aeneas quibus in mediis ſic deinde locutus:
Accipite haec animis, laetaſque advertite mentes:
Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.
Gnoſſia bina dabo laevato lucida ferro
Spicula, caelatamque argento ferre bipennem.
Omnibus hic erit unus honos. Tres praemia primi
Accipient, flavaque caput nectentur oliva.
Primus equum phaleris inſignem victor habeto:
Alter Amazoniam pharetram, plenamque ſagittis
Threiciis; lato quam circum amplectitur auro
Balteus, et tereti ſubnectit fibula gemma.
Tertius Argolica hac galea contentus abito.
Haec ubi dicta, locum capiunt, ſignoque repente
Corripiunt ſpatia audito, limenque relinquunt
Effuſi, nimbo ſimiles: ſimul ultima ſignant.
Primus abit, longeque ante omnia corpora Niſus

Emicat, et ventis et fulminis ocior alis.
Proximus huic, longo ſed proximus intervallo,
Inſequitur Salius: ſpatio poſt deinde relicto
Tertius Euryalus.
Euryalumque Elymus ſequitur: quo deinde ſub ipſo
Ecce volat, calcemque terit jam calce Diores,
Incumbens humero; ſpatia et ſi plura ſuperſint,
Tranſeat elapſus prior, ambiguumve relinquat.
Jamque fere ſpatio extremo, feſſique ſub ipſum
Finem adventabant; levi cùm ſanguine Niſus
Labitur infelix, caeſis ut forte juvencis
Fuſus humum virideſque ſuper madefecerat herbas.
Hîc juvenis jam victor ovans veſtigia preſſo
Haud tenuit titubata ſolo: ſed pronus in ipſo
Concidit immundoque fimo, ſacroque cruore.
Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum;
Nam ſeſe oppoſuit Salio per lubrica ſurgens:
Ille autem ſpiſſa jacuit revolutus arena.
Emicat Euryalus, et, munere victor amici,
Prima tenet, plauſuque volat fremituque ſecundo.
Poſt Elymus ſubit, et nunc tertia palma Diores.
Hîc totum caveae conſeſſum ingentis, et ora
Prima patrum magnis Salius clamoribus implet;
Ereptumque dolo reddi ſibi poſcit honorem.
Tutatur favor Euryalum, lacrymaeque decorae,
Gratior et pulchro veniens in corpore virtus.
Adjuvat, et magna proclamat voce Diores,
Qui ſubiit palmae; fruſtraque ad praemia venit
Ultima, ſi primi Salio redduntur honores.
Tum pater Aeneas: Veſtra, iniquit, munera vobis
Certa manent, pueri; et palmam movet ordine nemo:
Me liceat caſus miſereri inſontis amici.
Sic fatus, tergum Gaetuli immanis leonis
Dat Salio, villis oneroſum, atque unguibus aureis.
Hîc Niſus: Si tanta, inquit, ſunt praemia victis,
Et te lapſorum miſeret; quae munera Niſo
Digna dabis? primam merui qui laude coronam;
Ni me, quae Salium, Fortuna inimica tuliſſet.
Et ſimul his dictis faciem oſtentabat, et udo

Turpia membra fimo. Riſit pater optimus olli,
Et clypeum efferri juſſit, Didymaonis artes,
Neptuni ſacro Danaïs de poſte refixum.
Hoc juvenem egregium praeſtanti munere donat.
Poſt ubi confecti curſus, et dona peregit :
Nunc ſi cui virtus animuſque in pectore praeſens,
Adſit, et evinctis attollat brachia palmis.
Sic ait, et geminum pugnae proponit honorem :
Victori velatum auro vittiſque juvencum ;
Enſem, atque inſignem galeam, ſolatia victo.
Nec mora : continuo vaſtis cum viribus effert
Ora Dares, magnoque virûm ſe murmure tollit :
Solus qui Paridem ſolitus contendere contra :
Idemque ad tumulum, quo maximus occubat Hector,
Victorem Buten immani corpore, qui ſe
Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat,
Perculit, et fulva moribundum extendit arena.
Talis prima Dares caput altum in proelia tollit,
Oſtenditque humeros latos, alternaque jactat
Brachia protendens, et verberat ictibus auras.
Quaeritur huic alius ; nec quiſquam ex agmine tanto
Audet adire virum, manibuſque inducere caeſtus.
Ergo alacris, cunctoſque putans excedere palma,
Aeneae ſtetit ante pedes ; nec plura moratus,
Tum laeva taurum cornu tenet, atque ita fatur :
Nate Dea, ſi nemo audet ſe credere pugnae,
Quae finis ſtandi ? quo me decet uſque teneri ?
Ducere dona jube. Cuncti ſimul ore fremebant
Dardanidae, reddique viro promiſſa jubebant.
Hic gravis Entellum dictis caſtigat Aceſtes,
Proximus ut viridante toro conſederat herbae :
Entelle, heroum quondam fortiſſime fruſtra,
Tantane tam patiens nullo certamine tolli
Dona ſines ? ubi nunc nobis Deus ille, magiſter
Nequicquam memoratus Eryx ? ubi fama per omnem
Trinacriam, et ſpolia illa tuis pendentia tectis ?
Ille ſub haec : Non laudis amor, nec gloria ceſſit
Pulſa metu : ſed enim gelidus tardante ſenecta
Sanguis hebet, frigentque effoetae in corpore vires.

Si mihi, quae quondam fuerat, quaque improbus iſte
Exſultat fidens, ſi nunc foret illa juventa:
Haud equidem, pretio inductus pulchroque juvenco
Veniſſem: nec dona moror. Sic deinde locutus,
In medium geminos immani pondere caeſtus
Projecit, quibus acer Eryx in proelia ſuetus
Ferre manum, duroque intendere brachia tergo.
Obſtupuere animi: tantorum ingentia ſeptem
Terga boum plumbo inſuto ferroque rigebant.
Ante omnes ſtupet ipſe Dares, longeque recuſat:
Magnanimuſque Anchiſiades, et pondus, et ipſa
Huc illuc vinclorum immenſa volumina verſat.
Tum ſenior tales referebat pectore voces:
Quid, ſi quis caeſtus ipſius et Herculis arma
Vidiſſet, triſtemque hoc ipſo in litore pugnam?
Haec germanus Eryx quondam tuus arma gerebat.
Sanguine cernis adhuc ſparſoque infecta cerebro.
His magnum Alciden contra ſtetit; his ego ſuetus;
Dum melior vires ſanguis dabat, aemula nec dum
Temporibus geminis canebat ſparſa ſenectus.
Sed, ſi noſtra Dares haec Troïus arma recuſat,
Idque pio ſedet Aeneae, probat auctor Aceſtes;
Aequemus pugnas: Erycis tibi terga remitto;
Solve metus: et tu Trojanos exue caeſtus.
Haec fatus, duplicem ex humeris rejecit amictum,
Et magnos membrorum artus, magna oſſa, lacertoſque
Exuit, atque ingens media conſiſtit arena.
Tum ſatus Anchiſa caeſtus pater extulit aequos,
Et paribus palmas amborum innexuit armis.
Conſtitit in digitos extemplo arrectus uterque,
Brachiaque ad ſuperas interritus extulit auras.
Abduxere retro longe capita ardua ab ictu;
Immiſcentque manus manibus, pugnamque laceſſunt.
Ille, pedum melior motu, fretuſque juventa:
Hic membris, et mole valens; ſed tarda trementi
Genua labant; vaſtos quatit aeger anhelitus artus.
Multa viri nequicquam inter ſe vulnera jactant,
Multa cavo lateri ingeminant, et pectore vaſtos
Dant ſonitus; erratque aures et tempora circum

Crebra manus: duro crepitant ſub vulnere malae.
Stat gravis Entellus, niſuque immotus eodem,
Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.
Ille, velut celſam oppugnat qui molibus urbem,
Aut montana ſedet circum caſtella ſub armis,
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque pererrat
Arte locum: et variis aſſultibus irritus urget.
Oſtendit dextram inſurgens Entellus, et alte
Extulit: ille ictum venientem à vertice velox
Praevidit, celerique elapſus corpore ceſſit.
Entellus vires in ventum effudit; et ultro
Ipſe gravis, graviterque ad terram pondere vaſto
Concidit: ut quondam cava concidit, aut Erymantho,
Aut Ida in magna radicibus eruta pinus.
Conſurgunt ſtudiis Teucri et Trinacria pubes:
It clamor coelo, primuſque accurrit Aceſtes,
Aequaevumque ab humo miſerans attollit amicum.
At non tardatus caſu, neque territus heros,
Acrior ad pugnam redit, ac vim ſuſcitat ira:
Tum pudor incendit vires, et conſcia virtus;
Praecipitemque Daren ardens agit aequore toto;
Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille ſiniſtra.
Nec mora, nec requies. Quam multa grandine nimbi
Culminibus crepitant; ſic denſis ictibus heros
Creber utraque manu pulſat verſatque Dareta.
Tum pater Aeneas procedere longius iras,
Et ſaevire animis Entellum haud paſſus acerbis;
Sed finem impoſuit pugnae, feſſumque Dareta
Eripuit, mulcens dictis, ac talia fatur:
Infelix! quae tanta animum dementia cepit?
Non vires alias, converſaque numina ſentis?
Cede Deo. Dixitque, et proelia voce diremit.
Aſt illum fidi aequales, genua aegra trahentem,
Jactantemque utroque caput, craſſumque cruorem
Ore ejectantem, miſtoſque in ſanguine dentes,
Ducunt ad naves; galeamque enſemque vocati
Accipiunt: palmam Entello taurumque relinquunt.
Hic victor, ſuperans animis, tauroque ſuperbus,
Nate Dea, voſque haec, inquit, cognoſcite, Teucri;

Et mihi quae fuerint juvenili in corpore vires,
Et qua ſervetis revocatum à morte Dareta.
Dixit, et adverſi contra ſtetit ora juvenci,
Qui donum aſtabat pugnae; duroſque reducta
Libravit dextra media inter cornua caeſtus
Arduus, effractoque illiſit in oſſa cerebro.
Sternitur, exanimiſque tremens procumbit humi bos.
Ille ſuper tales effundit pectore voces:
Hanc tibi, Eryx, meliorem animam pro morte Daretis
Perſolvo: hîc victor caeſtus artemque repono.
Protinus Aeneas celeri certare ſagitta
Invitat, qui forte velint; et praemia ponit:
Ingentique manu malum de nave Sereſti
Erigit; et volucrem trajecto in fune columbam,
Quo tendant ferrum, malo ſuſpendit ab alto.
Convenere viri: dejectamque aerea ſortem
Accepit galea: et primus clamore ſecundo
Hyrtacidae ante omnes exit locus Hippocoontis:
Quem modo navali Mneſtheus certamine victor
Conſequitur, viridi Mneſtheus evinctus oliva.
Tertius Eurytion, tuus, ô clariſſime, frater,
Pandare: qui quondam, juſſus confundere foedus,
In medios telum torſiſti primus Achivos.
Extremus, galeaque ima ſubſedit Aceſtes;
Auſus et ipſe manu juvenum tentare laborem.
Tum validis flexos incurvant viribus arcus
Pro ſe quiſque viri, et depromunt tela pharetris.
Primaque per coelum, nervo ſtridente, ſagitta
Hyrtacidae juvenis volucres diverberat auras,
Et venit, adverſique infigitur arbore mali.
Intremuit malus, timuitque exterrita pennis
Ales, et ingenti ſonuerunt omnia plauſu.
Poſt acer Mneſtheus adducto conſtitit arcu,
Alta petens; pariterque oculos telumque tetendit.
Aſt ipſam miſerandus avem contingere ferro
Non valuit; nodos et vincula linea rupit,
Queis innexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa Notos atque atra volans in nubila fugit.
Tum rapidus jamdudum arcu contenta parato

Tela tenens, fratrem Eurytion in vota vocavit:
Jam vacuo laetam coelo ſpeculatus, et alis
Plaudentem nigra figit ſub nube columbam.
Decidit exanimis, vitamque reliquit in aſtris
Aetheriis, fixamque refert delapſa ſagittam.
Amiſſa ſolus palma ſuperabat Aceſtes:
Qui tamen aërias telum contendit in auras;
Oſtentans artemque pariter, arcumque ſonantem.
Hîc oculis ſubito objicitur, magnoque futurum
Augurio monſtrum: docuit poſt exitus ingens,
Seraque terrifici cecinerunt omina vates.
Namque volans liquidis in nubibus arſit arundo,
Signavitque viam flammis, tenueſque receſſit
Conſumta in ventos; coelo ceu ſaepe refixa
Tranſcurrunt, crinemque volantia ſidera ducunt.
Attonitis haeſere animis, ſuperoſque precati
Trinacrii Teucrique viri: nec maximus omen
Abnuit Aeneas, ſed laetum amplexus Aceſten
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:
Sume, pater: nam te voluit Rex magnus Olympi
Talibus auſpiciis exſortem ducere honorem.
Ipſius Anchiſae longaevi hoc munus habebis,
Cratera impreſſum ſignis; quem Thracius olim
Anchiſae genitori in magno munere Ciſſeus
Ferre ſui dederat monumentum et pignus amoris.
Sic fatus, cingit viridanti tempora lauro;
Et primum ante omnes victorem appellat Aceſten.
Nec bonus Eurytion praelato invidit honori;
Quamvis ſolus avem coelo dejecit ab alto.
Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit;
Extremus, volucri qui fixit arundine malum.
  At pater Aeneas, nondum certamine miſſo,
Cuſtodem ad ſeſe comitemque impubis Iüli
Epytiden vocat, et fidam ſic fatur ad aurem:
Vade age, et, Aſcanio, ſi jam puerile paratum
Agmen habet ſecum, curſuſque inſtruxit equorum,
Ducat avo turmas, et ſeſe oſtendat in armis,
Dic, ait. Ipſe omnem longo decedere circo
Infuſum populum, et campos jubet eſſe patentes.

Incedunt pueri, pariterque ante ora parentum
Fraenatis lucent in equis: quos omnis euntes
Trinacriae mirata fremit Trojaeque juventus.
Omnibus in morem tonſa coma preſſa corona.
Cornea bina ferunt praefixo haſtilia ferro:
Pars leves humero pharetras. It pectore ſummo
Flexilis obtorti per collum circulus auri.
Tres equitum numero turmae, ternique vagantur
Ductores: pueri bis ſeni quemque ſecuti,
Agmine partito fulgent, paribuſque magiſtris.
Una acies juvenum, ducit quam parvus ovantem
Nomen avi referens Priamus; tua clara, Polite,
Progenies, auctura Italos; quem Thracius albis
Portat equus bicolor maculis; veſtigia primi
Alba pedis, frontemque oſtentans arduus albam.
Alter Atys, genus unde Attî duxêre Latini:
Parvus Atys, pueroque puer dilectus Iülo.
Extremus, formaque ante omnes pulcher Iülus
Sidonio eſt invectus equo; quem candida Dido
Eſſe ſui dederat monumentum et pignus amoris.
Caetera Trinacriis pubes ſenioris Aceſtae
Fertur equis.
Excipiunt plauſu pavidos, gaudentque tuentes
Dardanidae; veterumque agnoſcunt ora parentum.
Poſtquam omnem laeti conſeſſum, oculoſque ſuorum
Luſtravere in equis; ſignum clamore paratis
Epytides longe dedit, inſonuitque flagello.
Olli diſcurrere pares, atque agmina terni
Diductis ſolvêre choris; rurſuſque vocati
Convertere vias, infeſtaque tela tulere.
Inde alios ineunt curſus, alioſque recurſus
Adverſis ſpatiis; alternoſque orbibus orbes
Impediunt, pugnaeque cient ſimulacra ſub armis.
Et nunc terga fuga nudant; nunc ſpicula vertunt
Infenſi; facta pariter nunc pace feruntur.
Ut quondam Creta fertur Labyrinthus in alta,
Parietibus textum caecis iter, ancipitemque
Mille viis habuiſſe dolum, qua ſigna ſequendi
Falleret indeprenſus et irremeabilis error:

Haud aliter Teucrûm nati veſtigia curſu
Impediunt, texuntque fugas et proelia ludo;
Delphinum ſimiles, qui per maria humida nando
Carpathium Libycumque ſecant, luduntque per undas.
Hunc morem curſus, atque haec certamina primus
Aſcanius, Longam muris cùm cingeret Albam,
Rettulit; et priſcos docuit celebrare Latinos.
Quo puer ipſe modo, ſecum quo Troïa pubes:
Albani docuêre ſuos: hinc maxima porro
Accepit Roma, et patrium ſervavit honorem:
Trojaque nunc, pueri, Trojanum dicitur agmen.
  Hac celebrata tenus ſancto certamina patri.
Hìc primum fortuna fidem mutata novavit.
Dum variis tumulo referunt ſolennia ludis,
Irim de coelo miſit Saturnia Juno
Iliacam ad claſſem, ventoſque aſpirat eunti,
Multa movens, necdum antiquum ſaturata dolorem.
Illa viam celerans per mille colloribus arcum,
Nulli viſa, cito decurrit tramite Virgo.
Conſpicit ingentem concurſum, et litora luſtrat,
Deſertoſque videt portus, claſſemque relictam.
At procul in ſola ſecretae Troades acta
Amiſſum Anchiſen flebant; cunctaeque profundum
Pontum aſpectabant flentes: Heu, tot vada feſſis,
Et tantum ſupereſſe maris! vox omnibus una.
Urbem orant; taedet pelagi perferri laborem.
Ergo inter medias ſeſe, haud ignara nocendi,
Conjicit, et faciemque Deae veſtemque reponit.
Fit Beroë, Iſmarii conjux longaeva Dorycli;
Cui genus, et quondam nomen, natique fuiſſent:
Ac ſic Dardanidûm mediam ſe matribus infert:
O miſerae, quas non manus, inquit, Achaïca bello
Traxerit ad lethum patriae ſub moenibus! ô gens
Infelix! cui te exitio fortuna reſervat?
Septima poſt Trojae excidium jam vertitur aeſtas;
Cùm freta, cùm terras omnes, tot inhoſpita ſaxa,
Sideraque emenſae ferimur: dum per mare magnum
Italiam ſequimur fugientem, et volvimur undis.
Hìc Erycis fines fraterni, atque hoſpes Aceſtes.

Quid prohibet muros jacere, et dare civibus urbem?
O patria, et rapti nequicquam ex hoſte Penates!
Nullane jam Trojae dicentur moenia? nuſquam
Hectoreos amnes, Xanthum, et Simoënta videbo?
Quin agite, et mecum infauſtas exurite puppes.
Nam mihi Caſſandrae per ſomnum vatis imago
Ardentes dare viſa faces: Hîc quaerite Trojam:
Hîc domus eſt, inquit, vobis: jam tempus agi res:
Nec tantis mora prodigiis. En quatuor arae
Neptuno. Deus ipſe faces animumque miniſtrat.
Haec memorans, prima infenſum vi corripit ignem,
Sublataque procul dextra connixa corruſcat,
Et jacit. Arrectae mentes, ſtupefactaque corda
Iliadum. Hîc una è multis, quae maxima natu,
Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrix;
Non Beroë vobis, non haec Rhoeteïa, matres,
Eſt Dorycli conjux: divini ſigna decoris,
Ardenteſque notate oculos; qui ſpiritus illi,
Qui vultus, vociſque ſonus, vel greſſus eunti!
Ipſa egomet dudum Beroën digreſſa reliqui
Aegram, indignantem, tali quod ſola careret
Munere, nec meritos Anchiſae inferret honores.
Haec effata.
At matres, primo ancipites, oculiſque malignis
Ambiguae ſpectare rates, miſerum inter amorem
Praeſentis terrae, fatiſque vocantia regna
Cùm Dea ſe paribus per coelum ſuſtulit alis,
Ingentemque fuga ſecuit ſub nubibus arcum.
Tum vero attonitae monſtris, actaeque furôre,
Conclamant, rapiuntque focis penetralibus ignem:
Pars ſpoliant aras, frondem, ac virgulta, faceſque
Conjiciunt: furit immiſſis Vulcanus habenis
Tranſtra per et remos, et pictas abiete puppes.
Nuncius Anchiſae ad tumulum, cuneoſque theatri,
Incenſas perfert naves Eumulus: et ipſi
Reſpiciunt atram in nimbo volitare favillam.
Primus et Aſcanius, curſus ut laetus equeſtres
Ducebat, ſic acer equo turbato petivit
Caſtra: nec exanimes poſſunt retinere magiſtri.

Quis furor iſte novus? quo nunc, quo tenditis, inquit,
Heu miſerae cives? non hoſtem, inimicaque caſtra
Argivûm, veſtras ſpes uritis. En ego veſter
Aſcanius: galeam ante pedes projecit inanem,
Qua ludo indutus belli ſimulacra ciebat.
Accelerat ſimul Aeneas, ſimul agmina Teucrûm.
Aſt illae diverſa metu per litora paſſim
Diffugiunt; ſylvaſque, et ſicubi concava furtim
Saxa, petunt. Piget incepti lucíſque, ſuoſque
Mutatae agnoſcunt; excuſſaque pectore Juno eſt.
Sed non idcirco flammae atque incendia vires
Indomitas poſuêre: udo ſub robore vivit
Stuppa vomens tardum fumum; lentuſque carinas
Eſt vapor, et toto deſcendit corpore peſtis:
Nec vires heroum, infuſaque flumina proſunt.
Tum pius Aeneas humeris abſcindere veſtem,
Auxilioque vocare Deos, et tendere palmas:
Jupiter omnipotens, ſi nondum exoſus ad unum
Trojanos, ſi quid pietas antiqua labores
Reſpicit humanos; da flammam evadere claſſi,
Nunc, pater, et tenues Teucrûm res eripe letho.
Vel tu, quod ſupereſt, infeſto fulmine morti,
Si mereor, demitte; tuaque hic obrue dextra.
Vix haec ediderat, cùm effuſis imbribus, atra
Tempeſtas ſine more furit, tonitruque tremiſcunt
Ardua terrarum, et campi; ruit aethere toto
Turbidus imber aqua, denſiſque nigerrimus Auſtris;
Implenturque ſuper puppes; ſemiuſta madeſcunt
Robora; reſtinctus donec vapor omnis, et omnes,
Quatuor amiſſis, ſervatae à peſte carinae.
  At pater Aeneas, caſu concuſſus acerbo,
Nunc huc ingentes, nunc illuc pectore curas
Mutabat; verſans, Siculiſne reſideret arvis,
Oblitus fatorum, Italaſne capeſſeret oras.
Tum ſenior Nautes, unum Tritonia Pallas
Quem docuit, multaque inſignem reddidit arte,
Haec reſponſa dabat, vel quae port.nderet ira
Magna Deum, vel quae fatorum poſceret ordo.
Iſque his Aenean ſolatus vocibus infit:

Nate Dea, quo fata trahunt retrahuntque, ſequamur:
Quidquid erit, ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt.
Eſt tibi Dardanius divinae ſtirpis Aceſtes:
Hunc cape conſiliis ſocium, et conjunge volentem:
Huic trade, amiſſis ſuperant qui navibus; et quos
Pertaeſum magni incepti rerumque tuarum eſt:
Longaevoſque ſenes, ac feſſas aequore matres,
Et quidquid tecum invalidum, metuenſque pericli eſt,
Delige, et his habeant terris, ſine, moenia feſſi:
Urbem appellabunt permiſſo nomine Aceſtam.
Talibus incenſus dictis ſenioris amici,
Tum vero in curas animum diducitur omnes.
Et nox atra polum bigis ſubvecta tenebat:
Viſa dehinc coelo facies delapſa parentis
Anchiſae, ſubito tales effundere voces:
Nate, mihi vita quondam, dum vita manebat,
Care magis; nate Iliacis exercite fatis:
Imperio Jovis huc venio, qui claſſibus ignem
Depulit, et coelo tandem miſeratus ab alto eſt.
Conſiliis pare, quae nunc pulcherrima Nautes
Dat ſenior: lectos juvenes fortiſſima corda,
Defer in Italiam. Gens dura atque aſpera cultu
Debellanda tibi Latio eſt. Ditis tamen ante
Infernas accede domos; et Averna per alta
Congreſſus pete, nate, meos. Non me impia namque
Tartara habent, triſteſque umbrae; ſed amoena piorum
Concilia, Elyſiumque colo. Huc caſta Sibylla
Nigrantum multo pecudum te ſanguine ducet.
Tum genus omne tuum, et, quae dentur moenia, diſces.
Jamque vale: torquet medios nox humida curſus:
Et me ſaevus equis Oriens afflavit anhelis.
Dixerat; et tenues fugit, ceu fumus, in auras.
Aeneas, Quo deinde ruis? quo proripis? inquit.
Quem fugis? aut quis te noſtris complexibus arcet?
Haec memorans, cinerem et ſopitos ſuſcitat ignes;
Pergameumque Larem, et canae penetralia Veſtae
Farre pio, et plena ſupplex veneratur acerra.
Extemplo ſocios, primumque arceſſit Aceſten,
Et Jovis imperium, et cari praecepta parentis

Edocet, et quae nunc animo ſententia conſtet.
Haud mora conſiliis; nec juſſa recuſat Aceſtes.
Tranſcribunt urbi matres, populumque volentem
Deponunt, animos nil magnae laudis egentes.
Ipſi tranſtra novant, flammiſque ambeſa reponunt
Robora; navigiis aptant remoſque rudenteſque;
Exigui numero, ſed bello vivida virtus.
Interea Aeneas urbem deſignat aratro,
Sortiturque domos: hoc, Ilium, et haec loca, Trojae
Eſſe jubet. Gaudet regno Trojanus Aceſtes,
Indicitque forum, et patribus dat jura vocatis.
Tum vicina aſtris Erycino in vertice ſedes
Fundatur Veneri Idaliae, tumuloque ſacerdos,
Et lucus late ſacer additur Anchiſaeo.
Jamque dies epulata novem gens omnis, et aris
Factus honos: placidi ſtraverunt aequora venti:
Creber et aſpirans rurſus vocat Auſter in altum.
Exoritur procurva ingens per litora fletus:
Complexi inter ſe noctemque diemque morantur.
Ipſae jam matres, ipſi, quibus aſpera quondam
Viſa maris facies, et non tolerabile numen,
Ire volunt, omnemque fugae perferre laborem.
Quos bonus Aeneas dictis ſolatur amicis,
Et conſanguineo lacrymans commendat Aceſtae.
Tres Eryci vitulos, et tempeſtatibus agnam
Caedere deinde jubet; ſolvique ex ordine funem.
Ipſe caput tonſae foliis evinctus olivae,
Stans procul in prora, pateram tenet; extaque ſalſos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.
Proſequitur ſurgens à puppi ventus euntes:
Certatim ſocii feriunt mare, et aequora verrunt.
At Venus interea Neptunum exercita curis
Alloquitur, taleſque effundit pectore queſtus:
Junonis gravis ira, et inexſaturabile pectus
Cogunt me, Neptune, preces deſcendere in omnes:
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla;
Nec Jovis imperio, fatiſve infracta quieſcit.
Non media de gente Phrygum exediſſe nefandis

Relliquias: Trojae cineres atque oſſa peremptae
Inſequitur. Cauſas tanti ſciat illa furoris.
Ipſe mihi nuper Libycis tu teſtis in undis
Quam molem ſubito excierit. Maria omnia coelo
Miſcuit. Aeoliis nequicquam freta procellis;
In regnis hoc auſa tuis.
Prô ſcelus! ecce etiam Trojanis matribus actis,
Exuſſit foede puppes; et, claſſe ſubegit
Amiſſa, ſocios ignotae linquere terrae.
Quod ſupereſt, oro, liceat dare tuta per undas
Vela tibi; liceat Laurentem attingere Tybrim:
Si conceſſa peto, ſi dant ea moenia Parcae.
Tum Saturnius haec domitor maris edidit alti:
Fas omne eſt, Cytherea, meis te fidere regnis,
Unde genus ducis: merui quoque: ſaepe furores
Compreſſi, et rabiem tantam coelique mariſque.
Nec minor in terris (Xanthum Simoentaque teſtor)
Aeneae mihi cura tui. Cùm Troïa Achilles
Exanimata ſequens impingeret agmina muris,
Millia multa daret letho, gemerentque repleti
Amnes, nec reperire viam, atque evolvere poſſet
In mare ſe Xanthus; Pelidae tunc ego forti
Congreſſum Aenean, nec Dîs nec viribus aequis.
Nube cava eripui: cuperem cùm vertere ab imo
Structa meis manibus perjurae moenia Trojae.
Nunc quoque mens eadem perſtat mihi: pelle timorem.
Tutus, quos optas, portus accedet Averni.
Unus erit tantum, amiſſum quem gurgite quaeret;
Unum pro multis dabitur caput.
His ubi laeta Deae permulſit pectora dictis,
Jungit equos auro genitor, ſpumantiaque addit
Fraena feris, manibuſque omnes effundit habenas.
Caeruleo per ſumma levis volat aequora curru.
Subſidunt undae, tumidumque ſub axe tonanti
Sternitur aequor aquis; fugiunt vaſto aethere nimbi.
Tum variae comitum facies; immania cete,
Et ſenior Glauci chorus, Inouſque Palaemon,
Tritoneſque citi, Phorcique exercitus omnis.
Laeva tenent Thetis, et Melite Panopeaque virgo,

Neſaee, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque.
Hîc patris Aeneae ſuſpenſam blanda viciſſim
Gaudia pertentant mentem. Jubet ocius omnes
Attolli malos, intendi brachia velis.
Una omnes fecêre pedem; pariterque ſiniſtros,
Nunc dextros ſolvêre ſinus; una ardua torquent
Cornua, detorquentque. Ferunt ſua flamina claſſem.
Princeps ante omnes denſum Palinurus agebat
Agmen: ad hunc alii curſum contendere juſſi.
Jamque fere mediam coeli nox humida metam
Contigerat; placida laxârant membra quiete
Sub remis fuſi per dura ſedilia nautae;
Cùm levis aetheriis delapſus Somnus ab aſtris
Aëra dimovit tenebroſum, et diſpulit umbras;
Te, Palinure, petens, tibi ſomnia triſtia portans
Inſonti; puppique Deus conſedit in alta,
Phorbanti ſimilis, funditque has ore loquelas:
Iaſide Palinure, ferunt ipſa aequora claſſem;
Aequatae ſpirant aurae; datur hora quieti.
Pone caput, feſſoſque oculos furare labori.
Ipſe ego pauliſper pro te tua munera inibo.
Cui vix attollens Palinurus lumina fatur;
Mene ſalis placidi vultum fluctuſque quietos
Ignorare jubes? mene huic confidere monſtro?
Aenean credam quid enim fallacibus Auſtris,
Et coeli toties deceptus fraude ſereni?
Talia dicta dabat, clavumque affixus et haerens
Nuſquam amittebat, oculoſque ſub aſtra tenebat.
Ecce Deus ramum Lethaeo rore madentem,
Vique ſoporatum Stygia, ſuper utraque quaſſat
Tempora; cunctantique natantia lumina ſolvit.
Vix primos inopina quies laxaverat artus,
Et ſuper incumbens, cum puppis parte revulſa,
Cumque gubernaclo liquidas projecit in undas
Praecipitem, ac ſocios nequicquam ſaepe vocantem.
Ipſe volans tenues ſe ſuſtulit ales in auras.
Currit iter tutum non ſecius aequore claſſis,
Promiſſiſque patris Neptuni interrita fertur.
Jamque adeo ſcopulos Sirenum advecta ſubibat,

Difficiles quondam, multorumque oſſibus albos
(Tum rauca aſſiduo longe ſale ſaxa ſonabant)
Cùm pater amiſſo fluitantem errare magiſtro
Senſit, et ipſe ratem nocturnis rexit in undis,
Multa gemens, caſuque animum concuſſus amici.
O nimium coelo et pelago confiſe ſereno,
Nudus in ignota, Palinure, jacebis arena!

AENEIDOS LIB. VI.

ARG. *Aeneae iter ad antrum Sibyllae: inde ad inferos. Utrobique inſtantia pericula, futurique belli eventum perdiſcit.*

SIC fatur lacrymans, claſſique immittit habenas;
Et tandem Euboïcis Cumarum allabitur oris.
Obvertunt pelago proras; tum dente tenaci
Ancora fundabat naves, et litora curvae
Praetexunt puppes. Juvenum manus emicat ardens
Litus in Heſperium; quaerit pars ſemina flammae
Abſtruſa in venis ſilicis: pars denſa ferarum
Tecta rapit ſylvas, inventaque flumina monſtrat.
At pius Aeneas arces, quibus altus Apollo
Praeſidet, horrendaeque procul ſecreta Sibyllae,
Antrum immane, petit; magnam cui mentem animumque
Delius inſpirat vates, aperitque futura.
Jam ſubeunt Triviae lucos, atque aurea tecta.
Daedalus (ut fama eſt) fugiens Minoïa regna,
Praepetibus pennis auſus ſe credere coelo,
Inſuetum per iter gelidas enavit ad Arctos;
Chalcidicaque levis tandem ſuperaſtitit arce.
Redditus his primum terris, tibi, Phoebe, ſacravit
Remigium alarum; poſuitque immania templa.
In foribus lethum Androgeo: tum pendere poenas
Cecropidae juſſi (miſerum!) ſeptena quotannis
Corpora natorum; ſtat ductis ſortibus urna:
Contra elata mari reſpondet Gnoſſia tellus:
Hìc crudelis amor tauri, ſuppoſtaque furto

Paſiphaë, miſtumque genus, proleſque biformis
Minotaurus ineſt, Veneris monumenta nefandae:
Hîc labor ille domûs, et inextricabilis error.
Magnum reginae ſed enim miſeratus amorem
Daedalus, ipſe dolos tecti ambageſque reſolvit,
Caeca regens filo veſtigia. Tu quoque magnam
Partem opere in tanto, ſineret dolor, Icare, haberes.
Bis conatus erat caſus effingere in auro;
Bis patriae cecidêre manus. Quin protinus omnia
Perlegerent oculis; ni jam praemiſſus Achates
Afforet, atque una Phoebi Triviaeque ſacerdos,
Deïphobe Glauci, fatur quae talia Regi:
  Non hoc iſta ſibi tempus ſpectacula poſcit.
Nunc grege de intacto ſeptem mactare juvencos
Praeſtiterit, totidem lectas de more bidentes.
Talibus affata Aenean (nec ſacra morantur
Juſſa viri) Teucros vocat alta in templa ſacerdos.
Exciſum Euboïcae latus ingens rupis in antrum:
Quo lati ducunt aditus centum, oſtia centum:
Unde ruunt totidem voces, reſponſa Sibyllae.
Ventum erat ad limen, cùm virgo, poſcere fata
Tempus, ait: Deus, ecce, Deus. Cui talia fanti
Ante fores, ſubito non vultus, non color unus,
Non comtae manſere comae; ſed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument: majorque videri,
Nec mortale ſonans, afflata eſt numine quando
Jam propiore Dei. Ceſſas in vota preceſque,
Tros, ait, Aenea? ceſſas? neque enim ante dehiſcent
Attonitae magna ora domûs. Et talia fata,
Conticuit. Gelidus Teucris per dura cucurrit
Oſſa tremor, funditque preces rex pectore ab imo:
Phoebe, graves Trojae ſemper miſerate labores,
Dardana qui Paridis direxti tela manuſque
Corpus in Aeacidae; magnas obeuntia terras
Tot maria intravi duce te, penituſque repoſtas
Maſſylûm gentes, praetentaque Syrtibus arva:
Jam tandem Italiae fugientis prendimus oras.
Hac Trojana tenus fuerit fortuna ſecuta
Vos quoque Pergameae jam fas eſt parcere genti,

Dîque Deaeque omnes, quibus obſtitit Ilium, et ingens
Gloria Dardaniae: tuque ô ſanctiſſima vates,
Praeſcia venturi, da (non indebita poſco
Regna meis fatis) Latio conſidere Teucros,
Errantesque Deos, agitataque numina Trojae.
Tum Phoebo et Triviae ſolido de marmore templa
Inſtituam, feſtoſque dies de nomine Phoebi.
Te quoque magna manent regnis penetralia noſtris.
Hîc ego namque tuas ſortes, arcanaque fata
Dicta meae genti ponam; lectoſque ſacrabo,
Alma, viros. Foliis tantum ne carmina manda,
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis.
Ipſa canas, oro. Finem dedit ore loquendi.
At, Phoebi nondum patiens, immanis in antro
Bacchatur Vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe Deum. Tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitque premendo.
Oſtia jamque domûs patuêre ingentia centum
Sponte ſua, Vatiſque ferunt reſponſa per auras:
O tandem magnis pelagi defuncti periclis!
Sed terra graviora manent. In regna Lavini
Dardanidae venient; mitte hanc de pectore curam:
Sed non et veniſſe volent. Bella, horrida bella,
Et Tybrim multò ſpumantem ſanguine cerno.
Non Simoïs tibi, nec Xanthus, nec Dorica caſtra
Defuerint: alius Latio jam partus Achilles,
Natus et ipſe Dea: nec Teucris addita Juno
Uſquam aberit: cùm tu ſupplex in rebus egenis,
Quas gentes Italûm, aut quas non oraveris urbes?
Cauſa mali tanti conjux iterum hoſpita Teucris;
Externique iterum thalami.
Tu ne cede malis; ſed contra audentior ito,
Quam tua te fortuna ſinet. Via prima ſalutis,
Quod minime reris, Graia pandetur ab urbe.
Talibus ex adyto dictis Cumaea Sibylla
Horrendas canit ambages, antroque remugit,
Obſcuris vera involvens; ea fraena furenti
Concutit, et ſtimulos ſub pectore vertit Apollo.
Ut primum ceſſit furor, et rabida ora quierunt,

Incipit Aeneas heros: Non ulla laborum,
O Virgo, nova mi facies inopinave ſurgit:
Omnia praecepi, atque animo mecum ante peregi.
Unùm oro, quando hîc inferni janua regis
Dicitur, et tenebroſa palus Acheronte refuſo,
Ire ad conſpectum cari genitoris et ora
Contingat; doceas iter, et ſacra oſtia pandas.
Illum ego per flammas et mille ſequentia tela
Eripui his humeris, medioque ex hoſte recepi:
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnes pelagique minas, coelique ferebat
Invalidus, vires ultra ſortemque ſenectae.
Quin, ut te ſupplex peterem, et tua limina adirem,
Idem orans mandata dabat. Natique patriſque,
Alma, precor miſerere: potes namque omnia; nec te
Nequicquam lucis Hecate praefecit Avernis.
Si potuit manes arceſſere conjugis Orpheus,
Threïcia fretus cithara fidibuſque canoris;
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque reditque viam toties. Quid Theſea, magnum
Quid memorem Alciden? et mî genus ab Jove ſummo.
Talibus orabat dictis, araſque tenebat.
Tum ſic orſa loqui vates: Sate ſanguine Divûm,
Tros Anchiſiada, facilis deſcenſus Averni.
Noctes atque dies patet atri janua Ditis:
Sed revocare gradum, ſuperaſque evadere ad auras,
Hoc opus, hic labor eſt. Pauci, quos aequus amavit
Jupiter, aut ardens evexit ad aethera virtus,
Dîs geniti, potuêre. Tenent media omnia ſylvae,
Cocytuſque ſinu labens circumfluit atro.
Quod ſi tantus amor menti, ſi tanta cupido eſt,
Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara, et inſano juvat indulgere labori;
Accipe quae peragenda prius. Latet arbore opaca
Aureus et foliis et lento vimine ramus,
Junoni infernae dictus ſacer: hunc tegit omnis
Lucus, et obſcuris claudunt convallibus umbrae.
Sed non ante datur telluris operta ſubire,
Auricomos quam quis decerpſerit arbore foetus.

Hoc ſibi pulchra ſuum ferri Proſerpina munus
Inſtituit. Primo avulſo non deficit alter
Aureus; et ſimili frondeſcit virga metallo.
Ergo alte veſtigia oculis, et rite repertum
Carpe manu. Namque ipſe volens faciliſque ſequetur,
Si te fata vocant: aliter, non viribus ullis
Vincere, nec duro poteris convellere ferro.
Praeterea jacet exanimum tibi corpus amici,
(Heu neſcis!) totamque inceſtat funere claſſem;
Dum conſulta petis, noſtroque in limine pendes.
Sedibus hunc refer ante ſuis, et conde ſepulcro.
Duc nigras pecudes: ea prima piacula ſunto.
Sic demum lucos Stygios, regna invia vivis,
Aſpicies. Dixit, preſſoque obmutuit ore.
Aeneas moeſto defixus lumina vultu
Ingreditur, linquens antrum; caecoſque volutat
Eventus animo ſecum: cui fidus Achates
It comes, et paribus curis veſtigia figit.
Multa inter ſeſe vario ſermone ferebant;
Quem ſocium exanimum vates, quod corpus humandum
Diceret. Atque illi Miſenum in litore ſicco,
Ut venêre, vident indigna morte peremptum,
Miſenum Aeoliden: quo non praeſtantior alter
Aere ciere viros, Martemque accendere cantu.
Hectoris hic magni fuerat comes; Hectora circum
Et lituo pugnas inſignis obibat, et haſta.
Poſtquam illum victor vita ſpoliavit Achilles,
Dardanio Aeneae ſeſe fortiſſimus heros
Addiderat ſocium; non inferiora ſecutus.
Sed tum, forte cava dum perſonat aequora concha,
Demens et cantu vocat in certamina Divos;
Aemulus exceptum Triton (ſi credere dignum eſt)
Inter ſaxa virum ſpumoſa immerſerat unda.
Ergo omnes magno circum clamore fremebant;
Praecipue pius Aeneas. Tum juſſa Sibyllae
(Haud mora) feſtinant flentes, aramque ſepulcri
Congerere arboribus, coeloque educere certant.
Itur in antiquam ſylvam, ſtabula alta ferarum:
Procumbunt piceae: ſonat icta ſecuribus ilex:

Fraxineaeque trabes, cuneis et fiſſile robur
Scinditur: advolvunt ingentes montibus ornos.
Nec non Aeneas opera inter talia primus
Hortatur ſocios, paribuſque accingitur armis.
  Atque haec ipſe ſuo triſti cum corde volutat,
Aſpectans ſylvam immenſam, et ſic voce precatur:
Si nunc ſe nobis ille aureus arbore ramus
Oſtendat nemore in tanto: quando omnia vere
Heu nimium de te Vates, Miſene, locuta eſt.
Vix ea fatus erat, geminae cùm forte columbae
Ipſa ſub ora viri coelo venêre volantes,
Et viridi ſedere ſolo. Tum maximus heros
Maternas agnoſcit aves, laetuſque precatur:
Eſte duces, ô, ſi qua via eſt, curſumque per auras
Dirigite in lucos; ubi pinguem dives opacat
Ramus humum. Tuque, ô dubiis ne defice rebus,
Diva parens. Sic effatus, veſtigia preſſit;
Obſervans quae ſigna ferant, quo tendere pergant.
Paſcentes illae tantum prodire volando,
Quantum acie poſſent oculi ſervare ſequentum.
Inde, ubi venêre ad fauces grave olentis Averni,
Tollunt ſe celeres; liquidumque per aëra lapſae,
Sedibus optatis geminae ſuper arbore ſidunt,
Diſcolor unde auri per ramos aura refulſit.
Quale ſolet ſylvis brumali frigore viſcum
Fronde virere nova, quod non ſua ſeminat arbos,
Et croceo foetu teretes circumdare truncos;
Talis erat ſpecies auri frondentis, opaca
Ilice: ſic leni crepitabat bractea vento.
Corripit Aeneas extemplo, aviduſque refringit
Cunctantem, et vatis portat ſub tecta Sibyllae.
  Nec minus interea Miſenum in litore Teucri
Flebant, et cineri ingrato ſuprema ferebant.
Principio pinguem taedis et robore ſecto
Ingentem ſtruxere pyram: cui frondibus atris
Intexunt latera, et ferales ante cupreſſos
Conſtituunt, decorantque ſuper fulgentibus armis.
Pars calidos latices, et ahena undantia flammis
Expediunt; corpuſque lavant frigentis, et ungunt.

Fit gemitus. Tum membra toro defleta reponunt,
Purpureaſque ſuper veſtes, velamina nota,
Conjiciunt. Pars ingenti ſubiere pheretro,
Triſte miniſterium; et ſubjectam more parentum
Averſi tenuere facem. Congeſta cremantur
Thurea dona, dapes fuſo crateres olivo.
Poſtquam collapſi cineres, et flamma quievit;
Relliquias vino et bibulam lavere favillam:
Oſſaque lecta cado texit Corynaeus aheno.
Idem ter ſocios pura circumtulit unda,
Spargens rore levi, et ramo felicis olivae:
Luſtravitque viros, dixitque noviſſima verba.
At pius Aeneas ingenti mole ſepulcrum
Imponit, ſuàque arma viro, remumque, tubamque,
Monte ſub aërio: qui nunc Miſenus ab illo
Dicitur, aeternumque tenet per ſecula nomen.
His actis, propere exſequitur praecepta Sibyllae.
Spelunca alta fuit, vaſtoque immanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro nemorumque tenebris:
Quam ſuper haud ullae poterant impune volantes
Tendere iter pennis: talis ſeſe halitus atris
Faucibus effundens ſupera ad convexa ferebat:
(Unde locum Graii dixerunt nomine Aornon.)
Quatuor hîc primum nigrantes terga juvencos
Conſtituit, frontique invergit vina ſacerdos:
Et, ſummas carpens media inter cornua ſetas,
Ignibus imponit ſacris libamina prima,
Voce vocans Hecaten, coeloque Ereboque potentem.
Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem
Suſcipiunt pateris. Ipſe atri velleris agnam
Aeneas matri Eumenidum magnaeque ſorori
Enſe ferit; ſterilemque tibi, Proſerpina, vaccam.
Tum Stygio Regi nocturnas inchoat aras,
Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis,
Pingue ſuperque oleum fundens ardentibus extis.
Ecce autem, primi ſub lumina Solis et ortus,
Sub pedibus mugire ſolum, et juga coepta moveri,
Silvarum viſaeque canes ululare per umbram,
Adventante Dea. Procul ô, procul eſte, profani,

Conclamat vates, totoque abſiſtite luco:
Tuque invade viam, vaginaque eripe ferrum:
Nunc animis opus, Aenea, nunc pectore firmo.
Tantum effata furens, antro ſe immiſit aperto.
Ille ducem haud timidis vadentem paſſibus aequat.
Dî, quibus imperium eſt animarum, umbraeque ſilentes,
Et Chaos, et Phlegethon, loca nocte ſilentia late;
Sit mihi fas audita loqui: ſit numine veſtro
Pandere res alta terra et caligine merſas.
Ibant obſcuri ſola ſub nocte per umbram,
Perque domos Ditis vacuas, et inania regna:
Quale per incertam Lunam ſub luce maligna
Eſt iter in ſylvis; ubi coelum condidit umbra
Jupiter, et rebus nox abſtulit atra colorem.
Veſtibulum ante ipſum, primiſque in faucibus Orci,
Luctus et ultrices poſuere cubilia Curae;
Pallenteſque habitant Morbi, triſtiſque Senectus,
Et metus, et maleſuada Fames, et turpis Egeſtas;
Terribiles viſu formae! Lethumque, Laborque:
Tum conſanguineus Lethi Sopor, et mala mentis
Gaudia, mortiferumque adverſo in limine Bellum,
Ferreique Eumenidum thalami, et Diſcordia demens,
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
In medio ramos annoſaque brachia pandit
Ulmus opaca, ingens: quam ſedem Somnia vulgo
Vana tenere ferunt, foliiſque ſub omnibus haerent.
Multaque praeterea variarum monſtra ferarum;
Centauri in foribus ſtabulant, Scyllaeque biformes,
Et centumgeminus Briareus, ac bellua Lernae
Horrendum ſtridens, flammiſque armata Chimaera;
Gorgones, Harpyiaeque, et forma tricorporis umbrae.
Corripit hîc ſubita trepidus formidine ferrum
Aeneas, ſtrictamque aciem venientibus offert.
Et, ni docta comes tenues ſine corpore vitas
Admoneat volitare cava ſub imagine formae,
Irruat, et fruſtra ferro diverberet umbras.
Hinc via, Tartarei quae fert Acherontis ad undas:
Turbidus hîc coeno, vaſtaque voragine gurges
Aeſtuat, atque omnem Cocyto eructat arenam.

Portitor has horrendus aquas, et flumina ſervat
Terribili ſqualore Charon: cui plurima mento
Canities inculta jacet; ſtant lumina flamma:
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
Ipſe ratem conto ſubigit, veliſque miniſtrat,
Et ferruginea ſubvectat corpora cymba,
Jam ſenior: ſed cruda Deo viridiſque ſenectus.
Huc omnis turba ad ripas effuſa ruebat;
Matres, atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimûm heroum, pueri, innuptaeque puellae,
Impoſitique rogis juvenes ante ora parentum:
Quam multa in ſylvis autumni frigore primo
Lapſa cadunt folia, aut ad terram gurgite ab alto
Quam multae glomerantur aves, ubi frigidus annus
Trans pontum fugat, et terris immittit apricis.
Stabant orantes primi tranſmittere curſum,
Tendebantque manus ripae ulterioris amore.
Navita ſed triſtis nunc hos nunc accipit illos,
Aſt alios longe ſubmotos arcet arena.
Aeneas (miratus enim, motuſque tumultu)
Dic, ait, ô virgo, quid vult concurſus ad amnem?
Quidve petunt animae? vel quo diſcrimine ripas
Hae linquunt, illae remis vada livida verrunt?
Olli ſic breviter fata eſt longaeva ſacerdos:
Anchiſa generate, Deûm certiſſima proles,
Cocyti ſtagna alta vides, Stygiamque paludem,
Dî cujus jurare timent et fallere numen.
Haec omnis, quam cernis, inops inhumataque turba eſt:
Portitor ille, Charon: hi, quos vehit unda, ſepulti.
Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
Tranſportare prius, quam ſedibus oſſa quiêrunt.
Centum errant annos, volitantque haec litora circum:
Tum demum admiſſi ſtagna exoptata reviſunt.
Conſtitit Anchiſa ſatus, et veſtigia preſſit;
Multa putans, ſortemque animo miſeratus iniquam.
Cernit ibi moeſtos, et mortis honore carentes,
Leucaſpim, et Lyciae ductorem claſſis Orontem:
Quos, ſimul à Troja ventoſa per aequora vectos,
Obruit Auſter, aqua involvens navemque viroſque.

Ecce gubernator ſeſe Palinurus agebat:
Qui Libyco nuper curſu, dum ſidera ſervat,
Exciderat puppi, mediis effuſus in undis.
Hunc, ubi vix multa moeſtum cognovit in umbra,
Sic prior alloquitur: Quis te, Palinure, Deorum
Eripuit nobis, medioque ſub aequore merſit?
Dic age. Namque mihi, fallax haud ante repertus,
Hoc uno reſponſo animum deluſit Apollo:
Qui fore te ponto incolumem, fineſque canebat
Venturum Auſonios. En haec promiſſa fides eſt?
Ille autem: Neque te Phoebi cortina fefellit,
Dux Anchiſiade, nec me Deus aequore merſit:
Namque gubernaculum multa vi forte revulſum,
Cui datus haerebam cuſtos, curſuſque regebam,
Praecipitans traxi mecum. Maria aſpera juro,
Non ullum pro me tantum cepiſſe timorem,
Quam tua ne ſpoliata armis, excuſſa magiſtro,
Deficeret tantis navis ſurgentibus undis.
Tres Notus hibernas immenſa per aequora noctes
Vexit me violentus aqua: vix lumine quarto
Proſpexi Italiam, ſumma ſublimis ab unda.
Paullatim adnabam terrae: jam tuta tenebam;
Ni gens crudelis madida cum veſte gravatum,
Prenſantemque uncis manibus capita aſpera montis,
Ferro invaſiſſet, praedamque ignara putâſſet.
Nunc me fluctus habet, verſantque in litore venti.
Quod te per coeli jucundum lumen, et auras,
Per genitorem oro, per ſpem ſurgentis Iüli;
Eripe me his, invicte, malis: aut tu mihi terram
Injice, namque potes, portuſque require Velinos.
Aut tu, ſi qua via eſt, ſi quam tibi Diva creatrix
Oſtendit (neque enim credo ſine numine Divûm
Flumina tanta paras Stygiamque innare paludem)
Da dextram miſero, et tecum me tolle per undas;
Sedibus ut ſaltem placidis in morte quieſcam.
Talia fatus erat, coepit cùm talia vates:
Unde haec, ô Palinure, tibi tam dira cupido?
Tu Stygias inhumatus aquas, amnemque ſeverum
Eumenidum aſpicies? ripamve injuſſus abibis?

Deſine fata Deûm flecti ſperare precando:
Sed cape dicta memor duri ſalatia caſus.
Nam tua finitimi, longe lateque per urbes
Prodigiis acti coeleſtibus, oſſa piabunt;
Et ſtatuent tumulum, et tumulo ſolennia mittent:
Aeternumque locus Palinuri nomen habebit.
His dictis curae emotae, pulſuſque parumper
Corde dolor triſti: gaudet cognomine terra.
  Ergo iter inceptum peragunt, fluvioque propinquant.
Navita quos, jam inde ut Stygia proſpexit ab unda
Per tacitum nemus ire, pedemque advertere ripae,
Sic prior aggreditur dictis, atque increpat ultro:
Quiſquis es, armatus qui noſtra ad flumina tendis,
Fare age, quid venias: jam iſtinc et comprime greſſum.
Umbrarum hic locus eſt, Somni Noctiſque ſoporae:
Corpora viva nefas Stygia vectare carina.
Nec vero Alciden me ſum laetatus euntem
Accepiſſe lacu, nec Theſea Pirithoumque;
Dîs quanquam geniti, atque invicti viribus eſſent.
Tartareum ille manu cuſtodem in vincla petivit;
Ipſius a ſolio regis traxitque trementem:
Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.
  Quae contra breviter fata eſt Amphryſia vates:
Nullae hîc inſidiae tales; abſiſte moveri:
Nec vim tela ferunt: licet ingens janitor antro
Aeternum latrans exſangues terreat umbras:
Caſta licet patrui ſervet Proſerpina limen.
Troïus Aeneas, pietate inſignis et armis,
Ad genitorem imas Erebi deſcendit ad umbras.
Si te nulla movet tantae pietatis imago,
At ramum hunc (aperit ramum qui veſte latebat)
Agnoſcas. Tumida ex ira tum corda reſidunt.
Nec plura his. Ille admirans venerabile donum
Fatalis virgae, longo poſt tempore viſum,
Caeruleam advertit puppim, ripaeque propinquat.
Inde alias animas, quae per juga longa ſedebant,
Deturbat, laxatque foros: ſimul accipit alveo
Ingentem Aenean. Gemuit ſub pondere cymba
Sutilis, et multam accepit rimoſa paludem.

Tandem trans fluvium incolumes, vatemque virumque,
Informi limo, glaucaque exponit in ulva.
Cerberus haec ingens latratu regna trifauci
Perſonat, adverſo recubans immanis in antro.
Cui vates, horrere videns jam colla colubris,
Melle ſoporatam et medicatis frugibus offam
Objicit. Ille, fame rabida tria guttura pandens,
Corripit objectam, atque immania terga reſolvit
Fuſus humi, totoque ingens extenditur antro.
Occupat Aeneas aditum, cuſtode ſepulto,
Evaditque celer ripam irremeabilis undae.
Continuo auditae voces, vagitus et ingens,
Infantumque animae flentes in limine primo;
Quos dulcis vitae exſortes, et ab ubere raptos,
Abſtulit atra dies, et funere merſit acerbo.
Hos juxta falſo damnati crimine mortis.
Nec vero hae ſine ſorte datae, ſine judice, ſedes.
Quaeſitor Minos urnam movet: ille ſilentum
Conciliumque vocat, vitaſque et crimina diſcit.
Proxima deinde tenent moeſti loca, qui ſibi lethum
Inſontes peperêre manu, lucemque peroſi
Projecêre animas. Quam vellent Aethere in alto
Nunc et pauperiem et duros perferre labores!
Fata obſtant, triſtique palus inamabilis unda
Alligat, et novies Stÿx interfuſa coërcet.
Nec procul hinc partem fuſi monſtrantur in omnem
Lugentes campi: ſic illos nomine dicunt.
Hîc, quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti celant calles, et myrtea circum
Sylva tegit. Curae non ipſa in morte relinquunt.
His Phaedram Procrinque locis, moeſtamque Eriphylen
Crudelis nati monſtrantem vulnera cernit,
Evadnenque, et Paſiphaën: his Laodamia
It comes: et juvenis quondam, nunc femina, Caeneus,
Rurſus et in veterem fato revoluta figuram.
Inter quas Phoeniſſa recens à vulnere Dido
Errabat ſylva in magna: quam Troïus heros,
Ut primum juxta ſtetit, agnovitque per umbram
Obſcuram; qualem primo qui ſurgere menſe

Aut videt aut vidiſſe putat per nubila lunam;
Demiſit lacrymas, dulcique affatus amore eſt:
Infelix Dido! verus mihi nuntius ergo
Venerat exſtinctam, ferroque extrema ſecutam?
Funeris heu tibi cauſſa fui! per ſidera juro,
Per Superos, et ſi qua fides tellure ſub ima eſt;
Invitus, Regina, tuo de litore ceſſi.
Sed me juſſa Deûm, quae nunc has ire per umbras,
Per loca ſenta ſitu cogunt, noctemque profundam,
Imperiis egere ſuis: nec credere quivi
Hunc tantum tibi me diſceſſu ferre dolorem.
Siſte gradum, teque aſpectu ne ſubtrahe noſtro.
Quem fugis? extremum fato quod te alloquor, hoc eſt.
Talibus Aeneas ardentem et torva tuentem
Lenibat dictis animum, lacrymaſque ciebat.
Illa ſolo fixos oculos averſa tenebat:
Nec magis incepto vultum ſermone movetur,
Quam ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes.
Tandem corripuit ſeſe, atque inimica refugit
In nemus umbriferum; conjux ubi priſtinus illi
Reſpondet curis, aequatque Sichaeus amorem.
Nec minus Aeneas, caſu percuſſus iniquo,
Proſequitur lacrymans longe, et miſeratur euntem.
Inde datum molitur iter: jamque arva tenebant
Ultima, quae bello clari ſecreta frequentant.
Hîc illi occurrit Tydeus, hîc inclytus armis
Parthenopaeus, et Adraſti pallentis imago.
Hîc multum fleti ad Superos, belloque caduci
Dardanidae: quos ille omnes longo ordine cernens,
Ingemuit; Glaucumque, Medontaque, Therſilochumque,
Tres Antenoridas, Cererique ſacrum Polybœten,
Idaeumque, etiam currus, etiam arma tenentem.
Circumſtant animae dextra laevaque frequentes.
Nec vidiſſe ſemel ſatis eſt: juvat uſque morari,
Et conferre gradum, et veniendi diſcere cauſſas.
At Danaûm proceres, Agamemnoniaeque phalanges,
Ut vidêre virum, fulgentiaque arma per umbras,
Ingenti trepidare metu; pars vertere terga,
Ceu quondam petiêre rates; pars tollere vocem

Exiguam; inceptus clamor fruſtratur hiantes.
Atque hîc Priamiden laniatum corpore toto
Deïphobum vidit, lacerum crudeliter ora,
Ora manuſque ambas, populataque tempora raptis
Auribus, et truncas inhoneſto vulnere nares.
Vix adeo agnovit pavitantem, et dira tegentem
Supplicia; et notis compellat vocibus ultro:
Deïphobe armipotens, genus alto à ſanguine Teucri,
Quis tam crudeles optavit ſumere poenas?
Cui tantum de te licuit? mihi fama ſuprema
Nocte tulit, feſſum vaſta te caede Pelaſgûm
Procubuiſſe ſuper confuſae ſtragis acervum.
Tunc egomet tumulum Rhoeteo in litore inanem
Conſtitui, et magna Manes ter voce vocavi.
Nomen et arma locum ſervant. Te, amice, nequivi
Conſpicere, et patria decedens ponere terra.
Atque hîc Priamides: Nihil, ô tibi, amice, relictum:
Omnia Deïphobo ſolviſti, et funeris umbris.
Sed me fata mea, et ſcelus exitiale Lacaenae
His merſere malis: illa haec monumenta reliquit.
Namque, ut ſupremam falſa inter gaudia noctem
Egerimus, nôſti; et nimium meminiſſe neceſſe eſt.
Cùm fatalis equus ſaltu ſuper ardua venit
Pergama, et armatum peditem gravis attulit alvo.
Illa chorum ſimulans, Evantes Orgia circum
Ducebat Phrygias: flammam media ipſa tenebat
Ingentem, et ſumma Danaos ex arce vocabat.
Tum me, confectum curis, ſomnoque gravatum,
Infelix habuit thalamus, preſſitque jacentem
Dulcis et alta quies, placidaeque ſimillima morti.
Egregia interea conjux arma omnia tectis
Emovet, et fidum capiti ſubduxerat enſem:
Intra tecta vocat Menelaum, et limina pandit.
Scilicet id magnum ſperans fore munus amanti,
Et famam exſtingui veterum ſic poſſe malorum.
Quid moror? irrumpunt thalamo: comes additur unà
Hortator ſcelerum Aeolides. Dî, talia Graiis
Inſtaurate, pio ſi poenas ore repoſco.
Sed te qui vivum caſus, age fare viciſſim,

Attulerint. Pelagine venis erroribus actus,
An monitu Divûm? an quae te fortuna fatigat,
Ut triſtes ſine ſole domos, loca turbida, adires?
  Hac vice ſermonum roſeis Aurora quadrigis
Jam medium aetherio curſu trajecerat axem;
Et fors omne datum traherent per talia tempus:
Sed comes admonuit, breviterque affata Sibylla eſt:
Nox ruit, Aenea; nos flendo ducimus horas.
Hic locus eſt, partes ubi ſe via findit in ambas:
Dextera, quae Ditis magni ſub moenia tendit;
Hac iter Elyſium nobis: at laeva malorum
Exercet poenas, et ad impia Tartara mittit.
Deïphobus contra: Ne ſaevi, magna ſacerdos:
Diſcedam, explebo numerum, reddarque tenebris.
I decus, i, noſtrum; melioribus utere fatis.
Tantum effatus, et in verbo veſtigia torſit.
  Reſpicit Aeneas ſubito; et ſub rupe ſiniſtra
Moenia lata videt, triplici circumdata muro:
Quae rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquetque ſonantia ſaxa.
Porta adverſa, ingens, ſolidoque adamante columnae,
Vis ut nulla virûm, non ipſi exſcindere ferro
Coelicolae valeant. Stat ferrea turris ad auras:
Tiſiphoneque ſedens, palla ſuccincta cruenta,
Veſtibulum exſomnis ſervat noctesque dieſque.
Hinc exaudiri gemitus, et ſaeva ſonare
Verbera; tum ſtridor ferri, tractaeque catenae.
Conſtitit Aeneas, ſtrepitumque exterritus hauſit:
Quae ſcelerum facies? ô virgo, effare, quibuſve
Urgentur poenis? qui tantus plangor ad auras?
Tum vates ſic orſa loqui: Dux inclyte Teucrûm,
Nulli fas caſto ſceleratum inſiſtere limen:
Sed me, cùm lucis Hecate praefecit Avernis,
Ipſa Deûm poenas docuit, perque omnia duxit.
Gnoſius haec Rhadamanthus habet duriſſima regna,
Caſtigatque auditque dolos; ſubigitque fateri,
Quae quis apud ſuperos, furto laetatus inani,
Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem.
Continuo ſontes ultrix accincta flagello

Tiſiphone quatit inſultans; torvoſque ſiniſtra
Intentans angues, vocat agmina ſaeva ſororum.
Tum demum horriſono ſtridentes cardine ſacrae
Panduntur portae. Cernis, cuſtodia qualis
Veſtibulo ſedeat? facies quae limina ſervet?
Quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra,
Saevior intus habet ſedem: tum Tartarus ipſe
Bis patet in praeceps tantum, tenditque ſub umbras,
Quantus ad aetherium coeli ſuſpectus Olympum.
Hîc genus antiquum Terrae, Titania pubes,
Fulmine dejecti, fundo volvuntur in imo.
Hîc et Aloïdas geminos, immania vidi
Corpora: qui manibus magnum reſcindere coelum
Aggreſſi, ſuperiſque Jovem detrudere regnis.
Vidi et crudeles dantem Salmonea poenas,
Dum flammas Jovis, et ſonitus imitatur Olympi.
Quatuor hic invectus equis, et lampada quaſſans,
Per Graiûm populos, mediaeque per Elidis urbem
Ibat ovans, Divûmque ſibi poſcebat honorem,
Demens! qui nimbos, et non imitabile fulmen
Aere, et cornipedum curſu ſimulârat equorum.
At pater omnipotens denſa inter nubila telum
Contorſit (non ille faces, nec fumea taedis
Lumina) praecipitemque immani turbine adegit.
Nec non et Tityon, Terrae omniparentis alumnum,
Cernere erat: per tota novem cui jugera corpus
Porrigitur; roſtroque immanis vultur obunco
Immortale jecur tondens, fecundaque poenis
Viſcera, rimaturque epulis, habitatque ſub alto
Pectore: nec fibris requies datur ulla renatis.
Quid memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoumque?
Quos ſuper atra ſilex jamjam lapſura, cadentique
Imminet aſſimilis. Lucent genialibus altis
Aurea fulcra toris, epulaeque ante ora paratae
Regifico luxu. Furiarum maxima juxta
Accubat, et manibus prohibet contingere menſas;
Exſurgitque facem attollens, atque intonat ore.
Hîc, quibus inviſi fratres, dum vita manebat,
Pulſatuſve parens, et fraus innexa clienti;

Aut qui divitiis ſoli incubuêre repertis,
Nec partem poſuêre ſuis, quae maxima turba eſt;
Quique ob adulterium caeſi, quique arma ſecuti
Impia, nec veriti dominorum fallere dextras;
Incluſi poenam exſpectant. Ne quaere doceri
Quam poenam, aut quae forma viros, fortunave merſit.
Saxum ingens volvunt alii, radiiſque rotarum
Diſtricti pendent. Sedet, aeternumque ſedebit,
Infelix Theſeus: Phlegyaſque miſerrimus omnes
Admonet, et magna teſtatur voce per umbras:
Diſcite juſtitiam moniti, et non temnere Divos.
Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem
Impoſuit; fixit leges pretio, atque refixit.
Hic thalamum invaſit natae vetitoſque Hymenaeos.
Auſi omnes immane nefas, auſoque potiti.
Non, mihi ſi linguae centum ſint, oraque centum,
Ferrea vox, omnes ſcelerum comprendere formas,
Omnia poenarum percurrere nomina poſſim.
  Haec ubi dicta dedit Phoebi longaeva ſacerdos:
Sed jam, age, carpe viam, et ſuſceptum perfice munus:
Acceleremus, ait. Cyclopum educta caminis
Moenia conſpicio, atque adverſo fornice portas?
Haec ubi nos praecepta jubent deponere dona.
Dixerat; et pariter, greſſi per opaca viarum,
Corripiunt ſpatium medium, foribuſque propinquant.
Occupat Aeneas aditum, corpuſque recenti
Spargit aquâ, ramumque adverſo in limine figit.
  His demum exactis, perfecto munere Divae,
Devenêre locos laetos, et amoena vireta,
Fortunatorum nemorum ſedeſque beatas.
Largior hîc campos aether, et lumine veſtit
Purpureo: ſolemque ſuum, ſua ſidera norunt.
Pars in gramineis exercent membra palaeſtris;
Contendunt ludo, et fulva luctantur arena:
Pars pedibus plaudunt choreas, et carmina dicunt.
Necnon Threïcius longa cum veſte ſacerdos
Obloquitur numeris ſeptem diſcrimina vocum:
Jamque eadem digitis, jam pectine pulſat eburno.
Hîc genus antiquum Teucri, pulcherrima proles,

Magnanimi heroës, nati melioribus annis;
Iluſque, Aſſaracuſque, et Trojae Dardanus auctor.
Arma procul, curruſque virûm miratur inanes.
Stant terra defixae haſtae, paſſimque ſoluti
Per campos paſcuntur equi. Quae gratia currûm
Armorumque fuit vivis, quae cura nitentes
Paſcere equos; eadem ſequitur tellure repôſtos.
Conſpicit, ecce, alios dextra laevaque per herbam
Veſcentes, laetumque choro paeana canentes,
Inter odoratum lauri nemus: unde ſuperne
Plurimus Eridani per ſylvam volvitur amnis.
Hîc manus, ob patriam pugnando vulnera paſſi;
Quique ſacerdotes caſti, dum vita manebat;
Quique pii vates, et Phoebo digna locuti:
Inventas aut qui vitam excoluêre per artes;
Quique ſui memores alios fecêre merendo;
Omnibus his nivea cinguntur tempora vitta.
Quos circumfuſos ſic eſt affata Sibylla,
Muſaeum ante omnes; medium nam plurima turba
Hunc habet, atque humeris exſtantem ſuſpicit altis:
Dicite, felices animae, tuque, optime vates;
Quae regio Anchiſen, quis habet locus? illius ergo
Venimus, et magnos Erebi tranavimus amnes.
Atque huic reſponſum paucis ita reddidit heros:
Nulli certa domus; lucis habitamus opacis,
Riparumque toros, et prata recentia rivis
Incolimus. Sed vos, ſi fert ita corde voluntas,
Hoc ſuperate jugum, et facili jam tramite ſiſtam.
Dixit, et ante tulit greſſum, campoſque nitentes
Deſuper oſtentat: dehinc ſumma cacumina linquunt.
At pater Anchiſes penitus convalle virenti
Incluſas animas, ſuperumque ad lumen ituras,
Luſtrabat ſtudio recolens; omnemque ſuorum
Forte recenſebat numerum, caroſque nepotes,
Fataque, fortunaſque virûm, moreſque, manuſque.
Iſque ubi tendentem adverſum per gramina vidit
Aenean, alacris palmas utraſque tetendit:
Effuſaeque genis lacrymae, et vox excidit ore:
Veniſti tandem, tuaque ſpectata parenti

Vicit iter durum pietas! datur ora tueri,
Nate, tua, et notas audire et reddere voces?
Sic equidem ducebam animo, rebarque futurum,
Tempora dinumerens; nec me mea cura fefellit.
Quas ego te terras, et quanta per aequora vectum
Accipio! quantis jactatum, nate, periclîs!
Quam metui, ne quid Libyae tibi regna nocerent!
Ille autem: Tua me, genitor, tua triſtis imago,
Saepius occurrens, haec limina tendere adegit.
Stant ſale Tyrrheno claſſes. Da jungere dextram,
Da, genitor; teque amplexu ne ſubtrahe noſtro.
Sic memorans, largo fletu ſimul ora rigabat.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum;
Ter fruſtra comprênſa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomno.
  Interea videt Aeneas in valle reducta
Seclusum nemus, et virgulta ſonantia ſylvis;
Lethaeumque, domos placidas qui praenatat, amnem.
Hunc circum innumerae gentes, populique volabant.
Ac veluti in pratis, ubi apes aeſtate ſerena
Floribus inſidunt variis, et candida circum
Lilia funduntur, ſtrepit omnis murmure campus.
Horreſcit viſu ſubito, cauſſaſque requirit
Inſcius Aeneas; quae ſint ea flumina porro,
Quive viri tanto complêrint agmine ripas.
Tum pater Anchiſes: Animae, quibus altera fato
Corpora debentur, Lethaei ad fluminis undam
Securos latices, et longa oblivia potant.
Has equidem memorare tibi atque oſtendere coram,
Jampridem hanc prolem cupio enumerare meorum:
Quo magis Italia mecum laetere reperta.
O pater, anne aliquas ad coelum hinc ire putandum eſt
Sublimes animas, iterumque ad tarda reverti
Corpora? quae lucis miſeris tam dira cupido?
Dicam equidem; nec te ſuſpenſum, nate, tenebo:
Suſcipit Anchiſes, atque ordine ſingula pandit.
  Principio coelum, ac terras, campoſque liquentes,
Lucentemque globum Lunae, Titaniaque aſtra
Spiritus intus alit: totamque infuſa per artus

Mens agitat molem, et magno ſe corpore miſcet.
Inde hominum pecudumque genus, vitaeque volantum,
Et quae marmoreo fert monſtra ſub aequore pontus.
Igneus eſt ollis vigor, et coeleſtis origo
Seminibus; quantum non noxia corpora tardant,
Terrenique hebetant artus, moribundaque membra.
Hinc metuunt cupiuntque, dolent gaudentque: neque auras
Reſpiciunt, clauſae tenebris, et carcere caeco.
Quin et ſupremo cum lumine vita reliquit,
Non tamen omne malum miſeris, nec funditus omnes
Corporeae excedunt peſtes; penituſque neceſſe eſt
Multa diu concreta modis inoleſcere miris:
Ergo exercentur poenis, veterumque malorum
Supplicia expendunt. Aliae panduntur inanes
Suſpenſae ad ventos: aliis ſub gurgite vaſto
Infectum eluitur ſcelus, aut exuritur igni.
Quiſque ſuos patimur Manes: exinde per amplum
Mittimur Elyſium, et pauci laeta arva tenemus:
Donec longa dies perfecto temporis orbe
Concretam exemit labem, purumque reliquit
Aetherium ſenſum, atque auraï ſimplicis ignem.
Has omnes, ubi mille rotam volvêre per annos,
Lethaeum ad fluvium Deus evocat agmine magno:
Scilicet immemores ſupera ut convexa reviſant,
Rurſus et incipiant in corpora velle reverti.
Dixerat Anchiſes: natumque unaque Sibyllam
Conventus trahit in medios, turbamque ſonantem:
Et tumulum capit, unde omnes longo ordine poſſit
Adverſos legere, et venientum diſcere vultus.
  Nunc age, Dardaniam prolem, quae deinde ſequatur
Gloria, qui maneant Itala de gente nepotes,
Illuſtres animas, noſtrumque in nomen ituras,
Expediam dictis, et te tua fata docebo.
Ille, vides? pura juvenis qui nititur haſta,
Proxima ſorte tenet lucis loca; primus ad auras
Aetherias Italo commiſtus ſanguine ſurget,
Sylvius, Albanum nomen, tua poſtuma proles:
Quem tibi longaevo ſerum Lavinia conjux
Educet ſylvis regem, regumque parentem:

Unde genus Longa noſtrum dominabitur Alba.
Proximus ille, Procas, Trojanae gloria gentis;
Et Capys, et Numitor, et qui te nomine reddet,
Sylvius Aeneas; pariter pietate vel armis
Egregius, ſi unquam regnandam acceperit Albam.
Qui juvenes quantas oſtentant, aſpice, vires!
Atque umbrata gerunt civili tempora quercu.
Hi tibi Nomentum, et Gabios, urbemque Fidenam,
Hi Collatinas imponent montibus arces,
Pometios, Caſtrumque Inui, Bolamque, Coramque.
Haec tum nomina erunt, nunc ſunt ſine nomine terrae.
Quin et avo comitem ſeſe Mavortius addet
Romulus: Aſſaraci quem ſanguinis Ilia mater
Educet. Viden' ut geminae ſtant vertice criſtae,
Et Pater ipſe ſuo Superûm jam ſignat honore?
En hujus, nate, auſpiciis illa inclyta Roma
Imperium terris, animos aequabit Olympo,
Septemque una ſibi muro circumdabit arces;
Felix prole virûm: qualis Berecynthia mater
Invehitur curru Phrygias turrita per urbes,
Laeta Deûm partu, centum complexa nepotes;
Omnes coelicolas, omnes ſupera alta tenentes.
Huc, geminas huc flecte acies: hanc aſpice gentem,
Romanoſque tuos. Hic Caeſar, et omnis Iüli
Progenies, magnum coeli ventura ſub axem.
Hic vir, hic eſt, tibi quem promitti ſaepius audis,
Auguſtus Caeſar, Divi genus: aurea condet
Secula qui rurſus Latio, regnata per arva
Saturno quondam; ſuper et Garamantas et Indos
Proferet imperium. Jacet extra ſidera tellus,
Extra anni ſoliſque vias, ubi coeliſer Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.
Hujus in adventum jam nunc et Caſpia regna
Reſponſis horrent Divûm, et Maeotica tellus,
Et ſeptemgemini turbant trepida oſtia Nili.
Nec vero Alcides tantum telluris obivit;
Fixerit aeripedem cervam licet, aut Erymanthi
Pacârit nemora, et Lernam tremefecerit arcu.
Nec qui pampineis victor juga flectit habenis,

Liber, agens celſo Nyſae de vertice tigres.
Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
Aut metus Auſonia prohibet conſiſtere terra?
  Quis procul ille autem ramis inſignis olivae,
Sacra ferens? noſco crines incanaque menta
Regis Romani; primus qui legibus urbem
Fundabit, Curibus parvis et paupere terra
Miſſus in imperium magnum: cui deinde ſubibit,
Otia qui rumpet patriae, reſideſque movebit
Tullus in arma viros, et jam deſueta triumphis
Agmina. Quem juxta ſequitur jactantior Ancus;
Nunc quoque jam nimium gaudens popularibus auris.
Vis et Tarquinios reges, animamque ſuperbam
Ultoris Bruti, faſceſque videre receptos?
Conſulis imperium hic primus, ſaevaſque ſecures
Accipiet: natoſque pater, nova bella moventes,
Ad poenam pulchra pro libertate vocabit,
Infelix. Utcunque ferent ea facta minores,
Vincet amor patriae, laudumque immenſa cupido.
Quin Decios, Druſoſque procul, ſaevumque ſecuri
Aſpice Torquatum, et referentem ſigna Camillum.
Illae autem, paribus quas fulgere cernis in armis,
Concordes animae nunc et dum nocte prementur,
Heu quantum inter ſe bellum, ſi lumina vitae
Attigerint, quantas acies ſtragemque ciebunt!
Aggeribus ſocer Alpinis, atque arce Monoeci
Deſcendens, gener adverſis inſtructus Eoïs.
Ne, pueri, ne tanta animis aſſueſcite bella;
Neu patriae validas in viſcera vertite vires.
Tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo:
Projice tela manu, ſanguis meus.
Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho
Victor aget currum, caeſis inſignis Achivis.
Eruet ille Argos, Agamemnoniaſque Mycenas,
Ipſumque Aeaciden, genus armipotentis Achillei;
Ultus avos Trojae, templa et temerata Minervae.
Quis te, magne Cato, tacitum, aut te, Coſſe, relinquat?
Quis Gracchi genus, aut geminos, duo fulmina belli,
Scipiadas, cladem Libyae? parvoque potentem

Fabricium? vel te ſulco, Serrane, ſerentem?
Quo feſſum rapitis, Fabii? tu Maximus ille es,
Unus qui nobis cunctando reſtituis rem.
Excudent alii ſpirantia mollius aera,
Credo equidem; vivos ducent de marmore vultus;
Orabunt cauſſas melius; coelique meatus
Deſcribent radio, et ſurgentia ſidera dicent:
Tu regere imperio populos, Romane, memento;
(Hae tibi erunt artes) paciſque imponere morem,
Parcere ſubjectis, et debellare ſuperbos.
  Sic pater Anchiſes, atque haec mirantibus addit:
Aſpice, ut inſignis ſpoliis Marcellus opimis
Ingreditur, victorque viros ſupereminet omnes!
Hic rem Romanam, magno turbante tumultu,
Siſtet eques: ſternet Poenos, Gallumque rebellem,
Tertiaque arma patri ſuſpendet capta Quirino
Atque hìc Aeneas; (una namque ire videbat
Egregium forma juvenem, et fulgentibus armis,
Sed frons laeta parum, et dejecto lumina vultu:)
Quis, pater, ille, virum qui ſic comitatur euntem?
Filius, anne aliquis magna de ſtirpe nepotum?
Quis ſtrepitus circa comitum! quantum inſtar in ipſo eſt!
Sed nox atra caput triſti circumvolat umbra.
Tum pater Anchiſes, lacrymis ingreſſus obortis;
O nate, ingentem luctum ne quaere tuorum:
Oſtendent terris hunc tantum fata, neque ultra
Eſſe ſinent. Nimium vobis Romana propago
Viſa potens, Superi, propria haec ſi dona fuiſſent.
Quantos ille virûm magnam Mavortis ad urbem
Campus aget gemitus! vel quae, Tiberine, videbis
Funera, cùm tumulum praeterlabere recentem!
Nec puer Iliaca quiſquam de gente Latinos
In tantum ſpe tollet avos: nec Romula quondam
Ullo ſe tantum tellus jactabit alumno.
Heu pietas! heu priſca fides! invictaque bello
Dextera! non illi quiſquam ſe impune tuliſſet
Obvius armato, ſeu cùm pedes iret in hoſtem,
Seu ſpumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu, miſerande puer! ſi qua fata aſpera rumpas,

Tu Marcellus eris. Manibus date lilia plenis:
Purpureos ſpargam flores, animamque nepotis
His ſaltem accumulem donis, et fungar inani
Munere. Sic tota paſſim regione vagantur
Aëris in campis latis, atque omnia luſtrant.
Quae poſtquam Anchiſes natum per ſingula duxit,
Incenditque animum famae venientis amore;
Exin bella viro memorat, quae deinde gerenda;
Laurenteſque docet populos, urbemque Latini,
Et quo quemque modo fugiatque feratque laborem.
Sunt geminae ſomni portae: quarum altera fertur
Cornea; qua veris facilis datur exitus umbris:
Altera candenti perfecta nitens elephanto;
Sed falſa ad coelum mittunt inſomnia Manes.
His ibi tum natum Anchiſes, unaque Sibyllam
Proſequitur dictis, portaque emittit eburna.
Ille viam ſecat ad naves, ſocioſque reviſit.
Tum ſe ad Caïetae recto fert litore portum.
Ancora de prora jacitur: ſtant litore puppes.

AENEIDOS LIB. VII.

ARG. *Hic alteram operis totius partem aggreditur, quae eſt de bellis ab Aenea in Italia geſtis: eorumque ſemina et cauſſas enarrat.*

TU quoque litoribus noſtris, Aeneïa nutrix,
Aeternam moriens famam, Caïeta, dediſti:
Et nunc ſervat honos ſedem tuus: oſſaque nomen
Heſperia in magna (ſi qua eſt ea gloria) ſignat.
At pius exſequiis Aeneas rite ſolutis,
Aggere compoſito tumuli, poſtquam alta quiêrunt
Aequora, tendit iter velis, portumque relinquit.
Aſpirant aurae in noctem, nec candida curſum
Luna negat: ſplendet tremulo ſub lumine pontus.
Proxima Circaeae raduntur litora terrae:
Dives inacceſſos ubi Solis filia lucos
Aſſiduo reſonat cantu, tectiſque ſuperbis

Urit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tenues percurrens pectine telas.
Hinc exaudiri gemitus, iraeque leonum
Vincla recuſantum, et ſera ſub nocte rudentum:
Setigerique ſues, atque in praeſepibus urſi
Saevire, ac formae magnorum ululare luporum:
Quos hominum ex facie Dea ſaeva potentibus herbis
Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.
Quae ne monſtra pii paterentur talia Troës
Delati in portus, neu litora dira ſubirent;
Neptunus ventis implevit vela ſecundis;
Atque fugam dedit, et praeter vada fervida vexit.
Jamque rubeſcebat radiis mare, et aethere ab alto
Aurora in roſeis fulgebat lutea bigis;
Cùm venti poſuêre, omniſque repente reſedit
Flatus, et in lento luctantur marmore tonſae.
Atque hîc Aeneas ingentem ex aequore lucum
Proſpicit. Hunc inter fluvio Tiberinus amoeno,
Vorticibus rapidis, et multa flavus arena,
In mare prorumpit. Variae circumque ſupráque
Aſſuetae ripis volucres, et fluminis alveo,
Aethera mulcebant cantu, lucoque volabant.
Flectere iter ſociis, terraeque advertere proras
Imperat, et laetus fluvio ſuccedit opaco.
Nunc age, qui reges, Erato, quae tempora rerum,
Quis Latio antiquo fuerit ſtatus, advena claſſem
Cùm primum Auſoniis exercitus appulit oris,
Expediam; et primae revocabo exordia pugnae.
Tu vatem, tu, Diva, mone. Dicam horrida bella;
Dicam acies, actoſque animis in funera reges,
Tyrrhenamque manum, totamque ſub arma coactam
Heſperiam. Major rerum mihi naſcitur ordo:
Majus opus moveo. Rex arva Latinus et urbes
Jam ſenior longa placidas in pace regebat.
Hunc Fauno et Nympha genitum Laurente Marica
Accipimus. Fauno Picus pater; iſque parentem
Te, Saturne, refert: tu ſanguinis ultimus auctor.
Filius huic, fato Divûm, proleſque virilis
Nulla fuit, primaque oriens erepta juventa eſt.

Sola domum, et tantas ſervabat filia ſedes,
Jam matura viro, jam plenis nubilis annis.
Multi illam magno è Latio, totâque petebant
Auſoniâ: petit ante alios pulcherrimus omnes
Turnus; avis atavíſque potens: quem regia conjux
Adjungi generum miro properabat amore:
Sed variis portenta Deûm terroribus obſtant.
Laurus erat tecti medio, in penetralibus altis,
Sacra comam, multoſque metu ſervata per annos:
Quam pater inventam, primas cùm conderet arces
Ipſe ferebatur Phoebo ſacrâſſe Latinus:
Laurentiſque ab ea nomen poſuiſſe colonis.
Hujus apes ſummum denſae, (mirabile dictu)
Stridore ingenti liquidum trans aethera vectae,
Obſedere apicem; et pedibus per mutua nexis,
Examen ſubitum ramo frondente pependit.
Continuo vates, Externum cernimus, inquit,
Adventare virum; et partes petere agmen eaſdem
Partibus ex iſdem, et ſumma dominarier arce.
Praeterea, caſtis adolet dum altaria taedis,
Ut juxta genitorem adſtat Lavinia virgo;
Viſa (nefas) longis comprêndere crinibus ignem,
Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari,
Regaleſque accenſa comas, accenſa coronam
Inſignem gemmis: tum fumida lumine fulvo
Involvi, ac totis Vulcanum ſpargere tectis.
Id vero horrendum, ac viſu mirabile ferri.
Namque fore illuſtrem fama, fatiſque canebant
Ipſam; ſed populo magnum portendere bellum.
At rex ſollicitus monſtris, oracula Fauni
Fatidici genitoris adit; lucoſque ſub altâ
Conſulit Albuneâ: nemorum quae maxima ſacro
Fonte ſonat, ſaevamque exhalat opaca mephitim.
Hinc Italae gentes, omniſque Oenotria tellus
In dubiis reſponſa petunt. Huc dona ſacerdos
Cùm tulit, et caeſarum ovium ſub nocte ſilenti
Pellibus incubuit ſtratis, ſomnoſque petivit;
Multa modis ſimulacra videt volitantia miris,
Et varias audit voces, fruiturque Deorum

Colloquio; atque imis Acheronta affatur Avernis.
Hìc et tum pater ipſe petens reſponſa Latinus,
Centum lanigeras mactabat rite bidentes;
Atque harum effultus tergo ſtratiſque jacebat
Velleribus. Subita ex alto vox reddita luco eſt;
Ne pete connubiis natam ſociare Latinis,
O mea progenies; thalamis neu crede paratis.
Externi veniunt generi, qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferent; quorumque à ſtirpe nepotes,
Omnia ſub pedibus, qua Sol utrumque recurrens
Aſpicit Oceanum, vertique regique videbunt.
Haec reſponſa patris Fauni, monituſque ſilenti
Nocte datos, non ipſe ſuo premit ore Latinus:
Sed circum late volitans jam Fama per urbes
Auſonias tulerat; cùm Laomedontia pubes
Gramineo ripae religavit ab aggere claſſem.
Aeneas, primique duces, et pulcher Iülus,
Corpora ſub ramis deponunt arboris altae;
Inſtituuntque dapes, et adorea liba per herbam
Subjiciunt epulis, (ſic Jupiter ille monebat)
Et Cereale ſolum pomis agreſtibus augent.
Conſumtis hìc forte aliis, ut vertere morſus
Exiguam in Cererem penuria adegit edendi,
Et violare manu maliſque audacibus orbem
Fatalis cruſti, patulis nec parcere quadris;
Heus! etiam menſas conſumimus? inquit Iülus.
Nec plura alludens. Ea vox audita laborum
Prima tulit finem; primamque loquentis ab ore
Eripuit pater, ac ſtupefactus numine preſſit.
Continuo, Salve fatis mihi debita Tellus;
Voſque, ait, ô fidi Trojae ſalvete Penates.
Hìc domus, haec patria eſt. Genitor mihi talia (namque
Nunc repeto) Anchiſes fatorum arcana reliquit:
Cùm te, nate, fames ignota ad litora vectum,
Acciſis coget dapibus conſumere menſas:
Tum ſperare domos defeſſus, ibique memento
Prima locare manu, molirique aggere tecta.
Haec erat illa fames: haec nos ſuprema manebat
Exitiis poſitura modum.

Quare agite, et, primo laeti cum lumine Solis,
Quae loca, quive habeant homines, ubi moenia gentis,
Veſtigemus, et à portu diverſa petamus.
Nunc pateras libate Jovi, precibuſque vocate
Anchiſen genitorem, et vina reponite menſis.
Sic deinde effatus, frondenti tempora ramo
Implicat, et Geniumque loci, primamque Deorum
Tellurem, Nymphaſque, et adhuc ignota precatur
Flumina; tum Noctem, noctiſque orientia ſigna,
Idaeumque Jovem, Phrygiamque ex ordine Matrem
Invocat, et duplices Coeloque Ereboque parentes.
Hîc Pater omnipotens ter coelo clarus ab alto
Intonuit: radiiſque ardentem lucis et auro
Ipſe manu quatiens oſtendit ab aethere nubem.
Diditur hîc ſubito Trojana per agmina rumor,
Adveniſſe diem quo debita moenia condant.
Certatim inſtaurant epulas, atque omine magno
Crateras laeti ſtatuunt, et vina coronant.
Poſtera cùm prima luſtrabat lampade terras
Orta dies; urbem, et fines, et litora gentis
Diverſi explorant: haec fontis ſtagna Numici,
Hunc Tybrim fluvium, hîc fortes habitare Latinos.
Tum ſatus Anchiſa delectos ordine ab omni
Centum oratores auguſta ad moenia regis
Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes:
Donaque ferre viro, pacemque expoſcere Teucris.
Haud mora: feſtinant juſſi, rapidiſque feruntur
Paſſibus. Ipſe humili deſignat moenia foſſa,
Moliturque locum; primaſque in litore ſedes,
Caſtrorum in morem, pinnis atque aggere cingit.
Jamque iter emenſi, turres, ac tecta Latinorum
Ardua cernebant juvenes, muroque ſubibant.
Ante urbem pueri, et primaevo flore juventus,
Exercentur equis, domitantque in pulvere currus:
Aut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent, curſuque ictuque laceſſunt:
Cùm praevectus equo longaevi regis ad aures
Nuntius, ingentes ignota in veſte reportat
Adveniſſe viros. Ille intra tecta vocari

Imperat, et ſolio medius conſedit avito.
Tectum auguſtum, ingens, centum ſublime columnis,
Urbe fuit ſumma, Laurentis regia Pici,
Horrendum ſylvis, et relligione parentum.
Hinc ſceptra accipere, et primos attollere faſces
Regibus omen erat; hoc illis curia templum;
Hae ſacris ſedes epulis; hîc ariete caeſo
Perpetuis ſoliti patres conſidere menſis.
Quin etiam veterum effigies ex ordine avorum
Antiqua è cedro; Italuſque, paterque Sabinus
Vitiſator, curvam ſervans ſub imagine falcem,
Saturnuſque ſenex, Janique bifrontis imago,
Veſtibulo aſtabant: aliique ab origine reges,
Martia qui ob patriam pugnando vulnera paſſi.
Multaque praeterea ſacris in poſtibus arma,
Captivi pendent currus, curvaeque ſecures,
Et criſtae capitum, et portarum ingentia clauſtra,
Spiculaque, clypeique, ereptaque roſtra carinis.
Ipſe Quirinali lituo, parvaque ſedebat
Succinctus trabea, laevaque ancile gerebat
Picus, equûm domitor: quem capta cupidine conjux,
Aureâ percuſſum virgâ, verſumque venenis,
Fecit avem Circe, ſparſitque coloribus alas.
Tali intus templo Divûm, patriaque Latinus
Sede ſedens, Teucros ad ſeſe in tecta vocavit;
Atque haec ingreſſis placido prior edidit ore;
Dicite Dardanidae, (neque enim neſcimus et urbem,
Et genus, auditique advertitis aequore curſum)
Quid petitis? quae cauſſa rates, aut cujus egentes,
Litus ad Auſonium tot per vada caerula vexit?
Sive errore viae, ſeu tempeſtatibus acti,
(Qualia multa mari nautae patiuntur in alto)
Fluminis intrâſtis ripas, portuque ſedetis;
Ne fugite hoſpitium, neve ignorate Latinos
Saturni gentem, haud vinclo nec legibus aequam,
Sponte ſua, veteriſque Dei ſe more tenentem.
Atque equidem memini (fama eſt obſcurior annis)
Auruncos ita ferre ſenes, his ortus ut agris
Dardanus Idaeas Phrygiae penetrârit ad urbes,

Threïciamque Samum quae nunc Samothracia fertur.
Hinc illum Coriti Tyrrhena ab ſede profectum,
Aurea nunc ſolio ſtellantis regia coeli
Accipit; et numerum Divorum altaribus auget.
Dixerat; et dicta Ilioneus ſic voce ſecutus:
Rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus actos
Atra ſubegit hiems veſtris ſuccedere terris;
Nec ſidus regione viae, lituſve feſellit.
Conſilio hanc omnes, animiſque volentibus urbem
Afferimur; pulſi regnis, quae maxima quondam
Extremo veniens Sol aſpiciebat Olympo.
Ab Jove principium generis: Jove Dardana pubes
Gaudet avo. Rex, ipſe Jovis de gente ſuprema,
Troïus Aeneas tua nos ad limina miſit.
Quanta per Idaeos ſaevis effuſa Mycenis
Tempeſtas ierit campos; quibus actus uterque
Europae atque Aſiae fatis concurrerit orbis;
Audiit, et ſi quem tellus extrema refuſo
Summovet Oceano, et ſi quem extenta plagarum
Quatuor in medio dirimit plaga ſolis iniqui.
Diluvio ex illo tot vaſta per aequora vecti,
Dîs ſedem exiguam patriis, lituſque rogamus
Innocuum, et cunctis undamque auramque patentem.
Non erimus regno indecores; nec veſtra feretur
Fama levis, tantique aboleſcet gratia facti:
Nec Trojam Auſonios gremio excepiſſe pigebit.
Fata per Aeneae juro, dextramque potentem,
Sive fide, ſeu quis bello eſt expertus et armis;
Multi nos populi, multae (ne temne, quod ultro
Praeferimus manibus vittas, ac verba precantia)
Et petiêre ſibi, et voluêre adjungere gentes.
Sed nos fata Deûm veſtras exquirere terras
Imperiis egêre ſuis. Hinc Dardanus ortus,
Huc repetit, juſſiſque ingentibus urget Apollo
Tyrrhenum ad Tybrim, et fontis vada ſacra Numici.
Dat tibi praeterea fortunae parva prioris
Munera; relliquias Troja ex ardente receptas.
Hoc pater Anchiſes auro libabat ad aras:
Hoc Priami geſtamen erat, cùm jura vocatis

More daret populis; ſceptrumque, ſacerque tiaras,
Iliadumque labor, veſtes.
  Talibus Ilionei dictis, defixa Latinus
Obtutu tenet ora, ſoloque immobilis haeret,
Intentos volvens oculos. Nec purpura regem
Picta movet, nec ſceptra movent Priameïa tantum,
Quantum in connubio natae thalamoque moratur;
Et veteris Fauni volvit ſub pectore ſortem:
Hunc illum fatis externa ab ſede profectum
Portendi generum, paribuſque in regna vocari
Auſpiciis: hinc progeniem virtute futuram
Egregiam, et totum quae viribus occupet orbem.
Tandum laetus ait: Dî noſtra incepta ſecundent,
Auguriumque ſuum. Dabitur, Trojane, quod optas.
Munera nec ſperno. Non vobis, rege Latino,
Divitis uber agri, Trojaeve opulentia deerit.
Ipſe modo Aeneas (noſtri ſi tanta cupido eſt,
Si jungi hoſpitio properat, ſociuſve vocari)
Adveniat; vultus neve exhorreſcat amicos:
Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe tyranni.
Vos contra regi mea nunc mandata referte.
Eſt mihi nata, viro gentis quam jungere noſtrae,
Non patrio ex adyto ſortes, non plurima coelo
Monſtra ſinunt: generos externis affore ab oris,
Hoc Latio reſtare canunt, qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant. Hunc illum poſcere fata
Et reor, et (ſi quid veri mens augurat) opto.
  Haec effatus, equos numero pater eligit omni:
Stabant ter centum nitidi in praeſepibus altis:
Omnibus extemplo Teucris jubet ordine duci
Inſtratos oſtro alipedes pictiſque tapetis.
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent;
Tecti auro, fulvum mandunt ſub dentibus aurum.
Abſenti Aeneae currum, geminoſque jugales
Semine ab aetherio, ſpirantes naribus ignem,
Illorum de gente, patri quos Daedala Circe
Suppoſita de matre nothos furata creavit.
Talibus Aeneadae donis dictiſque Latini,
Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.

Ecce autem Inachiis ſeſe referebat ab Argis
Saeva Jovis conjux, auraſque invecta tenebat:
Et laetum Aenean, claſſemque ex aethere longe
Dardaniam Siculo proſpexit ab uſque Pachyno.
Moliri jam tecta videt, jam fidere terrae,
Deſeruiſſe rates: Stetit acri fixa dolore.
Tum quaſſans caput, haec effundit pectore dicta:
Heu ſtirpem inviſam, et fatis contraria noſtris
Fata Phrygum! num Sigeïs occumbere campis,
Num capti potuêre capi? num incenſa cremavit
Troja viros? medias acies, medioſque per ignes
Invenêre viam? At (credo) mea numina tandem
Feſſa jacent: odiis aut exſaturata quievi.
Quin etiam patria excuſſos infeſta per undas
Auſa ſequi, et profugis toto me opponere ponto.
Abſumtae in Teucros vires coelique mariſque.
Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vaſta Charybdis
Profuit? optato conduntur Tybridis alveo;
Securi pelagi, atque mei. Mars perdere gentem
Immanem Lapithûm valuit: conceſſit in iras
Ipſe Deûm antiquam genitor Calydona Dianae:
Quod ſcelus aut Lapithis tantum, aut Calydone merente?
Aſt ego, magna Jovis conjux, nil linquere inauſum
Quae potui infelix, quae memet in omnia verti,
Vincor ab Aenea. Quod ſi mea numina non ſunt
Magna ſatis; dubitem haud equidem implorare quod uſquam eſt.
Flectere ſi nequeo Superos, Acheronta movebo.
Non dabitur regnis (eſto) prohibere Latinis,
Atque immota manet fatis Lavinia conjux:
At trahere, atque moras tantis licet addere rebus;
At licet amborum populos exſcindere regum.
Hac gener atque ſocer coëant mercède ſuorum.
Sanguine Trojano et Rutulo dotabere, virgo:
Et Bellona manet te pronuba. Nec face tantum
Ciſſeïs praegnans ignes enixa jugales:
Quin idem Veneri partus ſuus, et Paris alter,
Funeſtaeque iterum recidiva in Pergama taedae.
  Haec ubi dicta dedit, terras horrenda petivit.
Luctificam Alecto Dirarum ab ſede ſororum,

Inferniſque ciet tenebris: cui triſtia bella,
Iraeque, inſidiaeque, et crimina noxia cordi.
Odit et ipſe pater Pluton, odere ſorores
Tartareae monſtrum; tot ſeſe vertit in ora,
Tam ſaevae facies, tot pullulat atra colubris.
Quam Juno his acuit verbis, ac talia fatur:
Hunc mihi da proprium, virgo ſata Nocte, laborem,
Hanc operam; ne noſter honos, infractave cedat
Fama loco: neu connubiis ambire Latinum
Aeneadae poſſint, Italoſve obſidere fines.
Tu potes unanimos armare in proelia fratres,
Atque odiis verſare domos: tu verbera tectis,
Funereaſque inferre faces: tibi nomina mille,
Mille nocendi artes. Foecundum concute pectus,
Disjice compoſitam pacem, ſere crimina belli:
Arma velit, poſcatque ſimul, rapiatque juventus.
Exin Gorgoneis Alecto infecta venenis,
Principio Latium, et Laurentis tecta tyranni
Celſa petit, tacitumque obſedit limen Amatae:
Quam ſuper adventu Teucrûm Turnique hymenaeis,
Femineae ardentem curaeque iraeque coquebant.
Huic Dea caeruleis unum de crinibus anguem
Conjicit, inque ſinum praecordia ad intima ſubdit:
Quo furibunda domum monſtro permiſceat omnem.
Ille inter veſtes et levia pectora lapſus
Volvitur attactu nullo, fallitque furentem,
Vipeream inſpirans animam: fit tortile collo
Aurum ingens coluber, fit longae taenia vittae;
Innectitque comas, et membris lubricus errat.
Ac dum prima lues udo ſublapſa veneno
Pertentat ſenſus, atque oſſibus implicat ignem,
Necdum animus toto percepit pectore flammam;
Mollius, et ſolito matrum de more, locuta eſt;
Multa ſuper nata lacrymans, Phrygiiſque hymenaeis:
Exſulibuſne datur ducenda Lavinia Teucris,
O genitor? nec te miſeret nataeque, tuique?
Nec matris miſeret, quam primo Aquilone relinquet
Perfidus, alta petens, abducta virgine, praedo?
An non ſic Phrygius penetrat Lacedaemona paſtor,

Ledaeamque Helenam Trojanas vexit ad arces?
Quid tua ſancta fides, quid cura antiqua tuorum,
Et conſanguineo toties data dextera Turno?
Si gener externa petitur de gente Latinis,
Idque ſedet, Faunique premunt te juſſa parentis;
Omnem equidem ſceptris terram quae libera noſtris
Diſſidet, externam reor; et ſic dicere Divos.
Et Turno, ſi prima domûs repetatur origo,
Inachus, Acriſiuſque patres, mediaeque Mycenae.
His ubi nequicquam dictis experta, Latinum
Contra ſtare videt; penituſque in viſcera lapſum
Serpentis furiale malum, totamque pererrat;
Tum vero infelix, ingentibus excita monſtris,
Immenſam ſine more furit lymphata per urbem:
Ceu quondam torto volitans ſub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent: ille actus habena
Curvatis fertur ſpatiis: ſtupet inſcia turba,
Impubeſque manus, mirata volubile buxum:
Dant animos plagae. Non curſu ſegnior illo
Per medias urbes agitur, populoſque feroces.
Quinetiam in ſylvas, ſimulato numine Bacchi,
Majus adorta nefas, majoremque orſa furorem,
Evolat, et natam frondoſis montibus abdit;
Quo thalamum eripiat Teucris, taedaſque moretur:
Evoë Bacche, fremens, ſolum te virgine dignum
Vociferans: etenim molles tibi ſumere thyrſos,
Te luſtrare choros, ſacrum tibi paſcere crinem.
Fama volat: Furiiſque accenſas pectore matres
Idem omnes ſimul ardor agit, nova quaerere tecta.
Deſeruêre domos; ventis dant colla comaſque.
Aſt aliae tremulis ululatibus aethera complent,
Pampineaſque gerunt incinctae pellibus haſtas.
Ipſa inter medias flagrantem fervida pinum
Suſtinet, ac natae Turnique canit hymenaeos;
Sanguineam torquens aciem; torvumque repente
Clamat: Io matres, audite ubi quaeque, Latinae.
Si qua piis animis manet infelicis Amatae
Gratia, ſi juris materni cura remordet;

Solvite crinales vittas, capite Orgia mecum.
Talem inter ſylvas, inter deſerta ferarum,
Reginam Alectò ſtimulis agit undique Bacchi.
Poſtquam viſa ſatis primos acuiſſe furores,
Conſiliumque, omnemque domum vertiſſe Latini;
Protinus hinc fuſcis triſtis Dea tollitur alis
Audacis Rutuli ad muros: quam dicitur urbem
Acriſioneïs Danaë fundâſſe colonis,
Praecipiti delata Noto. Locus Ardea quondam
Dictus avis: et nunc magnum manet Ardea nomen.
Sed fortuna fuit. Tectis hîc Turnis in altis
Jam mediam nigra carpebat nocte quietem.
Alecto torvam faciem, et furialia membra
Exuit; in vultus ſeſe transformat aniles,
Et frontem obſcoenam rugis arat. Induit albos
Cum vitta crines; tum ramum innectit olivae.
Fit Chalybe, Junonis anus, templique ſacerdos;
Et juveni ante oculos his ſe cum vocibus offert:
Turne, tot incaſſum fuſos patiere labores,
Et tua Dardaniis tranſcribi ſceptra colonis?
Rex tibi conjugium, et quaeſitas ſanguine dotes
Abnegat; externuſque in regnum quaeritur haeres.
I nunc, ingratis offer te, irriſe, periclis:
Tyrrhenas, i, ſterne acies: tege pace Latinos.
Haec adeo tibi me, placida cùm nocte jaceres,
Ipſa palam fari omnipotens Saturnia juſſit.
Quare age, et armari pubem, portiſque moveri
Laetus in arma para, et Phrygios, qui flumine pulchro
Conſedêre, duces, pictaſque exure carinas.
Coeleſtûm vis magna jubet. Rex ipſe Latinus,
Ni dare conjugium, et dicto parere fatetur,
Sentiat, et tandem Turnum experiatur in armis.
Hîc juvenis vatem irridens, ſic orſa viciſſim
Ore refert: Claſſes invectas Tybridis alveo,
Non (ut rere) meas effugit nuncius aures.
Ne tantos mihi finge metus: nec regia Juno
Immemor eſt noſtri.
Sed te victa ſitu, verique effoeta ſenectus,
O mater, curis nequicquam exercet; et arma

Regum inter falſa vatem formidine ludit.
Cura tibi, Divûm effigies et templa tueri:
Bella viri pacemque gerant, queis bella gerenda.
  Talibus Alecto dictis exarſit in iras.
At juveni oranti ſubitus tremor occupat artus;
Diriguêre oculi: tot Erinnys ſibilat hydris,
Tantaque ſe facies aperit: tum flammea torquens
Lumina, cunctantem et quaerentem dicere plura
Reppulit, et geminos erexit crinibus angues,
Verberaque inſonuit, rabidoque haec addidit ore:
En ego victa ſitu, quam veri effoeta ſenectus
Arma inter regum falſa formidine ludit;
Reſpice ad haec! adſum dirarum ab ſede ſororum;
Bella manu, lethumque gero.
Sic effata, facem juveni conjecit, et atro
Lumine fumantes fixit ſub pectore taedas.
Olli ſomnum ingens rupit pavor; oſſaque et artus
Perfudit toto proruptus corpore ſudor.
Arma amens fremit; arma toro tectiſque requirit.
Saevit amor ferri, et ſcelerata inſania belli,
Ira ſuper. Magno veluti cùm flamma ſonore
Virgea ſuggeritur coſtis undantis aheni,
Exſultantque aeſtu latices; furit intus aquae vis,
Fumidus atque alte ſpumis exuberat amnis;
Nec jam ſe capit unda; volat vapor ater ad auras.
Ergo iter ad regem, polluta pace, Latinum
Indicit primis juvenum; et jubet arma parari,
Tutari Italiam, detrudere finibus hoſtem:
Se ſatis ambobus Teucriſque venire Latiniſque.
Haec ubi dicta dedit, Divoſque in vota vocavit;
Certatim ſeſe Rutuli exhortantur in arma.
Hunc decus egregium formae movet atque juventae;
Hunc atavi reges, hunc claris dextera factis.
  Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,
Alecto in Teucros Stygiis ſe concitat alis;
Arte nova ſpeculata locum, quo litore pulcher
Inſidiis curſuque feras agitabat Iülus.
Hîc ſubitam canibus rabiem Cocytia virgo
Objicit, et noto nares contingit odore,

Ut cervum ardentes agerent: quae prima malorum
Cauſſa fuit, belloque animos accendit agreſtes.
Cervus erat forma praeſtanti, et cornibus ingens;
Tyrrhidae pueri quem matris ab ubere raptum
Nutribant, Tyrrhuſque pater, cui regia parent
Armenta, et late cuſtodia credita campi.
Aſſuetum imperiis ſoror omni Sylvia cura
Mollibus intexens ornabat cornua ſertis;
Pectebatque ferum, puroque in fonte lavabat.
Ille, manum patiens, menſaeque aſſuetus herili,
Errabat ſylvis; rurſuſque ad limina nota
Ipſe domum ſera quamvis ſe nocte ferebat.
Hunc procul errantem rabidae venantis Iüli
Commovere canes: fluvio cùm forte ſecundo
Deflueret, ripaque aeſtus viridante levaret.
Ipſe etiam, eximiae laudis ſuccenſus amore
Aſcanius, curvo direxit ſpicula cornu:
Nec dextrae erranti Deus abfuit: actaque multo
Perque uterum ſonitu, perque ilia venit arundo.
Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit;
Succeſſitque gemens ſtabulis: queſtuque, cruentus,
Atque imploranti ſimilis, tectum omne replevit.
Sylvia prima ſoror, palmis percuſſa lacertos,
Auxilium vocat, et duros conclamat agreſtes.
Olli (peſtis enim tacitis latet aſpera ſylvis)
Improviſi adſunt: hic torre armatus obuſto,
Stipitis hic gravidi nodis: quod cuique repertum
Rimanti, telum ira facit. Vocat agmina Tyrrhus,
Quadrifidam quercum cuneis ut forte coactis
Scindebat, rapta ſpirans immane ſecuri.
At ſaeva è ſpeculis tempus Dea nacta nocendi,
Ardua tecta petit, ſtabuli et de culmine ſummo
Paſtorale canit ſignum, cornuque recurvo
Tartaream intendit vocem; quâ protinus omne
Contremuit nemus, et ſylvae intonuêre profundae.
Audiit et Triviae longe lacus, audiit amnis
Sulfurea Nar albus aqua, fonteſque Velini:
Et trepidae matres preſsêre ad pectora natos.
Tum vero ad vocem celeres, quâ buccina ſignum

Dira dedit, raptis concurrunt undique telis
Indomiti agricolae: necnon et Troïa pubes
Aſcanio auxilium caſtris effundit apertis.
Direxêre acies. Non jam certamine agreſti,
Stipitibus duris agitur, ſudibuſve praeuſtis;
Sed ferro ancipiti decernunt, atraque late
Horreſcit ſtrictis ſeges enſibus, aeraque fulgent
Sole laceſſita, et lucem ſub nubila jactant.
Fluctus uti primo coepit cum albeſcere vento:
Paullatim ſeſe tollit mare, et altius undas
Erigit, inde imo conſurgit ad aethera fundo.
Hîc juvenis primam ante aciem ſtridente ſagitta,
Natorum Tyrrhi fuerat qui maximus, Almon
Sternitur: haeſit enim ſub gutture vulnus, et udae
Vocis iter, tenuemque incluſit ſanguine vitam.
Corpora multa virûm circa, ſeniorque Galaeſus,
Dum paci medium ſe offert: juſtiſſimus unus
Qui fuit, Auſoniiſque olim ditiſſimus arvis:
Quinque greges illi balantum, quina redibant
Armenta, et terram centum vertebat aratris.
  Atque ea per campos aequo dum Marte geruntur,
Promiſſi Dea facta potens, ubi ſanguine bellum
Imbuit, et primae commiſit funera pugnae,
Deſerit Heſperiam, et coeli convexa per auras
Junonem victrix affatur voce ſuperba:
En perfecta tibi bello diſcordia triſti.
Dic, in amicitiam coëant, et foedera jungant;
Quandoquidem Auſonio reſperſi ſanguine Teucros,
Hoc etiam his addam, tua ſi mihi certa voluntas,
Finitimas in bella feram rumoribus urbes,
Accendamque animos inſani Martis amore,
Undique ut auxilio veniant; ſpargam arma per agros.
Tum contra Juno: Terrorum et fraudis abunde eſt.
Stant belli cauſae; pugnatur comminus armis.
Quae fors prima dedit, ſanguis novus imbuit arma.
Talia connubia et tales celebrent hymenaeos,
Egregium Veneris genus, et rex ipſe Latinus.
Te ſuper aetherias errare licentius auras,
Haud Pater ille velit ſummi regnator Olympi.

Cede locis. Ego, ſi qua ſuper fortuna laborum eſt,
Ipſa regam. Tales dederat Saturnia voces.
Illa autem attollit ſtridentes anguibus alas,
Cocytique petit ſedem, ſupera ardua linquens.
Eſt locus Italiae medio ſub montibus altis
Nobilis, et fama multis memoratus in oris,
Amſancti valles: denſis hunc frondibus atrum
Urget utrinque latus nemoris, medioque fragoſus
Dat ſonitum ſaxis et torto vortice torrens.
Hîc ſpecus horrendum, et ſaevi ſpiracula Ditis
Monſtrantur; ruptoque ingens Acheronte vorago
Peſtiferas aperit fauces: queis condita Erinnys,
Inviſum numen, terras coelumque levabat.
Nec minus interea extremam Saturnia bello
Imponit regina manum. Ruit omnis in urbem
Paſtorum ex acie numerus; caeſoſque reportant,
Almonem puerum, foedatique ora Galaeſi:
Implorantque Deos, obteſtanturque Latinum.
Turnus adeſt, medioque in crimine caedis et ignis,
Terrorem ingeminat: Teucros in regna vocari,
Stirpem admiſceri Phrygiam; ſe limine pelli.
Tum, quorum attonitae Baccho nemora avia matres
Inſultant thiaſis, (neque enim leve nomen Amatae)
Undique collecti coëunt, Martemque fatigant.
Ilicet infandum cuncti contra omina bellum,
Contra fata Deûm, perverſo numine poſcunt.
Certatim regis circumſtant tecta Latini.
Ille, velut pelagi rupes immota, reſiſtit:
Ut pelagi rupes, magno veniente fragore,
Quae ſeſe, multis circum latrantibus undis,
Mole tenet: ſcopuli nequicquam et ſpumea circum
Saxa fremunt, laterique illiſa refunditur alga.
Verum ubi nulla datur caecum exſuperare poteſtas
Conſilium, et ſaevae nutu Junonis eunt rés;
Multa Deos auraſque pater teſtatus inanis,
Frangimur heu fatis, inquit, ferimurque procella!
Ipſi has ſacrilego pendetis ſanguine poenas,
O miſeri! te, Turne, nefas, te triſte manebit
Supplicium; votiſque Deos venerabere ſeris.

Nam mihi parta quies, omniſque in limine portus:
Funere felici ſpolior. Nec plura locutus,
Sepſit ſe tectis, rerumque reliquit habenas.
Mos erat Heſperio in Latio, quem protinus urbes
Albanae coluêre ſacrum, nunc maxima rerum
Roma colit; cùm prima movent in proelia Martem;
Sive Getis inferre manu lacrymabile bellum,
Hyrcaniſve, Arabiſve parant, ſeu tendere ad Indos,
Auroramque ſequi, Parthoſque repoſcere ſigna.
Sunt geminae belli portae (ſic nomine dicunt)
Religione ſacrae, et ſaevi formidine Martis:
Centum aerei claudunt vectes, aeternaque ferri
Robora: nec cuſtos abſiſtit limine Janus.
Has, ubi certa ſedet patribus ſententia pugnae,
Ipſe, Quirinali trabea cinctuque Gabino
Inſignis, reſerat ſtridentia limina conſul;
Ipſe vocat pugnas: ſequitur tum caetera pubes:
Aereaque aſſenſu conſpirant cornua rauco.
Hoc et tum Aeneadis indicere bella Latinus
More jubebatur, triſteſque recludere portas.
Abſtinuit tactu pater, averſuſque refugit
Foeda miniſteria, et caecis ſe condidit umbris.
Tum regina Deûm coelo delapſa, morantes
Impulit ipſa manu portas, et cardine verſo,
Belli ferratos rupit Saturnia poſtes.
Ardet inexcita Auſonia, atque immobilis ante.
Pars pedes ire parat campis; pars arduus altis
Pulverulentus equis furit: omnes arma requirunt.
Pars leves clypeos, et ſpicula lucida tergunt
Arvina pingui, ſubiguntque in cote ſecures:
Signaque ferre juvat, ſonituſque audire tubarum.
Quinque adeo magnae poſitis incudibus urbes
Tela novant: Atina potens, Tiburque ſuperbum,
Ardea, Cruſtumerique, et turrigerae Antemnae.
Tegmina tuta cavant capitum, flectuntque ſalignas
Umbonum crates: alii thoracas ahenos,
Aut leves ocreas lento ducunt argento.
Vomeris huc et falcis honos, huc omnis aratri
Ceſſit amor: recoquunt patrios fornacibus enſes.

Claſſica jamque ſonant: it bello teſſera ſignum.
Hic galeam tectis trepidus rapit; ille frementes
Ad juga cogit equos; clypeumque auroque trilicem
Loricam induitur, fidoque accingitur enſe.
  Pandite nunc Helicona, Deae, cantuſque movete;
Qui bello exciti reges: quae quemque ſecutae
Complêrint campos acies; quibus Itala jam tum
Floruerit terra alma viris, quibus arſerit armis;
Et meminiſtis enim, Divae, et memorare poteſtis:
Ad nos vix tenuis famae perlabitur aura.
  Primus init bellum Tyrrhenis aſper ab oris
Contemtor Divûm Mezentius, agminaque armat.
Filius huic juxta Lauſus, quo pulchrior alter
Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.
Lauſus, equûm domitor, debellatorque ferarum,
Ducit Agyllina nequicquam ex urbe ſecutos
Mille viros: dignus patriis qui laetior eſſet
Imperiis, et cui pater haud Mezentius eſſet.
Poſt hos inſignem palma per gramina currum,
Victoreſque oſtentat equos, ſatus Hercule pulchro,
Pulcher Aventinus: clypeoque inſigne paternum,
Centum angues, cinctamque gerit ſerpentibus Hydram:
Collis Aventini ſylvâ quem Rhea ſacerdos
Furtivum partu ſub luminis edidit auras,
Miſta Deo mulier, poſtquam Laurentia victor,
Geryone extincto, Tirynthius attigit arva,
Tyrrhenoque boves in flumine lavit Iberas.
Pila manu, ſaevoſque gerunt in bella dolones:
Et tereti pugnant mucrone, veruque Sabello.
Ipſe pedes tegumen torquens immane leonis,
Terribili impexum ſeta cum dentibus albis,
Indutus capiti; ſic regia tecta ſubibat
Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu.
Tum gemini fratres Tiburtia moenia linquunt,
Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
Catilluſque, acerque Coras, Argiva juventus;
Et primam ante aciem denſa inter tela feruntur.
Ceu duo nubigenae cùm vertice montis ab alto
Deſcendunt Centauri, Omolen Othrynque nivalem

Linquentes curſu rapido: dat euntibus ingens
Sylva locum, et magno cedunt virgulta fragore.
Nec Praeneſtinae fundator defuit urbis;
Vulcano genitum, pecora inter agreſtia regem,
Inventumque focis, omnis quem credidit aetas,
Caeculus. Hunc legio late comitatur agreſtis:
Quique altum Praeneſte viri, quique arva Gabinae
Junonis, gelidumque Anienem, et roſcida rivis
Hernica ſaxa colunt; quos dives Anagnia paſcis,
Quos, Amaſene pater. Non illis omnibus arma,
Nec clypei, curruſve ſonant: pars maxima glandes
Liventis plumbi ſpargit, pars ſpicula geſtat
Bina manu, fulvoſque lupi de pelle galeros
Tegmen habet capiti: veſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituêre pedis; crudus tegit altera pero.
At Meſſapus equûm domitor, Neptunia proles,
Quem neque fas igni cuiquam, nec ſternere ferro,
Jampridem reſides populos, deſuetaque bello
Agmina in arma vocat ſubito, ferrumque retractat.
Hi Feſcenninas acies, aequoſque Faliſcos,
Hi Soractis habent arces, Flaviniaque arva,
Et Cimini cum monte lacum, lucoſque Capenos.
Ibant aequati numero, regemque canebant:
Ceu quondam nivei liquida inter nubila cycni,
Cùm ſeſe e paſtu referunt, et longa canoros
Dant per colla modos; ſonat amnis, et Aſia longe
Pulſa palus.
Nec quiſquam aeratas acies ex agmine tanto
Miſceri putet: aeriam ſed gurgite ab alto
Urgeri volucrum raucarum ad litora nubem.
Ecce, Sabinorum priſco de ſanguine, magnum
Agmen agens Clauſus, magnique ipſe agminis inſtar;
Claudia nunc à quo diffunditur et tribus et gens
Per Latium, poſtquam in partem data Roma Sabinis.
Una ingens Amiterna cohors, priſcique Quirites,
Ereti manus omnis, oliviferaeque Mutuſcae:
Qui Nomentum urbem, qui Roſea rura Velini,
Qui Tetricae horrentes rupes, montemque Severum,
Caſperiamque colunt, Foruloſque, et flumen Himellae:

Qui Tyberim Fabarimque bibunt; quos frigida miſit
Nurſia, et Hortinae claſſes, populique Latini:
Quoſque ſecans infauſtum interluit Allia nomen.
Quam multi Libyco volvuntur marmore fluctus,
Saevus ubi Orion hibernis conditur undis;
Vel cum Sole novo denſae torrentur ariſtae,
Aut Hermi campo, aut Lyciae flaventibus arvis.
Scuta ſonant, pulſuque pedum tremit excita tellus.
Hinc Agamemnonius, Trojani nominis hoſtis,
Curru jungit Haleſus equos, Turnoque feroces
Mille rapit populos: vertunt felicia Baccho
Maſſica qui raſtris, et quos de collibus altis
Aurunci misêre patres, Sidicinaque juxta
Aequora, quique Cales linquunt, amniſque vadoſi
Accola Vulturni, pariterque Saticulus aſper,
Oſcorumque manus. Teretes ſunt aclides illis
Tela: ſed haec lento mos eſt aptare flagello.
Laevas cetra tegit; falcati comminus enſes.
Nec tu carminibus noſtris indictus abibis,
Oebale, quem generâſſe Telon Sebethide Nympha
Fertur, Teleboûm Capreas cùm regna teneret
Jam ſenior: patriis ſed non et filius arvis
Contentus; late jam tum ditione premebat
Sarraſtes populos, et quae rigat aequora Sarnus;
Quique Rufas Batulumque tenent, atque arva Celennae,
Et quos maliferae deſpectant moenia Abellae:
Teutonico ritu ſoliti torquere cateias:
Tegmina queis capitum raptus de ſubere cortex:
Aerataeque micant peltae, micat aereus enſis.
Et te montoſae misêre in proelia Nurſae,
Ufens, inſignem fama, et felicibus armis:
Horrida praecipue cui gens, aſſuetaque multo
Venatu nemorum, duris Aequicola glebis.
Armati terram exercent: ſemperque recentes
Convectare juvat praedas, et vivere rapto.
Quin et Marrubia venit de gente ſacerdos,
Fronde ſuper galeam et felici comtus oliva,
Archippi regis miſſu, fortiſſimus Umbro:
Vipereo generi, et graviter ſpirantibus hydris,

Spargere qui ſomnos cantuque manuque ſolebat;
Mulcebatque iras, et morſus arte levabat.
Sed non Dardaniae medicari cuſpidis ictum
Evaluit; neque eum juvere in vulnera cantus
Somniferi, et Marſis quaeſitae montibus herbae.
Te nemus Anguitiae, vitrea te Fucinus unda,
Te liquidi flevêre lacus.
  Ibat et Hippolyti proles pulcherrima bello
Virbius: inſignem quem mater Aricia miſit,
Eductum Egeriae lucis, Hymettia circum
Litora, pinguis ubi et placabilis ara Dianae. [cae
Namque ferunt fama, Hippolytum, poſtquam arte nover-
Occiderit, patriaſque explêrit ſanguine poenas,
Turbatus diſtractus equis, ad ſidera rurſus
Aetheria, et ſuperas coeli veniſſe ſub auras,
Paeoniis revocatum herbis, et amore Dianae.
Tum pater omnipotens, aliquem indignatus ab umbris
Mortalem infernis ad lumina ſurgere vitae,
Ipſe repertorem medicinae talis et artis,
Fulmine Phoebigenam Stygias detruſit in undas.
At Trivia Hippolytum ſecretis alma recondit
Sedibus, et nymphae Egeriae nemorique relegat,
Solus ubi in ſylvis Italis ignobilis aevum
Exigeret, verſoque ubi nomine Virbius eſſet.
Unde etiam templo Triviae luciſque ſacratis
Cornipedes arceantur equi; quod litore currum,
Et juvenem monſtris pavidi effudêre marinis.
Filius ardentes haud ſecius aequore campi
Exercebat equos, curruque in bella ruebat.
Ipſe inter primos praeſtanti corpore Turnus
Vertitur, arma tenens, et toto vertice ſupra eſt.
Cui triplici crinita juba galea alta Chimaeram
Suſtinet, Aetnaeos efflantem faucibus ignes.
Tam magis illa fremens, et triſtibus effera flammis,
Quam magis effuſo crudeſcunt ſanguine pugnae.
At levem clypeum ſublatis cornibus Io
Auro inſignibat, jam ſetis obſita, jam bos,
Argumentum ingens, et cuſtos virginis Argus,
Caelataque amnem fundens pater Inachus urna.

Inſequitur nimbus peditum, clypeataque totis
Agmina denſentur campis, Argivaque pubes,
Auruncaeque manus, Rutuli, vetereſque Sicani,
Et Sacranae acies, et picti ſcuta Labici:
Qui ſaltus, Tiberine, tuos, ſacrumque Numici
Litus arant, Rutuloſque exercent vomere colles,
Circaeumque jugum; queis Jupiter Anxurus arvis
Praeſidet, et viridi gaudens Feronia luco:
Qua Saturae jacet atra palus, geliduſque per imas
Quaerit iter valles, atque in mare conditur Ufens.
Hos ſuper advenit Volſcâ de gente Camilla,
Agmen agens equitum, et florentes aere catervas,
Bellatrix. Non illa colo calathiſve Minervae
Femineas aſſueta manus; ſed proelia virgo
Dura pati, curſuque pedum praevertere ventos.
Illa vel intactae ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec teneras curſu laeſiſſet ariſtas;
Vel mare per medium, fluctu ſuſpenſa tumenti,
Ferret iter, celeres nec tingeret aequore plantas.
Illam omnis tectis agriſque effuſa juventus,
Turbaque miratur matrum, et proſpectat euntem,
Attonitis inhians animis: ut regius oſtro
Velet honos leves humeros; ut fibula crinem
Auro internectat; Lyciam ut gerat ipſa pharetram,
Et paſtoralem praefixa cuſpide myrtum.

AENEIDOS LIB. VIII.

ARG. *Turni Aeneaeque belli apparatus deſcribitur: Ille ſibi finitimarum urbium, Diomediſque auxilia; hic Arcades Evandrumque regem cum filio Pallante adjungit.*

UT belli ſignum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, et rauco ſtrepuerunt cornua cantu;
Utque acres concuſſit equos, utque impulit arma;
Extemplo turbati animi: ſimul omne tumultu
Conjurat trepido Latium, ſaevitque juventus
Effera. Ductores primi, Meſſapus et Ufens,

Contemtorque Deûm Mezentius, undique cogunt
Auxilia, et latos vaſtant cultoribus agros.
Mittitur et magni Venulus Diomedis ad urbem,
Qui petat auxilium: et Latio conſiſtere Teucros,
Advectum Aenean claſſi, victoſque Penates
Inferre, et fatis regem ſe dicere poſci,
Edoceat; multaſque viro ſe adjungere gentes
Dardanio, et late Latio increbreſcere nomen.
Quid ſtruat his coeptis; quem, ſi fortuna ſequatur,
Eventum pugnae cupiat; manifeſtius ipſi,
Quam Turno regi, aut regi apparere Latino.
Talia per Latium: quae Laomedontius heros
Cuncta videns, magno curarum fluctuat aeſtu:
Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In parteſque rapit varias, perque omnia verſat.
Sicut aquae tremulum labris ubi lumen ahenis
Sole repercuſſum, aut radiantis imagine Lunae,
Omnia pervolitat late loca, jamque ſub auras
Erigitur, ſummique ferit laquearia tecti.
Nox erat; et terras animalia feſſa per omnes
Alituum pecudumque genus ſopor altus habebat:
Cùm pater in ripa, gelidique ſub aetheris axe
Aeneas, triſti turbatus pectora bello,
Procubuit, ſeramque dedit per membra quietem.
Huic Deus ipſe loci, fluvio Tiberinus amoeno,
Populeas inter ſenior ſe attollere frondes
Viſus. Eum tenuis glauco velabat amictu
Carbaſus, et crines umbroſa tegebat arundo.
Tum ſic affari, et curas his demere dictis:
O ſate gente Deûm, Trojanam ex hoſtibus urbem
Qui revehis nobis, aeternaque Pergama ſervas,
Exſpectate ſolo Laurenti arviſque Latinis;
Hic tibi certa domus, certi (ne abſiſte) Penates:
Neu belli terrere minis. Tumor omnis et irae
Conceſsêre Deûm.
Jamque tibi, ne vana putes haec fingere ſomnum,
Litoreis ingens inventa ſub ilicibus ſus,
Triginta capitum foetus enixa, jacebit;
Alba, ſolo recubans, albi circum ubera nati.

Hìc locus urbis erit, requies ea certa laborum:
Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
Aſcanius clari condet cognominis Albam.
Haud incerta cano. Nunc qua ratione, quod inſtat,
Expedias victor, paucis (adverte) docebo.
Arcades his oris, genus à Pallante profectum,
Qui regem Evandrum comites, qui ſigna ſecuti,
Delegêre locum, et poſuêre in montibus urbem,
Pallantis proavi de nomine, Pallanteum.
Hi bellum aſſidue ducunt cum gente Latina:
Hos caſtris adhibe ſocios, et foedera junge.
Ipſe ego te ripis, et recto flumine ducam,
Adverſum remis ſuperes ſubvectus ut amnem.
Surge age, nate Dea, primiſque cadentibus aſtris
Junoni fer rite preces, iramque minaſque
Supplicibus ſupera votis. Mihi victor honorem
Perſolves. Ego ſum, pleno quem flumine cernis
Stringentem ripas, et pinguia culta ſecantem,
Caeruleus Tybris, coelo gratiſſimus amnis.
Hìc mihi magna domus, celſis caput urbibus exit.
Dixit; deinde lacu fluvius ſe condidit alto,
Ima petens: nox Aenean ſomnuſque reliquit.
Surgit, et aetherii ſpectans orientia Solis
Lumina, rite cavis undam de flumine palmis
Suſtulit, ac tales effudit ad aethera voces:
Nymphae, Laurentes Nymphae, genus amnibus unde eſt,
Tuque, ô Tybri, tuo genitor cum flumine ſancto,
Accipite Aenean, et tandem arcete periclîs.
Quo te cunque lacus miſerantem incommoda noſtra,
Fonte tenet, quocunque ſolo pulcherrimus exis;
Semper honore meo, ſemper celebrabere donis,
Corniger Heſperidum fluvius regnator aquarum.
Adſis ô tandem, et propius tua numina firmes.
Sic memorat; geminaſque legit de claſſe biremes,
Remigioque aptat; ſocios ſimul inſtruit armis.
Ecce autem ſubitum atque oculis mirabile monſtrum,
Candida per ſylvam cum foetu concolor albo
Procubuit, viridique in litore conſpicitur ſus:
Quam pius Aeneas (tibi enim) tibi, maxima Juno,

Mactat, ſacra ferens, et cum grege ſiſtit ad aram.
Tybris ea fluvium, quam longa eſt, nocte tumentem
Leniit; et tacita refluens ita ſubſtitit unda,
Mitis ut in morem ſtagni placidaeque paludis
Sterneret aequor aquis, remo ut luctamen abeſſet.
Ergo iter inceptum celerant rumore ſecundo:
Labitur uncta vadis abies: mirantur et undae,
Miratur nemus inſuetum fulgentia longe
Scuta virûm, fluvio pictaſque innare carinas.
Olli remigio noctemque diemque fatigant,
Et longos ſuperant flexus, variiſque teguntur
Arboribus, virideſque ſecant placido aequore ſylvas.
Sol medium coeli conſcenderat igneus orbem,
Cùm muros, arcemque procul, ac rara domorum
Tecta vident; quae nunc Romana potentia coelo
Aequavit: tum res inopes Evandrus habebat.
Ocius advertunt proras, urbique propinquant.
Forte die ſolennem illo Rex Arcas honorem
Amphitryoniadae magno Diviſque ferebat,
Ante urbem in luco. Pallas huic filius una,
Una omnes juvenum primi, pauperque ſenatus,
Thura dabant; tepiduſque cruor fumabat ad aras.
Ut celſas vidêre rates, atque inter opacum
Allabi nemus, et tacitis incumbere remis;
Terrentur viſu ſubito, cunctique relictis
Conſurgunt menſis. Audax quos rumpere Pallas
Sacra vetat, raptoque volat telo obvius ipſe;
Et procul e tumulo: Juvenes, quae cauſſa ſubegit
Ignotas tentare vias? quo tenditis? inquit.
Qui genus? unde domo? pacemne huc fertis, an arma?
Tum pater Aeneas puppi ſic fatur ab alta,
Paciferaeque manu ramum praetendit olivae:
Trojugenas, ac tela vides inimica Latinis,
Quos illi bello profugos egêre ſuperbo.
Evandrum petimus. Ferte haec, et dicite lectos
Dardaniae veniſſe duces, ſocia arma rogantes.
Obſtupuit tanto perculſus nomine Pallas;
Egredere, ô quicunque es, ait; coramque parentem
Alloquere, ac noſtris ſuccede penatibus hoſpes.

Excepitque manu, dextramque amplexus inhaeſit.
  Progreſſi ſubeunt luco, fluviumque relinquunt.
Tum regem Aeneas dictis affatur amicis:
Optime Grajugenûm, cui me fortuna precari,
Et vittâ comtos voluit praetendere ramos;
Non equidem extimui, Danaûm quod ductor et Arcas,
Quodque à ſtirpe fores geminis conjunctus Atridis:
Sed mea me virtus, et ſancta oracula Divûm,
Cognatique patres, tua terris didita fama,
Conjunxêre tibi, et fatis egêre volentem.
Dardanus, Iliacae primus pater urbis et auctor,
Electrâ (ut Graii perhibent) Atlantide cretus,
Advehitur Teucros: Electram maximus Atlas
Edidit, aetherios humero qui ſuſtinet orbes.
Vobis Mercurius pater eſt, quem candida Maia
Cyllenae gelido conceptum vertice fudit.
At Maiam, auditis ſi quicquam credimus, Atlas,
Idem Atlas generat, coeli qui ſidera tollit:
Sic genus amborum ſcindit ſe ſanguine ab uno.
His fretus, non legatos, neque prima per artem
Tentamenta tui pepigi; memet ipſe, meumque
Objeci caput, et ſupplex ad limina veni.
Gens eadem, quae te, crudeli Daunia bello
Inſequitur; nos ſi pellant, nihil abfore credunt,
Quin omnem Heſperiam penitus ſua ſub juga mittant:
Et mare, quod ſupra, teneant, quodque alluit infra.
Accipe, daque fidem. Sunt nobis fortia bello
Pectora, ſunt animi, et rebus ſpectata juventus.
  Dixerat Aeneas: ille os oculoſque loquentis,
Jamdudum, et totum luſtrabat lumine corpus.
Tum ſic pauca refert: Ut te, fortiſſime Teucrûm,
Accipio agnoſcoque libens! ut verba parentis
Et vocem Anchiſae magni vultumque recordor!
Nam memini Heſiones viſentem regna ſororis
Laomedontiaden Priamum, Salamina petentem,
Protinus Arcadiae gelidos inviſere fines.
Tum mihi prima genas veſtibat flore juventa;
Mirabarque duces Teucros, mirabar et ipſum
Laomedontiaden: ſed cunctis altior ibat

Anchiſes: mihi mens juvenili ardebat amore
Compellare virum, et dextrae conjungere dextram.
Acceſſi, et cupidus Phenei ſub moenia duxi.
Ille mihi inſignem pharetram, Lyciaſque ſagittas,
Diſcedens, chlamydemque auro dedit intertextam,
Fraenaque bina, meus quae nunc habet, aurea, Pallas.
Ergo et, quam petitis, juncta eſt mihi foedere dextra:
Et, lux cùm primum terris ſe craſtina reddet,
Auxilio laetos dimittam, opibuſque juvabo.
Interea ſacra haec, quando huc veniſtis amici,
Annua, quae differre nefas, celebrate faventes
Nobiſcum, et jam nunc ſociorum aſſueſcite menſis.
Haec ubi dicta, dapes jubet et ſublata reponi
Pocula, gramineoque viros locat ipſe ſedili:
Praecipuumque toro, et villoſi pelle leonis
Accipit Aenean, ſolioque invitat acerno.
Tum lecti juvenes certatim araeque ſacerdos
Viſcera toſta ferunt taurorum, onerantque caniſtris
Dona laboratae Cereris, Bacchumque miniſtrant.
Veſcitur Aeneas ſimul et Trojana juventus,
Perpetui tergo bovis, et luſtralibus extis.
Poſtquam exemta fames, et amor compreſſus edendi,
Rex Evandrus ait: Non haec ſolennia nobis,
Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram
Vana ſuperſtitio veterumque ignara Deorum
Impoſuit: ſaevis, hoſpes Trojane, periclis
Servati facimus, meritoſque novamus honores.
Jam primum ſaxis ſuſpenſam hanc aſpice rupem:
Disjectae procul ut moles, deſertaque montis
Stat domus, et ſcopuli ingentem traxêre ruinam.
Hîc ſpelunca fuit vaſto ſubmota receſſu,
Semihominis Caci, facies quam dira tenebat
Solis inacceſſam radiis; ſemperque recenti
Caede tepebat humus; foribuſque affixa ſuperbis
Ora virûm triſti pendebant pallida tabo.
Huic monſtro Vulcanus erat pater: illius atros
Ore vomens ignes magna ſe mole ferebat.
Attulit et nobis aliquando optantibus aetas
Auxilium adventumque Dei: nam maximus ultor,

Tergemini nece Geryonis ſpoliiſque ſuperbus,
Alcides aderat, tauroſque hac victor agebat
Ingentes: vallemque boves amnemque tenebant.
At furis Caci mens effera, ne quid inauſum
Aut intractatum ſceleriſve dolive fuiſſet,
Quatuor à ſtabulis praeſtanti corpore tauros
Avertit, totidem forma ſuperante juvencas.
Atque hos, ne qua forent pedibus veſtigia rectis,
Cauda in ſpeluncam tractos, verſiſque viarum
Indiciis raptos, ſaxo occultabat opaco.
Quaerentem nulla ad ſpeluncam ſigna ferebant.
Interea, cùm jam ſtabulis ſaturata moveret
Amphitryoniades armenta, abitumque pararet;
Diſceſſu mugire boves, atque omne querelis
Impleri nemus, et colles clamore relinqui.
Reddidit una boum vocem, vaſtoque ſub antro
Mugiit, et Caci ſpem cuſtodita fefellit.
Hîc vero Alcidae furiis exarſerat atro
Felle dolor: rapit arma manu, nodiſque gravatum
Robur; et aërii curſu petit ardua montis.
Tum primum noſtri Cacum vidêre timentem,
Turbatumque oculis. Fugit ilicet ocior Euro,
Speluncamque petit: pedibus timor addidit alas.
Ut ſeſe incluſit, ruptiſque immane catenis
Dejecit ſaxum, ferro quod et arte paterna
Pendebat, fultoſque emuniit objice poſtes;
Ecce furens animis aderat Tirynthius, omnemque
Acceſſum luſtrans, huc ora ferebat et illuc,
Dentibus infrendens. Ter totum fervidus ira,
Luſtrat Aventini montem: ter ſaxea tentat
Limina nequicquam: ter feſſus valle reſedit.
Stabat acuta ſilex, praeciſis undique ſaxis,
Speluncae dorſo inſurgens, altiſſima viſu;
Dirarum nidis domus opportuna volucrum.
Hanc, ut prona jugo laevum incumbebat ad amnem,
Dexter in adverſum nitens concuſſit, et imis
Avulſam ſolvit radicibus: inde repente
Impulit. Impulſu quo maximus inſonat aether;
Diſſultant ripae, refluitque exterritus amnis.

At ſpecus, et Caci detecta apparuit ingens
Regia, et umbroſae penitus patuêre cavernae:
Non ſecus, ac ſi qua penitus vi terra dehiſcens
Infernas reſeret ſedes, et regna recludat
Pallida, Dîs inviſa; ſuperque immane barathrum
Cernatur, trepidentque immiſſo lumine Manes.
Ergo inſperata deprenſum in luce repente,
Incluſumque cavo ſaxo, atque inſueta rudentem,
Deſuper Alcides telis premit, omniaque arma
Advocat, et ramis vaſtiſque molaribus inſtat.
Ille autem (neque enim fuga jam ſuper ulla pericli)
Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu!)
Evomit; involvitque domum caligine caeca,
Proſpectum eripiens oculis; glomeratque ſub antro
Fumiferam noctem, commiſtis igne tenebris.
Non tulit Alcides animis, ſeque ipſe per ignem
Praecipiti injecit ſaltu, qua plurimus undam
Fumus agit, nebulaque ingens ſpecus aeſtuat atra.
Hîc Cacum in tenebris incendia vana vomentem
Corripit, in nodum complexus; et angit inhaerens
Eliſos oculos, et ſiccum ſanguine guttur.
Panditur extemplo foribus domus atra revulſis:
Abſtractaeque boves abjurataeque rapinae
Coelo oſtenduntur, pedibuſque informe cadaver
Protrahitur. Nequeunt expleri corda tuendo
Terribiles oculos, vultum, villoſaque ſetis
Pectora ſemiferi, atque extinctos faucibus ignes.
Ex illo celebratus honos, laetique minores
Servavere diem: primuſque Potitius auctor,
Et domus Herculei cuſtos Pinaria ſacri,
Hanc aram luco ſtatuit; quae maxima ſemper
Dicetur nobis, et erit quae maxima ſemper.
Quare agite, ô juvenes, tantarum in munere laudum
Cingite fronde comas, et pocula porgite dextris,
Communemque vocate Deum, et date vina volentes.
Dixerat: Herculea bicolor cum populus umbra
Velavitque comas, foliiſque innexa pependit:
Et ſacer implevit dextram ſcyphus. Ocius omnes
In menſam laeti libant, divoſque precantur.

Devexo interea propior fit Veſper Olympo;
Jamque ſacerdotes, primuſque Potitius, ibant
Pellibus in morem cincti, flammaſque ferebant.
Inſtaurant epulas, et menſae grata ſecundae
Dona ferunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
Tum Salii ad cantus, incenſa altaria circum,
Populeis adſunt evincti tempora ramis;
Hic juvenum chorus, ille ſenum: qui carmine laudes
Herculeas et facta ferunt: ut prima novercae
Monſtra manu, geminoſque premens eliſerit angues;
Ut bello egregias idem disjecerit urbes,
Trojamque Oechaliamque; ut duros mille labores
Rege ſub Euryſtheo, fatis Junonis iniquae,
Pertulerit. Tu nubigenas, invicte, bimembres,
Hylaeumque, Pholumque manu; tu Creſſia mactas
Prodigia, et vaſtum Nemeae ſub rupe leonem.
Te Stygii tremuêre lacus; te janitor Orci,
Oſſa ſuper recubans antro ſemeſa cruento:
Nec te ullae facies, non terruit ipſe Typhoeus
Arduus, arma tenens; non te rationis egentem
Lernaeus turba capitum circumſtetit anguis.
Salve, vera Jovis proles, decus addite Divis:
Et nos, et tua dexter adi pede ſacra ſecundo.
Talia carminibus celebrant: ſuper omnia Caci
Speluncam adjiciunt, ſpirantemque ignibus ipſum.
Conſonat omne nemus ſtrepitu, colleſque reſultant.
Exin ſe cuncti divinis rebus ad urbem
Perfectis referunt. Ibat Rex obſitus aevo,
Et comitem Aenean juxta natumque tenebat
Ingrediens, varioque viam ſermone levabat.
Miratur, facileſque oculos fert omnia circum
Aeneas, capiturque locis; et ſingula laetus
Exquiritque auditque virûm monumenta priorum.
Tum Rex Evandrus, Romanae conditor arcis;
Haec nemora indigenae Fauni Nymphaeque tenebant,
Genſque virûm truncis et duro robore nata:
Queis neque mos, neque cultus erat: nec jungere tauros,
Aut componere opes nôrant, aut parcere parto:
Sed rami, atque aſper victu venatus alebat.

Primus ab aetherio venit Saturnus Olympo,
Arma Jovis fugiens, et regnis exſul ademtis.
Is genus indocile, ac diſperſum montibus altis
Compoſuit, legeſque dedit: Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuiſſet tutus in oris.
Aurea, quae perhibent, illo ſub rege fuerunt
Secula: ſic placida populos in pace regebat.
Deterior donec paullatim ac decolor aetas,
Et belli rabies, et amor ſucceſſit habendi.
Tum manus Auſonia, et gentes venêre Sicanae;
Saepius et nomen poſuit Saturnia tellus.
Tum reges, aſperque immani corpore Tybris;
A quo poſt Itali fluvium cognomine Tybrim
Diximus: amiſit verum vetus Albula nomen.
Me pulſum patria, pelagique extrema ſequentem,
Fortuna omnipotens et ineluctabile fatum
His poſuêre locis: matriſque egêre tremenda
Carmentis Nymphae monita, et Deus auctor Apollo.
Vix ea dicta: dehinc progreſſus monſtrat et aram,
Et Carmentalem Romano nomine portam:
Quam memorant nymphae priſcum Carmentis honorem
Vatis fatidicae; cecinit quae prima futuros
Aeneadas magnos, et nobile Pallanteum.
Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer Aſylum
Retulit, et gelida monſtrat ſub rupe Lupercal,
Parrhaſio dictum Panos de more Lycaei.
Nec non et ſacri monſtrat nemus Argileti;
Teſtaturque locum, et lethum docet hoſpitis Argi.
Hinc ad Tarpeiam ſedem, et Capitolia ducit,
Aurea nunc, olim ſylveſtribus horrida dumis.
Jam tum relligio pavidos terrebat agreſtes
Dira loci; jam tum ſylvam ſaxumque tremebant.
Hoc nemus, hunc, inquit, frondoſo vertice collem,
(Quis Deus, incertum eſt) habitat Deus: Arcades ipſum
Credunt ſe vidiſſe Jovem, cùm ſaepe nigrantem
Aegida concuteret dextra, nimboſque cieret.
Haec duo praeterea disjectis oppida muris,
Relliquias, veterumque vides monumenta virorum.
Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit urbem;

Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.
  Talibus inter ſe dictis ad tecta ſubibant
Pauperis Evandri, paſſimque armenta videbant
Romanoque foro, et lautis mugire Carinis.
Ut ventum ad ſedes: Haec, inquit, limina victor
Alcides ſubiit; haec illum regia cepit.
Aude, hoſpes, contemnere opes; et te quoque dignum
Finge Deo; rebuſque veni non aſper egenis.
Dixit, et anguſti ſubter faſtigia tecti
Ingentem Aenean duxit; ſtratiſque locavit
Effultum foliis et pelle Libyſtidis urſae.
Nox ruit, et fuſcis tellurem amplectitur alis.
  At Venus haud animo nequicquam exterrita mater,
Laurentumque minis et duro mota tumultu,
Vulcanum alloquitur, thalamoque haec conjugis aureo
Incipit, et dictis divinum aſpirat amorem:
Dum bello Argolici vaſtabant Pergama reges
Debita, caſuraſque inimicis ignibus arces;
Non ullum auxilium miſeris, non arma rogavi
Artis opiſque tuae: nec te, cariſſime conjux,
Incaſſumve tuos volui exercere labores:
Quamvis et Priami deberem plurima natis,
Et durum Aeneae fleviſſem ſaepe laborem.
Nunc, Jovis imperiis, Rutulorum conſtitit oris.
Ergo eadem ſupplex venio, et ſanctum mihi numen
Arma rogo, genetrix nato. Te filia Nerei,
Te potuit lacrymis Tithonia flectere conjux.
Aſpice, qui coëant populi, quae moenia clauſis
Ferrum acuant portis, in me excidiumque meorum.
Dixerat: et niveis hinc atque hinc Diva lacertis
Cunctantem amplexu molli fovet. Ille repente
Accepit ſolitam flammam; notuſque medullas
Intravit calor, et labefacta per oſſa cucurrit.
Non ſecus atque olim, tonitru cùm rupta coruſco
Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
Senſit laeta dolis, et formae conſcia conjux.
  Tum pater aeterno fatur devinctus amore:
Quid cauſas petis ex alto? fiducia ceſſit
Quo tibi, Diva, mei? ſimilis ſi cura fuiſſet,

Tum quoque fas nobis Teucros armare fuiſſet.
Nec pater omnipotens Trojam, nec fata vetabant
Stare, decemque alios Priamum ſupereſſe per annos.
Et nunc, ſi bellare paras, atque haec tibi mens eſt;
Quidquid in arte mea poſſum promittere curae,
Quod fieri ferro, liquidove poteſt electro,
Quantum ignes animaeque valent; abſiſte precando
Viribus indubitare tuis. Ea verba locutus,
Optatos dedit amplexus; placidumque petivit
Conjugis infuſus gremio per membra ſoporem.
  Inde, ubi prima quies medio jam noctis abactae
Curriculo expulerat ſomnum; cùm femina, primum,
Cui tolerare colo vitam tenuique Minerva,
Impoſitum cinerem et ſopitos ſuſcitat ignes,
Noctem addens operi, famulaſque ad lumina longo
Exercet penſo; caſtum ut ſervare cubile
Conjugis, et poſſit parvos educere natos.
Haud ſecus Ignipotens, nec tempore ſegnior illo,
Mollibus è ſtratis opera ad fabrilia ſurgit.
  Inſula Sicanium juxta latus Aeoliamque
Erigitur Liparen, fumantibus ardua ſaxis:
Quam ſubter ſpecus, et Cyclopum exeſa caminis
Antra Aetnaea tonant, validique incudibus ictus
Auditi gemitum referunt, ſtriduntque cavernis
Stricturae chalybum, et fornacibus ignis anhelat;
Vulcani domus, et Vulcania nomine tellus.
Hoc tunc Ignipotens coelo deſcendit ab alto.
Ferrum exercebant vaſto Cyclopes in antro,
Bronteſque, Steropeſque, et nudus membra Pyracmon.
His informatum manibus jam parte polita
Fulmen erat; toto genitor quae plurima coelo
Dejicit in terras: pars imperfecta manebat.
Tres imbris torti radios, tres nubis aquoſae
Addiderant; rutuli tres ignis, et alitis Auſtri.
Fulgores nunc terrificos, ſonitumque, metumque
Miſcebant operi, flammiſque ſequacibus iras.
Parte alia Marti currumque rotaſque volucres
Inſtabant; quibus ille viros, quibus excitat urbes:
Aegidaque horriferam, turbatae Palladis arma,

Certatim ſquamis ſerpentum auroque polibant,
Connexoſque angues, ipſamque in pectore Divae
Gorgona deſecto vertentem lumina collo.
Tollite cuncta, inquit, coeptoſque auferte labores,
Aetnaei Cyclopes, et huc advertite mentem.
Arma acri facienda viro: nunc viribus uſus,
Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magiſtra.
Praecipitate moras. Nec plura effatus: at illi
Ocius incubuêre omnes, pariterque laborem
Sortiti. Fluit aes rivis, aurique metallum;
Vulnificuſque chalybs vaſta fornace liqueſcit.
Ingentem clypeum informant, unum omnia contra
Tela Latinorum; ſeptenoſque orbibus orbes
Impediunt. Alii ventoſis follibus auras
Accipiunt redduntque; alii ſtridentia tingunt
Aera lacu. Gemit impoſitis incudibus antrum.
Illi inter ſeſe multa vi brachia tollunt
In numerum, verſantque tenaci forcipe maſſam.
Haec pater Aeoliis properat dum Lemnius oris;
Evandrum ex humili tecto lux ſuſcitat alma,
Et matutini volucrum ſub culmine cantus.
Conſurgit ſenior, tunicaque inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis.
Tum lateri atque humeris Tegeaeum ſubligat enſem,
Demiſſa ab laeva pantherae terga retorquens.
Nec non et gemini cuſtodes limine ab alto
Procedunt, greſſumque canes comitantur herilem.
Hoſpitis Aeneae ſedem et ſecreta petebat,
Sermonum memor, et promiſſi muneris heros.
Nec minus Aeneas ſe matutinus agebat.
Filius huic Pallas, olli comes ibat Achates.
Congreſſi jungunt dextras, mediiſque reſidunt
Aedibus, et licito tandem ſermone fruuntur.
Rex prior haec:
Maxime Teucrorum ductor, quo ſoſpite, nunquam
Res equidem Trojae victas, aut regna fatebor;
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exiguae vires: hinc Tuſco claudimur amni;
Hinc Rutulus premit, et murum circumſonat armis.

Sed tibi ego ingentes populos opulentaque regnis
Jungere caſtra paro; quam fors inopina ſalutem
Oſtentat. Fatis huc te poſcentibus affers.
Haud procul hinc ſaxo incolitur fundata vetuſto
Urbis Agyllinae ſedes: ubi Lydia quondam
Gens, bello praeclara, jugis inſedit Etruſcis.
Hanc multos florentem annos rex deinde ſuperbo
Imperio et ſaevis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem infandas caedes? quid facta tyranni
Effera? Dî capiti ipſius, generique reſervent.
Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Componens manibuſque manus, atque oribus ora,
Tormenti genus; et ſanie taboque fluentes
Complexu in miſero, longa ſic morte necabat.
At feſſi tandem cives infanda furentem
Armati circumſiſtunt, ipſumque domumque:
Obtruncant ſocios, ignem ad faſtigia jactant.
Ille inter caedes, Rutulorum elapſus in agros
Confugere, et Turni defendier hoſpitis armis.
Ergo omnis furiis ſurrexit Etruria juſtis:
Regem ad ſupplicium praeſenti Marte repoſcunt.
His ego te, Aenea, ductorem millibus addam.
Toto namque fremunt condenſae litore puppes,
Signaque ferre jubent. Retinet longaevus aruſpex,
Fata canens: O Maeoniae delecta juventus,
Flos veterum virtuſque virûm, quos juſtus in hoſtem
Fert dolor, et meritâ accendit Mezentius irâ;
Nulli fas Italo tantam ſubjungere gentem:
Externos optate duces. Tum Etruſca reſedit
Hoc acies campo, monitis exterrita Divûm.
Ipſe oratores ad me, regnique coronam
Cum ſceptro miſit, mandatque inſignia Tarchon;
Succedam caſtris, Tyrrhenaque regna capeſſam.
Sed mihi tarda gelu, ſecliſque effoeta ſenectus
Invidet imperium, ſeraeque ad fortia vires.
Natum exhortarer, nî miſtus matre Sabella
Hinc partem patriae traheret. Tu, cujus et annis
Et generi fatum indulget, quem numina poſcunt,
Ingredere, ô Teucrûm atque Italûm fortiſſime ductor.

Hunc tibi praeterea, ſpes et ſolatia noſtrî,
Pallanta adjungam: ſub te tolerare magiſtro
Militiam, et grave Martis opus, tua cernere facta
Aſſueſcat; primis et te miretur ab annis.
Arcadas huic equites bis centum, robora pubis
Lecta dabo; totidemque ſuo tibi nomine Pallas.
Vix ea fatus erat, defixique ora tenebant
Aeneas Anchiſiades et fidus Achates,
Multaque dura ſuo triſti cum corde putabant;
Nî ſignum coelo Cytherea dediſſet aperto.
Namque improviſo vibratus ab aethere fulgor
Cum ſonitu venit; et ruere omnia viſa repente,
Tyrrhenuſque tubae mugire per aethera clangor.
Suſpiciunt: iterum atque iterum fragor intonat ingens.
Arma inter nubem, coeli in regione ſerena
Per ſudum rutilare vident, et pulſa tonare.
Obſtupuêre animis alii: ſed Troïus heros
Agnovit ſonitum, et Divae promiſſa parentis.
Tum memorat: Ne vero, hoſpes, ne quaere profecto,
Quem caſum portenta ferant: ego poſcor Olympo.
Hoc ſignum cecinit miſſuram diva creatrix,
Si bellum ingrueret, Vulcaniaque arma per auras
Laturam auxilio.
Heu, quantae miſeris caedes Laurentibus inſtant!
Quas paenas mihi, Turne, dabis! quam multa ſub undas
Scuta virûm, galeaſque, et fortia corpora volves,
Tybri pater! poſcant acies, et foedera rumpant.
Haec ubi dicta dedit, ſolio ſe tollit ab alto;
Et primum Herculeis ſopitas ignibus aras
Excitat; heſternumque Larem, parvoſque Penates
Laetus adit: mactat lectas de more bidentes,
Evandrus pariter, pariter Trojana juventus.
Poſt hinc ad naves graditur, ſocioſque reviſit:
Quorum de numero, qui ſeſe in bella ſequantur,
Praeſtantes virtute legit: pars caetera pronâ
Fertur aquâ, ſegniſque ſecundo defluit amni,
Nuncia ventura Aſcanio rerumque patriſque.
Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva:
Ducunt exſortem Aeneae; quem fulva leonis

Pellis obit totum, praefulgens unguibus aureis.
Fama volat parvam ſubito vulgata per urbem,
Ocius ire equites Tyrrheni ad litora regis.
Vota metu duplicant matres, propiuſque periclo
It timor, et major Martis jam apparet imago.
Tum pater Evandrus dextram complexus euntis
Haeret, inexpletum lacrymans, ac talia fatur:
O mihi praeteritos referat ſi Jupiter annos!
Qualis eram, cum primam aciem Praeneſte ſub ipſa
Stravi, ſcutorumque incendi victor acervos;
Et regem hâc Herilum dextrâ ſub Tartara miſi:
Naſcenti cui tres animas Feronia mater,
(Horrendum dictu) dederat, terna arma movenda;
Ter letho ſternendus erat: cui tum tamen omnes
Abſtulit haec animas dextra, et totidem exuit armis.
Non ego nunc dulci amplexu divellerer uſquam,
Nate, tuo: neque finitimus Mezentius unquam
Huic capiti inſultans, tot ferro ſaeva dediſſet
Funera, tam multis viduaſſet civibus urbem.
At vos, ô Superi, et Divûm tu maxime rector
Jupiter, Arcadii quaeſo miſereſcite regis,
Et patrias audite preces: ſi numina veſtra
Incolumem Pallanta mihi, ſi fata reſervant,
Si viſurus eum vivo, et venturus in unum;
Vitam oro: patiar quemvis durare laborem.
Sin aliquem infandum caſum, fortuna, minaris;
Nunc, ô nunc liceat crudelem abrumpere vitam,
Dum curae ambiguae, dum ſpes incerta futuri;
Dum te, care puer, mea ſera et ſola voluptas,
Complexu teneo; gravior ne nuncius aures
Vulneret. Haec genitor digreſſu dicta ſupremo
Fundebat: famuli collapſum in tecta ferebant.
Jamque adeo exierat portis equitatus apertis;
Aeneas inter primos, et fidus Achates;
Inde alii Trojae proceres. Ipſe agmine Pallas
In medio, chlamyde, et pictis conſpectus in armis:
Qualis, ubi Oceani perfuſus Lucifer unda,
Quem Venus ante alios aſtrorum diligit ignes,
Extulit os ſacrum coelo, tenebraſque reſolvit.

Stant pavidae in muris matres, oculiſque ſequuntur
Pulveream nubem, et fulgentes aere catervas.
Olli per dumos, qua proxima meta viarum,
Armati tendunt. It clamor, et agmine facto
Quadrupedante putrem ſonitu quatit ungula campum.
Eſt ingens gelidum lucus prope Caerîtis amnem,
Relligione patrum late ſacer; undique colles
Incluſêre cavi, et nigra nemus abiete cingunt.
Silvano fama eſt veteres ſacrâſſe Pelaſgos,
Arvorum pecoriſque Deo, lucumque diemque,
Qui primi fines aliquando habuêre Latinos.
Haud procul hinc Tarcho et Tyrrheni tuta tenebant
Caſtra locis; celſoque omnis de colle videri
Jam poterat legio, et latis tendebat in arvis.
Huc pater Aeneas, et bello lecta juventus
Succedunt, feſſique et equos et corpora curant.
At Venus aetherios inter Dea candida nimbos
Dona ferens aderat: natumque in valle reducta
Ut procul è gelido ſecretum flumine vidit;
Talibus affata eſt dictis, ſeque obtulit ultro:
En perfecta mei promiſſa conjugis arte
Munera: ne mox aut Laurentes, nate, ſuperbos,
Aut acrem dubites in proelia poſcere Turnum.
Dixit, et amplexus nati Cytherea petivit:
Arma ſub adverſa poſuit radiantia quercu.
Ille Deae donis, et tanto laetus honore,
Expleri nequit, atque oculos per ſingula volvit:
Miraturque, interque manus et brachia verſat
Terribilem criſtis galeam, flammaſque vomentem,
Fatiferumque enſem, loricam ex aere rigentem,
Sanguineam, ingentem: qualis cùm caerula nubes
Solis inardeſcit radiis, longeque refulget.
Tum leves ocreas electro, auroque recocto,
Haſtamque, et clypei non enarrabile textum.
Illic res Italas, Romanorumque triumphos,
Haud vatum ignarus, venturique inſcius aevi,
Fecerat Ignipotens; illic genus omne futurae
Stirpis ab Aſcanio, pugnataque in ordine bella.
Fecerat et viridi foetam Mavortis in antro

Procubuiſſe lupam: geminos huic ubera circum
Ludere pendentes pueros, et lambere matrem
Impavidos: illam tereti cervice reflexam
Mulcere alternos, et corpora fingere lingua.
Nec procul hinc Romam, et raptas ſine more Sabinas
Conſeſſu caveae, magnis Circenſibus actis,
Addiderat, ſubitoque novum conſurgere bellum
Romulidis, Tatioque ſeni, Curibuſque ſeveris.
Poſt idem inter ſe poſito certamine reges
Armati, Jovis ante aras, pateraſque tenentes
Stabant, et caeſa jungebant foedera porca.
Haud procul inde, citae Metium in diverſa quadrigae
Diſtulerant, (at tu dictis, Albane, maneres)
Raptabatque viri mendacis viſcera Tullus
Per ſylvam: et ſparſi rorabant ſanguine vepres.
Necnon Tarquinium ejectum Porſenna jubebat
Accipere, ingentique urbem obſidione premebat:
Aeneadae in ferrum pro libertate ruebant.
Illum indignanti ſimilem, ſimilemque minanti
Aſpiceres; pontem auderet quod vellere Cocles,
Et fluvium vinclis innaret Cloelia ruptis.
In ſummo cuſtos Tarpeiae Manlius arcis
Stabat pro templo, et Capitolia celſa tenebat,
Romuleoque recens horrebat regia culmo.
Atque hîc auratis volitans argenteus anſer
Porticibus, Gallos in limine adeſſe canebat:
Galli per dumos aderant, arcemque tenebant,
Defenſi tenebris, et dono noctis opacae.
Aurea caeſaries ollis, atque aurea veſtis;
Virgatis lucent ſagulis; tum lactea colla
Auro innectuntur: duo quiſque Alpina coruſcant
Gaeſa manu, ſcutis protecti corpora longis.
Hîc exſultantes Salios, nudoſque Lupercos,
Lanigeroſque apices, et lapſa ancilia coelo
Extuderat: caſtae ducebant ſacra per urbem
Pilentis matres in mollibus. Hinc procul addit
Tartareas etiam ſedes, alta oſtia Ditis;
Et ſcelerum poenas: et te, Catilina, minaci
Pendentem ſcopulo, Furiarumque ora trementem:

Secretoſque *pios*; *his* dantem jura Catonem.
Haec inter tumidi late maris ibat imago
Aurea; ſed fluctu ſpumabant caerula cano:
Et circum argento clari delphines in orbem
Aequora verrebant caudis, aeſtumque ſecabant.
In medio claſſes aeratas, Actia bella,
Cernere erat: totumque inſtructo Marte videres
Fervere Leucaten, auroque effulgere fluctus.
Hinc Auguſtus agens Italos in proelia Caeſar,
Cum patribus, populoque, Penatibus, et magnis Dîs,
Stans celſa in puppi; geminas cui tempora flammas
Laeta vomunt, patriumque aperitur vertice ſidus.
Parte alia ventis et Dîs Agrippa ſecundis,
Arduus, agmen agens: cui, belli inſigne ſuperbum,
Tempora navali fulgent roſtrata corona.
Hinc ope barbarica, variiſque Antonius armis
Victor, ab Aurorae populis, et litore rubro
Aegyptum, vireſque Orientis, et ultima ſecum
Bactra vehit; ſequiturque (*nefas*) Aegyptia conjux.
Una omnes ruere, ac totum ſpumare reductis
Convulſum remis roſtriſque tridentibus aequor.
Alta petunt: pelago credas innare revulſas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos;
Tanta mole viri turritis puppibus inſtant.
Stuppea flamma manu, teliſque volatile ferrum
Spargitur. Arva nova Neptunia caede rubeſcunt.
Regina in mediis patrio vocat agmina ſiſtro:
Necdum etiam geminos à tergo reſpicit angues.
Omnigenûmque Deûm monſtra, et latrator Anubis,
Contra Neptunum, et Venerem, contraque Minervam
Tela tenent. Saevit medio in certamine Mavors,
Caelatus ferro, triſteſque ex aethere Dirae:
Et ſciſſa gaudens vadit Diſcordia palla:
Quam cum ſanguineo ſequitur Bellona flagello.
Actius haec cernens arcum intendebat Apollo
Deſuper: omnis eo terrore Aegyptus, et Indi,
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabaei.
Ipſa videbatur ventis regina vocatis
Vela dare, et laxos jam jamque immittere funes.

Illam inter caedes, pallentem morte futura,
Fecerat Ignipotens undis et Iapyge ferri.
Contra autem magno moerentem corpore Nilum,
Pandentemque ſinus, et tota veſte vocantem
Caeruleum in gremium, latebroſaque flumina victos.
At Caeſar, triplici invectus Romana triumpho
Moenia, Dis Italis votum immortale ſacrabat,
Maxima tercentum totam delubra per urbem.
Laetitia, ludiſque viae plauſuque fremebant:
Omnibus in templis matrum chorus, omnibus arae:
Ante aras terram caeſi ſtravere juvenci.
Ipſe, ſedens niveo candentis limine Phoebi,
Dona recognoſcit populorum, aptatque ſuperbis
Poſtibus: incedunt victae longo ordine gentes,
Quam variae linguis, habitu tam veſtis et armis.
Hic Nomadum genus, et diſcinctos Mulciber Afros,
Hic Lelegas, Caraſque, ſagittiferoſque Gelonos
Finxerat: Euphrates ibat jam mollior undis,
Extremique hominum Morini, Rhenuſque bicornis,
Indomitique Dahae, et pontem indignatus Araxes.
Talia, per clypeum Vulcani, dona parentis
Miratur; rerumque ignarus imagine gaudet;
Attollens humero famamque et fata nepotum.

AENEIDOS LIB. IX.

ARG. *Turnus a Junone in Teucros inſtigatur: ille obſequitur, eorumque naves exurere conatur. Verum Jovis beneficio ſervantur, ac in totidem Nymphas marinas convertuntur. Niſus et Euryalus a Trojanis ad Aeneam emiſſi confodiuntur. Turnus vi potitur caſtris; ſed ſtatim expellitur.*

ATQUE ea diverſa penitus dum parte geruntur,
Irim de coelo miſit Saturnia Juno
Audacem ad Turnum. Luco tum forte parentis
Pilumni Turnus ſacrata valle ſedebat;
Ad quem ſic roſeo Thaumantias ore locuta eſt:

Turne, quod optanti Divûm promittere nemo
Auderet, volvenda dies en attulit ultro.
Æneas, urbe, et ſociis, et claſſe relicta,
Sceptra Palatini, ſedemque petit Evandri.
Nec ſatis: extremas Coryti penetravit ad urbes,
Lydorumque manum, et collectos armat agreſtes.
Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poſcere currus.
Rumpe moras omnes, et turbata arripe caſtra.
Dixit, et in coelum paribus ſe ſuſtulit alis;
Ingentemque fuga ſecuit ſub nubibus arcum.
Agnovit juvenis, duplicesque ad ſidera palmas
Suſtulit, ac tali fugientem eſt voce ſecutus:
Iri, decus coeli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras? unde haec tam clara repente
Tempeſtas? medium video diſcedere coelum,
Palanteſque polo ſtellas: ſequor omina tanta,
Quiſquis in arma vocas: et ſic effatus, ad undam
Proceſſit, ſummoque hauſit de gurgite lymphas,
Multa Deos orans; oneravitque aethera votis.
Jamque omnis campis exercitus ibat apertis,
Dives equûm, dives pictaï veſtis et auri.
Meſſapus primus acies, poſtrema coërcent
Tyrrhidae juvenes: medio dux agmine Turnus
Vertitur, arma tenens, et toto vertice ſupra eſt.
Ceu ſeptem ſurgens ſedatis amnibus altus
Per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus,
Cùm refluit campis, et jam ſe condidit alveo.
Hîc ſubitam nigro glomerari pulvere nubem
Proſpiciunt Teucri, ac tenebras inſurgere campis.
Primus ab adverſa conclamat mole Caïcus:
Quis globus, ô cives, caligine volvitur atra?
Ferte cite ferrum, date tela, ſcandite muros;
Hoſtis adeſt, eia. Ingenti clamore per omnes
Condunt ſe Teucri portas, et moenia complent.
Namque ita diſcedens praeceperat optimus armis
Aeneas: ſi qua interea fortuna fuiſſet,
Neu ſtruere auderent aciem, neu credere campo:
Caſtra modo, et tutos ſervarent aggere muros.
Ergo, etſi conferre manum pudor iraque monſtrat,

Objiciunt portas tamen, et praecepta faceſſunt,
Armatique cavis exſpectant turribus hoſtem.
Turnus, ut ante volans tardum praeceſſerat agmen,
Viginti lectis equitum comitatus, et urbi
Improviſus adeſt: maculis quem Thracius albis
Portat equus, criſtaque tegit galea aurea rubra.
Ecquis erit mecum, juvenes, qui primus in hoſtem?
En, ait: et jaculum intorquens emittit in auras,
Principium pugnae, et campo ſeſe arduus infert.
Clamore excipiunt ſocii, fremituque ſequuntur
Horriſono: Teucrûm mirantur inertia corda;
Non aequo dare ſe campo, non obvia ferre
Arma viros, ſed caſtra fovere. Huc turbidus atque huc
Luſtrat equo muros, aditumque per avia quaerit.
Ac veluti pleno lupus inſidiatus ovili,
Cùm fremit ad caulas, ventos perpeſſus et imbres,
Nocte ſuper media; tuti ſub matribus agni
Balatum exercent: ille aſper et improbus ira
Saevit in abſentes: collecta fatigat edendi
Ex longo rabies, et ſiccae ſanguine fauces.
Haud aliter Rutulo, muros et caſtra tuenti,
Ignеſcunt irae: et duris dolor oſſibus ardet;
Qua tentet ratione aditus, et qua via clauſos
Excutiat Teucros vallo, atque effundat in aequor.
Claſſem, quae lateri caſtrorum adjuncta latebat,
Aggeribus ſeptam circum et fluvialibus undis,
Invadit; ſocioſque incendia poſcit ovantes:
Atque manum pinu flagranti fervidus implet.
Tum vero incumbunt; urget praeſentia Turni,
Atque omnis facibus pubes accingitur atris.
Diripuêre focos: piceum fert fumida lumen
Taeda, et commiſtam Vulcanus ad aſtra favillam.
Quis Deus, ô Muſae, tam ſaeva incendia Teucris
Avertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
Dicite. Priſca fides facto, ſed fama perennis.
Tempore quo primum Phrygia formabat in Ida
Aeneas claſſem, et pelagi petere alta parabat;
Ipſa Deûm fertur genetrix Berecynthia magnum
Vocibus his affata Jovem: Da, nate, petenti,

Quod tua cara parens domito te poſcit Olympo.
Pinea ſylva mihi multos dilecta per annos,
Lucus in arce fuit ſumma, quo ſacra ferebant,
Nigranti picea trabibuſque obſcurus acernis:
Has ego Dardanio juveni, cùm claſſis egeret,
Laeta dedi: nunc ſollicitam timor anxius urget.
Solve metus, atque hoc precibus ſine poſſe parentem;
Ne curſu quaſſatae ullo, neu turbine venti
Vincantur. Proſit noſtris in montibus ortas.
Filius huic contra, torquet qui ſidera mundi:
O genetrix, quo fata vocas? aut quid petis iſtis?
Mortaline manu factae immortale carinae
Fas habeant? certuſque incerta pericula luſtret
Aeneas? cui tanta Deo permiſſa poteſtas?
Imo, ubi defunctae finem portuſque tenebunt
Auſonios, olim quaecunque evaſerit undis,
Dardaniumque ducem Laurentia vexerit arva;
Mortalem eripiam formam, magnique jubebo
Aequoris eſſe Deas: qualis Nereïa Doto,
Et Galatea ſecant ſpumantem pectore pontum.
Dixerat: idque ratum Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentes atraque voragine ripas,
Annuit: et totum nutu tremefecit Olympum.
Ergo aderat promiſſa dies, et tempora Parcae
Debita complêrant, cùm Turni injuria matrem
Admonuit ratibus ſacris depellere taedas.
Hîc primum nova lux oculis effulſit, et ingens
Viſus ab Aurora coelum tranſcurrere nimbus,
Idaeique chori: tum vox horrenda per auras
Excidit, et Troûm Rutulorumque agmina complet:
Ne trepidate meas, Teucri, defendere naves,
Neve armate manus: maria ante exurere Turno,
Quam ſacras, dabitur pinus. Vos ite ſolutae,
Ite, Deae pelagi; genetrix jubet. Et ſua quaeque
Continuo puppes abrumpunt vincula ripis,
Delphinumque modo demerſis aequora roſtris
Ima petunt. Hinc virgineae (mirabile monſtrum)
Reddunt ſe totidem facies, pontoque feruntur,
Quot prius aeratae ſteterant ad litora prorae.

Obſtupuere animis Rutuli: conterritus ipſe
Turbatus Meſſapus equis: cunctatur et amnis
Rauca ſonans, revocatque pedem Tiberinus ab alto.
At non audaci ceſſit fiducia Turno:
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro:
Trojanos haec monſtra petunt; his Jupiter ipſe
Auxilium ſolitum eripuit; non tela, nec ignes
Exſpectant Rutulos. Ergo maria invia Teucris,
Nec ſpes ulla fugae: rerum pars altera ademta eſt:
Terra autem in manibus noſtris: tot millia gentes
Arma ferunt Italae. Nil me fatalia terrent,
Si qua Phryges prae ſe jactant, reſponſa Deorum.
Sat fatis Venerique datum, tetigêre quod arva
Fertilis Auſoniae Troës. Sunt et mea contra
Fata mihi, ferro ſceleratam exſcindere gentem,
Conjuge praerepta: nec ſolos tangit Atridas
Iſte dolor, ſoliſque licet capere arma Mycenis.
Sed periiſſe ſemel ſatis eſt: peccare fuiſſet
Ante ſatis; penitus modo non genus omne peroſos
Femineum. Quibus haec medii fiducia valli,
Foſſarumque morae, lethi diſcrimina parva,
Dant animos; an non viderunt moenia Trojae
Neptuni fabricata manu conſidere in ignes?
Sed vos, ô lecti, ferro qui ſcindere vallum
Apparat, et mecum invadit trepidantia caſtra?
Non armis mihi Vulcani, non mille carinis
Eſt opus in Teucros. Addant ſe protinus omnes
Etruſci ſocios: tenebras et inertia furta
Palladii, caeſis ſummae cuſtodibus arcis,
Ne timeant; nec equi caeca condemur in alvo:
Luce palam certum eſt igni circumdare muros.
Haud ſibi cùm Danaïs rem, faxo, et pube Pelaſga
Eſſe putent, decimum quos diſtulit Hector in annum.
Nunc adeo, melior quoniam pars acta diei,
Quod ſupereſt, laeti bene geſtis corpora rebus
Procurate, viri, et pugnam ſperate parati.
Interea vigilum excubiis obſidere portas
Cura datur Meſſapo, et moenia cingere flammis.
Bis ſeptem Rutuli, muros qui milite ſervent,

Delecti; aſt illos centeni quemque ſequuntur
Purpurei criſtis juvenes, auroque coruſci:
Diſcurrunt, variantque vices, fuſique per herbam
Indulgent vino, et vertunt crateras ahenos.
Collucent ignes: noctem cuſtodia ducit
Inſomnem ludo.
Haec ſuper è vallo proſpectant Troës, et armis
Alta tenent: nec non trepidi formidine portas
Explorant; ponteſque et propugnacula jungunt:
Tela gerunt. Inſtant Mneſtheus acerque Sereſtus:
Quos pater Aeneas, ſi quando adverſa vocarent,
Rectores juvenum et rerum dedit eſſe magiſtros.
Omnis per muros legio, ſortita periclum,
Excubat, exercetque vices, quod cuique tuendum eſt.
  Niſus erat portae cuſtos, acerrimus armis,
Hyrtacides: comitem Aeneae quem miſerat Ida
Venatrix, jaculo celerem leviburque ſagittis:
Et juxta comes Euryalus, quo pulchrior alter
Non fuit Aeneadum, Trojana neque induit arma;
Ora puer prima ſignans intonſa juventa.
His amor unus erat, pariterque in bella ruebant;
Tum quoque communi portam ſtatione tenebant.
Niſus ait, Dîne hunc ardorem mentibus addunt,
Euryale? an ſua cuique Deus fit dira cupido?
Aut pugnam, aut aliquid jamdudum invadere magnum
Mens agitat mihi; nec placida contenta quiete eſt.
Cernis, quae Rutulos habeat fiducia rerum.
Lumina rara micant: ſomno vinoque ſoluti
Procubuêre: ſilent late loca. Percipe porro
Quid dubitem, et quae nunc animo ſententia ſurgat.
Aenean acciri omnes, populuſque patreſque,
Expoſcunt; mittique viros, qui certa reportent.
Si tibi, quae poſco, promittunt, (nam mihi facti
Fama ſat eſt) tumulo videor reperire ſub illo
Poſſe viam ad muros et moenia Pallantea.
Obſtupuit magno laudum percuſſus amore
Euryalus; ſimul his ardentem affatur amicum:
Mene igitur ſocium ſummis adjungere rebus,
Niſe, fugis? ſolum te in tanta pericula mittam?

Non ita me genitor bellis aſſuetus Opheltes
Argolicum terrorem inter Trojaeque labores
Sublatum erudiit: nec tecum talia geſſi,
Magnanimum Aenean et fata extrema ſecutus.
Eſt hîc, eſt animus lucis contemtor, et iſtum
Qui vita bene credat emi, quo tendis, honorem.
Niſus ad haec: Equidem de te nil tale verebar;
Nec fas: non, ita me referat tibi magnus ovantem
Jupiter, aut quicunque oculis haec aſpicit aequis.
Sed ſi quis, quae multa vides diſcrimine tali,
Si quis in adverſum rapiat caſuſve, Deuſve,
Te ſupereſſe velim: tua vitâ dignior aetas.
Sit, qui me raptum pugnâ, pretiove redemtum,
Mandet humo ſolitâ: aut, ſi qua id fortuna vetabit,
Abſenti ferat inferias, decoretque ſepulcro:
Neu matri miſerae tanti ſim cauſſa doloris,
Quae te ſola, puer, multis è matribus auſa
Perſequitur; magni nec moenia curat Aceſtae.
Ille autem: Cauſſas nequicquam nectis inanes,
Nec mea jam mutata loco ſententia cedit.
Acceleremus, ait. Vigiles ſimul excitat. Illi
Succedunt, ſervantque vices: ſtatione relicta
Ipſe comes Niſo graditur, regemque requirunt.
Caetera per terras omnes animalia ſomno
Laxabant curas, et corda oblita laborum.
Ductores Teucrûm primi, et delecta juventus,
Conſilium ſummis regni de rebus habebant,
Quid facerent, quiſve Aeneae jam nuncius eſſet.
Stant longis annixi haſtis, et ſcuta tenentes,
Caſtrorum et campi medio. Tum Niſus et unà
Euryalus, confeſtim alacres admittier orant:
Rem magnam, pretiumque morae fore. Primus Iülus
Accepit trepidos, ac Niſum dicere juſſit.
Tunc ſic Hyrtacides; Audite ô mentibus aequis,
Aeneadae, neve haec noſtris ſpectentur ab annis,
Quae ferimus. Rutuli ſomno vinoque ſepulti
Conticuêre. Locum inſidiis conſpeximus ipſi,
Qui patet in bivio portae, quae proxima ponto.
Interrupti ignes, aterque ad ſidera fumus

Erigitur. Si fortuna permittitis uti;
Quaeſitum Aenean ad moenia Pallantea,
Mox hîc cum ſpoliis, ingenti caede peractâ,
Affore cernetis: nec nos via fallit euntes:
Vidimus obſcuris primam ſub vallibus urbem
Venatu aſſiduo, et totum cognovimus amnem.
Hîc annis gravis, atque animî maturus Alethes:
Dî patrii, quorum ſemper ſub numine Troja eſt,
Non tamen omnino Teucros delere paratis,
Cùm tales animos juvenum, et tam certa tuliſtis
Pectora. Sic memorans, humeros dextraſque tenebat
Amborum, et vultum lacrymis atque ora rigabat:
Quae vobis, quae digna, viri, pro talibus auſis,
Praemia poſſe rear ſolvi? pulcherrima primum
Dî moreſque dabunt veſtri: tum caetera reddet
Actutùm pius Aeneas, atque integer aevi
Aſcanius, meriti tanti non immemor unquam.
Imo ego vos, cui ſola ſalus genitore reducto,
Excipit Aſcanius, per magnos, Niſe, Penates,
Aſſaracique Larem, et canae penetralia Veſtae,
Obteſtor, (quaecunque mihi fortuna fideſque eſt,
In veſtris pono gremiis,) revocate parentem:
Reddite conſpectum: nihil illo triſte recepto.
Bina dabo argento perfecta atque aſpera ſignis
Pocula, devicta genitor quae cepit Ariſba:
Et tripodas geminos, auri duo magna talenta,
Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
Si vero capere Italiam, ſceptriſque potiri
Contigerit victori, et praedae ducere ſortem:
Vidiſti quo Turnus equo, quibus ibat in armis
Aureus? ipſum illum clypeum criſtaſque rubentes
Excipiam ſorti, jam nunc tua praemia, Niſe.
Praeterea bis ſex genitor lectiſſima matrum
Corpora, captivoſque dabit, ſuaque omnibus arma:
Inſuper his, campi quod rex habet ipſe Latinus.
Te vero, mea quem ſpatiis propioribus aetas
Inſequitur, venerande puer, jam pectore toto
Accipio, et comitem caſus complector in omnes.
Nulla meis ſine te quaeretur gloria rebus:

Seu pacem, ſeu bella geram; tibi maxima rerum,
Verborumque fides. Contra quem talia fatur
Euryalus: Me nulla dies tam fortibus auſis
Diſſimilem arguerit; tantum fortuna ſecunda,
Haud adverſa cadat. Sed te ſuper omnia dona
Unum oro: genĕtrix Priami de gente vetuſta
Eſt mihi, quam miſeram tenuit non Ilia tellus
Mecum excedentem, non moenia regis Aceſtae.
Hanc ego nunc ignaram hujus quodcunque periclî eſt,
Inque ſalutatam linquo; nox, et tua teſtis
Dextera, quod nequeam lacrymas perferre parentis.
At tu, oro, ſolare inopem, et ſuccurre relictae.
Hanc ſine me ſpem ferre tui: audentior ibo
In caſus omnes. Percuſſa mente dederunt
Dardanidae lacrymas: ante omnes pulcher Iülus,
Atque animum patriae ſtrinxit pietatis imago.
Tum ſic effatur:
Spondeo digna tuis ingentibus omnia coeptis.
Namque erit iſta mihi genetrix, nomenque Creüſae
Solum defuerit; nec partum gratia talem
Parva manet; caſus factum quicunque ſequentur.
Per caput hoc juro, per quod pater ante ſolebat:
Quae tibi polliceor reduci, rebuſque ſecundis,
Haec eadem matrique tuae generique manebunt.
Sic ait illacrymans; humero ſimul exuit enſem
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnoſius, atque habilem vagina aptârat eburna.
Dat Niſo Mneſtheus pellem horrentiſque leonis
Exuvias: galeam fidus permutat Alethes.
Protinus armati incedunt: quos omnis euntes
Primorum manus ad portas, juvenumque ſenumque,
Proſequitur votis. Nec non et pulcher Iülus,
Ante annos animumque gerens curamque virilem,
Multa patri portanda dabat mandata: ſed aurae
Omnia diſcerpunt, et nubibus irrita donant.
Egreſſi ſuperant foſſas, noctiſque per umbram
Caſtra inimica petunt, multis tamen ante futuri
Exitio. Paſſim ſomno vinoque per herbam
Corpora fuſa vident, arrectos litore currus

ora rotaſque viros; ſimul arma jacere,
ımul. Prior Hyrtacides ſic ore locutus:
le, audendum dextra. Nunc ipſa vocat res.
er eſt. Tu, ne qua manus ſe attollere nobis
;o poſſit, cuſtodi, et conſule longe.
go vaſta dabo, et lato te limite ducam.
morat, vocemque premit; ſimul enſe ſuperbum
ıetem aggreditur: qui forte tapetibus altis
ctus, toto proflabat pectore ſomnum;
em, et regi Turno gratiſſimus augur:
n augurio potuit depellere peſtem.
ıxta famulos temere inter tela jacentes,
crumque Remi premit, aurigamque ſub ipſis
equis; ferroque ſecat pendentia colla.
caput ipſi aufert domino, truncumque relinquit
ne ſingultantem: atro tepefacta cruore [que,
torique madent. Nec non Lamyrumque Lamum-
enem Serranum, illa qui plurima nocte
t, inſignis facie, multoque jacebat
ra Deo victus: felix, ſi protinus illum
ıſſet nocti ludum, in lucemque tuliſſet.
us ceu plena leo per ovilia turbans
t enim veſana fames) manditque trahitque
pecus, mutumque metu: fremit ore cruento.
ınor Euryali caedes. Incenſus et ipſe
it: ac multam in medio ſine nomine plebem,
ıque, Hebeſumque ſubit, Rhoetumque, Abarimque
s; Rhoetum vigilantem, et cuncta videntem;
agnum metuens ſe poſt cratera tegebat:
e in adverſo totum cui cominus enſem
dit aſſurgenti, et multa morte recepit.
ream vomit ille animam, et cum ſanguine miſta
efert moriens. Hic furto fervidus inſtat.
ıe ad Meſſapi ſocios tendebat, ubi ignem
re extremum, et religatos rite videbat
e gramen equos: breviter cùm talia Niſus,
t enim nimia caede atque cupidine ferri)
amus, ait: nam lux inimica propinquat.
um exhauſtum ſatis eſt: via facta per hoſtes.

Multa virûm ſolido argento profecta relinquunt
Armaque, craterasque ſimul, pulchroſque tapetas.
Euryalus phaleras Rhamnetis, et aurea bullis
Cingula, Tiburti Remulo ditiſſimus olim
Quae mittit dona, hoſpitio cùm jungeret abſens,
Caedicus: ille ſuo moriens dat habere nepoti:
Poſt mortem bello Rutuli, praedaque potiti:
Haec rapit, atque humeris nequicquam fortibus aptat.
Tum galeam Meſſapi habilem criſtiſque decoram
Induit. Excedunt caſtris, et tuta capeſſunt.
  Interea praemiſſi equites ex urbe Latina,
Caetera dum legio campis inſtructa moratur,
Ibant, et Turno regi reſponſa ferebant;
Tercentum, ſcutati omnes, Volſcente magiſtro.
Jamque propinquabant caſtris, muroque ſubibant,
Cùm procul hos laevo flectentes limite cernunt:
Et galea Euryalum ſublustri noctis in umbra
Prodidit immemorem, radiiſque adverſa refulſit.
Haud temere eſt viſum, conclamat ab agmine Volſcens,
State, viri; quae cauſa viae? quive eſtis in armis?
Quove tenetis iter? Nihil illi tendere contra;
Sed celerare fugam in ſylvas, et fidere nocti.
Objiciunt equites ſeſe ad divortia nota
Hinc atque hinc, omnemque aditum cuſtode coronant.
Sylva fuit, late dumus atque ilice nigra
Horrida, quam denſi complêrant undique ſentes:
Rara per occultos ducebat ſemita calles.
Euryalum tenebrae ramorum oneroſaque praeda
Impediunt, fallitque timor regione viarum.
Niſus abit; jamque imprudens evaſerat hoſtes,
Atque lacus; qui poſt Albae de nomine dicti
Albani: tum rex ſtabula alta Latinus habebat.
Ut ſtetit, et fruſtra abſentem reſpexit amicum:
Euryale infelix, qua te regione reliqui?
Quave ſequar? rurſus perplexum iter omne revolvens
Fallacis ſylvae, ſimul et veſtigia retro
Obſervata legit, dumiſque ſilentibus errat:
Audit equos, audit ſtrepitus, et ſigna ſequentum.
Nec longum in medio tempus; cum clamor ad aures

Pervenit, ac videt Euryalum: quem jam manus omnis,
Fraude loci et noctis, ſubito turbante tumultu,
Oppreſſum rapit, et conantem plurima fruſtra.
Quid faciat? qua vi juvenem, quibus audeat armis
Eripere? an ſeſe medios moriturus in hoſtes
Inferat, et pulchram properet per vulnera mortem?
Ocius adducto torquens haſtile lacerto,
Suſpiciens altam Lunam, ſic voce precatur:
Tu, Dea, tu praeſens noſtro ſuccurre labori,
Aſtrorum decus, et nemorum Latonia cuſtos;
Si qua tuis unquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit, ſi qua ipſe meis venatibus auxi,
Suſpendive tholo, aut ſacra ad faſtigia fixi;
Hunc ſine me turbare globum, et rege tela per auras.
Dixerat: et toto connixus corpore ferrum
Conjicit. Haſta volans noctis diverberat umbras,
Et venit adverſi in tergum Sulmonis, ibique
Frangitur, ac fiſſo tranſit praecordia ligno.
Volvitur ille, vomens calidum de pectore flumen
Frigidus, et longis ſingultibus ilia pulſat.
Diverſi circumſpiciunt. Hoc acrior idem
Ecce aliud ſumma telum librabat ab aure;
Dum trepidant: it haſta Tago per tempus utrumque
Stridens, trajectoque haeſit tepefacta cerebro.
Saevit atrox Volſcens, nec teli conſpicit uſquam
Auctorem, nec quo ſe ardens immittere poſſit.
Tu tamen interea calido mihi ſanguine poenas
Perſolves amborum, inquit: ſimul enſe recluſo
Ibat in Euryalum. Tunc vero exterritus, amens
Conclamat Niſus: nec ſe celare tenebris
Amplius, aut tantum potuit perferre dolorem:
Me, me, (adſum qui feci) in me convertite ferrum,
O Rutuli; mea fraus omnis; nihil iſte, nec auſus,
Nec potuit: coelum hoc, et conſcia ſidera teſtor.
Tantum infelicem nimium dilexit amicum.
Talia dicta dabat: ſed viribus enſis adactus
Tranſadigit coſtas, et candida pectora rumpit.
Volvitur Euryalus letho, pulchroſque per artus
It cruor, inque humeros cervix collapſa recumbit.

Purpureus veluti cùm flos ſucciſus aratro
Langueſcit moriens; laſſove papavera collo
Demiſère caput, pluvia cùm forte gravantur.
At Niſus ruit in medios, ſolumque per omnes
Volſcentem petit: in ſolo Volſcente moratur.
Quem circum glomerati hoſtes, hinc cominus atque hinc
Proturbant. Inſtat non ſecius, ac rotat enſem
Fulmineum; donec Rutuli clamantis in ore
Condidit adverſo, et moriens animam abſtulit hoſti.
Tum ſuper exanimem ſeſe projecit amicum
Confoſſus, placidaque ibi demum morte quievit.
Fortunati ambo! ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet aevo:
Dum domus Aeneae Capitoli immobile ſaxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.
  Victores praeda Rutuli ſpoliiſque potiti,
Volſcentem exanimem flentes in caſtra ferebant.
Nec minor in caſtris luctus, Rhamnete reperto
Exſangui, et primis una tot caede peremtis,
Serranoque, Numaque. Ingens concurſus ad ipſa
Corpora, ſeminiceſque viros, tepidumque recenti
Caede locum, et plenos ſpumanti ſanguine rivos.
Agnoſcunt ſpolia inter ſe, galeamque nitentem
Meſſapi, et multo phaleras ſudore receptas.
  Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile;
Jam Sole infuſo, jam rebus luce retectis;
Turnus in arma viros, armis circumdatus ipſe,
Suſcitat, aerataſque acies in proelia cogit,
Quiſque ſuos; variiſque acuunt rumoribus iras.
Quin ipſa arrectis (viſu miſerabile) in haſtis
Praefigunt capita, et multo clamore ſequuntur,
Euryali et Niſi.
Aeneadae duri murorum in parte ſiniſtra
Oppoſuêre aciem (nam dextera cingitur amni)
Ingenteſque tenent foſſas, et turribus altis
Stant moeſti: ſimul ora virûm praefixa videbant,
Nota nimis miſeris, atroque fluentia tabo.
  Interea pavidam volitans pennata per urbem,

Nuntia Fama ruit, matriſque allabitur aures
Euryali. Ac ſubitus miſerae calor oſſa reliquit.
Excuſſi manibus radii, revolutaque penſa.
Evolat infelix, et femineo ululatu,
Sciſſa comam, muros amens atque agmina curſu
Prima petit. Non illa virûm, non illa pericli,
Telorumque memor: coelum dehinc queſtibus implet:
Hunc ego te, Euryale, aſpicio? tune ille ſenectae
Sera meae requies? potuiſti linquere ſolam
Crudelis? nec te, ſub tanta pericula miſſum,
Affari extremum miſerae data copia matri?
Heu, terrâ ignotâ, canibus data praeda Latinis,
Alitibuſque, jaces! nec te tua funera mater
Produxi, preſſive oculos, aut vulnera lavi,
Veſte tegens; tibi quam noctes feſtina dieſque
Urgebam, et tela curas ſolabar aniles.
Quo ſequar? aut quae nunc artus, avulſaque membra,
Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te,
Nate, refers? hoc ſum terraque marique ſecuta?
Figite me, ſi qua eſt pietas: in me omnia tela
Conjicite, ô Rutuli; me primam abſumite ferro:
Aut tu, magne pater Divûm, miſerere, tuoque
Inviſum hoc detrude caput ſub Tartara telo:
Quando aliter nequeo crudelem abrumperē vitam.
Hoc fletu concuſſi animi, moeſtuſque per omnes
It gemitus; torpent infractae ad proelia vires.
Illam incendentem luctus Idaeus et Actor,
Ilionei monitu et multum lacrymantis Iüli,
Corripiunt, interque manus ſub tecta reponunt.
At tuba terribilem ſonitum procul aere canoro
Increpuit. Sequitur clamor, coelumque remugit.
Accelerant acta pariter teſtudine Volſci,
Et foſſas implere parant, ac vellere vallum:
Quaerunt pars aditum, et ſcalis aſcendere muros;
Qua rara eſt acies, interlucetque corona
Non tam ſpiſſa viris. Telorum effundere contra
Omne genus Teucri, ac duris detrudere contis,
Aſſueti longo muros defendere bello.
Saxa quoque infeſto volvebant pondere, ſi qua

Poſſent tectam aciem perrumpere: cùm tamen omnes
Ferre libet ſubter denſa teſtudine caſus.
Nec jam ſufficiunt: nam, qua globus imminet ingens,
Immanem Teucri molem volvuntque ruuntque;
Quae ſtravit Rutulos late, armorumque reſolvit
Tegmina: nec curant caeco contendere Marte
Amplius audaces Rutuli; ſed pellere vallo
Miſſilibus certant.
Parte alia horrendus viſu quaſſabat Etruſcam
Pinum, et fumiferos infert Mezentius ignes.
At Meſſapus equûm domitor, Neptunia proles,
Reſcindit vallum, et ſcalas in moenia poſcit.
Vos, ô Calliope, precor aſpirate canenti;
Quas ibi tum ferro ſtrages, quae funera Turnus
Ediderit; quem quiſque virûm demiſerit Orco:
Et mecum ingentes oras evolvite belli.
Et meminiſtis enim, Divae, et memorare poteſtis.
Turris erat vaſto ſuſpectu, et pontibus altis,
Opportuna loco: ſummis quam viribus omnes
Expugnare Itali, ſummaque evertere opum vi
Certabant: Troës contra defendere ſaxis,
Pèrque cavas denſi tela intorquere feneſtras.
Princeps ardentem conjecit lampada Turnus,
Et flammam affixit lateri; quae plurima vento
Corripuit tabulas, et poſtibus haeſit adeſis.
Turbati trepidare intus, fruſtraque malorum
Velle fugam. Dum ſe glomerant, retroque reſidunt
In partem, quae peſte caret, tum pondere turris
Procubuit ſubito, et coelum tonat omne fragore:
Semineces ad terram, immani mole ſecuta,
Confixique ſuis telis, et pectora duro
Transfoſſi ligno veniunt. Vix unus Helenor,
Et Lycus elapſi: quorum primaevus Helenor,
Maeonio regi quem ſerva Licymnia furtim
Suſtulerat, vetitiſque ad Trojam miſerat armis;
Enſe levis nudo, parmaque inglorius alba.
Iſque ubi ſe Turni media inter millia vidit;
Hinc acies, atque hinc acies adſtare Latinas;
Ut fera, quae denſa venantum ſepta corona

Contra tela furit, ſeſeque haud neſcia morti
Injicit, et ſaltu ſupra venabula fertur:
Haud aliter juvenis medios moriturus in hoſtes
Irruit; et, qua tela videt denſiſſima, tendit.
At pedibus longe melior Lycus, inter et hoſtes,
Inter et arma, fuga muros tenet, altaque certat
Prêndere tecta manu, ſociûmque attingere dextras.
Quem Turnus, pariter curſu teloque ſecutus,
Increpat his victor: Noſtraſne evadere, demens,
Sperâſti te poſſe manus? ſimul arripit ipſum
Pendentem, et magna muri cum parte revellit:
Qualis ubi aut leporem, aut candenti corpore cycnum,
Suſtulit alta petens pedibus Jovis armiger uncis:
Quaeſitum aut matri multis balatibus agnum
Martius à ſtabulis rapuit lupus. Undique clamor
Tollitur. Invadunt, et foſſas aggere complent.
Ardentes taedas alii ad faſtigia jactant.
Ilioneus ſaxo atque ingenti fragmine montis
Lucetium, portae ſubeuntem, igneſque ferentem;
Emathiona Liger, Corynaeum ſternit Aſylas:
Hic jaculo bonus, hic longe fallente ſagitta.
Ortygium Caeneus, victorem Caenea Turnus:
Turnus Ityn, Cloniumque, Dioxippum, Promulumque,
Et Sagarim, et ſummis ſtantem pro turribus Idam:
Privernum Capys. Hunc primo levis haſta Themillae
Strinxerat: ille manum projecto tegmine demens
Ad vulnus tulit: ergo alis allapſa ſagitta,
Et laevo infixa eſt lateri manus, abditaque intus
Spiramenta animae lethali vulnere rupit.
Stabat in egregiis Arcentis filius armis;
Pictus acu chlamydem, et ferrugine clarus Ibera,
Inſignis facie: genitor quem miſerat Arcens,
Eductum Martis luco, Symaethia circum
Flumina, pinguis ubi et placabilis ara Palici.
Stridentem fundam, poſitis Mezentius armis,
Ipſe ter adducta circum caput egit habena;
Et media adverſi liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multa porrectum extendit arena.
Tum primum bello celerem intendiſſe ſagittam

Dicitur, ante feras ſolitus terrere fugaces,
Aſcanius, fortemque manu fudiſſe Numanum,
Cui Remulo cognomen erat; Turnique minorem
Germanam, nuper thalamo ſociatus, habebat.
Is primam ante aciem digna atque indigna relatu
Vociferans, tumidusque novo praecordia regno
Ibat, et ingenti ſeſe clamore ferebat:
Non pudet obſidione iterum valloque teneri,
Bis capti Phryges, et morti praetendere muros?
En, qui noſtra ſibi bello connubia poſcunt!
Quis Deus Italiam, quae vos dementia adegit?
Non hîc Atridae, nec fandi fictor Ulyſſes:
Durum à ſtirpe genus; natos ad flumina primum
Deferimus, ſaevoque gelu duramus et undis.
Venatu invigilant pueri, ſylvaſque fatigant:
Flectere ludus equos, et ſpicula tendere cornu.
At patiens operum, parvoque aſſueta juventus,
Aut raſtris terram domat, aut quatit oppida bello.
Omne aevum ferro teritur, verſaque juvencûm
Terga fatigamus haſta: nec tarda ſenectus
Debilitat vires animi, mutatque vigorem.
Canitiem galea premimus; ſemperque recentes
Convectare juvat praedas, et vivere rapto.
Vobis picta croco et fulgenti murice veſtis;
Deſidiae cordi; juvat indulgere choreis:
Et tunicae manicas, et habent redimicula mitrae.
O vere Phrygiae, neque enim Phryges! ite per alta
Dindyma; ubi aſſuetis biforem dat tibia cantum.
Tympana vos buxuſque vocat Berecynthia matris
Idaeae. Sinite arma viris, et cedite ferro.
Talia jactantem dictis, ac dira canentem
Non tulit Aſcanius; nervoque obverſus equino
Intendit telum, diverſaque brachia ducens
Conſtitit, ante Jovem ſupplex per vota precatus:
Jupiter omnipotens, audacibus annue coeptis.
Ipſe tibi ad tua templa feram ſolennia dona,
Et ſtatuam antè aras aurata fronte juvencum
Candentem, pariterque caput cum matre ferentem;
Jam cornu petat, et pedibus qui ſpargat arenam.

Audiit, et coeli genitor de parte ſerena
Intonuit laevum. Sonat unà fatifer arcus;
Et fugit horrendum ſtridens adducta ſagitta,
Perque caput Remuli venit, et cava tempora ferro
Trajicit: I, verbis virtutem illude ſuperbis:
Bis capti Phryges haec Rutulis reſponſa remittunt.
Haec tantum Aſcanius. Teucri clamore ſequuntur,
Laetitiaque fremunt, animoſque ad ſidera tollunt.
Aetheria tum forte plaga crinitus Apollo
Deſuper Auſonias acies urbemque videbat,
Nube ſedens; atque his victorem affatur Iülum:
Macte nova virtute, puer: ſic itur ad aſtra;
Dîs genite, et geniture Deos. Jure omnia bella
Gente ſub Aſſaraci fato ventura reſident:
Nec te Troja capit. Simul haec effatus, ab alto
Aethere ſe mittit, ſpirantes dimovet auras,
Aſcaniumque petit. Formam tum vertitur oris
Antiquum in Buten. Hic Dardanio Anchiſae
Armiger ante fuit, fiduſque ad limina cuſtos.
Tum comitem Aſcanio pater addidit. Ibat Apollo
Omnia longaevo ſimilis, vocemque, coloremque,
Et crines albos, et ſaeva ſonoribus arma;
Atque his ardentem dictis affatur Iülum:
Sit ſatis, Aeneide, telis impune Numanum
Oppetiiſſe tuis: primam hanc tibi magnus Apollo
Concedit laudem, et paribus non invidet armis.
Caetera parce, puer, bello. Sic orſus Apollo,
Mortales medio aſpectus ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
Agnovêre Deum proceres divinaque tela
Dardanidae, pharetramque fuga ſenſêre ſonantem.
Ergo avidum pugnae, dictis ac numine Phoebi,
Aſcanium prohibent: ipſi in certamina rurſus
Succedunt, animaſque in aperta pericula mittunt.
It clamor totis per propugnacula muris:
Intendunt acres arcus, amentaque torquent.
Sternitur omne ſolum telis: tum ſcuta, cavaeque
Dant ſonitum flictu galeae: pugna aſpera ſurgit.
Quantus ab occaſu veniens pluvialibus Hoedis

Verberat imber humum: quam multa grandine nimbi
In vada praecipitant, cùm Jupiter horridus Auſtris
Torquet aquoſam hyemem, et coelo cava nubila rumpit.
Pandarus et Bitias, Idaeo Alcanore crêti,
Quos Jovis eduxit luco ſylveſtris Hiera,
Abietibus juvenes patriis et montibus aequos,
Portam, quae ducis imperio commiſſa, recludunt,
Freti armis; ultroque invitant moenibus hoſtem.
Ipſi intus dextrâ ac laevâ, pro turribus adſtant,
Armati ferro, et criſtis capita alta coruſci.
Quales aëriae liquentia flumina circum,
Sive Padi ripis, Atheſim ſeu propter amoenum,
Conſurgunt geminae quercus, intonſaque coelo
Attollunt capita, et ſublimi vertice nutant.
Irrumpunt, aditus Rutuli ut vidêre patentes.
Continuo Quercens, et pulcher Equicolus armis,
Et praeceps animi Tmarus, et Mavortius Haemon,
Agminibus totis aut verſi terga dedêre,
Aut ipſo portae poſuêre in limine vitam.
Tum magis increſcunt animis diſcordibus irae;
Et jam collecti Troës glomerantur eodem,
Et conferre manum, et procurrere longius audent.
Ductori Turno, diverſa in parte furenti,
Turbantique viros, perfertur nuncius, hoſtem
Fervere caede nova, et portas praebere patentes.
Deſerit inceptum, atque immani concitus ira,
Dardaniam ruit ad portam, fratreſque ſuperbos;
Et primum Antiphaten, is enim ſe primus agebat,
Thebana de matre, nothum Sarpedonis alti,
Conjecto ſternit jaculo. Volat Itala cornus
Aëra per tenuem, ſtomachoque infixa ſub altum
Pectus abit: reddit ſpecus atri vulneris undam
Spumantem, et fixo ferrum in pulmone tepeſcit. [phidnum,
Tum Meropem atque Erymantha manu, tum ſternit A-
Tum Bitian ardentem oculis, animiſque frementem:
Non jaculo, neque enim jaculo vitam ille dediſſet:
Sed magnum ſtridens contorta phalarica venit,
Fulminis acta modo: quam nec duo taurea terga,
Nec duplici ſquama lorica fidelis et auro

Suſtinuit: collapſa ruunt immania membra.
Dat tellus gemitum, et clypeum ſuper intonat ingens.
Qualis in Euboico Baiarum litore quondam
Saxea pila cadit; magnis quam molibus ante
Conſtructam ponto jaciunt: ſic illa ruinam
Prona trahit, penituſque vadis illiſa recumbit.
Miſcent ſe maria, et nigrae attolluntur arenae.
Tum ſonitu Prochyta alta tremit, durumque cubile
Inarime, Jovis imperiis impoſta Typhoëo.
Hîc Mars armipotens animum vireſque Latinis
Addidit, et ſtimulos acres ſub pectore vertit:
Immiſitque fugam Teucris, atrumque timorem.
Undique conveniunt; quoniam data copia pugnae,
Bellatorque animo Deus incidit.
Pandarus, ut fuſo germanum corpore cernit,
Et quo ſit fortuna loco, qui caſus agat res,
Portam vi multa converſo cardine torquet,
Obnixus latis humeris; multoſque ſuorum
Moenibus excluſos duro in certamine linquit:
Aſt alios ſecum includit, recipitque ruentes.
Demens! qui Rutulum in medio non agmine regem
Viderit irrumpentem, ultroque incluſerit urbi;
Immanem veluti pecora inter inertia tigrim.
Continuo nova lux oculis effulſit, et arma
Horrendum ſonuêre; tremunt in vertice criſtae
Sanguineae, clypeoque micantia fulgura mittit.
Agnoſcunt faciem inviſam, atque immania membra
Turbati ſubito Aeneadae. Tum Pandarus ingens
Emicat, et, mortis fraternae fervidus irâ,
Effatur: Non haec dotalis regia Amatae,
Nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.
Caſtra inimica vides; nulla hinc exire poteſtas.
Olli ſubridens ſedato pectore Turnus:
Incipe, ſi qua animo virtus, et conſere dextram:
Hic etiam inventum Priamo narrabis Achillem.
Dixerat. Ille rudem nodis et cortice crudo
Intorquet, ſummis adnixus viribus, haſtam.
Excepêre aurae vulnus; Saturnia Juno
Detorſit veniens; portaeque infigitur haſta.

At non hoc telum, mea quod vi dextera verſat,
Effugies: neque enim is teli, nec vulneris auctor.
Sic ait; et ſublatum alte conſurgit in enſem,
Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
Dividit, impubeſque immani vulnere malas.
Fit ſonus: ingenti concuſſa eſt pondere tellus.
Collapſos artus atque arma cruenta cerebro
Sternit humi moriens: atque illi partibus aequis
Huc caput atque illuc humero ex utroque pependit.
Diffugiunt verſi trepida formidine Troës.
Et, ſi continuo victorem ea cura ſubiſſet,
Rumpere clauſtra manu, ſociosque immittere portis;
Ultimus ille dies bello gentique fuiſſet.
Sed furor ardentem caediſque inſana cupido
Egit in adverſos.
Principio Phalarim, et ſucciſo poplite Gygen
Excipit: hinc raptas fugientibus ingerit haſtas
In tergum. Juno vires animumque miniſtrat.
Addit Halyn comitem, et confixa Phegea parma:
Ignaros deinde in muris, Martemque cientes, [que,
Alcandrumque, Haliumque, Noëmonaque, Prytanim-
Lyncea tendentem contra, ſociosque vocantem,
Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
Occupat: huic uno dejectum cominus ictu
Cum galea longe jacuit caput: inde ferarum
Vaſtatorem Amycum, quo non felicior alter
Ungere tela manu, ferrumque armare veneno:
Et Clytium Aeoliden, et amicum Cretea Muſis;
Cretea Muſarum comitem, cui carmina ſemper,
Et citharae cordi, numeroſque intendere nervis:
Semper equos, atque arma virûm, pugnaſque canebat.
Tandem ductores, audita caede ſuorum,
Conveniunt Teucri, Mneſtheus, acerque Sereſtus:
Palanteſque vident ſocios, hoſtemque receptum.
Et Mneſtheus: Quo deinde fugam, quo tenditis? inquit.
Quos alios muros, quae jam ultra moenia habetis?
Unus homo, et veſtris, ô cives, undique ſeptus
Aggeribus, tantas ſtrages impune per urbem
Ediderit? juvenum primos tot miſerit Orco?

Non infelicis patriae, veterumque Deorum,
Et magni Aeneae ſegnes miſeretque pudetque?
Talibus accenſi firmantur, et agmine denſo
Conſiſtunt. Turnus paullatim excedere pugna,
Et fluvium petere, ac partem quae cingitur amni.
Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno,
Et glomerare manum; ceu ſaevum turba leonem
Cùm telis premit infenſis; at territus ille
Aſper, acerba tuens, retro redit: et neque terga
Ira dare, aut virtus patitur; nec tendere contra,
Ille, quidem hoc cupiens, potis eſt per tela viroſque.
Haud aliter retro dubius veſtigia Turnus
Improperata refert, et mens exaeſtuat ira.
Quin etiam bis tum medios invaſerat hoſtes:
Bis confuſa fuga per muros agmina vertit.
Sed manus è caſtris propere coit omnis in unum:
Nec contra vires audet Saturnia Juno
Sufficere, aëriam coelo nam Jupiter Irim
Demiſit, germanae haud mollia juſſa ferentem;
Ni Turnus cedat Teucrorum moenibus altis.
Ergo nec clypeo juvenis ſubſiſtere tantum,
Nec dextra valet: injectis ſic undique telis
Obruitur. Strepit aſſiduo cava tempora circum
Tinnitu galea, et ſaxis ſolida aera fatiſcunt;
Diſcuſſaeque jubae capiti; nec ſufficit umbo
Ictibus: ingeminant haſtis et Troës, et ipſe
Fulmineus Mneſtheus. Tum toto corpore ſudor
Liquitur, et piceum (nec reſpirare poteſtas)
Flumen agit; feſſos quatit acer anhelitus artus.
Tum demum praeceps ſaltu ſeſe omnibus armis
In fluvium dedit: ille ſuo cum gurgite flavo
Accepit venientem, ac mollibus extulit undis;
Et laetum ſociis abluta caede remiſit.

LIBER DECIMUS.

Arg. *Jupiter, convocato Deorum concilio, ad concordiam eos hortatur. Trojani obſeſſi ſeſe pro viribus defendunt. Aeneas interim triginta navium claſſe ad ſuos revenit. Utrimque acriter pugnatur. Pallas, Lauſus, atque Mezentius interimuntur.*

PANDITUR interea domus omnipotentis Olympi;
Conciliumque vocat Divûm pater atque hominum rex
Sideream in ſedem: terras unde arduus omnes,
Caſtraque Dardanidûm aſpectat, populoſque Latinos.
Conſidunt tectis bipatentibus: incipit ipſe:
Coelicolae magni, quianam ſententia vobis
Verſa retro? tantumque animis certatis iniquis?
Abnueram bello Italiam concurrere Teucris:
Quae contra vetitum diſcordia? quis metus aut hos,
Aut hos arma ſequi, ferrumque laceſſere ſuaſit?
Adveniet juſtum pugnae (ne arceſſite) tempus,
Cùm fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum, atque Alpes immittet apertas:
Tum certare odiis, tum res rapuiſſe licebit.
Nunc ſinite; et placitum laeti componite foedus.
Jupiter haec paucis: at non Venus aurea contra
Pauca refert.
O pater, ô hominum Divûmque aeterna poteſtas,
(Namque aliud quid ſit, quod jam implorare queamus?)
Cernis ut inſultent Rutuli; Turnuſque feratur
Per medios inſignis equis, tumiduſque ſecundo
Marte ruat? non clauſa tegunt jam moenia Teucros:
Quin intra portas, atque ipſis proelia miſcent
Aggeribus murorum, et inundant ſanguine foſſae.
Aeneas ignarus abeſt. Nunquamne levari
Obſidione ſines? muris iterum imminet hoſtis
Naſcentis Trojae, nec non exercitus alter:
Atque iterum in Teucros Aetolis ſurgit ab Arpis
Tydides. Equidem (credo) mea vulnera reſtant:
Et tua progenies mortalia demoror arma.

Si ſine pace tua, atque invito numine Troës
Italiam petiere, luant peccata: neque illos
Juveris auxilio: ſin tot reſponſa ſecuti,
Quae Superi Maneſque dabant; cur nunc tua quiſquam
Vertere juſſa poteſt? aut cur nova condere fata?
Quid repetam exuſtas Erycino in litore claſſes?
Quid tempeſtatum regem, ventoſque furentes
Aeolia excitos? aut actam nubibus Irim?
Nunc etiam Manes (haec intentata manebat
Sors rerum) movet; et ſuperis immiſſa repente
Alecto, medias Italûm bacchata per urbes.
Nil ſuper imperio moveor; ſperavimus iſta,
Dum fortuna fuit: vincant, quos vincere mavis.
Si nulla eſt regio, Teucris quam det tua conjux
Dura; per everſae, genitor, fumantia Trojae
Excidia obteſtor: liceat dimittere ab armis
Incolumem Aſcanium; liceat ſupereſſe nepotem.
Aeneas ſane ignotis jactetur in undis;
Et, quamcumque viam dederit fortuna, ſequatur;
Hunc tegere, et dirae valeam ſubducere pugnae.
Eſt Amathus, eſt celſa mihi Paphos, atque Cythera,
Idaliaeque domus: poſitis inglorius armis
Exigat hîc aevum. Magna ditione jubeto
Carthago premat Auſoniam; nihil urbibus inde
Obſtabit Tyriis. Quid peſtem evadere belli
Juvit, et Argolicos medium fugiſſe per ignes?
Totque maris vaſtaeque exhauſta pericula terrae,
Dum Latium Teucri, recidivaque Pergama quaerunt?
Non ſatius cineres patriae inſediſſe ſupremos,
Atque ſolum, quo Troja fuit? Xanthum et Simoënta
Redde, oro, miſeris; iterumque revolvere caſus
Da, pater, Iliacos Teucris. Tum regia Juno
Acta furore gravi: Quid me alta ſilentia cogis
Rumpere, et obductum verbis vulgare dolorem?
Aenean hominum quiſquam Divûmque ſubegit
Bella ſequi, aut hoſtem regi ſe inferre Latino?
" Italiam fatis petiit auctoribus:" eſto;
Caſſandrae impulſus furiis. Num linquere caſtra
[illegible]rtati ſumus, aut vitam committere ventis?

Num puero ſummam belli, num credere muros?
Tyrrhenamve fidem, aut gentes agitare quietas?
Quis Deus in fraudem, quae dura potentia noſtra
Egit? ubi hîc Juno, demiſſave nubibus Iris?
Indignum eſt, Italos Trojam circumdare flammis
Naſcentem, et patria Turnum conſiſtere terra,
Cui Pilumnus avus, cui Diva Venilia mater.
Quid face Trojanos atra vim ferre Latinis?
Arva aliena jugo premere, atque avertere praedas?
Quid ſoceros legere, et gremiis abducere pactas?
Pacem orare manu, praefigere puppibus arma?
Tu potes Aenean manibus ſubducere Graiûm,
Proque viro nebulam et ventos obtendere inanes;
Et potes in totidem claſſem convertere Nymphas:
Nos aliquid Rutulos contra juviſſe, nefandum eſt.
"Aeneas ignarus abeſt:" ignarus et abſit.
"Eſt Paphos Idaliumque tibi, ſunt alta Cythera."
Quid gravidam bellis urbem et corda aſpera tentas?
Noſne tibi fluxas Phrygiae res vertere fundo
Conamur? nos? an miſeros qui Troas Achivis
Objecit? quae cauſſa fuit conſurgere in arma
Europamque Aſiamque, et foedera ſolvere furto?
Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter?
Aut ego tela dedi, fovive Cupidine bella?
Tunc decuit metuiſſe tuis: nunc ſera querelis
Haud juſtis aſſurgis, et irrita jurgia jactas.
Talibus orabat Juno: cunctique fremebant
Coelicolae aſſenſu vario: ceu flamina prima,
Cùm deprênſa fremunt ſylvis, et caeca volutant
Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
Tum pater omnipotens, rerum cui ſumma poteſtas,
Infit. Eo dicente, Deûm domus alta ſileſcit,
Et tremefacta ſolo tellus; ſilet arduus aether:
Tum Zephyri poſuêre: premit placida aequora pontus.
Accipite ergo, animis atque haec mea figite dicta.
Quandoquidem Auſonios conjungi foedere Teucris
Haud licitum eſt; nec veſtra capit diſcordia finem:
Quae cuique eſt fortuna hodie, quam quiſque ſecat ſpem,
Tros Rutulusve fuat, nullo diſcrimine habebo:

Seu fatis Italûm caſtra obſidione tenentur,
Sive errore malo Trojae, monitiſque ſiniſtris.
Nec Rutulos ſolvo. Sua cuique exorſa laborem
Fortunamque ferent. Rex Jupiter omnibus idem.
Fata viam invenient. Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentes atraque voragine ripas
Annuit, et totum nutu tremefecit Olympum.
Hic finis fandi. Solio tum Jupiter aureo
Surgit, coelicolae medium quem ad limina ducunt.
Interea Rutuli portis circum omnibus inſtant
Sternere caede viros, et moenia cingere flammis.
Aſt legio Aeneadûm vallis obſeſſa tenetur:
Nec ſpes ulla fugae. Miſeri ſtant turribus altis
Nequicquam, et rara muros cinxêre coronâ.
Aſius Imbracides, Hicetaoniuſque Thymoetes,
Aſſaracique duo, et ſenior cum Caſtore Tybris,
Prima acies. Hos germani Sarpedonis ambo,
Et Clarus, et Haemon, Lycia comitantur ab alta.
Fert ingens toto connixus corpore ſaxum,
Haud partem exiguam montis, Lyrneſſius Acmon,
Nec Clytio genitore minor, nec fratre Mneſtheo.
Hi jaculis, illi certant defendere ſaxis,
Molirique ignem, nervoque aptare ſagittas.
Ipſe inter medios, Veneris juſtiſſima cura,
Dardanius caput ecce puer detectus honeſtum:
Qualis gemma micat, fulvum quae dividit aurum,
Aut collo decus, aut capiti: vel quale per artem
Incluſum buxo, aut Oricia terebintho,
Lucet ebur: fuſos cervix cui lactea crines
Accipit, et molli ſubnectens circulus auro.
Te quoque magnanimae viderunt, Iſmare, gentes
Vulnera dirigere, et calamos armare veneno,
Maeonia generoſe domo: ubi pinguia culta
Exercentque viri, Pactoluſque irrigat auro.
Adfuit et Mneſtheus, pulſi quem priſtina Turni
Aggere murorum ſublimem gloria tollit;
Et Capys: hinc nomen Campanae ducitur urbi.
Illi inter ſeſe duri certamina belli
Contulerant: media Aeneas freta nocte ſecabat.

Namque ut ab Evandro caſtris ingreſſus Etruſcis
Regem adit, et regi memorat nomenque genuſque;
Quidve petat, quidve ipſe ferat; Mezentius arma
Quae ſibi conciliet, violentaque pectora Turni
Edocet: humanis quae ſit fiducia rebus
Admonet, immiſcetque preces: haud fit mora: Tarchon
Jungit opes, foeduſque ferit. Tum libera fatis
Claſſem conſcendit juſſis gens Lydia Divûm,
Externo commiſſa duci. Aeneia puppis
Prima tenet, roſtro Phrygios ſubjuncta leones:
Imminet Ida ſuper, profugis gratiſſima Teucris.
Hîc magnus ſedet Aeneas, ſecumque volutat
Eventus belli varios: Pallaſque ſiniſtro
Affixus lateri, jam quaerit ſidera, opacae
Noctis iter; jam quae paſſus terraque marique.
  Pandite nunc Helicona, Deae, cantuſque movete;
Quae manus interea Tuſcis comitetur ab oris
Aenean, armetque rates, pelagoque vehatur.
  Maſſicus aerata princeps ſecat aequora Tigri:
Sub quo mille manus juvenum, qui moenia Cluſi,
Quique urbem liquêre Coſas: queis tela, ſagittae,
Corytique leves humeris, et lethifer arcus.
Unà torvus Abas: huic totum inſignibus armis
Agmen, et aurato fulgebat Apolline puppis.
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli juvenes: aſt Ilva trecentos
Inſula, inexhauſtis Chalybum generoſa metallis.
Tertius, ille hominum Divûmque interpres Aſylas,
Cui pecudum fibrae, coeli cui ſidera parent,
Et linguae volucrum, et praeſagi fulminis ignes,
Mille rapit denſos acie, atque horrentibus haſtis.
Hos parere jubent Alpheae ab origine Piſae,
Urbs Etruſca ſolo. Sequitur pulcherrimus Aſtur,
Aſtur equo fidens, et verſicoloribus armis.
Tercentum adjiciunt (mens omnibus una ſequendi)
Qui Caerete domo, qui ſunt Minionis in arvis,
Et Pyrgi veteres, intempeſtaeque Graviſcae.
Non ego te, Ligurum ductor fortiſſime bello,
Tranſierim, Cycne, et paucis comitate, Cupavo,

Cujus olorinae ſurgunt de vertice pennae:
Crimen amor veſtrum, formaeque inſigne paternae.
Namque ferunt, luctu Cycnum Phaethontis amati,
Populeas inter frondes, umbramque ſororum
Dum canit, et moeſtum Muſa ſolatur amorem,
Canentem molli pluma duxiſſe ſenectam;
Linquentem terras, et ſidera voce ſequentem.
Filius aequales comitatus claſſe catervas,
Ingentem remis Centaurum promovet: ille
Inſtat aquae, ſaxumque undis immane minatur
Arduus, et longa ſulcat maria alta carina.
Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
Fatidicae Mantûs et Tuſci filius amnis;
Qui muros, matriſque dedit tibi, Mantüa, nomen;
Mantua dives avis: ſed non genus omnibus unum.
Gens illi triplex; populi ſub gente quaterni;
Ipſa caput populis: Tuſco de ſanguine vires.
Hinc quoque quingentos in ſe Mezentius armat,
Quos patre Benaco velatus arundine glauca
Mincius infeſta ducebat in aequora pinu.
It gravis Auleſtes, centenaque arbore fluctum
Verberat aſſurgens: ſpumant vada marmore verſo.
Hunc vehit immanis Triton, et caerula concha
Exterrens freta: cui laterum tenus hiſpida nanti
Frons hominem praefert, in Priſtin deſinit alvus;
Spumea ſemifero ſub pectore murmurat unda.
Tot lecti proceres ter denis navibus ibant
Subſidio Trojae, et campos ſalis aere ſecabant.

Jamque dies coelo conceſſerat: almaque curru
Noctivago Phoebe medium pulſabat Olympum.
Aeneas (neque enim membris dat cura quietem)
Ipſe ſedens clavumque regit, veliſque miniſtrat.
Atque illi medio in ſpatio chorus ecce ſuarum
Occurrit comitum: Nymphae (quas alma Cybele
Numen habere maris, Nymphaſque è navibus eſſe
Juſſerat) innabant pariter, fluctuſque ſecabant;
Quot prius aeratae ſteterant ad litora prorae.
Agnoſcunt longe regem, luſtrantque choreis.
Quarum quae fandi doctiſſima, Cymodocea,

Pone ſequens, dextra puppim tenet, ipſaque dorſo
Eminet, ac laeva tacitis ſubremigat undis.
Tum ſic ignarum alloquitur: Vigilaſne, Deûm gens,
Aenea? vigila, et velis immitte rudentes.
Nos ſumus Idaeae ſacro de vertice pinus,
Nunc pelagi nymphae, claſſis tua. Perfidus ut nos
Praecipites ferro Rutulus flammaque premebat;
Rupimus invitae tua vincula, teque per aequor
Quaerimus. Hanc genetrix faciem miſerata refecit,
Et dedit eſſe Deas, aevumque agitare ſub undis.
At puer Aſcanius muro foſſiſque tenetur
Tela inter media atque horrentes Marte Latinos.
Jam loca juſſa tenent forti permiſtus Etruſco
Arcas eques: medias illis opponere turmas,
Ne caſtris jungant, certa eſt ſententia Turno.
Surge, age, et Aurora ſocios veniente vocari
Primus in arma jube; et clypeum cape, quem dedit ipſe
Invictum Ignipotens, atque oras ambiit auro.
Craſtina lux, mea ſi non irrita dicta putâris,
Ingentes Rutulae ſpectabit caedis acervos.
Dixerat; et dextra diſcedens impulit altam,
Haud ignara modi, puppim. Fugit illa per undas
Ocior et jaculo, et ventos aequante ſagitta.
Inde aliae celerant curſus. Stupet inſcius ipſe
Tros Anchiſiades; animos tamen omine tollit.
Tum breviter ſupera aſpectans convexa precatur:
Alma parens Idaea Deûm, cui Dindyma cordi,
Turrigeraeque urbes, bijugique ad fraena leones;
Tu mihi nunc pugnae princeps, tu rite propinques
Augurium, Phrygibuſque adſis pede, Diva, ſecundo.
Tantum effatus: et interea revoluta ruebat
Matura jam luce dies, noctemque fugârat.
Principio ſociis edicit, ſigna ſequantur,
Atque animos aptent armis, pugnaeque parent ſe.
Jamque in conſpectu Teucros habet, et ſua caſtra,
Stans celſa in puppi: clypeum tum deinde ſiniſtra
Extulit ardentem. Clamorem ad ſidera tollunt
Dardanidae è muris. Spes addita ſuſcitat iras.
Tela manu jaciunt: quales ſub nubibus atris

Strymoniae dant ſigna grues, atque aethera tranant
Cum ſonitu, fugiuntque Notos clamore ſecundo.
At Rutulo regi, ducibuſque ea mira videri
Auſoniis; donec verſas ad litora puppes
Reſpiciunt, totumque allabi claſſibus aequor.
Ardet apex capiti, criſtiſque à vertice flamma
Funditur, et vaſtos umbo vomit aureus ignes:
Non ſecus, ac liquida ſi quando nocte cometae
Sanguinei lugubre rubent; aut Sirius ardor,
Ille ſitim morboſque ferens mortalibus aegris,
Naſcitur, et laevo contriſtat lumine coelum.
Haud tamen audaci Turno fiducia ceſſit
Litora praeripere, et venientes pellere terra.
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro:
Quod votis optâſtis, adeſt, perfringere dextra:
In manibus Mars ipſe, viri. Nunc conjugis eſto
Quiſque ſuae tectique memor: nunc magna referto
Facta patrum, laudeſque. Ultro occurramus ad undam,
Dum trepidi, egreſſiſque labant veſtigia prima.
Audentes fortuna juvat.
Haec ait, et ſecum verſat, quos ducere contra,
Vel quibus obſeſſos poſſit concredere muros.
Interea Aeneas ſocios de puppibus altis
Pontibus exponit. Multi ſervare recurſus
Languentis pelagi, et brevibus ſe credere ſaltu:
Per remos alii. Speculatus litora Tarchon,
Quà vada non ſperat, nec fracta remurmurat unda,
Sed mare inoffenſum creſcenti allabitur aeſtu,
Advertit ſubito proras, ſocioſque precatur:
Nunc, ô lecta manus; validis incumbite remis;
Tollite, ferte rates; inimicam findite roſtris
Hanc terram, ſulcumque ſibi premat ipſa carina.
Frangere nec tali puppim ſtatione recuſo;
Arrepta tellure ſemel. Quae talia poſtquam
Effatus Tarchon, ſocii conſurgere tonſis,
Spumanteſque rates arvis inferre Latinis:
Donec roſtra tenent ſiccum, et ſedêre carinae
Omnes innocuae; ſed non puppis tua, Tarchon:
Namque inflicta vadis, dorſo dum pendet iniquo,

Anceps, ſuſtentata diu, fluctuſque fatigat,
Solvitur, atque viros mediis exponit in undis:
Fragmina remorum quos et fluitantia tranſtra
Impediunt, retrahitque pedes ſimul unda relabens.
Nec Turnum ſegnis retinet mora: ſed rapit acer
Totam aciem in Teucros, et contra in litore ſiſtit.
Signa canunt. Primus turmas invaſit agreſtes
Aeneas, omen pugnae: ſtravitque Latinos,
Occiſo Therone; virûm qui maximus ultro
Aenean petit: huic gladio perque aerea ſuta,
Per tunicam ſqualentem auro, latus haurit apertum.
Inde Lychan ferit, exſectum jam matre peremta,
Et tibi, Phoebe, ſacrum: caſus evadere ferri
Quod licuit parvo. Nec longe Ciſſea durum,
Immanemque Gyan, ſternentes agmina clava,
Dejecit letho. Nihil illos Herculis arma,
Nil validae juvêre manus, genitorque Melampus,
Alcidae comes, uſque graves dum terra labores
Praebuit. Ecce Pharo, voces dum jactat inertes,
Intorquens jaculum, clamantis ſiſtit in ore.
Tu quoque flaventem prima lanugine malas
Dum ſequeris Clytium infélix, nova gaudia, Cydon,
Dardania ſtratus dextra, ſecurus amorum,
Qui juvenum tibi ſemper erant, miſerande, jaceres;
Ni fratrum ſtipata cohors foret obvia, Phorci
Progenies; ſeptem numero, ſeptenaque tela
Conjiciunt: partim galea clypeoque reſultant
Irrita: deflexit partim ſtringentia corpus
Alma Venus. Fidum Aeneas affatur Achaten:
Suggere tela mihi, non ullum dextera fruſtra
Torſerit in Rutulos, ſteterunt quae in corpore Graiûm
Iliacis campis. Tum magnam corripit haſtam,
Et jacit: illa volans clypei tranſverberat aera
Maeonis, et thoraca ſimul cum pectore rumpit.
Huic frater ſubit Alcanor, fratremque ruentem
Suſtentat dextra: trajecto miſſa lacerto
Protinus haſta fugit, ſervatque cruenta tenorem:
Dexteraque ex humero nervis moribunda pependit.
Tum Numitor, jaculo fratris de corpore rapto,

Aenean petiit: *ſed non et figere contra*
Eſt licitum, magnique femur perſtrinxit Achatae.
Hîc Curibus, fidens primaevo corpore, Clauſus
Advenit, et rigida Dryopen ferit eminus haſta,
Sub mentum graviter preſſa, pariterque loquentis
Vocem animamque rapit trajecto gutture: at ille
Fronte ferit terram, et craſſum vomit ore cruorem.
Tres quoque Threïcios Boreae de gente ſuprema;
Et tres, quos Idas pater, et patria Iſmara mittit;
Per varios ſternit caſus. Occurrit Halaeſus,
Auruncaeque manus: ſubit et Neptunia proles,
Inſignis Meſſapus equis: expellere tendunt
Nunc hi, nunc illi; certatur limine in ipſo
Auſoniae. Magno diſcordes aethere venti
Proelia ceu tollunt, animis et viribus aequis.
Non ipſi inter ſe, non nubila, non mare cedunt:
Anceps pugna diu: ſtant obnixa omnia contra.
Haud aliter Trojanae acies, aciesque Latinae
Concurrunt: haeret pede pes, denſuſque viro vir.
At parte ex alia, qua ſaxa rotantia late
Impulerat torrens, arbuſtaque diruta ripis,
Arcadas, inſuetos acies inferre pedeſtres,
Ut vidit Pallas Latio dare terga ſequaci,
Aſpera queis natura loci dimittere quando
Suaſit equos; unum quod rebus reſtat egenis,
Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris:
Quò fugitis, ſocii? per vos et fortia facta,
Per ducis Evandri nomen, devictaque bella,
Spemque meam, patriae quae nunc ſubit aemula laudis,
Fidite ne pedibus. Ferro rumpenda per hoſtes
Eſt via, qua globus ille virûm denſiſſimus urget:
Hac vos, et Pallanta ducem patria alta repoſcit.
Numina nulla premunt: mortali urgemur ab hoſte
Mortales; totidem nobis animaeque manuſque.
Ecce, maris magno claudit nos obice pontus:
Deeſt jam terra fugae: Pelagus, Trojamne petemus?
Haec ait, et medius denſos prorumpit in hoſtes.
Obvius huic primum, fatis adductus iniquis,
Fit Lagus: hunc, magno vellit dum pondere ſaxum,

Intorto figit telo, diſcrimina coſtis
Per medium qua ſpina dedit: haſtamque receptat
Oſſibus haerentem. Quem non ſuper occupat Hiſbon,
Ille quidem hoc ſperans: nam Pallas ante ruentem,
Dum furit, incautum, crudeli morte ſodalis,
Excipit, atque enſem tumido in pulmone recondit.
Hinc Sthenelum petit, et Rhoeti de gente vetuſta
Anchemolum, thalamos auſum inceſtare novercae.
Vos etiam gemini Rutulis cecidiſtis in arvis,
Daucia, Laride, Thymberque, ſimillima proles,
Indiſcreta ſuis, gratuſque parentibus error.
At nunc dura dedit vobis diſcrimina Pallas:
Nam tibi, Thymbre, caput Evandrius abſtulit enſis:
Te deciſa ſuum, Laride, dextera quaerit;
Semanimeſque micant digiti, ferrumque retractant.
Arcadas accenſos monitu, et praeclara tuentes
Facta viri, miſtus dolor et pudor armat in hoſtes.
Tum Pallas bijugis fugientem Rhoetea praeter
Trajicit. Hoc ſpatium, tantumque morae fuit Ilo:
Ilo namque procul validam direxerat haſtam;
Quam medius Rhoeteus intercipit, optime Teuthra,
Te fugiens, fratremque Tyren: curruque volutus,
Caedit ſemanimis Rutulorum calcibus arva.
Ac velut optato, ventis aeſtate coortis,
Diſperſa immittit ſylvis incendia paſtor:
Correptis ſubito mediis, extenditur una
Horrida per latos acies Vulcania campos;
Ille ſedens victor flammas deſpectat ovantes.
Non aliter ſociûm virtus coit omnis in unum,
Teque juvat, Palla. Sed bellis acer Halaeſus
Tendit in adverſos, ſeque in ſua colligit arma.
Hic mactat Ladona, Pheretaque, Demodocumque;
Strymonio dextram fulgenti diripit enſe,
Elatam in jugulum: ſaxo ferit ora Thoantis,
Oſſaque diſpergit cerebro permiſta cruento.
Fata canens ſylvis genitor celârat Halaeſum;
Ut ſenior letho canentia lumina ſolvit,
Injecere manum Parcae, teliſque ſacrârunt
Evandri. Quem ſic Pallas petit, ante precatus:

Da nunc, Tybri pater, *ferro*, quod miſſile libro,
Fortunam atque viam duri per pectus Halaeſi.
Haec arma exuviaſque viri tua quercus habebit.
Audiit illa Deus, dum texit Imaona Halaeſus,
Arcadio infelix telo dat pectus inermum.
At non caede viri tanta perterrita Lauſus,
Pars ingens belli, ſinit agmina: primus Abantem
Oppoſitum interimit, pugnae nodumque moramque.
Sternitur Arcadiae proles, ſternuntur Etruſci;
Et vos, ô Graiis imperdita corpora, Teucri.
Agmina concurrunt, ducibuſque et viribus aequis.
Extremi addenſent acies: nec turba moveri
Tela manuſque ſinit. Hinc Pallas inſtat, et urget;
Hinc contra Lauſus, (nec multum diſcrepat aetas)
Egregii formae; ſed queis fortuna negârat
In patriam reditus. Ipſos concurrere paſſus
Haud tamen inter ſe magni regnator Olympi:
Mox illos ſua fata manent majore ſub hoſte.
Interea ſoror alma monet ſuccurrere Lauſo
Turnum; qui volucri curru medium ſecat agmen.
Ut vidit ſocios: Tempus deſiſtere pugnae.
Solus ego in Pallanta feror; ſoli mihi Pallas
Debetur: cuperem ipſe parens ſpectator adeſſet.
Haec ait; et ſocii ceſſerunt aequore juſſo.
At Rutulûm abſceſſu juvenis, tum juſſa ſuperba
Miratus, ſtupet in Turno; corpuſque per ingens
Lumina volvit, obitque truci procul omnia viſu.
Talibus et dictis it contra dicta tyranni:
Aut ſpoliis ego jam raptis laudabor opimis,
Aut letho inſigni. Sorti pater aequus utrique eſt.
Tolle minas. Fatus medium procedit in aequor.
Frigidus Arcadibus coit in praecordia ſanguis.
Deſiluit Turnus bijugis: pedes apparat ire
Cominus. Utque leo, ſpecula cùm vidit ab alta
Stare procul campis meditantem in proelia taurum,
Advolat. Haud alia eſt Turni venientis imago.
Hunc ubi contiguum miſſae fore credidit haſtae,
Ire prior Pallas, ſi qua fors adjuvet auſum,
Viribus imparibus; magnumque ita ad aethera fatur:

Per patris hoſpitium, et menſas, quas advena adiſti,
Te precor, Alcide, coeptis ingentibus adſis:
Cernat ſemineci ſibi me rapere arma cruenta,
Victoremque ferant morientia lumina Turni.
Audiit Alcides juvenem, magnumque ſub imo
Corde premit gemitum, lacrymaſque effudit inanes.
Tum genitor natum dictis affatur amicis:
Stat ſua cuique dies: breve et irreparabile tempus
Omnibus eſt vitae: ſed famam extendere factis,
Hoc virtutis opus. Trojae ſub moenibus altis
Tot nati cecidere Deûm: quin occidit una
Sarpedon, mea progenies: et jam ſua Turnum
Fata vocant, metaſque dati pervenit ad aevi.
Sic ait, atque oculos Rutulorum rejicit arvis.
At Pallas magnis emittit viribus haſtam;
Vaginaque cava fulgentem deripit enſem.
Illa volans, humeri ſurgunt qua tegmina ſumma,
Incidit, atque viam clypei molita per oras,
Tandem etiam magno ſtrinxit de corpore Turni.
Hîc Turnus ferro praefixum robur acuto
In Pallanta diu librans jacit, atque ita fatur:
Aſpice, num mage ſit noſtrum penetrabile telum.
Dixerat: at clypeum, tot ferri terga, tot aeris,
Cùm pellis toties obeat circumdata tauri,
Vibranti cuſpis medium tranſverberat ictu,
Loricaeque moras, et pectus perforat ingens.
Ille rapit calidum fruſtra de vulnere telum:
Una eademque via ſanguiſque animuſque ſequuntur.
Corruit in vulnus: ſonitum ſuper arma dedêre:
Et terram hoſtilem moriens petit ore cruento.
Quem Turnus ſuper aſſiſtens:
Arcades, haec, inquit, memores mea dicta referte
Evandro: qualem meruit, Pallanta remitto.
Quiſquis honos tumuli, quicquid ſolamen humandi eſt,
Largior. Haud illi ſtabunt Aeneïa parvo
Hoſpitia. Et laevo preſſit pede, talia fatus,
Exanimum; rapiens immania pondera baltei,
Impreſſumque nefas: una ſub nocte jugali
Caeſa manus juvenum foede, thalamique cruenti:

Quae bonus Eurytion *multo* caelaverat auro:
Quo nunc Turnus ovat ſpolio, gaudetque potitus.
Neſcia mens hominum fati, ſortiſque futurae,
Et ſervare modum, rebus ſublata ſecundis!
Turno tempus erit, magno cùm optaverit emtum
Intactum Pallanta, et cùm ſpolia iſta diemque
Oderit. At ſocii multo gemitu lacrymiſque
Impoſitum ſcuto referunt Pallanta frequentes.
O dolor, atque decus magnum rediture parenti!
Haec te prima dies bello dedit, haec eadem aufert:
Cùm tamen ingentes Rutulorum linquis acervos.
Nec jam fama mali tanti, ſed certior auctor
Advolat Aeneae, tenui diſcrimine lethi
Eſſe ſuos: tempus verſis ſuccurrere Teucris.
Proxima quaeque metit gladio, latumque per agmen
Ardens limitem agit ferro; te, Turne, ſuperbum
Caede nova, quaerens. Pallas, Evander, in ipſis
Omnia ſunt oculis: menſae, quas advena primas
Tunc adiit, dextraeque datae. Sulmone creatos
Quatuor hîc juvenes; totidem, quos educat Ufens,
Viventes rapit: inferias quos immolet umbris,
Captivoque rogi perfundat ſanguine flammas.
Inde Mago procul infenſam cùm tenderat haſtam;
Ille aſtu ſubit, at tremebunda ſupervolat haſta:
Et genua amplectens effatur talia ſupplex:
Per patrios manes, per ſpes ſurgentis Iüli,
Te precor hanc animam ſerves natoque, patrique.
Eſt domus alta: jacent penitus defoſſa talenta
Caelati argenti: ſunt auri pondera facti
Infectique mihi. Non hîc victoria Teucrum
Vertitur; haud anima una dabit diſcrimina tanta.
Dixerat. Aeneas contra cui talia reddit:
Argenti atque auri memoras quae multa talenta,
Natis parce tuis: belli commercia Turnus
Suſtulit iſta prior, jam tum Pallante peremto.
Hoc patris Anchiſae manes, hoc ſentit Iülus.
Sic fatus, galeam laeva tenet, atque reflexa
Cervice orantis capulo tenus abdidit enſem.
Nec procul Haemonides, Phoebi Triviaeque ſacerdos,

Inſula cui ſacra redimibat tempora vitta,
Totus collucens veſte, atque inſignibus armis.
Quem congreſſus agit campo, lapſumque ſuperſtans
Immolat, ingentique umbra tegit. Arma Sereſtus
Lecta refert humeris, tibi, rex Gradive, tropaeum.
Inſtaurant acies, Vulcani ſtirpe creatus,
Caeculus, et veniens Marſorum montibus Umbro.
Dardanides contra furit; Anxuris enſe ſiniſtram,
Et totum clypei ferro dejecerat orbem.
Dixerat ille aliquid magnum, vimque affore verbo
Crediderat, coeloque animum fortaſſe ferebat;
Canitiemque ſibi, et longos promiſerat annos.
Tarquitus exſultans contra fulgentibus armis,
Silvicolae Fauno Dryope quem Nympha creârat,
Obvius ardenti ſeſe obtulit. Ille reducta
Loricam clypeique ingens onus impedit haſta.
Tum caput orantis nequicquam, et multa parantis
Dicere, deturbat terrae: truncumque tepentem
Provolvens, ſuper haec inimico pectore fatur:
Iſtic nunc, metuende, jace. Non te optima mater
Condet humi, patriove onerabit membra ſepulcro:
Alitibus linquêre feris; aut gurgite merſum
Unda feret, piſceſque impaſti vulnera lambent.
Protinus Antaeum et Lycan, prima agmina Turni,
Perſequitur, fortemque Numam, fulvumque Camertem,
Magnanimo Volſcente ſatum; ditiſſimus agri
Qui fuit Auſonidum, et tacitis regnavit Amyclis.
Aegaeon qualis, centum cui brachia dicunt,
Centenaſque manus, quinquaginta oribus ignem
Pectoribuſque arſiſſe; Jovis cùm fulmina contra
Tot paribus ſtreperet clypeis, tot ſtringeret enſes.
Sic toto Aeneas deſaevit in aequore victor,
Ut ſemel intepuit mucro. Quin ecce Niphaei
Quadrijuges in equos, adverſaque pectora tendit:
Atque illi longe gradientem et dira frementem
Ut videre, metu verſi, retroque ruentes,
Effunduntque ducem, rapiuntque ad litora currus.
Interea bijugis infert ſe Lucagus albis
In medios, fraterque Liger; ſed frater habenis

Flectit equos: *ſtrictum* rotat acer Lucagus enſem.
Haud tulit Aeneas tanto fervore furentes:
Irruit, adverſaque ingens apparuit haſta.
Cui Liger:
Non Diomedis equos, nec currum cernis Achillis,
Aut Phrygiae campos: nunc belli finis et aevi
His dabitur terris. Veſano talia late
Dicta volant Ligeri: ſed non et Troïus heros
Dicta parat contra; jaculum nam torquet in hoſtem.
Lucagus, ut pronus pendens in verbera telo
Admonuit bijugos, projecto dum pede laevo
Aptat ſe pugnae, ſubit oras haſta per imas
Fulgentis clypei, tum laevum perforat inguen.
Excuſſus curru moribundus volvitur arvis.
Quem pius Aeneas dictis affatur amaris:
Lucage, nulla tuos currus fuga ſegnis equorum
Prodidit, aut vanae vertêre ex hoſtibus umbrae;
Ipſe rotis ſaliens juga deſeris. Haec ita fatus,
Arripuit bijugos. Frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delapſus eodem.
Per te, per qui te talem genuêre parentes,
Vir Trojane, ſine hanc animam, et miſerere precantis.
Pluribus oranti Aeneas: Haud talia dudum
Dicta dabas: morere, et fratrem ne deſere frater.
Tum, latebras animae, pectus mucrone recludit.
Talia per campos edebat funera ductor
Dardanius, torrentis aequae, vel turbinis atri
More furens. Tandem erumpunt, et caſtra relinquunt
Aſcanius puer, et nequicquam obſeſſa juventus.
Junonem interea compellat Jupiter ultro:
O germana mihi, atque eadem gratiſſima conjux,
Ut rebare, Venus (nec te ſententia fallit)
Trojanas ſuſtentat opes: non vivida bello
Dextra viris, animuſque ferox, patienſque pericli.
Cui Juno ſummiſſa: Quid, ô pulcherrime conjux,
Solicitas aegram, ac tua triſtia dicta timentem?
Si mihi, quae quondam fuerat, quamque eſſe decebat,
Vis in amore foret; non hoc mihi namque negares,
Omnipotens; quin et pugnae ſubducere Turnum,

Et Dauno poſſem incolumen ſervare parenti.
Nunc pereat, Teucriſque pio det ſanguine poenas.
Ille tamen noſtra deducit origine nomen:
Pilumnuſque illi quartus pater; et tua larga
Saepe manu, multiſque oneravit limina donis.
Cui rex aetherei breviter ſic fatur Olympi:
Si mora praeſentis lethi, tempuſque caduco
Oratur juveni, meque hoc ita ponere ſentis;
Tolle fuga Turnum, atque inſtantibus eripe fatis.
Hactenus indulſiſſe vacat. Sin altior iſtis
Sub precibus venia ulla latet, totumque moveri,
Mutarive putas bellum; ſpes paſcis inanes.
Cui Juno allacrymans: Quid ſi, quod voce gravaris,
Mente dares? atque haec Turno rata vita maneret?
Nunc manet inſontem gravis exitus: aut ego veri
Vana feror: quod ut ô potius formidine falſa
Ludar, et in melius tua, qui potes, orſa reflectas!
  Haec ubi dicta dedit, coelo ſe protinus alto
Miſit, agens hiemem nimbo ſuccincta per auras;
Iliacamque aciem, et Laurentia caſtra petivit.
Tum Dea nube cava tenuem ſine viribus umbram
In faciem Aeneae (viſu mirabile monſtrum)
Dardaniis ornat telis, clypeumque jubaſque
Divini aſſimulat capitis; dat inania verba;
Dat ſine mente ſonum, greſſuſque effingit euntis.
Morte obita quales fama eſt volitare figuras,
Aut quae ſopitos deludunt ſomnia ſenſus.
At primas laeta ante acies exſultat imago,
Irritatque virum telis, et voce laceſſit.
Inſtat cui Turnus, ſtridentemque eminus haſtam
Conjicit: illa dato vertit veſtigia tergo.
Tum vero Aenean averſum ut cedere Turnus
Credidit, atque animo ſpem turbidus hauſit inanem:
Quo fug s, Aenea? thalamos ne deſere pactos:
Hac dabitur dextra tellus quaeſita per undas.
Talia vociferans ſequitur, ſtrictumque coruſcat
Mucronem; nec ferre videt ſua gaudia ventos.
  Forte ratis celſi conjuncta crepidine ſaxi
Expoſitis ſtabat ſcalis, et ponte parato

Qua rex Cluſinis advectus Oſinius oris.
Huc ſeſe trepida Aeneae fugientis imago
Conjicit in latebras; nec Turnus ſegnior inſtat;
Exſuperatque moras, et pontes tranſilit altos.
Vix proram attigerat; rumpit Saturnia funem,
Avulſamque rapit revoluta per aequora navem.
Illum autem Aeneas abſentem in proelia poſcit:
Obvia multa virûm demittit corpora morti.
Tum levis haud ultra latebras jam quaerit imago,
Sed ſublime volans nubi ſe immiſcuit atrae:
Cùm Turnum medio interea fert aequore turbo.
Reſpicit ignarus rerum, ingratuſque ſalutis,
Et duplices cum voce manus ad ſidera tendit:
Omnipotens genitor, tanton' me crimine dignum
Duxiſti, et tales voluiſti expendere poenas?
Quo feror? unde abii? quae me fuga, quemve reducet?
Laurenteſne iterum muros, aut caſtra videbo?
Quid manus illa virûm, qui me, meaque arma ſecuti;
Quoſque (nefas) omnes infanda in morte reliqui?
Et nunc palantes video, gemitumque cadentum
Accipio. Quid ago? aut quae jam ſatis ima dehiſcat
Terra mihi? vos ô potius miſereſcite, venti.
In rupes, in ſaxa (volens vos Turnus adoro)
Ferte ratem, ſaeviſque vadis immittite Syrtis:
Quo neque me Rutuli, nec conſcia fama ſequatur.
Haec memorans, animo nunc huc, nunc fluctuat illuc;
An ſeſe mucrone ob tantum dedecus amens
Induat, et crudum per coſtas exigat enſem:
Fluctibus an jaciat mediis, et litora nando
Curva petat, Teucrumque iterum ſe reddat in arma.
Ter conatus utramque viam: ter maxima Juno
Continuit; juvenemque animi miſerata repreſſit.
Labitur alta ſecans, fluctuque aeſtuque ſecundo:
Et patris antiquam Dauni defertur ad urbem.
At Jovis interea monitis Mezentius ardens
Succedit pugnae, Teucroſque invadit ovantes.
Concurrunt Tyrrhenae acies, atque omnibus uni,
Uni odiiſque viro; teliſque frequentibus inſtant.
Ille, velut rupes, vaſtum quae prodit in aequor,

Obvia ventorum furiis, expoſtaque ponto,
Vim cunctam atque minas perfert coelique mariſque;
Ipſa immota manens. Prolem Dolicaonis Hebrum
Sternit humi, cum quo Latagum, Palmumque fugacem:
Sed Latagum ſaxo, atque ingenti fragmine montis
Occupat os, faciemque adverſam: poplite Palmum
Succiſo volvi ſegnem ſinit; armaque Lauſo
Donat habere humeris, et vertice figere criſtas.
Nec non Evantem Phrygium, Paridiſque Mimanta
Aequalem comitemque: una quem nocte Theano
In lucem genitori Amyco dedit, et face praegnans
Ciſſeis regina Parin creat: urbe paterna
Occubat: ignarum Laurens habet ora Mimanta.
Ac velut ille canum morſu de montibus altis
Actus aper, multos Veſulus quem pinifer annos
Defendit, multoſque palus Laurentia, ſylva
Paſtus arundinea; poſtquam inter retia ventum eſt,
Subſtitit, infremuitque ferox, et inhorruit armos.
Nec cuiquam iraſci, propiuſve accedere virtus:
Sed jaculis, tutiſque procul clamoribus inſtant.
Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes,
Dentibus infrendens, et tergo decutit haſtas.
Haud aliter, juſtae quibus eſt Mezentius irae,
Non ulli eſt animus ſtricto concurrere ferro:
Miſſilibus longe, et vaſto clamore laceſſunt.
Venerat antiquis Coryti de finibus Acron,
Graius homo; infectos linquens profugus hymenaeos:
Hunc ubi miſcentem longe media agmina vidit,
Purpureum pennis, et pactae conjugis oſtro:
Impaſtus ſtabula alta leo ceu ſaepe peragrans,
Suadet enim veſana fames, ſi forte fugacem
Conſpexit capream, aut ſurgentem in cornua cervum;
Gaudet hians immane, comaſque arrexit, et haeret
Viſceribus ſuper incumbens: lavit improba teter
Ora cruor:
Sic ruit in denſos alacer Mezentius hoſtes.
Sternitur infelix Acron, et calcibus atram
Tundit humum exſpirans, infractaque tela cruentat.
Atque idem fugientem haud eſt dignatus Oroden

Sternere, nec jacta caecum dare cuſpide vulnus:
Obvius adverſoque occurrit, ſeque viro vir
Contulit; haud furto melior, ſed fortibus armis.
Tum ſuper abjectum poſito pede nixus et haſta;
Pars belli haud temnenda, viri, jacet altus Orodes.
Conclamant ſocii laetum Paeana ſecuti.
Ille autem exſpirans: Non me, quicunque es, inulto,
Victor, nec longum laetabere: te quoque fata
Proſpectant paria, atque eadem mox arvâ tenebis.
Ad quem ſubridens miſta Mezentius ira;
Nunc morere: aſt de me Divum pater atque hominum rex
Viderit. Hoc dicens eduxit corpore telum.
Olli dura quies oculos, et ferreus urget
Somnus; in aeternam clauduntur lumina noctem.
Caedicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaſpen,
Partheniumque Rapo, et praedurum viribus Orſen:
Meſſapus Cloniumque, Lycaoniumque Ericeten;
Illum infraenis equi lapſu tellure jacentem,
Hunc peditem pedes: et Lycius proceſſerat Agis:
Quem tamen haud expers Valerus virtutis avitae
Dejicit: Anthronium Salius; Saliumque Nealces,
Inſignis jaculo, et longe fallente ſagitta.
Jam gravis aequabat luctus et mutua Mavors
Funera: caedebant pariter, pariterque ruebant
Victores victique: neque his fuga nota, nec illis.
Dî Jovis in tectis iram miſerantur inanem
Amborum, et tantos mortalibus eſſe labores.
Hinc Venus, hinc contra ſpectat Saturnia Juno.
Pallida Tiſiphone media inter millia ſaevit.
At vero ingentem quatiens Mezentius haſtam,
Turbidus ingreditur campo: quam magnus Orion,
Cùm pedes incedit medii per maxima Nerei
Stagna, viam ſcindens, humero ſupereminet undas;
Aut ſummis referens annoſam montibus ornum,
Ingrediturque ſolo, et caput inter nubila condit:
Talis ſe vaſtis infert Mezentius armis.
Huic contra Aeneas, ſpeculatus in agmine longo,
Obvius ire parat. Manet imperterritus ille,
Hoſtem magnanimum opperiens, et mole ſua ſtat;

Atque oculis ſpatium emenſus, quantum ſatis haſtae:
Dextra mihi Deus, et telum quod miſſile libro,
Nunc adſint: voveo praedonis corpore raptis
Indutum ſpoliis ipſum te, Lauſe, tropaeum
Aeneae. Dixit: ſtridentemque eminus haſtam
Jecit: at illa volans clypeo eſt excuſſa, proculque
Egregium Antorem latus inter et ilia figit:
Herculis Antorem comitem, qui miſſus ab Argis
Haeſerat Evandro, atque Itala conſederat urbe.
Sternitur infelix alieno vulnere, coelumque
Aſpicit, et dulces moriens reminiſcitur Argos.
Tum pius Aeneas haſtam jacit: illa per orbem
Aere cavum triplici, per linea terga, tribuſque
Tranſiit intextum tauris opus, imaque ſedit
Inguine: ſed vires haud pertulit. Ocius enſem
Aeneas, viſo Tyrrheni ſanguine laetus,
Eripit à femore, et trepidanti fervidus inſtat.
Ingemuit cari graviter genitoris amore,
Ut vidit, Lauſus; lacrymaeque per ora volutae.
Hîc mortis durae caſum, tuaque, optima facta,
(Si qua fidem tanto eſt operi latura vetuſtas)
Non equidem, nec te, juvenis memorande, ſilebo.
Ille pedem referens, et inutilis, inque ligatus
Cedebat, clypeoque inimicum haſtile trahebat.
Proripuit juvenis, ſeſeque immiſcuit armis:
Jamque aſſurgentis dextra, plagamque ferentis
Aeneae ſubiit mucronem, ipſumque morando
Suſtinuit. Socii magno clamore ſequuntur,
Dum genitor nati parma protectus abiret:
Telaque conjiciunt, proturbantque eminus hoſtem
Miſſilibus. Furit Aeneas, tectuſque tenet ſe.
Ac velut, effuſa ſi quando grandine nimbi
Praecipitant, omnis campis diffugit arator,
Omnis et agricola, et tuta latet arce viator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice ſaxi,
Dum pluit in terris; ut poſſint, Sole reducto,
Exercere diem: ſic obrutus undique telis
Aeneas, nubem belli, dum detonet, omnem
Suſtinet; et Lauſum increpitat, Lauſoque minatur:

Quo moriture ruis, majoraque viribus audes?
Fallit te incautum pietas tua. Nec minus ille
Exſultat demens. Saevae jamque altius irae
Dardanio ſurgunt ductori, extremaque Lauſo
Parcae fila legunt: validum namque exigit enſem
Per medium Aeneas juvenem, totumque recondit.
Tranſiit et parmam mucro, levia arma minacis,
Et tunicam, molli mater quam neverat auro:
Implevitque ſinum ſanguis: tum vita per auras
Conceſſit moeſta ad Manes, corpuſque reliquit.
At vero ut vultum vidit morientis et ora,
Ora modis Anchiſiades pallentia miris,
Ingemuit miſerans graviter, dextramque tetendit,
Et mentem patriae ſtrinxit pietatis imago.
Quid tibi nunc, miſerande puer, pro laudibus iſtis,
Quid pius Aeneas tanta dabit indole dignum?
Arma, quibus laetatus, habe tua; teque parentum
Manibus, et cineri, ſi qua eſt ea cura, remitto.
Hoc tamen infelix miſeram ſolabere mortem;
Aeneae magni dextra cadis. Increpat ultro
Cunctantes ſocios, et terra ſublevat ipſum,
Sanguine turpantem comtos de more capillos.
Interea genitor Tiberini ad fluminis undam
Vulnera ſiccabat lymphis, corpuſque levabat
Arboris acclinis trunco. Procul aerea ramis
Dependet galea, et prato gravia arma quieſcunt.
Stant lecti circum juvenes: ipſe aeger, anhelans,
Colla fovet, fuſus propexam in pectore barbam:
Multa ſuper Lauſo rogitat, multoſque remittit,
Qui revocent, moeſtique ferant mandata parentis.
At Lauſum ſocii exanimem ſuper arma ferebant
Flentes, ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Agnovit longe gemitum praeſaga mali mens.
Canitiem immundo deformat pulvere, et ambas
Ad coelum tendit palmas, et corpore inhaeret.
Tantane me tenuit vivendi, nate, voluptas,
Ut pro me hoſtili paterer ſuccedere dextrae,
Quem genui? tuane haec genitor per vulnera ſervor,
Morte tua vivens? heu, nunc miſero mihi demum

Exſilium infelix! nunc alte vulnus adactum!
Idem ego, nate, tuum maculavi crimine nomen,
Pulſus ob invidiam ſolio ſceptriſque paternis.
Debueram patriae poenas, odiiſque meorum
Omnes per mortes animam ſontem ipſe dediſſem.
Nunc vivo; neque adhuc homines lucemque relinquo:
Sed linquam. Simul haec dicens, attollit in aegrum
Se femur; et quanquam vis alto vulnere tardat,
Haud dejectus, equum duci jubet. Hoc decus illi,
Hoc ſolamen erat: bellis hoc victor abibat
Omnibus. Alloquitur moerentem, et talibus infit:
Rhoebe, diu (res ſi qua diu mortalibus ulla eſt)
Viximus. Aut hodie victor ſpolia illa cruenta,
Et caput Aeneae referes, Lauſique dolorum
Ultor eris mecum: aut, apperit ſi nulla viam vis,
Occumbes pariter. Neque enim, fortiſſime, credo
Juſſa aliena pati, et dominos dignabere Teucros.
Dixit; et exceptus tergo conſueta locavit
Membra, manuſque ambas jaculis oneravit acutis;
Aere caput fulgens, criſtaque hirſutus equina.
Sic curſum in medios rapidus dedit. Aeſtuat ingens
Imo in corde pudor, miſtoque inſania luctu,
Et furiis agitatus amor, et conſcia virtus;
Atque hîc Aenean magna ter voce vocavit.
Aeneas agnovit eum laetuſque precatur:
Sic pater ille Deûm faciat, ſic altus Apollo,
Incipias conferre manum.
Tantum effatus, et infeſta ſubit obvius haſta.
Ille autem: Quid me erepto, ſaeviſſime, nato
Terres? haec via ſola fuit, qua perdere poſſes.
Nec mortem horremus, nec Divûm parcimus ulli.
Deſine, jam venio moriturus, et haec tibi porto
Dona prius. Dixit, telumque intorſit in hoſtem:
Inde aliud ſuper, atque aliud figitque volatque
Ingenti gyro: ſed ſuſtinet aureus umbo.
Ter circum aſtantem laevos equitavit in orbes,
Tela manu jaciens: ter ſecum Troïus heros
Immanem aerato circumfert tegmine ſylvam.
Inde ubi tot traxiſſe moras, tot ſpicula taedet

Vellere, et urgetur pugna congreſſus iniqua;
Multa movens animo, jam tandem erumpit, et inter
Bellatoris equi cava tempora conjicit haſtam.
Tollit ſe arrectum quadrupes, et calcibus auras
Verberat, effuſumque equitem ſuper ipſe ſecutus
Implicat, ejectoque incumbit cernuus armo.
Clamore incendunt coelum Troëſque Latinique.
Advolat Aeneas, vaginaque eripit enſem:
Et ſuper haec: Ubi nunc Mezentius acer, et illa
Effera vis animi? Contra Tyrrhenus, ut auras
Suſpiciens hauſit coelum, mentemque recepit:
Hoſtis amare, quid increpitas, mortemque minaris?
Nullum in caede nefas; nec ſic ad proelia veni,
Nec tecum meus haec pepigit mihi foedera Lauſus.
Unum hoc, per, ſi qua eſt victis venia hoſtibus, oro;
Corpus humo patiare tegi. Scio acerba meorum
Circumſtare odia: hunc (oro) defende furorem:
Et me conſortem nati concede ſepulcro.
Haec loquitur, juguloque haud inſcius accipit enſem,
Undantique animam diffundit in arma cruore.

AENEIDOS LIB. XI.

ARG. *Aeneas, occiſo Mezentio, Marti tropaeum erigit. Utrimque caeſis ſepulturae honos redditur. Diomedes Latinis ſociare arma denegat. Drances et Turnus ſe mutuis conviciis proſcindunt. Equeſtre proelium dubio eventu committitur: verum Camillae nece conſternati Rutuli, ſeſe in fugam recipiunt.*

OCEANUM interea ſurgens Aurora reliquit.
Aeneas, quanquam et ſociis dare tempus humandis
Praecipitant curae, turbataque funere mens eſt,
Vota Deûm primo victor ſolvebat Eoö,
Ingentem quercum, deciſis undique ramis,
Conſtituit tumulo, fulgentiaque induit arma,
Mezentî ducis exuvias; tibi, magne, tropaeum,
Bellipotens: aptat rorantes ſanguine criſtas,

Telaque trunca viri, et bis ſex thoraca petitum
Perfoſſumque locis; clypeumque ex aere ſiniſtrae
Subligat, atque enſem collo ſuſpendit eburnum.
Tum ſocios, namque omnis eum ſtipata tegebat
Turba ducum, ſic incipiens hortatur ovantes:
Maxima res effecta, viri: timor omnis abeſto.
Quod ſupereſt; haec ſunt ſpolia, et de rege ſuperbo
Primitiae: manibuſque meis Mezentius hîc eſt.
Nunc iter ad regem nobis muroſque Latinos.
Arma parate animis, et ſpe praeſumite bellum:
Ne qua mora ignaros, ubi primum vellere ſigna
Annuerint Superi, pubemque educere caſtris,
Impediat; ſegneſque metu ſententia tardet.
Interea ſocios, inhumataque corpora terrae
Mandemus: qui ſolus honos Acheronte ſub imo eſt.
Ite, ait, egregias animas, quae ſanguine nobis
Hanc patriam peperere ſuo, decorate ſupremis
Muneribus: moeſtamque Evandri primus ad urbem
Mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
Abſtulit atra dies, ac funere merſit acerbo.
Sic ait illacrymans, recipitque ad limina greſſum;
Corpus ubi exanimi poſitum Pallantis Acoetes
Servabat ſenior: qui Parrhaſio Evandro
Armiger ante fuit; ſed non felicibus aeque
Tum comes auſpiciis caro datus ibat alumno.
Circum omnis famulûmque manus, Trojanaque turba,
Et moeſtae Iliades crinem de more ſolutae,
Ut vero Aeneas foribus ſeſe intulit altis;
Ingentem gemitum tunſis ad ſidera tollunt
Pectoribus, moeſtoque immugit regia luctu.
Ipſe caput nivei fultum Pallantis et ora
Ut vidit, levique patens in pectore vulnus
Cuſpidis Auſoniae, lacrymis ita fatur obortis;
Tene, inquit, miſerande puer, cùm laeta veniret,
Invidit fortuna mihi, ne regna videres
Noſtra, neque ad ſedes victor veherere paternas?
Non haec Evandro de te promiſſa parenti
Diſcedens dederam: cùm me complexus euntem
Mitteret in magnum imperium, metuenſque moneret

Acres eſſe viros, cùm dura proelia gente.
Et nunc ille quidem ſpe multum captus inani,
Fors et vota facit, cumulatque altaria donis.
Nos juvenem exanimum, et nil jam coeleſtibus ullis
Debentem, vano moeſti comitamur honore.
Infelix! nati funus crudele videbis.
Hi noſtri reditus, exſpectatique triumphi?
Haec mea magna fides? at non, Evandre, pudendis
Vulneribus pulſum aſpicies: nec ſoſpite dirum
Optabis nato funus pater. Hei mihi, quantum
Praeſidium Auſonia, et quantum tu perdis, Iüle!
Haec ubi deflevit, tolli miſerabile corpus
Imperat, et toto lectos ex agmine mittit
Mille viros, qui ſupremum comitentur honorem,
Interſintque patris lacrymis; ſolatia luctus
Exigua ingentis, miſero ſed debita patri.
Haud ſegnes alii crates et molle pheretrum
Arbuteis texunt virgis, et vimine querno;
Exſtructoſque toros obtentu frondis inumbrant.
Hîc juvenem agreſti ſublimem in ſtramine ponunt:
Qualem virgineo demeſſum pollice florem,
Seu mollis violae, ſeu languentis hyacinthi:
Cui neque fulgor adhuc, nec dum ſua forma receſſit:
Non jam mater alit tellus, vireſque miniſtrat.
Tunc geminas veſtes auroque oſtroque rigentes,
Extulit Aeneas: quas illi, laeta laborum,
Ipſa ſuis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat, et tenui telas diſcreverat auro.
Harum unam juveni, ſupremum, moeſtus, honorem,
Induit; arſuraſque comas obnubit amictu.
Multaque praeterea Laurentis praemia pugnae
Aggerat, et longo praedam jubet ordine duci.
Addit equos et tela, quibus ſpoliaverat hoſtem.
Vinxerat et poſt terga manus, quos mitteret umbris
Inferias, caeſo ſparſuros ſanguine flammam:
Indutoſque jubet truncos hoſtilibus armis
Ipſos ferre duces, inimicaque nomina figi.
Ducitur infelix aevo confectus Acoetes,
Pectora nunc foedans pugnis, nunc unguibus ora:

Sternitur et toto projectus corpore terrae.
Ducunt et Rutulo perfuſos ſanguine currus.
Poſt bellator equus, poſitis inſignibus, Aethon
It lacrymans, guttiſque humectat grandibus ora.
Haſtam alii, galeamque ferunt: nam caetera Turnus
Victor habet: tum moeſta phalanx, Teucrique ſequuntur,
Tyrrhenique duces, et verſis Arcades armis.
Poſtquam omnis longe comitum proceſſerat ordo;
Subſtitit Aeneas, gemituque haec addidit alto:
Nos alias hinc ad lacrymas eadem horrida belli
Fata vocant. Salve aeternum mihi, maxime Palla,
Aeternumque vale. Nec plura effatus, ad altos
Tendebat muros, greſſumque in caſtra ferebat.
Jamque oratores aderant ex urbe Latina,
Velati ramis oleae, veniamque rogantes:
Corpora, per campos ferro quae fuſa jacebant,
Redderet, ac tumulo ſineret ſuccedere terrae;
Nullum cum victis certamen, et aethere caſſis;
Parceret hoſpitibus quondam, ſoceriſque vocatis.
Quos bonus Aeneas, haud aſpernanda precantes,
Proſequitur venia, et verbis haec inſuper addit:
Quaenam vos tanto fortuna indigna, Latini,
Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
Pacem me exanimis, et Martis ſorte peremtis
Oratis? equidem et vivis concedere vellem.
Nec veni, niſi fata locum ſedemque dediſſent;
Nec bellum cum gente gero. Rex noſtra reliquit
Hoſpitia, et Turni potius ſe credidit armis.
Aequius huic Turnum fuerat ſe opponere morti.
Si bellum finire manu, ſi pellere Teucros
Apparat; his mecum decuit concurrere telis:
Vixet, cui vitam Deus aut ſua dextra dediſſet.
Nunc ite, et miſeris ſupponite civibus ignem.
Dixerat Aeneas. Olli obſtupuere ſilentes:
Converſique oculos inter ſe atque ora tenebant.
Tum ſenior, ſemperque odiis et crimine Drances
Infenſus juveni Turno, ſic ore viciſſim
Orſa refert: O fama ingens, ingentior armis,
Vir Trojane, quibus coelo te laudibus aequem?

Juſtitiaene prius mirer, belline laborum?
Nos vero haec patriam grati referemus ad urbem:
Et te, ſi qua viam dederit fortuna, Latino
Jungemus regi: quaerat ſibi foedera Turnus.
Quin et fatales murorum attollere moles,
Saxaque ſubvectare humeris Trojana juvabit.
Dixerat haec: unoque omnes eadem ore fremebant.
Bis ſenos pepigere dies, et pace ſequeſtra
Per ſylvas Teucri, miſtique impune Latini,
Erravêre jugis. Ferro ſonat icta bipenni
Fraxinus: evertunt actas ad ſidera pinus:
Robora nec cuneis, et olentem ſcindere cedrum,
Nec plauſtris ceſſant vectare gementibus ornos.
Et jam fama volans, tanti praenuntia luctus,
Evandrum, Evandrique domos, et moenia complet;
Quae modo victorem Latio Pallanta ferebat.
Arcades ad portas ruere, et de more vetuſto
Funereas rapuêre faces. Lucet via longo
Ordine flammarum, et late diſcriminat agros.
Contra turba Phrygum veniens plangentia jungit
Agmina. Quae poſtquam matres ſuccedere tectis
Viderunt, moeſtam incendunt clamoribus urbem.
At non Evandrum potis eſt vis ulla tenere:
Sed venit in medios. Feretro Pallanta repoſto
Procumbit ſuper, atque haeret lacrymanſque gemenſque,
Et via vix tandem voci laxata dolore eſt:
Non haec, ô Palla, dederas promiſſa parenti,
Cautius ut ſaevo velles te credere Marti.
Haud ignarus eram, quantum nova gloria in armis,
Et praedulce decus primo certamine poſſet.
Primitiae juvenis miſerae, bellique propinqui
Dura rudimenta, et nulli exaudita Deorum
Vota precesſque meae! tuque, ô ſanctiſſima conjux,
Felix morte tua, neque in hunc ſervata dolorem!
Contra ego vivendo vici mea fata, ſuperſtes
Reſtarem ut genitor. Troûm ſocia arma ſecutum
Obruerent Rutuli telis: animam ipſe dediſſem.
Atque haec pompa domum me, non Pallanta referret.
Nec vos arguerim, Teucri, nec foedera, nec, quas

Junximus hoſpitio, dextras: ſors iſta ſenectae
Debita erat noſtrae. Quod ſi immatura manebat
Mors natum, caeſis Volſcorum millibus ante,
Ducentem in Latium Teucros cecidiſſe juvabit.
Quin ego non alio digner te funere, Palla,
Quam pius Aeneas, et quam magni Phryges, et quam
Tyrrhenique duces, Tyrrhenûm exercitus omnis.
Magna tropaea ferunt, quos dat tua dextera letho.
Tu quoque nunc ſtares immanis truncus in armis,
Eſſet par aetas, et idem ſi robur ab annis,
Turne. Sed infelix Teucros quid demoror armis?
Vadite, et haec memores regi mandata referte:
Quod vitam moror inviſam, Pallante peremto.
Dextera cauſſa tua eſt: Turnum natoque patrique
Quam debere vides meritis. Vacat hic tibi ſolus
Fortunaeque locus. Vitae non gaudia quaero,
Nec fas: ſed nato manes perferre ſub imos.
Aurora interea miſeris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera atque labores.
Jam pater Aeneas, jam curvo in litore Tarchon
Conſtituêre pyras. Huc corpora quiſque ſuorum
More tulêre patrum: ſubjectiſque ignibus atris
Conditur in tenebras altum caligine coelum.
Ter circum accenſos, cincti fulgentibus armis,
Decurrêre rogos: ter moeſtum funeris ignem
Luſtravêre in equis, ululatuſque ore dedêre.
Spargitur et tellus lacrymis, ſparguntur et arma.
It coelo clamorque virûm, clangorque tubarum.
Hinc alii ſpolia occiſis direpta Latinis
Conjiciunt igni, galeas, enſeſque decoros,
Fraenaque, ferventeſque rotas: pars munera nota,
Ipſorum clypeos, et non felicia tela.
Multa boum circa mactantur corpora morti:
Setigeroſque ſues, raptaſque ex omnibus agris
In flammam jugulant pecudes: tum litore toto
Ardentes ſpectant ſocios, ſemuſtaque ſervant
Buſta; neque avelli poſſunt, nox humida donec
Invertit coelum ſtellis fulgentibus aptum.
Nec minus et miſeri diverſa in parte Latini

Innumeras ſtruxêre pyras; et corpora partim
Multa virûm terrae infodiunt: avectaque partim
Finitimos tollunt in agros, urbique remittunt.
Caetera, confuſaeque ingentem caedis acervum,
Nec numero nec honore cremant; tunc undique vaſti
Certatim crebris collucent ignibus agri.
Tertia lux gelidam coelo dimoverat umbram:
Moerentes altum cinerem et confuſa ruebant
Oſſa focis, tepidoque onerabant aggere terrae.
Jam vero in tectis praedivitis urbe Latini
Praecipuus fragor, et longi pars maxima luctus.
Hîc matres miſeraeque nurus, hîc cara ſororum
Pectora moerentum, puerique parentibus orbi,
Dirum exſecrantur bellum, Turnique hymenaeos:
Ipſum armis, ipſumque jubent decernere ferro,
Qui regnum Italiae, et primos ſibi poſcat honores.
Ingravat haec ſaevus Drances, ſolumque vocari
Teſtatur, ſolum poſci in certamina Turnum.
Multa ſimul contra variis ſententia dictis
Pro Turno, et magnum reginae nomen obumbrat:
Multa virum meritis ſuſtentat fama tropaeis.
  Hos inter motus; medio in flagrante tumultu,
Ecce ſuper moeſti magna Diomedis ab urbe
Legati reſponſa ferunt: nihil omnibus actum
Tantorum impenſis operum; nil dona, nec aurum
Nec magnas valuiſſe preces; alia arma Latinis
Quaerenda, aut pacem Trojano ab rege petendam.
Deficit ingenti luctu rex ipſe Latinus.
Fatalem Aenean manifeſto numine ferri,
Admonet ira Deûm, tumulique ante ora recentes.
  Ergo concilium magnum, primoſque ſuorum
Imperio accitos, alta intra limina cogit.
Olli convenêre, fluuntque ad regia plenis
Tecta viis. Sedet in mediis, et maximus aevo,
Et primus ſceptris, haud laeta fronte, Latinus.
Atque hîc legatos Aetola ex urbe remiſſos,
Quae referant, fari jubet; et reſponſa repoſcit
Ordine cuncta ſuo. Tunc facta ſilentia linguis,
Et Venulus dicto parens, ita farier infit:

Vidimus, ô cives, Diomedem, Argivaque caſtra;
Atque iter emenſi caſus ſuperavimus omnes:
Contigimuſque manum, qua concidit Ilia tellus.
Ille urbem Argyripam, patriae cognomine gentis,
Victor Gargani condebat Iapygis arvis.
Poſtquam introgreſſi, et coram data copia fandi;
Munera praeferimus, nomen patriamque docemus;
Qui bellum intulerint; quae cauſſa attraxerit Arpos.
Auditis ille haec placido ſic reddidit ore:
O fortunatae gentes, Saturnia regna,
Antiqui Auſonii, quae vos fortuna quietos
Sollicitat, ſuadetque ignota laceſſere bella?
Quicunque Iliacos ferro violavimus agros,
(Mitto ea, quae muris bellando exhauſta ſub altis,
Quos Simoïs premat ille viros) infanda per orbem
Supplicia, et ſcelerum poenas expendimus omnes,
Vel Priamo miſeranda manus. Scit triſte Minervae
Sidus, et Euboïcae cautes, ultorque Caphereus.
Militia ex illa diverſum ad litus adacti,
Atrides Protei Menelaus aduſque columnas
Exſulat: Aetnaeos vidit Cyclopas Ulyſſes.
Regna Neoptolemi referam, verſoſque penates
Idomenei? Libycone habitantes litore Locros?
Ipſe Mycenaeus magnorum ductor Achivûm
Conjugis infandae prima intra limina dextra
Oppetiit: devictam Aſiam ſubſedit adulter.
Invidiſſe Deos, patriis ut redditus oris,
Conjugium optatum, et pulchram Calydona viderem?
Nunc etiam horribili viſu portenta ſequuntur:
Et ſocii amiſſi petierunt aethera pennis:
Fluminibuſque vagantur aves (heu dira meorum
Supplicia!) et ſcopulos lacrymoſis vocibus implent.
Haec adeo ex illo mihi jam ſperanda fuerunt
Tempore, cùm ferro coeleſtia corpora demens
Appetii, et Veneris violavi vulnere dextram.
Ne vero, ne me ad tales impellite pugnas:
Nec mihi cum Teucris ullum poſt eruta bellum
Pergama; nec veterum memini laetorve malorum.
Munera, quae patriis ad me portatis ab oris,

Vertite ad Aenean. *Stetimus tela aſpera contra,*
Contulimuſque manus; experto credite, quantus
In clypeum aſſurgat, quo turbine torqueat haſtam.
Si duo praeterea tales Idaea tuliſſet
Terra viros; ultro Inachias veniſſet ad urbes
Dardanus, et verſis lugeret Graecia fatis.
Quidquid apud durae ceſſatum eſt moenia Trojae,
Hectoris Aeneaeque manu victoria Graiûm
Haeſit, et in decimum veſtigia retulit annum.
Ambo animis, ambo inſignes praeſtantibus armis;
Hic pietate prior. Coëant in foedera dextrae,
Qua datur: aſt, armis concurrant arma, cavete.
Et, reſponſa ſimul quae ſint, rex optime regum,
Audiſti; et quae ſit magno ſententia bello.
Vix ea legati: variuſque per ora cucurrit
Auſonidûm turbata fremor: ceu, ſaxo morantur
Cùm rapidos amnes, clauſo fit gurgite murmur,
Vicinaeque fremunt ripae crepitantibus undis.
Ut primum placati animi, et tepida ora quierunt;
Praefatus Divos, ſolio rex infit ab alto:
Ante equidem ſumma de re ſtatuiſſe, Latini,
Et vellem, et fuerat melius; non tempore tali
Cogere concilium, cùm muros aſſidet hoſtis.
Bellum importunum, cives, cum gente Deorum,
Invictiſque viris, gerimus; quos nulla fatigant
Proelia, nec victi poſſunt abſiſtere ferro.
Spem, ſi quam accitis Aetolûm habuiſtis in armis,
Ponite, ſpes ſibi quiſque: ſed haec, quam anguſta, videtis.
Caetera qua rerum jaceant perculſa ruina,
Ante oculos, interque manus ſunt omnia veſtras.
Nec quemquam incuſo: potuit quae plurima virtus
Eſſe, fuit; toto certatum eſt corpore regni.
Nunc adeo, quae ſit dubiae ſententia menti,
Expediam; et paucis (animos adhibete) docebo.
Eſt antiquus ager, Tuſco mihi proximus amni,
Longus in occaſum, fines ſuper uſque Sicanos;
Aurunci Rutulique ſerunt, et vomere duros
Exercent colles, atque horum aſperrima paſcunt.
Haec omnis regio, et celſi plaga pinea montis

Cedat amicitiae Teucrorum: et foederis aequas
Dicamus leges, ſocioſque in regna vocemus:
Conſidant, ſi tantus amor, et moenia condant.
Sin alios fines, aliamque capeſſere gentem
Eſt animus, poſſuntque ſolo decedere noſtro:
Bis denas Italo texamus robore naves,
Seu plures complere valent: jacet omnis ad undam
Materies: ipſi numerumque modumque carinis
Praecipiant: nos aera, manus, navalia demus.
Praeterea, qui dicta ferant, et foedera firment,
Centum oratores prima de gente Latinos
Ire placet, paciſque manu praetendere ramos;
Munera portantes eboriſque aurique talenta,
Et ſellam regni trabeamque inſignia noſtri.
Conſulite in medium, et rebus ſuccurrite feſſis.
Tum Drances idem infenſus, quem gloria Turni
Obliqua invidia ſtimuliſque agitabat amaris,
Largus opum, et lingua melior, ſed frigida bello
Dextera, conſiliis habitus non futilis auctor,
Seditione potens (genus huic materna ſuperbum
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat)
Surgit, et his onerat dictis, atque aggerat iras:
Rem nulli obſcuram, noſtrae nec vocis egentem,
Conſulis, ô bone rex. Cuncti ſe ſcire fatentur,
Quid fortuna ferat populi; ſed dicere muſſant.
Det libertatem fandi, flatuſque remittat,
Cujus ob auſpicium infauſtum moreſque ſiniſtros
(Dicam equidem, licet arma mihi mortemque minetur)
Lumina tot cecidiſſe ducum, totamque videmus
Conſediſſe urbem luctu: dum Troïa tentat
Caſtra, fugae fidens, et coelum territat armis.
Unum etiam donis iſtis, quae plurima mitti
Dardanidis ducique jubes, unum, optime regum,
Adjicias; nec te ullius violentia vincat,
Quin natam egregio genero, digniſque hymenaeis,
Des pater, et pacem hanc aeterno foedere jungas.
Quod ſi tantus habet mentes et pectora terror;
Ipſum obteſtemur, veniamque oremus ab ipſo:
Cedat jus proprium regi, patriaeque remittat.

Quid miſeros toties in aperta pericula cives
Projicis, ô Latio caput horum et cauſſa malorum?
Nulla ſalus bello: pacem te poſcimus omnes,
Turne; ſimul pacis ſolum inviolabile pignus.
Primus ego (inviſum quem tu tibi fingis, et eſſe
Nil moror) en ſupplex venio. Miſerere tuorum;
Pone animos, et pulſus abi. Sat funera fuſi
Vidimus, ingentes et deſolavimus agros.
Aut, ſi fama movet, ſi tantum pectore robur
Concipis, et ſi adeo dotalis regia cordi eſt;
Aude, atque adverſum fidens fer pectus in hoſtem.
Scilicet, ut Turno contingat regia conjux,
Nos, animae viles, inhumata infletaque turba,
Sternamur campis. Et jam tu, ſi qua tibi vis,
Si patrii quid Martis habes, illum aſpice contra,
Qui vocat.
Talibus exarſit dictis violentia Turni:
Dat gemitum, rumpitque has imo pectore voces:
Larga quidem, Drance, ſemper tibi copia fandi,
Tunc cùm bella manus poſcunt, patribuſque vocatis
Primus ades: ſed non replenda eſt curia verbis,
Quae tuto tibi magna volant, dum deſtinet hoſtem
Agger murorum, nec inundant ſanguine foſſae.
Proinde tona eloquio, ſolitum tibi: meque timoris
Argue tu, Drance; quando tot ſtragis acervos
Teucrorum tua dextra dedit, paſſimque tropaeis
Inſignis agros. Poſſit quid vivida virtus,
Experiare licet: nec longe ſcilicet hoſtes
Quaerendi nobis; circumſtant undique muros.
Imus in adverſos? Quid ceſſas? an tibi Mavors
Ventoſa in lingua, pedibuſque fugacibus iſtis
Semper erit?
Pulſus ego? aut quiſquam merito, foediſſime, pulſum
Arguet, Iliaco tumidum qui creſcere Tybrim
Sanguine, et Evandri totam cum ſtirpe videbit
Procubuiſſe domum, atque exutos Arcadas armis?
Haud ita me experti Bitias et Pandarus ingens,
Et quos mille die victor ſub Tartara miſi,
Incluſus muris, hoſtilique aggere ſeptus.

Nulla ſalus bello? capiti cane talia, demens,
Dardanio, rebuſque tuis. Proinde omnia magno
Ne ceſſa turbare metu, atque extollere vires
Gentis bis victae: contra premere arma Latini.
Nunc et Myrmidonum proceres Phrygia arma tremiſcunt!
Nunc et Tydides, et Lariſſaeus Achilles!
Amnis et Hadriacas retro fugit Aufidus undas!
Vel cùm ſe pavidum contra mea jurgia fingit
Artificis ſcelus; et formidine crimen acerbat.
Nunquam animam talem dextrâ hâc (abſiſte moveri)
Amittes: habitet tecum, et ſit pectore in iſto.
Nunc ad te, et tua magna, pater, conſulta revertor.
Si nullam noſtris ultra ſpem ponis in armis;
Si tam deſerti ſumus, et, ſemel agmine verſo,
Funditus occidimus, neque habet fortuna regreſſum:
Oremus pacem, et dextras tendamus inermes.
Quanquam ô, ſi ſolitae quicquam virtutis adeſſet!
Ille mihi ante alios fortunatuſque laborum,
Egregiuſque animi; qui, ne quid tale videret,
Procubuit moriens, et humum ſemel ore momordit.
Sin et opes nobis, et adhuc intacta juventus,
Auxilioque urbes Italae, populique ſuperſunt;
Sin et Trojanis cum multo gloria venit
Sanguine; ſunt illis ſua funera, parque per omnes
Tempeſtas: cur indecores in limine primo
Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
Multa dies variuſque labor mutabilis aevi
Retulit in melius: multos alterna reviſens
Luſit, et in ſolido rurſus fortuna locavit.
Non erit auxilio nobis Aetolus, et Arpi?
At Meſſapus erit, felixque Tolumnius, et quos
Tot populi misêre duces; nec parva ſequetur
Gloria delectos Latio et Laurentibus agris.
Eſt et Volſcorum egregia de gente Camilla,
Agmen agens equitum, et florentes aere catervas.
Quod ſi me ſolum Teucri in certamina poſcunt,
Idque placet, tantumque bonis communibus obſto:
Non adeo has exoſa manus victoria fugit,
Ut tanta quicquam pro ſpe tentare recuſem.

Ibo animis contra; vel magnum praeſtet Achillem;
Factaque Vulcani manibus paria induat arma
Ille licet. Vobis animam hanc ſoceroque Latino
Turnus ego, haud ulli veterum virtute ſecundus,
Devovi. Solum Aeneas vocat? et vocet, oro.
Nec Drances potius, ſive eſt haec ira Deorum,
Morte luat; ſive eſt virtus, et gloria, tollat.
Illi haec inter ſe dubiis de rebus agebant
Certantes: caſtra Aeneas aciemque movebat.
Nuncius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit, magniſque urbem terroribus implet:
Inſtructos acie Tiberino à flumine Teucros,
Tyrrhenamque manum totis deſcendere campis.
Extemplo turbati animi, concuſſaque vulgi
Pectora, et arrectae ſtimulis haud mollibus irae.
Arma manu trepidi poſcunt: fremit arma juventus.
Flent moeſti muſſantque patres. Hic undique clamor
Diſſenſu vario magnus ſe tollit in auras.
Haud ſecus, atque alto in luco cùm forte catervae
Conſedêre avium, piſcoſove amne Paduſae
Dant ſonitum rauci per ſtagna loquacia cycni.
Imo, ait, ô cives, arrepto tempore, Turnus,
Cogite concilium, et pacem laudate ſedentes:
Illi armis in regna ruunt. Nec plura locutus,
Corripuit ſeſe, et tectis citus extulit altis.
Tu, Voluſe, armari Volſcorum edice manîplis;
Duc, ait, et Rutulos: equitem Meſſapus in armis,
Et cum fratre Coras latis diffundite campis.
Pars aditus urbis firment, turreſque capeſſant:
Caetera, qua juſſo, mecum manus inferat arma.
Ilicet in muros totâ diſcurritur urbe.
Concilium ipſe pater et magna incepta Latinus
Deſerit, ac triſti turbatus tempore differt:
Multaque ſe incuſat, qui non acceperit ultro
Dardanium Aenean, generumque aſciverit urbi.
Praefodiunt alii portas, aut ſaxa ſudeſque
Subvectant: bello dat ſignum rauca cruentum
Buccina. Tunc muros varia cinxêre corona
Matronae puerique: vocat labor ultimus omnes.

Nec non ad templum ſummaſque ad Palladis arces
Subvehitur magna matrum regina caterva,
Dona ferens: juxtaque comes Lavinia virgo,
Cauſſa mali tanti, oculos dejecta decoros.
Succedunt matres, et templum thure vaporant;
Et moeſtas alto fundunt de limine voces:
Armipotens belli praeſes, Tritonia virgo,
Frange manu telum Phrygii praedonis, et ipſum
Pronum ſterne ſolo, portiſque effunde ſub altis.
Cingitur ipſe furens certatim in proelia Turnus.
Jamque adeo Rutulum thoraca indutus, ahenis
Horrebat ſquamis, ſuraſque incluſerat auro,
Tempora nudus adhuc; laterique accinxerat enſem,
Fulgebatque alta decurrens aureus arce;
Exſultatque animis, et ſpe jam praecipit hoſtem.
Qualis, ubi abruptis fugit praeſepia vinclis
Tandem liber equus, campoque potitus aperto:
Aut ille in paſtus armentaque tendit equarum;
Aut aſſuetus aquae perfundi flumine noto
Emicat; arrectiſque fremit cervicibus alte
Luxurians, luduntque jubae per colla, per armos.
Obvia cui, Volſcorum acie comitante, Camilla
Occurrit, portiſque ab equo regina ſub ipſis
Deſiluit: quam tota cohors imitata, relictis
Ad terram defluxit equis: tum talia fatur:
Turne, ſui merito ſi qua eſt fiducia forti,
Audeo, et Aeneadum promitto occurrere turmae,
Solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.
Me ſine prima manu tentare pericula belli:
Tu pedes ad muros ſubſiſte, et moenia ſerva.
Turnus ad haec, oculos horrenda in virgine fixus:
O, decus Italiae, virgo, quas dicere grates,
Quaſve referre parem? ſed nunc, eſt omnia quando
Iſte animus ſupra, mecum partire laborem.
Aeneas, ut fama fidem, miſſique reportant
Exploratores, equitum levia improbus arma
Praemiſit, quaterent campos: ipſe ardua montis
Per deſerta jugo properans adventat ad urbem.
Furta paro belli convexo in tramite ſylvae,

Ut bivias armato obſidam milite fauces.
Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe ſignis:
Tecum acer Meſſapus erit, turmaeque Latinae,
Tiburtique manus: ducis et tu concipe curam.
Sic ait, et paribus Meſſapum in proelia dictis
Hortatur, ſocioſque duces; et pergit in hoſtem.
Eſt curvo anfractu vallis, accommoda fraudi,
Armorumque dolis; quam denſis frondibus atrum
Urget utrinque latus; tenuis quo ſemita ducit,
Anguſtaeque ferunt fauces aditusſque maligni.
Hanc ſuper, in ſpeculis, ſummoque in vertice montis,
Planities ignota jacet, tutique receptus;
Seu dextra laevaque velis occurrere pugnae;
Sive inſtare jugis, et grandia volvere ſaxa.
Huc juvenis nota fertur regione viarum;
Arripuitque locum, et ſylvis inſedit iniquis.
Velocem interea ſuperis in ſedibus Opim,
Unam ex virginibus ſociis, ſacraque caterva,
Compellabat, et has triſti Latonia voces
Ore dabat: Graditur bellum ad crudele Camilla,
O virgo; et noſtris nequicquam cingitur armis,
Cara mihi ante alias: neque enim novus iſte Dianae
Venit amor, ſubitaque animum dulcedine movit.
Pulſus ob invidiam regno vireſque ſuperbas,
Priverno antiqua Metabus cùm excederet urbe,
Infantem, fugiens media inter proelia belli,
Suſtulit exſilio comitem, matriſque vocavit
Nomine Caſmillae, mutata parte, Camillam.
Ipſe ſinu prae ſe portans juga longa petebat
Solorum nemorum: tela undique ſaeva premebant,
Et circumfuſo volitabant milite Volſci.
Ecce fugae medio ſummis Amaſenus abundans
Spumabat ripis; tantus ſe nubibus imber
Ruperat. Ille, innare parans, infantis amore
Tardatur, caroque oneri timet. Omnia ſecum
Verſanti, ſubito vix haec ſententia ſedit.
Telum immane, manu valida quod forte gerebat
Bellator, ſolidum nodis, et robore coctò;
ic natam, libro et ſilveſtri ſubere clauſam,

Implicat, atque habilem mediae circumligat haſtae:
Quam dextra ingenti librans, ita ad aethera fatur:
Alma, tibi hanc, nemorum cultrix Latônia virgo,
Ipſe pater famulam voveo: tua prima per auras
Tela tenens ſupplex hoſtem fugit; accipe, teſtor,
Diva tuam, quae nunc dubiis committitur auris.
Dixit: et adducto contortum haſtile lacerto
Immittit: ſonuêre undae; rapidum ſuper amnem
Infelix fugit in jaculo ſtridente Camilla.
At Metabus, magna propius jam urgente caterva,
Dat ſeſe fluvio, atque haſtam cum virgine victor,
Gramineo, donum Triviae, de ceſpite vellit.
Non illum tectis ullae, non moenibus urbes
Accepere; neque ipſe manus feritate dediſſet:
Paſtorum et ſolis exegit montibus aevum.
Hîc natam in dumis, interque horrentia luſtra,
Armentalis equae mammis, et lacte ferino
Nutribat, teneris immulgens ubera labris.
Utque pedum primis infans veſtigia plantis
Inſtiterat, jaculo palmas oneravit acuto:
Spiculaque ex humero parvae ſuſpendit, et arcum.
Pro crinali auro, longae pro tegmine pallae,
Tigridis exuviae per dorſum à vertice pendent.
Tela manu jam tum tenera puerilia torſit,
Et fundam tereti circum caput egit habena:
Strymoniamque gruem, aut album dejecit olorem.
Multae illam fruſtra Tyrrhena per oppida matres
Optavere nurum. Sola contenta Diana,
Aeternum telorum et virginitatis amorem
Intemerata colit. Vellem haud correpta fuiſſet
Militia tali, conata laceſſere Teucros:
Cara mihi, comitumque foret nunc una mearum.
Verum age, quandoquidem fatis urgetur acerbis,
Labere, Nympha, polo, fineſque inviſe Latinos,
Triſtis ubi infauſto committitur omine pugna.
Haec cape, et ultricem pharetra deprome ſagittam:
Hac, quicunque ſacrum violârit vulnere corpus,
Tros Italuſve, mihi pariter det ſanguine poenas.
Poſt ego nube cava miſerandae corpus et arma

Inſpoliata feram tumulo, patriaeque reponam.
Dixit: at illa leves coeli demiſſa per auras
Inſonuit, nigro circundata turbine corpus.
 At manus interea muris Trojana propinquat,
Etruſcique duces, equitumque exercitus omnis;
Compoſiti numero in turmas. Fremit aequore toto
Inſultans ſonipes, et preſſis pugnat habenis:
Huc obverſus, et huc: tum late ferreus haſtis
Horret ager, campique armis ſublimibus ardent.
Nec non Meſſapus contra, celereſque Latini,
Et cum fratre Coras, et virginis ala Camillae,
Adverſi campo apparent; haſtaſque reductis
Protendunt longe dextris, et ſpicula vibrant:
Adventuſque virûm, fremituſque ardeſcit equorum.
Jamque intra jactum teli progreſſus uterque
Subſtiterat: ſubito erumpunt clamore, frementeſque
Exhortantur equos: fundunt ſimul undique tela
Crebra, nivis ritu; coelumque obtexitur umbra.
Continuo adverſis Tyrrhenus et acer Aconteus
Connixi incurrunt haſtis, primique ruinam
Dant ſonitu ingenti, perfractaque quadrupedantum
Pectora pectoribus rumpunt. Excuſſus Aconteus,
Fulminis in morem, aut tormento ponderis acti,
Praecipitat longe, et vitam diſpergit in auras.
Extemplo turbatae acies, verſique Latini
Rejiciunt parmas, et equos ad moenia vertunt.
Troës agunt: princeps turmas inducit Aſylas.
Jamque propinquabant portis; rurſuſque Latini
Clamorem tollunt, et mollia colla reflectunt:
Hi fugiunt, penituſque datis referuntur habenis.
Qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus
Nunc ruit ad terras, ſcopuloſque ſuperjacit undam
Spumeus, extremamque ſinu perfundit arenam:
Nunc rapidus retro, atque aeſtu revoluta reſorbens
Saxa, fugit, lituſque vado labente relinquit.
Bis Tuſci Rutulos egêre ad moenia verſos:
Bis rejecti armis reſpectant terga tegentes.
Tertia ſed poſtquam congreſſi in proelia, totas
Implicuêre inter ſe acies, legitque virum vir:

Tum vero et gemitus morientum, et ſanguine in alto
Armaque, corporaque, et permiſti caede virorum
Semianimes volvuntur equi: pugna aſpera ſurgit.
Orſilochus Remuli, quando ipſum horrebat adire,
Haſtam intorſit equo, ferrumque ſub aure reliquit.
Quo ſonipes ictu furit arduus, altaque jactat,
Vulneris impatiens, arrecto pectore, crura.
Volvitur ille excuſſus humi. Catillus Iolam,
Ingentemque animis, ingentem corpore et armis
Dejecit Herminium: nudo cui vertice fulva
Caeſaries, nudique humeri. Nec vulnera terrent;
Tantus in arma patet. Latos huic haſta per armos
Acta tremit, duplicatque virum transfixa, dolore.
Funditur ater ubique cruor; dant funera ferro
Certantes; pulchramque petunt per vulnera mortem.
At medias inter caedes exſultat Amazon,
Unum exſerta latus pugnae, pharetrata Camilla:
Et nunc lenta manu ſpargens haſtilia denſet,
Nunc validam dextra rapit indefeſſa bipennem.
Aureus ex humero ſonat arcus, et arma Dianae.
Illa etiam, ſi quando in tergum pulſa receſſit,
Spicula converſo fugientia dirigit arcu.
Ac circum lectae comites, Larinaque virgo,
Tullaque, et aeratam quatiens Tarpeia ſecurim,
Italides; quas ipſa decus ſibi dia Camilla
Delegit, pacisque bonas bellique miniſtras.
Quales Threïciae cùm flumina Thermodoontis
Pulſant, et pictis bellantur Amazones armis:
Seu circum Hippolyten, ſeu cùm ſe Martia curru
Pentheſilea refert, magnoque ululante tumultu,
Feminea exſultant lunatis agmina peltis.
Quem telo primum, quem poſtremum aſpera virgo
Dejicis? aut quot humi morientia corpora fundis?
Eumenium Clytio primum patre; cujus apertum
Adverſi longa tranſverberat abiete pectus.
Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam
Mandit humum, morienſque ſuo ſe in vulnere verſat.
Tum Lirin, Pegaſumque ſuper: quorum alter habenas
Suffoſſo revolutus equo dum colligit, alter

Dum ſubit, ac dextram labenti tendit inertem,
Praecipites pariterque ruunt. His addit Amaſtrum
Hippotaden: ſequiturque incumbens eminus haſta,
Tereaque, Harpalycumque, et Demophoonta Chromimque:
Quotque emiſſa manu contorſit ſpicula virgo,
Tot Phrygii cecidêre viri. Procul Ornytus armis
Ignotis, et equo venator Iapyge fertur:
Cui pellis latos humeros erepta juvenco
Pugnatori operit; caput ingens oris hiatus,
Et malae texêre lupi cum dentibus albis,
Agreſtiſque manus armat ſparus. Ipſe catervis
Vertitur in mediis, et toto vertice ſupra eſt.
Hunc illa exceptum (neque enim labor agmine verſo)
Trajicit, et ſuper haec inimico pectore fatur:
Sylvis te, Tyrrhene, feras agitare putâſti?
Advenit qui veſtra dies, muliebribus armis,
Verba redargueret: nomen tamen haud leve patrum
Manibus hoc referes, telo cecidiſſe Camillae.
Protinus Orſilochum, et Buten, duo maxima Teucrûm
Corpora; ſed Buten averſum cuſpide figit,
Loricam galeamque inter, qua colla ſedentis
Lucent, et laevo dependet parma lacerto:
Orſilochum fugiens, magnumque agitata per orbem,
Eludit gyro interior, ſequiturque ſequentem.
Tum validam perque arma viro perque oſſa ſecurim,
Altior inſurgens, oranti, et multa precanti
Congeminat: vulnus calido rigat ora cerebro.
Incidit huic, ſubitoque aſpectu territus haeſit
Apenninicolae bellator filius Auni;
Haud Ligurum extremus, dum fallere fata ſinebant.
Iſque ubi ſe nullo jam curſu evadere pugna
Poſſe, neque inſtantem reginam avertere cernit;
Conſilio verſare dolos ingreſſus, et aſtu,
Incipit haec: Quid tam egregium, ſi femina forti
Fidis equo? dimitte fugam, et te cominus aequo
Mecum crede ſolo, pugnaeque accinge pedeſtri:
Jam noſces, ventoſa ferat cui gloria fraudem.
Dixit: at illa furens, acrique accenſa dolore,
Tradit equum comiti, paribuſque aſſiſtit in armis;

Enſe pedes nudo, puraque interrita pàrma.
At juvenis, viciſſe dolo ratus, avolat ipſe,
(Haud mora) converſiſque fugax aufertur habenis,
Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat.
Vane Ligus, fruſtraque animis elate ſuperbis,
Nequicquam patrias tentâſti lubricus artes:
Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.
Haec fatur Virgo, et pernicibus ignea plantis
Tranſit equum curſu, freniſque adverſa prehenſis
Congreditur, poenaſque inimico ex ſanguine ſumit;
Quam facile accipiter ſaxo, ſacer ales, ab alto
Conſequitur pennis ſublimem in nube columbam,
Comprenſamque tenet, pedibuſque eviſcerat uncis:
Tum cruor, et vulſae labuntur ab aethere plumae.

At non haec nullis hominum ſator atque Deorum
Obſervans oculis, ſummo ſedet altus Olympo.
Tyrrhenum genitor Tarchontem in proelia ſaeva
Suſcitat, et ſtimulis haud mollibus incitat iras.
Ergo inter caedes cedentiaque agmina Tarchon
Fertur equo, variiſque inſtigat vocibus alas,
Nomine quemque vocans: reficitque in proelia pulſos.
Quis metus, ô nunquam dolituri, ô ſemper inertes
Tyrrheni, quae tanta animis ignavia venit?
Femina palantes agit, atque haec agmina vertit?
Quo ferrum, quidve haec gerimus tela irrita dextris?
At non in Venerem ſegnes, nocturnaque bella;
Aut, ubi curva choros indixit tibia Bacchi,
Exſpectare dapes, et plenae pocula menſae.
Hic amor, hoc ſtudium; dum ſacra ſecundus aruſpex
Nunciet, ac lucos vocet hoſtia pinguis in altos.
Haec effatus, equum in medios, moriturus et ipſe,
Concitat, et Venulo adverſum ſe turbidus infert,
Dereptumque ab equo dextra complectitur hoſtem,
Et gremium ante ſuum multa vi concitus aufert.
Tollitur in coelum clamor: cunctique Latini
Convertêre oculos. Volat igneus aequore Tarchon,
Arma, virumque ferens: tum ſumma ipſius ab haſta
Defringit ferrum; et partes rimatur apertas,
Qua vulnus lethale ferat. Contra ille repugnans

Suſtinet à jugulo dextram, et vim viribus exit.
Utque volans alte raptum cùm fulva draconem
Fert aquila, implicuitque pedes, atque unguibus haeſit:
Saucius at ſerpens ſinuoſa volumina verſat,
Arrectiſque horret ſquamis, et ſibilat ore,
Arduus inſurgens; illa haud minus urget obunco
Luctantem roſtro; ſimul aethera verberat alis.
Haud aliter praedam Tiburtum ex agmine Tarchon
Portat ovans. Ducis exemplum eventumque ſecuti
Maeonidae incurrunt. Fatis tum debitus Aruns
Velocem jaculo, et multa prior arte Camillam
Circuit, et, quae ſit fortuna facillima, tentat.
Qua ſe cunque furens medio tulit agmine virgo,
Hac Aruns ſubit, et tacitus veſtigia luſtrat:
Qua victrix redit illa, pedemque ex hoſte reportat,
Hac juvenis furtim celeres detorquet habenas.
Hos aditus, jamque hos aditus, omnemque pererrat
Undique circuitum, et certam quatit improbus haſtam.
Forte ſacer Cybelae Chloreus, olimque ſacerdos,
Inſignis longe Phrygiis fulgebat in armis,
Spumantemque agitabat equum: quem pellis ahenis
In plumam ſquamis auro conſerta tegebat.
Ipſe, peregrina ferrugine clarus et oſtro,
Spicula torquebat Lycio Gortynia cornu.
Aureus ex humeris ſonat arcus, et aurea vati
Caſſida; tum croceam chlamydemque ſinuſque crepantes
Carbaſeos fulvo in nodum collegerat auro;
Pictus acu tunicas, et barbara tegmina crurum.
Hunc Virgo, ſive ut templis praefigeret arma
Troïa, captivo ſive ut ſe ferret in auro,
Venatrix, unum ex omni certamine pugnae
Caeca ſequebatur; totumque incauta per agmen
Femineo praedae et ſpoliorum ardebat amore.
Telum ex inſidiis cùm tandem tempore capto
Conjicit, et Superos Aruns ſic voce precatur:
Summe Deûm, ſancti cuſtos Soractis Apollo,
Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
Paſcitur; et medium freti pietate per ignem
ltores multa premimus veſtigia pruna;

Da, pater, hoc noſtris aboleri dedecus armis,
Omnipotens. Non exuvias, pulſaeve tropaeum
Virginis, aut ſpolia ulla peto: mihi caetera laudem
Facta ferent. Haec dira meo dum vulnere peſtis
Pulſa cadat, patriam remeabo inglorius urbem.
Audiit, et voti Phoebus ſuccedere partem
Mente dedit: partem volucres diſperſit in auras.
Sterneret ut ſubita turbatam morte Camillam,
Annuit oranti: reducem ut patria alta videret,
Non dedit; inque Notos vocem vertêre procellae.
Ergo, ut miſſa manu ſonitum dedit haſta per auras,
Convertêre animos acres, oculóſque tulêre
Cuncti ad reginam Volſci: nihil ipſa nec aurae,
Nec ſonitus memor, aut venientis ab aethere teli;
Haſta ſub exſertam donec perlata papillam
Haeſit, virgineumque alte bibit acta cruorem.
Concurrunt trepidae comites, dominamque ruentem
Suſcipiunt. Fugit ante omnes exterritus Aruns,
Laetitia miſtoque metu: nec jam amplius haſtae
Credere, nec telis occurrere virginis audet.
Ac velut ille, prius quam tela inimica ſequantur,
Continuo in montes ſeſe avius abdidit altos,
Occiſo paſtore lupus, magnove juvenco,
Conſcius audacis facti; caudamque remulcens
Subjecit pavitantem utero, ſylvaſque petivit:
Haud ſecus ex oculis ſe turbidus abſtulit Aruns,
Contentuſque fuga, mediis ſe immiſcuit armis.
Illa manu moriens telum trahit: oſſa ſed inter
Ferreus ad coſtas alto ſtat vulnere mucro.
Labitur exſanguis: labuntur frigida letho
Lumina: purpureus quondam color ora reliquit.
Tum ſic exſpirans Accam ex aequalibus unam
Alloquitur; fida ante alias quae ſola Camillae,
Quicum partiri curas; atque haec ita fatur:
Hactenus Acca, ſoror, potui: nunc vulnus acerbum
Conficit, et tenebris nigreſcunt omnia circum.
Effuge, et haec Turno mandata noviſſima perfer:
Succedat pugnae, Trojanoſque arceat urbe.
Jamque vale. Simul his dictis linquebat habenas,

Ad terram non *ſponte fluens*: tum frigida toto
Paullatim exſolvit ſe corpore, lentaque colla,
Et captum letho poſuit caput, arma relinquens:
Vitaque cum gemitu fugit indignata ſub umbras.
Tum vero immenſus ſurgens ferit aurea clamor
Sidera: dejecta crudeſcit pugna Camilla.
Incurrunt denſi, ſimul omnis copia Teucrûm,
Tyrrhenûmque duces, Evandrique Arcades alae.
At Triviae cuſtos jamdudum in montibus Opis
Alta ſedet ſummis, ſpectatque interrita pugnas.
Utque procul juvenum medio in clamore furentum
Proſpexit triſti multatam morte Camillam;
Ingemuitque, deditque has imo pectore voces:
Heu! nimium, Virgo, nimium crudele luiſti
Supplicium, Teucros conata laceſſere bello!
Nec tibi deſertae in dumis coluiſſe Dianam
Profuit, aut noſtras humero geſſiſſe pharetras:
Non tamen indecorem tua te regina relinquet
Extrema jam in morte: neque hoc ſine nomine lethum,
Per gentes erit; aut famam patieris inultae.
Nam quicunque tuum violavit vulnere corpus,
Morte luet merita. Fuit ingens monte ſub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere buſtum
Antiqui Laurentis, opacaque ilice tectum:
Hic Dea ſe primum rapido pulcherrima niſu
Siſtit, et Aruntem tumulo ſpeculatur ab alto.
Ut vidit fulgentem armis, ac vana tumentem;
Cur, inquit, diverſus abis? huc dirige greſſum,
Huc periture veni: capias ut digna Camillae
Praemia. Tune etiam telis moriere Dianae?
Dixit, et aurata volucrem Threïſſa ſagittam
Depromſit pharetra, cornuque infenſa tetendit,
Et duxit longe; donec curvata coïrent
Inter ſe capita, et manibus jam tangeret aequis,
Laeva aciem ferri, dextra nervoque papillam.
Extemplo teli ſtridorem auraſque ſonantes
Audiit una Aruns, haeſitque in corpore ferrum.
Illum exſpirantem ſocii, atque extrema gementem,
Obliti ignoto camporum in pulvere linquunt:

Opis ad aetherium pennis aufertur Olympum.
  Prima fugit, domina amiſſa, levis ala Camillae:
Turbati fugiunt Rutuli: fugit acer Atinas:
Disjectique duces, deſolatique manipli
Tuta petunt, et equis averſi ad moenia tendunt.
Nec quiſquam inſtantes Teucros lethumque ferentes
Suſtentare valet telis, aut ſiſtere contra;
Sed laxos referunt humeris languentibus arcus;
Quadrupedumque putrem curſu quatit ungula campum.
Volvitur ad muros caligine turbidus atra
Pulvis; et è ſpeculis percuſſae pectora matres
Femineum clamorem ad coeli ſidera tollunt.
Qui curſu portas primi irrupêre patentes,
Hos inimica ſuper miſto premit agmine turba:
Nec miſeram effugiunt mortem, ſed limine in ipſo,
Moenibus in patriis, atque inter tuta domorum,
Confixi exſpirant animas. Pars claudere portas;
Nec ſociis aperire viam, nec moenibus audent
Accipere orantes; oriturque miſerrima caedes
Defendentum armis aditus, inque arma ruentum.
Excluſi ante oculos lacrymantumque ora parentum,
Pars in praecipites foſſas, urgente ruina,
Volvitur: immiſſis pars caeca et concita fraenis
Arietat in portas, et duros objice poſtes.
Ipſae de muris ſummo certamine matres
(Monſtrat amor verus patriae) ut videre Camillam,
Tela manu trepidae jaciunt; ac robore duro,
Stipitibus ferrum ſudibuſque imitantur obuſtis
Praecipites, primaeque mori pro moenibus ardent.
Interea Turnum in ſylvis ſaeviſſimus implet
Nuncius, et juveni ingentem fert Acca tumultum:
Deletas Volſcorum acies, cecidiſſe Camillam:
Ingruere infenſos hoſtes, et Marte ſecundo
Omnia corripuiſſe: metum jam ad moenia ferri.
Ille furens (nam ſaeva Jovis ſic numina poſcunt)
Deſerit obſeſſos colles, nemora aſpera linquit.
Vix è conſpectu exierat, campumque tenebat,
Cùm pater Aeneas, ſaltus ingreſſus apertos,
Exſuperatque jugum, ſylvaque evadit opaca.

Sic ambo ad muros rapidi, totoque feruntur
Agmine, nec longis inter ſe paſſibus abſunt.
Ac ſimul Aeneas fumantes pulvere campos
Proſpexit longe, Laurentiaque agmina vidit;
Et ſaevum Aenean agnovit Turnus in armis,
Adventumque pedum, flatuſque audivit equorum.
Continuo pugnas ineant, et proelia tentent;
Ni roſeus feſſos jam gurgite Phoebus Ibero
Tingat equos, noctemque die labente reducat.
Conſidunt caſtris ante urbem, ac moenia vallant.

AENEIDOS LIB. XII.

Arg. *Turnus ſingulari cum Aenea certamine dimicare vult: et in hanc rem foedus ſcribitur, quod Rutuli rumpunt. Venus nato vulnerato dictamno medetur. Poſtremo Turnus ad monomachiam coactus, ab Aenea vita ſpoliatur.*

TURNUS ut infractos adverſo Marte Latinos
Defeciſſe videt, ſua nunc promiſſa repoſci,
Se ſignari oculis; ultro implacabilis ardet,
Attollitque animos. Poenorum qualis in arvis,
Saucius ille gravi venantum vulnere pectus,
Tum demum movet arma leo, gaudetque comantes
Excutiens cervice toros, fixumque latronis
Impavidus frangit telum, et fremit ore cruento.
Haud ſecus accenſo gliſcit violentia Turno.
Tum ſic affatur regem, atque ita turbidus infit:
Nulla mora in Turno: nihil eſt quod dicta retractent
Ignavi Aeneadae; nec, quae pepigêre, recuſent.
Congredior: fer, ſacra, pater, et concipe foedus.
Aut hâc Dardanium dextrâ ſub Tartara mittam,
Deſertorem Aſiae, (ſedeant, ſpectentque Latini)
Et ſolus crimen ferro commune refellam:
Aut habeat victos; cedat Lavinia conjux.
Olli ſedato reſpondit corde Latinus:
O praeſtans animi juvenis, quantum ipſe feroci
Virtute exſuperas, tanto me impenſius aequum eſt

Conſulere, atque omnes metuentem expendere caſus.
Sunt tibi regna patris Dauni, ſunt oppida capta
Multa manu; nec non aurumque animuſque Latino eſt.
Sunt aliae innuptae Latio et Laurentibus agris;
Nec genus indecores. Sine me haec haud mollia fatu
Sublatis aperire dolis: ſimul haec animo hauri.
Me natam veterum nulli ſociare procorum
Fas erat, idque omnes Divique homineſque canebant.
Victus amore tui, cognato ſanguine victus,
Conjugis et moeſtae lacrymis, vincla omnia rupi;
Promiſſam eripui genero; arma impia ſumſi.
Ex illo qui me caſus, quae, Turne, ſequantur
Bella, vides; quantos primus patiare labores.
Bis magna victi pugna, vix urbe tuemur
Spes Italas: recalent noſtro Tiberina fluenta
Sanguine adhuc, campique ingentes oſſibus albent.
Quo referor toties? quae mentem inſania mutat?
Si Turno exſtincto ſocios ſum adſcire paratus;
Cur non incolumi potius certamina tollo?
Quid conſanguinei Rutuli, quid caetera dicet
Italia; ad mortem te ſi (fors dicta refutet)
Prodiderim, natam et connubia noſtra petentem?
Reſpice res bello varias: miſerere parentis
Longaevi, quem nunc moeſtum patria Ardea longe
Dividit. Haudquaquam dictis violentia Turni
Flectitur: exſuperat magis, aegreſcitque medendo.
Ut primum fari potuit, ſic inſtitit ore:
Quam pro me curam geris, hanc precor, optime, pro me
Deponas, lethumque ſinas pro laude paciſci.
Et nos tela, pater, ferrumque haud debile dextra
Spargimus, et noſtro ſequitur de vulnere ſanguis.
Longe illi dea mater erit, quae nube fugacem
Feminea tegat, et vanis ſeſe occulat umbris.
At regina, novae pugnae conterrita ſorte,
Flebat, et ardentem generum moritura tenebat:
Turne, per has ego te lacrymas, per ſi quis Amatae
Tangit honos animum: ſpes tu nunc una ſenectae
Tu requies miſerae: decus imperiumque Latini
Te penes: in te omnis domus inclinata recumbit:

Extemplo Turni ſic eſt affata ſororem,
Diva Deam, ſtagnis quae fluminibuſque ſonoris
Praeſidet: hunc illi rex aetheris altus honorem
Jupiter erepta pro virginitate ſacravit:
Nympha decus fluviorum, animo gratiſſima noſtro,
Scis, ut te cunctis unam, quaecunque Latinae
Magnanimi Jovis ingratum aſcendere cubile,
Praetulerim, coelique lubens in parte locârim:
Diſce tuum, ne me incuſes, Juturna dolorem.
Qua viſa eſt fortuna pati, Parcaeque ſinebant
Cedere res Latio, Turnum et tua moenia texi:
Nunc juvenem imparibus video concurrere fatis;
Parcarumque dies et vis inimica propinquat.
Non pugnam aſpicere hanc oculis, non foedera poſſum.
Tu pro germano ſi quid praeſentius audes,
Perge; decet: forſan miſeros meliora ſequentur.
Vix ea, cùm lacrymas oculis Juturna profudit,
Terque quaterque manu pectus percuſſit honeſtum.
Non lacrymis hoc tempus, ait Saturnia Juno:
Accelera, et fratrem, ſi quis modus, eripe morti:
Aut tu bella cie, conceptumque excute foedus.
Auctor ego audendi. Sic exhortata reliquit
Incertam, et triſti turbatam vulnere mentis.
  Interea reges (ingenti mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru, cui tempora circum
Aurati bis ſex radii fulgentia cingunt,
Solis avi ſpecimen: bigis it Turnus in albis,
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.
Hinc pater Aeneas, Romanae ſtirpis origo,
Sidereo flagrans clypeo, et coeleſtibus armis,
Et juxta Aſcanius, magnae ſpes altera Romae)
Procedunt caſtris: puraque in veſte ſacerdos
Setigerae foetum ſuis, intonſamque bidentem
Attulit, admovitque pecus flagrantibus aris.
Illi ad ſurgentem converſi lumina Solem,
Dant fruges manibus ſalſas, et tempora ferro
Summa notant pecudum, pateriſque altaria libant.
  Tum pius Aeneas ſtricto ſic enſe precatur:
Eſto nunc Sol teſtis, et haec mihi terra precanti,

Quam propter potui tantos perferre labores:
Et pater omnipotens, et tu Saturnia Juno;
Jam melior, jam, Diva, precor: tuque, inclyte Mavors,
Cuncta tuo qui bella, pater, ſub numine torques:
Fonteſque fluvioſque voco, quaeque aetheris alti
Relligio, et quae caeruleo ſunt numina ponto:
Ceſſerit Auſonio ſi fors victoria Turno;
Convenit Evandri victos diſcedere ad urbem;
Cedet Iülus agris; nec poſt arma ulla rebelles
Aeneadae referent, ferrove haec regna laceſſent.
Sin noſtrum annuerit nobis victoria Martem,
(Ut potius reor, et potius Dî numine firment)
Non ego, nec Teucris Italos parere jubebo,
Nec mihi regna peto; paribus ſe legibus ambae
Invictae gentes aeterna in foedera mittant.
Sacra Deoſque dabo: ſocer arma Latinus habeto;
Imperium ſolenne ſocer: mihi moenia Teucri
Conſtituent, urbique dabit Lavinia nomen.
Sic prior Aeneas: ſequitur ſic deinde Latinus,
Suſpiciens coelum, tenditque ad ſidera dextram:
Haec eadem, Aenea, terram, mare, ſidera, juro,
Latonaeque genus duplex, Janumque bifrontem,
Vimque Deûm infernam, et duri ſacraria Ditis:
Audiat haec genitor, qui foedera fulmine ſancit.
Tango aras, medioſque ignes, et numina teſtor;
Nulla dies pacem hanc Italis nec foedera rumpet,
Quo res cunque cadent: nec me vis ulla volentem
Avertet: non, ſi tellurem effundat in undas
Diluvio miſcens, coelumve in Tartara ſolvat:
Ut ſceptrum hoc (dextra ſceptrum nam forte gerebat)
Nunquam fronde levi fundet virgulta nec umbras;
Cùm ſemel in ſylvis imo de ſtirpe reciſum
Matre caret, poſuitque comas et brachia ferro;
Olim arbos, nunc artificis manus aere decoro
Incluſit, patribuſque dedit geſtare Latinis.
Talibus inter ſe firmabant foedera dictis
Conſpectu in medio procerum: tum rite ſacratas
In flammam jugulant pecudes, et viſcera vivis
Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras.

At vero Rutulis impar ea pugna videri
Jamdudum, et vario miſceri pectora motu:
Tum magis, ut propius cernunt non viribus aequis.
Adjuvat inceſſu tacito progreſſus, et aram
Suppliciter venerans demiſſo lumine Turnus,
Tabenteſque genae, et juvenili in corpore pallor.
Quem ſimul ac Juturna ſoror crebreſcere vidit
Sermonem, et vulgi variare labantia corda;
In medias acies, formam aſſimulata Camerti,
Cui genus à proavis ingens, clarumque paternae
Nomen erat virtutis, et ipſe acerrimus armis,
In medias dat ſeſe acies, haud neſcia rerum,
Rumoreſque ſerit varios, ac talia fatur:
Non pudet, ô Rutuli, cunctis pro talibus unam
Objectare animam? numerone an viribus aequi
Non ſumus? en omnes et Troës et Arcades hîc ſunt,
Fataliſque manus, infenſa Etruria Turno.
Vix hoſtem, alterni ſi congrediamur, habemus.
Ille quidem ad Superos, quorum ſe devovet aris,
Succedet fama, vivuſque per ora feretur;
Nos, patriâ amiſsâ, dominis parere ſuperbis
Cogemur; qui nunc lenti conſedimus arvis.
Talibus incenſa eſt juvenum ſententia dictis,
Jam magis atque magis; ſerpitque per agmina murmur.
Ipſi Laurentes mutati, ipſique Latini.
Qui ſibi jam requiem pugnae rebuſque ſalutem
Sperabant, nunc arma volunt, foeduſque precantur
Infectum, et Turni ſortem miſerantur iniquam.
His aliud magis Juturna adjungit, et alto
Dat ſignum coelo; quo non praeſentius ullum
Turbavit mentes Italas, monſtroque fefellit.
Namque volans rubra fulvus Jovis ales in aethra,
Litoreas agitabat aves, turbamque ſonantem
Agminis aligeri; ſubito cùm lapſus ad undas
Cycnum excellentem pedibus rapit improbus uncis.
Arrexêre animos Itali: cunctaeque volucres
Convertunt clamore fugam, mirabile viſu;
Aetheraque obſcurant pennis, hoſtemque per auras
Facta nube premunt: donec vi victus, et ipſo

Pondere defecit, praedamque ex unguibus ales
Projecit fluvio, penituſque in nubila fugit.
Tum vero augurium Rutuli clamore ſalutant,
Expediuntque manus: primuſque Tolumnius augur,
Hoc erat, hoc votis, inquit, quod ſaepe petivi.
Accipio agnoſcoque Deos: me, me duce, ferrum
Corripite, ô Rutuli, quos improbus advena bello
Territat, invalidas ut aves; et litora veſtra
Vi populat. Petet ille fugam, penituſque profundo
Vela dabit. Vos unanimi denſate catervas,
Et regem vobis pugna defendite raptum.
  Dixit, et adverſos telum contorſit in hoſtes
Procurrens: ſonitum dat ſtridula cornus, et auras
Certa ſecat. Simul hoc, ſimul ingens clamor, et omnes
Turbati cunei, calefactaque corda tumultu.
Haſta volans, ut forte novem pulcherrima fratrum
Corpora conſtiterant contra, quos fida creârat
Una tot Arcadio conjux Tyrrhena Gilippo;
Horum unum ad medium, teritur qua ſutilis alvo
Balteus, et laterum juncturas fibula mordet,
Egregium forma juvenem et fulgentibus armis,
Tranſadigit coſtas, fulvaque effundit arena.
At fratres, animoſa phalanx accenſaque luctu,
Pars gladios ſtringunt manibus, pars miſſile ferrum
Corripiunt, caecique ruunt; quos agmina contra
Procurrunt Laurentum. Hinc denſi rurſus inundant
Troës, Agyllinique, et pictis Arcades armis.
Sic omnes amor unus habet decernere ferro.
Diripuêre aras; it toto turbida coelo
Tempeſtas telorum, ac ferreus ingruit imber:
Crateraſque, focoſque ferunt. Fugit ipſe Latinus,
Pulſatos referens infecto foedere Divos.
Infraenant alii currus, aut corpora ſaltu
Subjiciunt in equos, et ſtrictis enſibus adſunt.
Meſſapus regem, regiſque inſigne gerentem
Tyrrhenum Auleſten, avidus confundere foedus,
Adverſo proterret equo: ruit ille recedens,
Et miſer oppoſitis à tergo involvitur aris
In caput, inque humeros. At fervidus advolat haſta

Meſſapus, teloque orantem multa trabali
Deſuper altus equo graviter ferit, atque ita fatur:
Hoc habet: haec melior magnis data victima Divis.
Concurrunt Itali, ſpoliantque calentia membra.
Obvius ambuſtum torrem Chorinaeus ab ara
Corripit, et venienti Ebuſo, plagamque ferenti
Occupat os flammis. Olli ingens barba reluxit,
Nidoremque ambuſta dedit. Super ipſe ſecutus
Caeſariem laeva turbati corripit hoſtis,
Impreſſoque genu nitens, terrae applicat ipſum:
Sic rigido latus enſe ferit. Podalirius Alſum
Paſtorem, primaque acie per tela ruentem,
Enſe ſequens nudo ſuperimminet: ille ſecuri
Adverſi frontem mediam mentumque reducta
Disjicit, et ſparſo late rigat arma cruore.
Olli dura quies oculos, et ferreus urget
Somnus; in aeternam clauduntur lumina noctem.
  At pius Aeneas dextram tendebat inermem
Nudato capite, atque ſuos clamore vocabat.
Quo ruitis? quaeve iſta repens diſcordia ſurgit?
O cohibete iras! ictum jam foedus, et omnes
Compoſitae leges: mihi jus concurrere ſoli:
Me ſinite, atque auferte metus. Ego foedera faxo
Firma manu: Turnum debent haec jam mihi ſacra.
Has inter voces, media inter talia verba,
Ecce viro ſtridens alis allapſa ſagitta eſt:
Incertum qua pulſa manu, quo turbine adacta;
Quis tantam Rutulis laudem, caſuſne, Deuſne,
Attulerit. Preſſa eſt inſignis gloria facti:
Nec ſeſe Aeneae jactavit vulnere quiſquam.
  Turnus, ut Aenean cedentem ex agmine vidit,
Turbatoſque duces, ſubita ſpe fervidus ardet:
Poſcit equos, atque arma ſimul, ſaltuque ſuperbus
Emicat in currum, et manibus molitur habenas.
Multa virûm volitans dat fortia corpora letho:
Semineces volvit multos, aut agmina curru
Proterit, aut raptas fugientibus ingerit haſtas.
Qualis apud gelidi cùm flumina concitus Hebri
Sanguineus Mavors clypeo increpat, atque furentes

Bella movens immittit equos: illi aequore aperto
Ante Notos Zephyrumque volant. Gemit ultima pulſu
Thraca pedum: circumque atrae Formidinis ora,
Iraeque, Inſidiaeque, Dei comitatus, aguntur.
Talis equos alacer media inter proelia Turnus
Fumantes ſudore quatit, miſerabile caeſis
Hoſtibus inſultans: ſpargit rapida ungula rores
Sanguineos, miſtaque cruor calcatur arena.
Jamque neci Sthenelumque dedit, Thamyrimque, Pholumque,
Hunc congreſſus, et hunc, illum eminus; eminus ambo
Imbraſidas, Glaucum atque Laden, quos Imbraſus ipſe
Nutrierat Lycia, paribuſque ornaverat armis;
Vel conferre manum, vel equo praevertere ventos.
Parte alia media Eumedes in proelia fertur,
Antiqui proles bello praeclara Dolonis;
Nomine avum referens, animo manibuſque parentem:
Qui quondam, caſtra ut Danaûm ſpeculator adiret,
Auſus Pelidae pretium ſibi poſcere currus:
Illum Tydides alio pro talibus auſis
Affecit pretio: nec equis aſpirat Achillis.
Hunc procul ut campo Turnus proſpexit aperto,
Ante levi jaculo longum per inane ſecutus;
Siſtit equos bijuges, et curru deſilit, atque
Semianimi lapſoque ſupervenit; et, pede collo
Impreſſo, dextrae mucronem extorquet, et alto
Fulgentem tingit jugulo; atque haec inſuper addit!
En agros, et, quam bello, Trojane, petiſti,
Heſperiam metire jacens: haec praemia, qui me
Ferro auſi tentare, ferunt: ſic moenia condunt.
Huic comitem Aſbutem conjecta cuſpide mittit:
Chloreaque, Sybarimque, Daretaque, Therſilochumque,
Et ſternacis equi lapſum cervice Thymoeten.
Ac velut Edoni Boreae cùm ſpiritus alto
Inſonat Aegaeo, ſequiturque ad litora fluctus,
Qua venti incubuêre; fugam dant nubila coelo:
Sic Turno, quacunque viam ſecat, agmina cedunt,
Converſaeque ruunt acies: fert impetus ipſum,
Et criſtam adverſo curru quatit aura volantem.
Non tulit inſtantem Phegeus, animiſque frementem:

Objecit ſeſe ad currum, et ſpumantia fraenis
Ora citatorum dextra detorſit equorum.
Dum trahitur, pendetque jugis, hunc lata retectum
Lancea conſequitur, rumpitque infixa bilicem
Loricam, et ſummum deguſtat vulnere corpus.
Ille tamen, clypeo objecto, converſus in hoſtem
Ibat, et auxilium ducto mucrone petebat;
Cum rota praecipitem, et procurſu concitus axis
Impulit, effuditque ſolo: Turnuſque ſecutus,
Imam inter galeam, ſummi thoracis et oras,
Abſtulit enſe caput, truncumque reliquit arena.
  Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
Interea Aenean Mneſtheus, et fidus Achates,
Aſcaniuſque comes caſtris ſtatuêre cruentum,
Alternos longa nitentem cuſpide greſſus.
Saevit, et infracta luctatur arundine telum
Eripere, auxilioque viam, quae proxima, poſcit:
Enſe ſecent lato vulnus, telique latebram
Reſcindant penitus, ſeſeque in bella remittant.
Jamque aderat Phoebo ante alios dilectus Iapyx
Iaſides: acri quondam cui captus amore
Ipſe ſuas artes, ſua munera laetus Apollo
Augurium, citharamque dabat, celereſque ſagittas.
Ille, ut depoſiti proferret fata parentis,
Scire poteſtates herbarum, uſumque medendi
Maluit, et mutas agitare inglorius artes.
Stabat, acerba fremens, ingentem nixus in haſtam
Aeneas, magno juvenum, et moerentis Iüli
Concurſu, lacrymis immobilis. Ille retorto
Paeonium in morem ſenior ſuccinctus amictu,
Multa manu medica, Phoebique potentibus herbis
Nequicquam trepidat, nequicquam ſpicula dextra
Sollicitat, prenſatque tenaci forcipe ferrum.
Nulla viam fortuna regit; nihil auctor Apollo
Subvenit: et ſaevus campis magis ac magis horror
Crebreſcit, propiuſque malum eſt. Jam pulvere coelum
Stare vident: ſubeunt equites, et ſpicula caſtris
Denſa cadunt mediis. It triſtis ad aethera clamor
  Tantum juvenum, et duro ſub Marte cadentum.

Hîc Venus, indigno nati concuſſa dolore,
Dictamnum genetrix Cretaea carpit ab Ida,
Puberibus caulem foliis, et flore comantem
Purpureo: non illa feris incognita capris
Gramina, cùm tergo volucres haeſere ſagittae.
Hoc Venus, obſcuro faciem circumdata nimbo,
Detulit: hoc fuſcum labris ſplendentibus amnem
Inficit, occulte medicans: ſpargitque ſalubris
Ambroſiae ſuccos, et odoriferam panaceam.
Fovit ea vulnus lympha longaevus Iapyx
Ignorans; ſubitoque (omnis de corpore fugit
Quippe dolor: omnis ſtetit imo vulnere ſanguis:
Jamque ſecuta manum, nullo cogente, ſagitta
Excidit, atque novae rediêre in priſtina vires:)
Arma citi properate viro; quid ſtatis? Iapyx
Conclamat, primûſque animos accendit in hoſtes.
Non haec humanis opibus, non arte magiſtra
Proveniunt, neque te, Aenea, mea dextera ſervat:
Major agit Deus, atque opera ad majora remittit.
Ille avidus pugnae, ſuras incluſerat auro
Hinc atque hinc, oditque moras, haſtamque coruſcat.
Poſtquam habilis lateri clypeus, loricaque tergo eſt;
Aſcanium fuſis circum complectitur armis,
Summaque per galeam delibans oſcula fatur:
Diſce, puer, virtutem ex me, verumque laborem;
Fortunam ex aliis. Nunc te mea dextera bello
Defenſum dabit, et magna inter praemia ducet.
Tu facito, mox cùm matura adoleverit aetas,
Sis memor; et te, animo repetentem exempla tuorum,
Et pater Aeneas, et avunculus excitet Hector.
Haec ubi dicta dedit, portis ſeſe extulit ingens,
Telum imane manu quatiens: ſimul agmine denſo
Anteuſque Mnestheuſque ruunt; omniſque relictis
Turba fluit caſtris. Caeco tum pulvere campus
Miſcetur, pulſuque pedum tremit excita tellus.
Vidit ab adverſo venientes aggere Turnus,
Vidêre Auſonii, geliduſque per ima cucurrit
Oſſa tremor. Prima ante omnes Juturna Latinos
Audiit, agnovitque ſonum, et tremefacta refugit.

Ille volat, campoque atrum rapit agmen aperto.
Qualis ubi ad terras, abrupto ſidere, nimbus
It mare per medium: miſeris, heu, praeſcia longe
Horreſcunt corda agricolis: dabit ille ruinas
Arboribus, ſtragemque ſatis; ruet omnia late:
Antevolant, ſonitumque ferunt ad litora venti.
Talis in adverſos ductor Rhoeteius hoſtes
Agmen agit: denſi cuneis ſe quiſque coactis
Agglomerant. Ferit enſe gravem Thymbraeus Oſirim;
Archetium Mneſtheus, Epulonem obtruncat Achates,
Ufentemque Gyas. Cadit ipſe Tolumnius augur,
Primus in adverſos telum qui torſerat hoſtes.
Tollitur in coelum clamor; verſique viciſſim
Pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
Ipſe neque adverſos dignatur ſternere morti;
Nec pede congreſſos aequo, nec tela ferentes
Inſequitur: ſolum denſa in caligine Turnum
Veſtigat luſtrans, ſolum in certamina poſcit.
Hoc concuſſa metu mentem Juturna virago
Aurigam Turni media inter lora Metiſcum
Excutit, et longe lapſum temone relinquit.
Ipſa ſubit; manibuſque undantes flectit habenas,
Cuncta gerens, vocemque, et corpus, et arma Metiſci.
Nigra velut magnas domini cùm divitis aedes
Pervolat, et pennis alta atria luſtrat hirundo,
Pabula parva legens, nidiſque loquacibus eſcas;
Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
Stagna ſonat: ſimilis medios Juturna per hoſtes
Fertur equis, rapidoque volans obit omnia curru:
Jamque hîc, germanum, jamque hîc, oſtentat ovantem;
Nec conferre manum patitur; volat avia longe.
Haud minus Aeneas tortos legit obvius orbes,
Veſtigatque virum, et disjecta per agmina magna
Voce vocat. Quoties oculos conjecit in hoſtem,
Alipedumque fugam curſu tentavit equorum;
Averſos toties currus Juturna retorſit.
Heu, quid agat? vario nequicquam fluctuat aeſtu:
Diverſaeque vocant animum in contraria curae.
Huic Meſſapus, uti laeva duo forte gerebat

Lenta levis curſu praefixa haſtilia ferro,
Horum unum certo contorquens dirigit ictu.
Subſtitit Aeneas, et ſe collegit in arma,
Poplite ſubſidens: apicem tamen incita ſummum
Haſta tulit, ſummaſque excuſſit vertice criſtas.
Tum vero aſſurgunt irae, inſidiiſque ſubactus,
Diverſos ubi ſenſit equos, currumque referri,
Multa Jovem, et laeſi teſtatur foederis aras.
Jam tandem invadit medios, et Marte ſecundo
Terribilis, ſaevam nullo diſcrimine caedem
Suſcitat; irarumque omnes effundit habenas.
  Quis mihi nunc tot acerba Deus, quis carmine caedes
Diverſas, obitumque ducum, quos aequore toto
Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troïus heros,
Expediat? tanton' placuit concurrere motu,
Jupiter, aeterna gentes in pace futuras?
Aeneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentes
Pugna loco ſtatuit Teucros) haud multa moratus,
Excipit in latus, et, qua fata celerrima, crudum
Tranſadigit coſtas et crates pectoris enſem.
Turnus equo dejectum Amycum, fratremque Diorem
Congreſſus pedes; hunc, venientem cuſpide longa,
Hunc mucrone ferit; curruque abſciſſa duorum
Suſpendit capita, et rorantia ſanguine portat.
Ille Talon, Tanaïmque neci, fortemque Cethegum,
Tres uno congreſſu, et moeſtum mittit Onyten;
Nomen Echionium, matriſque genus Peridiae.
Hic fratres Lycia miſſos et Apollinis agris,
Et juvenem exoſum nequicquam bella Menoeten
Arcada: piſcoſae cui Lernae flumina circum
Ars fuerat, pauperque domus; nec nota potentum
Limina: conductaque pater tellure ſerebat.
Ac velut immiſſi diverſis partibus ignes
Arentem in ſylvam, et virgulta ſonantia lauro;
Aut ubi decurſu rapido de montibus altis
Dant ſonitum ſpumoſi amnes, et in aequora currunt,
Quiſque ſuum populatus iter; non ſegnius ambo
Aeneas Turnuſque ruunt per proelia: nunc, nunc
Fluctuat ira intus; rumpuntur neſcia vinci

Pectora: nunc totis in vulnera viribus itur.
Murranum hic, atavos et avorum antiqua ſonantem
Nomina, per regeſque actum genus omne Latinos,
Praecipitem ſcopulo, atque ingentis turbine ſaxi
Excutit, effunditque ſolo. Hunc lora et juga ſubter
Provolvêre rotae, crebro ſuper ungula pulſu
Incita nec domini memorum proculcat equorum.
Ille ruenti Hylo, animiſque immane frementi
Occurrit, telumque aurata ad tempora torquet:
Olli per galeam fixo ſtetit haſta cerebro.
Dextera nec tua te, Graiûm fortiſſime Creteu,
Eripuit Turno: nec Dî texêre Cupencum,
Aenea veniente, ſui. Dedit obvia ferro
Pectora: nec miſero clypei mora profuit aerei.
Te quoque Laurentes viderunt, Aeole, campi
Oppetere, et late terram conſternere tergo.
Occidis, Argivae quem non potuêre phalanges
Sternere, nec Priami regnorum everſor Achilles.
Hic tibi mortis erant metae: domus alta ſub Ida,
Lyrneſſi domus alta, ſolo Laurente ſepulcrum.
Totae adeo converſae acies, omneſque Latini,
Omnes Dardanidae: Mneſtheus, acerque Sereſtus,
Et Meſſapus equûm domitor, et fortis Aſylas,
Tuſcorumque phalanx, Evandrique Arcadis alae,
Pro ſe quiſque viri, ſumma nituntur opum vi.
Nec mora, nec requies: vaſto certamine tendunt.
Hic mentem Aeneae genetrix pulcherrima miſit,
Iret ut ad muros, urbique adverteret agmen
Ocius, et ſubita turbaret clade Latinos.
Ille, ut veſtigans diverſa per agmina Turnum,
Huc atque huc acies circumtulit; aſpicit urbem
Immunem tanti belli, atque impune quietam.
Continuo pugnae accendit majoris imago:
Mneſthea, Sergeſtumque vocat, fortemque Sereſtum,
Ductores, tumulumque capit: quo caetera Teucrûm
Concurrit legio; nec ſcuto aut ſpicula denſi
Deponunt. Celſo medius ſtans aggere fatur:
Ne qua meis eſto dictis mora. Jupiter hac ſtat.
Neu quis ob inceptum ſubitum mihi ſegnior ito.

Urbem hodie, cauſſam belli, regna ipſa Latini,
(Ni fraenum accipere, et victi parere fatentur)
Eruam, et aequa ſolo fumantia culmina ponam.
Scilicet exſpectem, libeat dum proelia Turno
Noſtra pati: rurſuſque velit concurrere victus?
Hoc caput, ô cives, haec belli ſumma nefandi.
Ferte faces propere, foeduſque repoſcite flammis.
Dixerat: atque animis pariter certantibus omnes
Dant cuneum; denſaque ad muros mole feruntur.
Scalae improviſo, ſubituſque apparuit ignis.
Diſcurrunt alii ad portas, primoſque trucidant:
Ferrum alii torquent, et obumbrant aethera telis.
Ipſe inter primos dextram ſub moenia tendit
Aeneas, magnaque incuſat voce Latinum;
Teſtaturque Deos, iterum ſe ad proelia cogi;
Bis jam Italos hoſtes; haec altera foedera rumpi.
Exoritur trepidos inter diſcordia cives:
Urbem alii reſerare jubent, et pandere portas
Dardanidis; ipſumque trahunt in moenia regem.
Arma ferunt alii, et pergunt defendere muros.
Incluſas ut cùm latebroſo in pumice paſtor
Veſtigavit apes, fumoque implevit amaro;
Illae intus trepidae rerum per cerea caſtra
Diſcurrunt, magniſque acuunt ſtridoribus iras.
Volvitur ater odor tectis: tum murmure caeco
Intus ſaxa ſonant: vacuas it fumus ad auras.
Accidit haec feſſis etiam fortuna Latinis,
Quae totam luctu concuſſit funditus urbem.
Regina ut tectis venientem proſpicit hoſtem,
Inceſſi muros, ignes ad tecta volare;
Nuſquam acies contra Rutulas, nulla agmina Turni:
Infelix pugnae juvenem in certamine credit
Exſtinctum; et, ſubito mentem turbata dolore,
Se cauſſam clamat, crimenque, caputque malorum:
Multaque per moeſtum demens effata furorem,
Purpureos moritura manu diſcindit amictus,
Et nodum informis lethi trabe nectit ab alta.
Quam cladem miſerae poſtquam accepêre Latinae,
Filia prima manu flavos Lavinia crines,

Et roſeas laniata genas; tum caetera circum
Turba furit. Reſonant late plangoribus aedes.
Hinc totam infelix vulgatur fama per urbem:
Demittunt mentes: it ſciſſa veſte Latinus,
Conjugis attonitus fatis, urbiſque ruina,
Canitiem immundo perfuſam pulvere turpans:
Multaque ſe incuſat, qui non acceperit ante
Dardanium Aenean, generumque aſciverit ultro.
 Interea extremo bellator in aequore Turnus
Palantes ſequitur paucos, jam ſegnior, atque
Jam minus atque minus ſucceſſu laetus equorum.
Attulit hunc illi caecis terroribus aura
Commiſtum clamorem, arrectaſque impulit aures
Confuſae ſonus urbis, et illaetabile murmur.
Hei mihi! quid tanto turbantur moenia luctu?
Quiſve ruit tantus diverſa clamor ab urbe?
Sic ait, adductiſque amens ſubſiſtit habenis.
Atque huic, in faciem ſoror ut converſa Metiſci
Aurigae, currumque et equos et lora regebat,
Talibus occurrit dictis: Hac, Turne, ſequamur
Trojugenas, qua prima viam victoria pandit:
Sunt alii, qui tecta manu defendere poſſunt.
Ingruit Aeneas Italis, et proelia miſcet:
Et nos ſaeva manu mittamus funera Teucris.
Nec numero inferior, pugnae nec honore recedes.
Turnus ad haec:
O ſoror, et dudum agnovi, cùm prima per artem
Foedera turbâſti, teque haec in bella dediſti:
Et nunc nequicquam fallis Dea. Sed quis Olympo
Demiſſam voluit tantos te ferre labores?
An fratris miſeri lethum ut crudele videres?
Nam quid ago? aut quae jam ſpondet fortuna ſalutem?
Vidi oculos ante ipſe meos me voce vocantem
Murranum, quo non ſuperat mihi carior alter,
Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Occidit infelix, ne noſtrum dedecus Ufens
Aſpiceret. Teucri potiuntur corpore, et armis.
Exſcindine domos (id rebus defuit unum)
Perpetiar? dextra nec Drancis dicta refellam?

Terga dabo? et Turnum fugientem haec terra videbit?
Uſque adeone mori miſerum eſt? vos ô mihi Manes
Eſte boni: quoniam Superis averſa voluntas.
Sancta ad vos anima, atque iſtius inſcia culpae
Deſcendam, magnorum haud unquam indignus avorum.
Vix ea fatus erat; medios volat ecce per hoſtes
Vectus equo ſpumante Sages, adverſa ſagitta
Saucius ora, ruitque implorans nomine Turnum:
Turne, in te ſuprema ſalus; miſerere tuorum.
Fulminat Aeneas armis, ſummaſque minatur
Dejecturum arces Italûm, excidioque daturum:
Jamque faces ad tecta volant. In te ora Latini,
In te oculos referunt: muſſat rex ipſe Latinus,
Quos generos vocet, aut quae ſeſe ad foedera flectat.
Praeterea regina, tui fidiſſima, dextrâ
Occidit ipſa ſuâ, lucemque exterrita fugit.
Soli pro portis Meſſapus et acer Atinas
Suſtentant aciem. Circum hos utrinque phalanges
Stant denſae, ſtrictiſque ſeges mucronibus horret
Ferrea: tu currum deſerto in gramine verſas.
Obſtupuit varia confuſus imagine rerum
Turnus, et obtutu tacito ſtetit. Aeſtuat ingens
Imo in corde pudor, miſtoque inſania luctu,
Et furiis agitatus amor, et conſcia virtus.
Ut primum diſcuſſae umbrae, et lux reddita menti eſt,
Ardentes oculorum orbes ad moenia torſit
Turbidus, eque rotis magnam reſpexit ad urbem.
Ecce autem flammis inter tabulata volutus
Ad coelum undabat vortex, turrimque tenebat;
Turrim, compactis trabibus quam eduxerat ipſe,
Subdideratque rotas, ponteſque inſtraverat altos.
Jam jam fata, ſoror, ſuperant: abſiſte morari:
Quo Deus, et quo dura vocat fortuna, ſequamur.
Stat conferre manum Aeneae; ſtat, quicquid acerbi eſt,
Morte pati: nec me indecorem, germana, videbis
Amplius. Hunc, oro, ſine me furere ante furorem.
Dixit, et è curru ſaltum dedit ocius arvis:
Perque hoſtes, per tela ruit: moeſtamque ſororem
Deſerit, ac rapido curſu media agmina rumpit.

Ac veluti montis ſaxum de vertice praeceps
Cùm ruit avulſum vento, ſeu turbidus imber
Proluit, aut annis ſolvit ſublapſa vetuſtas;
Fertur in abruptum magno mons improbus actu,
Exſultatque ſolo, ſylvas, armenta, viroſque
Involvens ſecum. Disjecta per agmina Turnus
Sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuſo
Sanguine terra madet, ſtriduntque haſtilibus aurae:
Significatque manu, et magno ſimul incipit ore:
Parcite jam, Rutuli, et vos tela inhibete, Latini:
Quaecunque eſt fortuna, mea eſt: me verius unum
Pro vobis foedus luere, et decernere ferro.
Diſceſſere omnes medii, ſpatiumque dedere.
At pater Aeneas, audito nomine Turni,
Deſerit et muros, et ſummas deſerit arces;
Praecipitatque moras omnes: opera omnia rumpit:
Laetitia exſultans, horrendumque intonat armis.
Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipſe coruſcis
Cùm fremit ilicibus quantus, gaudetque nivali
Vertice ſe attollens pater Apenninus ad auras.
Jam vero et Rutuli certatim, et Troës, et omnes
Convertêre oculos Itali; quique alta tenebant
Moenia, quique imos pulſabant ariete muros:
Armaque depoſuêre humeris. Stupet ipſe Latinus,
Ingentes genitos diverſis partibus orbis,
Inter ſe coiiſſe viros, et cernere ferro.
Atque illi, ut vacuo patuerunt aequore campi,
Procurſu rapido conjectis eminus haſtis,
Invadunt Martem clypeis atque aere ſonoro.
Dat gemitum tellus: tum crebros enſibus ictus
Congeminant. Fors et virtus miſcentur in unum.
Ac velut, ingenti Sila ſummove Taburno,
Cùm duo converſis inimica in proelia tauri
Frontibus incurrunt; pavidi ceſſere magiſtri:
Stat pecus omne metu mutum, muſſantque juvencae,
Quis pecori imperitet, quem tota armenta ſequantur:
Illi inter ſeſe multa vi vulnera miſcent,
Cornuaque obnixi infigunt, et ſanguine largo
Colla armoſque lavant: gemitu nemus omne remugit.

Haud aliter Tros Aeneas et Daunius heros
Concurrunt clypeis: ingens fragor aethera complet.
Jupiter ipſe duas aequato examine lances
Suſtinet, et fata imponit diverſa duorum;
Quem damnet labor, et quo vergat pondere lethum.
Emicat hic, impune putans, et corpore toto
Alte ſublatum conſurgit Turnus in enſem;
Et ferit. Exclamant Troës, trepidique Latini,
Arrectaeque amborum acies. At perfidus enſis
Frangitur, in medioque ardentem deſerit ictu;
Ni fuga ſubſidio ſubeat. Fugit ocior Euro,
Ut capulum ignotum, dextramque aſpexit inermem.
Fama eſt, praecipitem, cùm prima in proelia junctos
Conſcendebat equos, patrio mucrone relicto,
Dum trepidat, ferrum aurigae rapuiſſe Metiſci:
Idque diu, dum terga dabant palantia Teucri,
Suffecit: poſtquam arma Dei ad Vulcania ventum eſt,
Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu
Diſſiluit: fulva reſplendent fragmina arena.
Ergo amens diverſa fuga petit aequora Turnus:
Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbes.
Undique enim denſa Teucri incluſêre corona:
Atque hinc vaſta palus, hinc ardua moenia cingunt.
Nec minus Aeneas, quanquam tardata ſagitta
Interdum genua impediunt, curſumque recuſant,
Inſequitur, trepidique pedem pede fervidus urget.
Incluſum veluti ſi quando in flumine nactus
Cervum, aut puniceae ſeptum formidine pennae,
Venator curſu canis et latratibus inſtat;
Ille autem, inſidiis et ripa territus alta,
Mille fugit, refugitque vias: at vividus Umber
Haeret hians, jam jamque tenet, ſimiliſque tenenti
Increpuit malis; morſuque eluſus inani eſt.
Tum vero exoritur clamor: ripaeque lacuſque
Reſponſant circa, et coelum tonat omne tumultu.
Ille, ſimul fugiens, Rutulos ſimul increpat omnes,
Nomine quemque vocans, notumque efflagitat enſem.
Aeneas mortem contra, praeſenſque minatur
Exitium, ſi quiſquam adeat: terretque trementes,

Exciſurum urbem minitans, et ſaucius inſtat.
Quinque orbes explent curſu, totidemque retexunt
Huc, illuc. Nec enim laevia aut ludicra petuntur
Praemia: ſed Turni de vita et ſanguine certant.
Fortè ſacer Fauno foliis oleaſter amaris
Hîc ſteterat; nautis olim venerabile lignum:
Servati ex undis ubi figere dona ſolebant
Laurenti Divo, et votas ſuſpendere veſtes.
Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine ſacrum
Suſtulerant, puro ut poſſent concurrere campo.
Hîc haſta Aenea ſtabat: huc impetus illam
Detulerat fixam, et lenta in radice tenebat.
Incubuit, voluitque manu convellere ferrum
Dardanides: teloque ſequi, quem prendere curſu
Non poterat. Tum vero amens formidine Turnus,
Faune, precor, miſerere, inquit: tuque optima ferrum
Terra tene; colui veſtros ſi ſemper honores;
Quos contra Aeneadae bello fecêre profanos.
Dixit, opemque Dei non caſſa in vota vocavit.
Namque diu luctans, lentoque in ſtirpe moratus,
Viribus haud ullis valuit diſcludere morſus
Roboris Aeneas. Dum nititur acer, et inſtat,
Rurſus in aurigae faciem mutata Metiſci
Procurrit, fratrique enſem Dea Daunia reddit.
Quod Venus audaci Nymphae indignata licere,
Acceſſit, telumque alta ab radice revellit.
Olli ſublimes armis, animiſque refecti,
Hic gladio fidens, hic acer et arduus haſta,
Adſiſtunt contra certamina Martis anheli.
Junonem interea rex omnipotentis Olympi
Alloquitur, fulva pugnas de nube tuentem:
Quae jam finis erit, conjux? quid denique reſtat?
Indigetem Aenean ſcis ipſa, et ſcire fateris,
Deberi coelo, fatiſque ad ſidera tolli.
Quid ſtruis? aut qua ſpe gelidis in nubibus haeres?
Mortalin' decuit violari vulnere Divum?
Aut enſem (quid enim ſine te Juturna valeret?)
Ereptum reddi Turno, et vim creſcere victis?
Deſine jam tandem, precibuſque inflectere noſtris:

Nec te tantus edat tacitam dolor: et mihi curae
Saepe tuo dulci triſtes ex ore recurſent.
Ventum ad ſupremum eſt. Terris agitare vel undis
Trojanos potuiſti; infandum accendere bellum,
Deformare domum, et luctu miſcere hymenaeos:
Ulterius tentare veto. Sic Jupiter orſus;
Sic Dea ſubmiſſo contra Saturnia vultu:
Iſta quidem quia nota mihi tua, magne, voluntas,
Jupiter, et Turnum, et terras invita reliqui.
Nec tu me aëria ſolam nunc ſede videres
Digna indigna pati: ſed flammis cincta, ſub ipſam
Starem aciem, traheremque inimica in proelia Teucros.
Juturnam miſero, fateor, ſuccurrere fratri
Suaſi, et pro vita majora audere probavi;
Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum:
Adjuro Stygii caput implacabile fontis;
Una ſuperſtitio ſuperis quae reddita Divis.
Et nunc cedo equidem, pugnaſque exoſa relinquo.
Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
Pro Latio obteſtor, pro majeſtate tuorum:
Cùm jam connubiis pacem felicibus (eſto)
Component, cùm jam leges et foedera jungent:
Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri jubeas, Teucroſque vocari,
Aut vocem mutare viros, aut vertere veſtes.
Sit Latium: ſint Albani per ſecula reges:
Sit Romana potens Itala virtute propago:
Occidit, occideritque ſinas cùm nomine Troja.
Olli ſubridens hominum rerumque repertor:
Et germana Jovis, Saturnique altera proles,
Irarum tantos volvis ſub pectore fluctus?
Verum age, et inceptum fruſtra ſubmitte furorem.
Do, quod vis; et me victuſque volenſque remitto.
Sermonem Auſonii patrium moreſque tenebunt.
Utque eſt, nomen erit: commiſti corpore tantum
Subſident Teucri. Morem rituſque ſacrorum
Adjiciam, faciamque omnes uno ore Latinos.
Hinc genus, Auſonio miſtum quod ſanguine ſurget,
Supra homines, ſupra ire Deos pietate videbis:

Nec gens ulla tuos aeque celebrabit honores.
Annuit his Juno, et mentem laetata retorſit.
Interea excedit coelo, nubemque reliquit.
His actis, aliud genitor ſecum ipſe volutat:
Juturnamque parat fratris dimittere ab armis.
Dicuntur geminae peſtes, cognomine Dirae;
Quas, et tartaream Nox intempeſta Megaeram,
Uno eodemque tulit partu: paribuſque revinxit
Serpentum ſpiris, ventoſaſque addidit alas.
Hae Jovis ad ſolium, ſaevique in limine regis
Apparent, acuuntque metum mortalibus aegris,
Si quando lethum horrificum morboſque Deûm rex
Molitur, meritas aut bello territat urbes.
Harum unam celerem demiſit ab aethere ſummo
Jupiter, inque omen Juturnae occurrere juſſit.
Illa volat, celerique ad terram turbine fertur:
Non ſecus, ac nervo per nubem impulſa ſagitta;
Armatam ſaevi Parthus quam felle veneni,
Parthus ſive Cydon, telum immedicabile torſit;
Stridens, et celeres incognita tranſilit umbras.
Talis ſe ſata Nocte tulit, terraſque petivit.
Poſtquam acies videt Iliacas, atque agmina Turni;
Alitis in parvae ſubito collecta figuram,
Quae quondam in buſtis aut culminibus deſertis
Nocte ſedens, ſerum canit importuna per umbras;
Hanc verſa in faciem, Turni ſe peſtis ob ora
Fertque refertque ſonans, clypeumque everberat alis.
Illi membra novus ſolvit formidine torpor,
Arrectaeque horrore comae, et vox faucibus haeſit.
At, procul ut Dirae ſtridorem agnovit et alas,
Infelix crines ſcindit Juturna ſolutos,
Unguibus ora ſoror foedans, et pectora pugnis:
Quid nunc te tua, Turne, poteſt germana juvare?
Aut quid jam miſerae ſuperat mihi? qua tibi lucem
Arte morer? talin' poſſum me opponere monſtro?
Jam jam linquo acies. Ne me terrete timentem
Obſcoenae volucres: alarum verbera noſco,
Lethalemque ſonum. Nec fallunt juſſa ſuperba
Magnanimi Jovis. Haec pro virginitate reponit?

Quo vitam dedit aeternam? cur mortis ademta eſt
Conditio? poſſem tantos finire dolores
Nunc certe, et miſero fratri comes ire per umbras.
Immortalis ego? aut quicquam mihi dulce meorum
Te ſine, frater, erit? ô quae ſatis alta dehiſcat
Terra mihi, Maneſque Deam demittat ad imos?
Tantum effata, caput glauco contexit amictu,
Multa gemens, et ſe fluvio Dea condidit alto.
Aeneas inſtat contra, telumque coruſcat
Ingens arboreum, et ſaevo ſic pectore fatur: [tractas?
Quae nunc deinde mora eſt? aut quid jam, Turne, re-
Non curſu, ſaevis certandum eſt comminus armis.
Verte omnes tete in facies, et contrahe, quicquid
Sive animis, ſive arte vales: opta ardua pennis
Aſtra ſequi, clauſumque cava te condere terra.
Jlle caput quaſſans: Non me tua fervida terrent
Dicta, ferox; Dî me terrent, et Jupiter hoſtis.
Nec plura effatus, ſaxum circumſpicit ingens;
Saxum antiquum, ingens, campo quod forte jacebat
Limes agro poſitus, litem ut diſcerneret arvis.
Vix illud lecti bis ſex cervice ſubirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.
Ille, manu raptum trepida, torquebat in hoſtem,
Altior inſurgens, et curſu concitus heros.
Sed neque currentem ſe, nec cognoſcit euntem,
Tollentemve manu, ſaxumque immane moventem.
Genua labant: gelidus concrevit frigore ſanguis.
Tum lapis ipſe viri, vacuum per inane volutus,
Nec ſpatium evaſit totum, nec pertulit ictum.
Ac velut in ſomnis, oculos ubi languida preſſit
Nocte quies, nequicquam avidos extendere curſus
Velle videmur, et in mediis conatibus aegri
Succidimus; non lingua valet, non corpore notae
Sufficiunt vires, nec vox aut verba ſequuntur:
Sic Turno, quacunque viam virtute petivit,
Succeſſum Dea dira negat. Tum pectore ſenſus
Vertuntur varii. Rutulos aſpectat, et urbem,
Cunctaturque metu, telumque inſtare tremiſcit.
Nec quo ſe eripiat, nec qua vi tendat in hoſtem,

Nec currus uſquam videt, aurigamve ſororem.
Cunctanti telum Aeneas fatale coruſcat,
Sortitus fortunam oculis; et corpore toto
Eminus intorquet. Murali concita nunquam
Tormento ſic ſaxa fremunt; nec fulmine tanti
Diſſultant crepitus. Volat atri turbinis inſtar
Exitium dirum haſta ferens, oraſque recludit
Loricae, et clypei extremos ſeptemplicis orbes:
Per medium ſtridens tranſit femur. Incidit ictus
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
 Conſurgunt gemitu Rutuli, totuſque remugit
Mons circum, et vocem late nemora alta remittunt.
Ille humilis, ſupplexque, oculos dextramque precantem
Protendens, Equidem merui, nec deprecor, inquit:
Utere ſorte tua. Miſeri te ſi qua parentis
Tangere cura poteſt; oro (fuit et tibi talis
Anchiſes genitor) Dauni miſerere ſenectae.
Et me, ſeu corpus ſpoliatum lumine mavis,
Redde meis. Viciſti, et victum tendere palmas
Auſonii videre: tua eſt Lavinia conjux.
Ulterius ne tende odiis. Stetit acer in armis
Aeneas, volvens oculos, dextramque repreſſit.
Et jam jamque magis cunctantem flectere ſermo
Coeperat; infelix humero cum apparuit alto
Balteus, et notis fulſerunt cingula bullis
Pallantis pueri: victum quem vulnere Turnus
Straverat, atque humeris inimicum inſigne gerebat.
Ille, oculis poſtquam ſaevi monumenta doloris
Exuviaſque hauſit, furiis accenſus, et ira
Terribilis: Tune hinc ſpoliis indute meorum
Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas
Immolat, et poenam ſcelerato ex ſanguine ſumit.
Hoc dicens, ferrum adverſo ſub pectore condit
Fervidus. Aſt illi ſolvuntur frigore membra,
Vitaque cum gemitu fugit indignata ſub umbras.

FINIS.

NEDL TRANSFER
HN 765K Z